

ΚΩΣΤΑ ΑΛΕΞ. ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ

Γυμνασιάρχου

ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ - ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ

*Ὁ τόπος ποῦ μέ γέννησε
καί μέ ἀνέθρεψε*

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΕΝΗ

ΑΘΗΝΑ 1981

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
στήν ιερή μνήμη τῶν γονέων μου
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ καὶ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ
καὶ τῶν ἀδελφῶν μου
ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ-ΣΩΚΡΑΤΗ-ΠΑΝΤΕΛΗ-ΝΙΚΟΥ-ΚΛΕΩΠΑ

www.pentalofo.gr

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ Α΄ ΕΚΔΟΣΗ.....	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ.....	6
ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ.....	8
ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ.....	9
ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ - ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ.....	9
ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ.....	16
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ.....	17
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ.....	17
ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ.....	19
ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ.....	20
ΕΝΑΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ.....	21
ΟΙ ΠΕΣΟΝΤΕΣ.....	23
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.....	25
ΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ.....	27
ΤΑ ΣΕΜΙΑ.....	28
ΤΑ ΣΙΤΑΡΙΑ.....	28
ΤΑ ΚΑΠΝΑ.....	29
ΤΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΑ.....	29
ΤΟ ΒΑΛΑΝΙΔΙ.....	31
ΟΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ.....	32
Ο ΑΧΕΛΩΟΣ.....	35
Η ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	37
ΟΙ ΣΥΓΚΛΗΡΩΤΟΙ ΜΟΥ.....	38
ΟΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΑΔΕΣ.....	40
ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΡΑΓΟΥΔΟ.....	44
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ.....	46
1. Η ΓΕΝΝΗΣΗ.....	46
2. ΤΑ ΒΑΦΤΙΣΙΑ.....	46
3. Ο ΓΑΜΟΣ.....	47
4. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ - ΟΙ ΚΗΔΕΙΕΣ - ΟΙ ΠΑΡΗΓΟΡΙΕΣ.....	49
ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ.....	51
1. ΟΙ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ.....	51
2. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ.....	51
3. Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ.....	51
4. ΤΑ ΦΩΤΑ.....	53
5. ΟΙ ΑΠΟΚΡΙΕΣ.....	53
6. ΤΟ ΠΑΣΧΑ.....	54
7. ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΜΑΣ.....	58
ΤΑ ΕΩΚΛΗΣΙΑ.....	62
Α. Η ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ.....	62
Β. Η ΠΑΝΑΓΙΑ.....	62
ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΑ.....	63
Η ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ καί η ΙΣΤΟΡΙΑ.....	79
ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ.....	82
ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΠΕΝΤΑΛΟΦΙΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ - ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ.....	87
ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89
ΒΙΒΛΙΑ ΚΩΣΤΑ ΑΛ. ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ.....	90

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ Α΄ ΕΚΔΟΣΗ

*«Από τὰ λιθοσώρια τῶν χρόνων ξεθάφτουμε τίς παλιές ἀναμνήσεις.
Οἱ πρῶτες συγκινήσεις, πού κέντησαν τήν παιδική μας ψυχή,
ἀφήνουν μέσα μας μνήμες ἄσβεστες... καί εἶναι τό νῆμα πού μᾶς δένει
καί μᾶς κολλάει μέ τούς τόπους, πού σ' αὐτούς πέρασε ἡ νιότη μας...».*

K. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Θέλησα, σάν μιά ὑποχρέωση στό χωριό πού μέ γέννησε καί μέ ἀνάθρεψε, σάν χρέος στή γενέθλια γῆ, νά τήν παρουσιάσω... Θέλησα νά κάμω ἕνα περπάτημα, πού ἀνασταίνει μιά ὀλόκληρη ζωή, ζωή πού πέρασα πρὶν φύγω μακριά ἀπ' τό χωριό... Δύσκολο πράγμα εἶναι νά στρώσεις στό χαρτί ὅσα σέ ἔχουν δέσει μέ τόν τόπο σου, ὅσο κι ἂν τά νιώθεις νά σέ πλημμυρίζουν καί νά σέ συγκινοῦν καί νά σέ παρακινοῦν... Γιά τοῦτο, ὅταν ἄρχισα νά γράφω τίς ἀναμνήσεις μου ἀπ' τήν παιδική ζωή, μέ ἔπιανε τόση συγκίνηση πού ἔλεγα πώς ἄσχημα ἔκαμα νά τό ἐπιχειρήσω... Ἀλλά καί δέν δεχόμουν νά ὑποχωρήσω. Ἐτσι ὅλο καί ἔψαχνα μέσα μου καί ἀντλοῦσα ἀπό κείνον τό θησαυρό καί προχωροῦσα... καί πάσχιζα νά συγκεντρώσω ὅλο καί πιά πολλά στοιχεῖα. Εἶναι ἄλλωστε μοῖρα μας: ὅπου κι ἂν βρισκόμαστε σ' ὅλη μας τή ζωή νά κουβαλᾶμε μέσα μας τό βαρῦ μά γλυκό φορτίο τοῦ χωριοῦ μέ τούς γονεῖς, μέ τά ἀδέρφια μας, μέ τούς συγγενεῖς μας καί τούς φίλους μας καί τούς συγχωριανούς μας καί νά αἰσθανόμαστε ἐπιταχτικό τό χρέος νά θυμόμαστε καί νά θέλουμε νά μιλήσουμε... Κι ἄς ὑποφέρομε. Ἀνακουφίζεσαι στό τέλος, ὅταν, φορτωμένος ὅπως εἶσαι ἀπ' τά ἅγια βιώματα ἀπ' τό χωριό πού ὑπεραγαπᾶς, ζητᾶς νά μιλήσεις μέ τούς ἴσκιους, πού κάποτε σέ νανούρισαν καί σέ ἀνάστησαν...

*«Ὅσα μᾶς λέγαν μιά φορά γιά τά παλιά οἱ γέροι
στά παραγώνια, στίς αὐλές, στούς κάμπους, στά χωράφια,
στά πανηγύρια, στίς χαρές,
κι ἀκόμα ὅσα ἡ θύμηση στό λογισμό μου φέρνει
γιά κειά τά χρόνια τά παλιά... τώρα τά λέω τραγούδια!».*

B. ΛΑΜΝΑΤΟΣ

Τίς ἀναμνήσεις μου βέβαια ἐγώ δέν τίς ἔκαμα τραγούδια, ἀφοῦ δέν εἶμαι ποιητής... Ἐγώ ἀπλῶς ἔφερα στό νοῦ ὅλα ὅσα ἔχω ζήσει στό χωριό τό μικρό παιδί, ξαναέσμιξα καί ξαναντάμωσα ὅλους ἐκείνους, πού τώρα δέν ζοῦν καί δέν τούς βρίσκω... καί ξαναμίλησα μαζί τους καί θυμηθήκαμε μαζί ἐκείνη τή ζωή τότε πού ἦσαν ὅλα δεμένα σάν ἕνας, ἀδερφωμένα, καί θυμηθήκαμε τίς ὠραίες συνήθειες καί τά ὠραία ἐκείνα ἔθιμα, πού τώρα τά βλέπω νά ξεφτίζουν... Τί κακό καί τοῦτο! Ἕνας σοφός εἶπε πώς τόν ἄνθρωπο τόν κυβερνοῦν οἱ νόμοι καί τά ἔθιμα. Οἱ νόμοι εἶναι ἡ λογική καί τά ἔθιμα εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, ἡ καρδιά. Κι αὐτά πού πλάθει ἡ καρδιά, ἄς φαίνεται καμιά φορά πώς εἶναι περιττά. ἴσα - ἴσα αὐτά εἶναι πού ὁμορφαίνουν τή ζωή, ἀφοῦ ἄλλωστε δέν ἀντιστρατεύονται στή λογική, στό νόμο. Λοιπόν κινδυνεύουμε νά κάμουμε τή ζωή μας ξερή καί χωρίς ὁμορφιά, ἂν ἀφήσουμε τίς ὠραίες συνήθειες νά χαθοῦν... Εἶναι σάν νά ζητᾶμε νά διατηρήσουμε ἕνα δέντρο στή ζωή κόβοντάς του ὅμως τίς ρίζες! Ἄς μείνουμε λοιπόν πιστοί στήν παράδοση στό πείσμα τῶν νέων καιρῶν, πού πᾶνε νά σαρώσουν τά πάντα, πού πᾶνε νά κόψουν τίς ρίζες μας. Ἄς κρατήσουμε τήν ψυχή μας ἀμόλευτη, καθαρή, ἑλληνική. Ἄς διατηρήσουμε γερό κάθε τι πού μᾶς δένει μέ τούς προγόνους. Γιατί θά εἶναι δυστύχημα ἂν γδύσουμε τήν ψυχή μας, ἂν λησμονήσουμε... Ἄν τύχει καί τό πάθουμε αὐτό, ἂν ἀφήσουμε νά τό πάθουμε, θά εἶναι ζημιά μας ἀνυπολόγιστη, ἀφοῦ δέν ἔχουμε νά βάλουμε στή θέση τους ὄχι κάτι τό ὠραιότερο, μά τίποτα, ἀπολύτως τίποτα!

Τελειώνοντας θέλω νά προσθέσω πώς τό βιβλίο τοῦτο τό ἔγραψα καί γιά νά ξελαφρώσω ὁ ἴδιος καί νά θυμηθοῦν οἱ παλιοί, ἀλλά καί γιά νά ἐ γνωρίσουν οἱ νέοι μας τή ζωή τῶν πατεράδων μας καί τῶν πιά παλιῶν β προγόνων. Σήμερα ζοῦμε καί χαίρομαστε τά ἀγαθά τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐτσι οἱ νέοι, ἂν θελήσουν νά σκύψουν μέ κατανόηση καί μέ διάθεση, θά ἰδοῦν πόσο ἄθλια ἦταν ἡ ζωὴ ἐκείνων πρὶν πενήντα ἢ ἑβδομητά χρόνια... Θά ἰδοῦν πολλά καί θά καταλάβουν περισσότερα. Καί τότε -τό πιστεύω

αυτό- θα έχουν πολλούς λόγους να εϋγνωμονοῦν ἐκείνους, πού με δάκρυα καί με πολύ ιδρώτα δούλεψαν γιά να έτοιμάσουν τή σημερινή πραγματικότητα, πού δέ μοιάζει σε τίποτα με τήν παλιά...

ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ Χριστούγεννα 1971
ΚΩΣΤΑΣ ΑΛ. ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΣ

www.pentalofo.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

Στή Β΄ τούτη έκδοση δέν θά είχα πολλά νά προσθέσω... Μονάχα πώς ἔχω προσθέσει πολλά στοιχεῖα, πού θεώρησα ἀναγκαῖα νά ἀναφέρω τώρα γιά συμπλήρωμα: Πρόσθεσα τρία νέα κεφάλαια: α) λαογραφικά – πληροφορίες γιά τόν τρόπο γιορτασμοῦ διαφόρων ἐκδηλώσεων, β) ἄλλο κεφάλαιο τοπωνυμικά - πληροφορίες γιά διάφορες ὀνομασίες τοῦ χωριοῦ καί γ) κεφάλαιο πού ἀναφέρεται στήν ἴδρωση στήν Ἀθήνα Συλλόγου Πενταλοφίτων.

Πέρα ἀπ' αὐτά δέν θά είχα ἄλλα νά προσθέσω, ἂν δέν ἤθελα νά βεβαιώσω γιά μιάν ἀκόμα φορά τούς νέους τοῦ χωριοῦ πώς ὅσα γράφω στά διάφορα κεφάλαια τοῦ βιβλίου σχετικά μέ τόν τρόπο ζωῆς τῶν παλαιότερων δέν εἶναι ὑπερβολές καί... ψέματα! Δέν ἔχω οὔτε διάθεση οὔτε καί συμφέρον νά λέω ψέματα καί παραμύθια... Παίρνω ἀφορμή ἀπό τό ὅτι μέ ρώτησαν μερικοί πού διάβασαν τό βιβλίο στήν α' έκδοση: «μέ τέτοιες συνθήκες πώς ζοῦσαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ἀλλά καί σεῖς σάν παιδιὰ κοντά τους πώς ζούσατε καί πώς μεγαλώνετε;» Προφανῶς αὐτοί δέν πίστευσαν κανέναν... Καί ἀκόμα, κάνοντας σύγκριση μέ τή σημερινή δική τους ζωή, εὔρισκαν πώς δέν μπορούσε ὁ τρόπος ζωῆς ἐκείνων νά λέγεται ζωή... Δίκαιη ἢ ἀπορία τους καί σωστή! Ἔ, ναι λοιπόν, ζούσαν ἐκεῖνοι καί μεῖς μεγαλώνουμε! Ὁ Θεός ὅμως ξέρει πῶς! Ὅσα διαβάζουμε μπορεῖ νά φαίνονται φοβερά καί ἀπίστευτα... Εἶναι ὅμως πέρα γιά πέρα ἀληθινά! Ἴσως μάλιστα οἱ περιγραφές μου νά εἶναι ἀνήμερες καί ἀδύνατες καί δέν ἀποδίδουν τήν ἀλήθεια!

Ἐδῶ χρειάζεται μέγας, δυνατός συγγραφέας γιά νά ἀποδώσει τήν ἀλήθεια... Ἄς εἶναι ὅμως! Λοιπόν... Ζούσαμε καί μεγαλώνουμε σύμφωνα μέ τίς συνθήκες πού ἴσχυαν τότε καί μέ τή νοοτροπία πού κυβερνοῦσε τίς ψυχές μας. Βλέπετε ἢ κάθε ἐποχή ἔχει τούς δικούς της νόμους... Καί ἢ δική μας εἶχε τούς δικούς της, ὅπως καί ἢ αὐριανή θάχει τούς δικούς της. Ἡ δική μας εἶχε βάλει στήν ψυχή μας καί πιστεύαμε πώς εἶναι σωστή ἢ πορεία μας καί αὐτή πρέπει νά εἶναι ἢ ζωή μας... καί ὅτι εἶναι νόμος τοῦ Θεοῦ καί θάνατι ἀσέβεια νά θελήσουμε νά τήν ἀλλάξουμε! Γιά τήν κάθε ἐποχή συμβαίνει αὐτό... Γιά τό κάθε «κατεστημένο» ὅπως τό λένε... Καί κάθε ἀλλαγὴ ἐτοιμάζεται γιά τήν ἄλλη χωρίς νά φαίνεται... Στή δική σας ἐποχή, ὅταν! ἐσεῖς οἱ νέοι θά ἔχετε γεράσει, θά ὑπάρχει τρόπος ζωῆς ἄλλος, διαφορετικός ἀπό τόν δικό μας... Καί μή σᾶς κάνει ἐντύπωση πού ἐμεῖς δέν παραδεχόμαστε νά γκρεμιστεῖ τό δικό μας «κατεστημένο»... Ὅπως δέν θά θέλετε καί σεῖς νά γκρεμίζεται τό «κατεστημένο» σας, τότε πού οἱ καινούργιοι νέοι θά ἀγωνίζονται νά ἐπιβάλουν τό δικό τους τρόπο. Ὅσα δημιουργήσαμε ἐμεῖς ἦταν καλά καί ὠραῖα, ἔτσι πιστεύαμε καί γι αὐτό μᾶς κακοφαίνεται πού σεῖς σήμερα δέν τά πιστεύετε... Ἔτσι λοιπόν συμβαίνει γιά κάθε ἐποχή... καί γι' αὐτό πάντα θά ὑπάρχει «διάσταση» νέων καί παλιῶν... Τῶν νέων μέν πού θά βιάζονται νά φέρουν τήν ἀλλαγὴ πού θέλουν καί ὀνειρεύονται αὐτοί καί τῶν παλιῶν πού θά βλέπουν τό «κατεστημένο» τους νά γκρεμίζεται γιά νά παραχωρεῖ τή θέση του σέ κάτι καινούργιο πού δέν συμφωνεῖ μέ τό δικό τους

Ζούσαμε λοιπόν ἀγκαλιά μέ τό θάνατο, ἀγκαλιά μέ τή μιζέρια καί μέ τόν κίνδυνο! Μέ τή φυματίωση, πού ἦταν ἀνίατη, καί κατάρρα. Ἀγκαλιά μέ τήν ἀρρώστια, πού τήν εἶχαμε, σάν ἐμβόλιο, μέσα μας... Ευπόλητοι καί περπατῶντας μέσα στά ἀγκάθια μέ τά πόδια μας καταματωμένα... Καί ρίχναμε ἐμεῖς -ὄχι ἐμβόλια ἀντιτετανικά...- ρίχναμε χουφτιές τό χῶμα γιά νά σταματήσουμε τήν αἰμορραγία... Ρίχναμε τόν τέτανο ἀπάνω στόν τέτανο... Ἐχουν πεθάνει παιδιὰ... ἀλλ' ἀπό τί; Ποῦ νά τό ὑποφιαστοῦμε ἐμεῖς; Ἡ φυματίωση; Θεέ μου... Πόσα παιδιὰ δέν κλείνονταν σέ καλύβες καί δέν ζοῦσαν μακριά ἀπ' τόν κόσμο, κι ἀπ' τή μάνα τους τήν ἴδια, γιά νά μήν κολλήσουν οἱ γεροῖ ἀπό τό χτικιό, πού δούλευε καί δούλευε ὑπουλα καί σίγουρα ὀλόισια γιά τό θάνατο! Ἀπό φαγητό: Δέν ἦσαν φαγητά αὐτά πού τρώγαμε ἐμεῖς τότε... Δέν μᾶς κυνηγοῦσαν οἱ μανᾶδες μας γιά νά καταδεχτοῦμε νά φᾶμε τήν κρέμα μας καί τή σοκολάτα μας... Τέτοια εἶδη δέν τά ξέραμε ἐμεῖς... Σήμερα, γερόντοι πιά, βλέπουμε πού τά κυνηγᾶνε οἱ μανᾶδες καί... ζηλεύουμε... ναι, καί λέμε «ἐμεῖς καζάνια θά μπορούσαμε νά φᾶμε κρέμες...» Ἐμεῖς περιμέναμε νά μᾶς φέρει ὁ πατέρας μας γυρίζοντας ἀπ' τό Ἀντελικό κανένα βουρλιάδι κουλούρια... ἢ ὕστερα ἀπό βαφτίσια νά κonomήσουμε καμιά πενταροδεκάρο γιά νά ἀγοράσουμε καμιά καραμέλλα τετράγωνη ζάχαρη, ὅποτε μιά μπουκιά μέ τό ἕνα χέρι μπομποτά καί ἕνα γλύψιμο μέ τ' ἄλλο τῆς ζαχαρένιας καραμέλλας γιά προσφάγι... Αὐτές ἦταν οἱ σοκολάτες μας καί οἱ κρέμες μας... Τί θέλουμε νά τά λέμε; Ἄς περιοριστοῦμε μονάχα σέ τοῦτο: Ἐβγαίνες στό παζάρι καί ἔβλεπες 100 καί

200 γερόντους! Δηλαδή 100 και 200 σαραντάρηδες ή πενηντάρηδες κακογερασμένους... Όχι όπως σήμερα, πού δέν βλέπεις παρά 4-5 γερόντους, όγδοντάρηδες και κανέναν άλλο γέροντα, άφού οί σαραντάρηδες και οί έξηντάρηδες και οί πιό μεγάλοι δέν ... λένε νά γεράσουν!

Στούς νέους έχουμε νά ποῦμε: Όπως δέν μάς πιστεύουν σήμερα αὐτοί έμάς, έτσι δέν θά τούς πιστεύουν κι αὐτούς οί καινούργιοι νέοι... Νά εἶναι σίγουροι γι αὐτό... Καί θάχουν δίκιο... “Όπως δίκιο έχουνε και οί σημερινοί...

www.pentalofo.gr

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Ξάπλωσα στῆς ἀγραπιδιάς τόν ἴσκιο μεσημέρια,
μέ τό φεγγάρι συντροφιά κοιμήθηκα στ' ἀλώνια,
εἶπα κουβέντες προσευχές μέ τ' ἀσημένια ἀστέρια
καί τούς βαλμάδες ἄκουσα νά κλαῖν καί τά τριζόνια.

Θέρισα μέ τήν ἀργατιά, εἶπαμε «χίλια μόδια»,
κουβάλησα χερόβολα, ἐπῆρα συχαρίκια,
κάποιαν ὀχιά ἐπάτησα πού μοῦτυχε στά πόδια
καί στά σπερδούκλια τσάκωσα ἀνέμελα τζιτζίκια.

Μυρίστηκα κοκορεφτιά, ἀσφάκα καί θυμάρι,
εἶδα κοτσύφια στίς μυρτιές, στίς ἀύλακιές σταρήθρα.
Ἦπια νερό ἀπό τ' ἀσκή, ψωμί ἀπό νιό σιτάρι,
κι ὅταν στή στάνη διάβηκα, μέ φίλεψαν μυζήθρα.

Τοῦ ζευγολάτη τό βαρύ ἔπιασα χεροβόλι.
Εἶπα « ὦι ὦι » στά βόδια του καί μέ τό σκαλιστήρι
σκέπασα σπόρους μέσ' στή γῆ. Κι ὅσο νάρθει τό βράδυ
ἄπλωνα στό σακκούλι μου ποῦχε τό ψωμοτύρι...

Ξωκλήσια μέ τά σήμαντρα μ' ἐκάλεσαν τό δεῖλι,
στίς ράχες, στίς βουνοπλαγιές ἄκουσα νύχτα μέρα
«τσάπ τσάπ» καί κυπροκούδουνα καί ν' ἀλυχτᾶν οἱ σκύλοι
καί τοῦ τσοπάνη τό χαβά μέ ξύλινη φλογέρα...

Περπάτησα τίς χαραυγές νᾶβρω μέσ' στά πουρνάρια
τό γρέκι τ' ἀχαμνοῦ λαγοῦ. Ἐδιάβηκα φαράγγια,
χόρτασα ἠλιανατολή, ἐκύλησα λιθάρια
καί στήν ραχοῦλα μάζεψα τά θραφερά σπαράγγια.

Γιόμισαν τά πλεμόνια μου μ' ἄρωμα κι ὀξυγόνο.
Κι αὐτό ναι πού μέ κράτησε στή μουχλιασμένη χώρα,
πού βολοδέρων ὁ φτωχός καί γέρον ἀπό τό χρόνο,
προσμένοντας νά σωριαστῶ ἀργότερα ἢ... τώρα...

Ἄ... πάντα πόσο νοσταλγῶ τό μακρινό χωριό μου,
πού κι ἀπό κείνο πέρασαν τοῦ χρόνου οἱ μαστόροι,
αὐτοί πού ὅλα τᾶλλαξαν... Τό βλέπω στ' ὄνειρό μου...
Τόλεγαν τότε Ζάβιτσα... καί τώρα Ἀρχοντοχώρι...

ΖΩΗΣ ΤΖΟΥΡΟΠΙΑΝΟΣ

(Ποίημα πού μιλάει γιά τούς καημούς κάθε ξενιτεμένου ἀπό ὅποιο χωριό καί ἄν κατάγεται...).

ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ

ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ - ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ

Τό ώραϊο χωριό μας είναι χτισμένο προσηλιακά πάνω σέ δύο λόφους μικρού ύψους στή δεξιά όχθη του Άχελώου ποταμού, στό δρόμο Αίτωλικού - Άστακού. Γύρω του άπλώνεται. πεδιάδα εύφορότατη 5.000 περίπου στρεμμάτων, κατάφυτη από έλιές και περιβόλια μέ ξινά (πορτοκάλια, λεμόνια) και λογής όπωροφόρα. Ή πεδιάδα αυτή βορειοανατολικά και ανατολικά περιρρέεται από τόν Άχελωο και όρίζεται νότια άπ' τήν περιφέρεια Παλαιοκατούνας (σήμερα Λεσινίου), νοτιοδυτικά και δυτικά άπ' τό κτήμα Λεσινίου, βορειοδυτικά και βόρεια άπ' τήν όρεινή περιφέρεια Πενταλόφου, πού φτάνει μακρυνά ως τίς περιφέρειες Στρογγυλοβουνίου και Παλαιομάνινας.

Τό χωριό μας είναι νέο, χωρίς πολύ μακρινές ρίζες. Στά χρόνια τής Ήπαναστάσεως του Εικοσιένα ήτανε μικρός συνοικισμός γεωργών και κτηνοτρόφων. Άπ' τούς άπομνημονευματογράφους και τίς έφημερίδες τής έποχής εκείνης αναφέρεται όπου γίνεται λόγος για τό πέρασμα στρατευμάτων τών Τούρκων για τό Μεσολόγγι μέ τό όνομα Μπουντολοβίτσα. Άργότερα, μετά τήν άπελευθέρωση, κατέβηκαν πολλές οικογένειες από άλλα μέρη και έγκαταστάθηκαν έδω άπ' τό Μωριά, τό Ήρομέρο, τήν Ήπειρο, τήν Εύρυτανία. Έτσι αναπτύχθηκε σέ μεγάλο χωριό. Και για μερικές οικογένειες μπορούμε έδω νά μιλήσουμε από πού ήρθαν: Ντόπιοι - Κασσαλής, Φλέρης, Βλαχομηήτρος, Ξένοι: Γαντιδούδης, Κάππας, Σαλαγιάννης, Κατσούλας, Τσεκούρας άπ' τήν Εύρυτανία, Καταπόδης, Καλαμάτας, Σκουτέρης από Λευκάδα, Οικονόμου άπ' τή Δρόβιανη Β. Ήπειρου, Ζώτος άπ' τήν Ήπειρο, Μωραΐτης άπ' τό Μωριά, Καπώνης, Λυμπέριος από Άννίνου Ήρομέρου, Πετρονικολός από Βασιλόπουλο Ήρομέρου, Λιαροκάπης από Παπαδάτου Ήρομέρου, Κατσάνος, Τσάμης από Κατσανοχώρια, Ρώσος από Κομποτή Ήρομέρου, Κουτρούλης, Πετρόπουλος από Ήρομέρο, Κουτσοβέλης, Χαραλάμπους από Ήθακη, Κορδόσης άπ' τόν Άετό Ήρομέρου Μυτιληναίο από Μυτιλήνη, Μπάκας από Ήρομέρο, Τσορβαντζής: Άετός Ήρομέρου κλπ.

Ή Πεντάλοφος ανήκει στήν Ήπαρχία Ήρομέρου του Νομού Αιτωλοακαρνανίας. Για τήν ιστορία παραθέτω έδω απόσπασμα άπ' τό Διάταγμα τής 3 Άπριλίου του 1833, πού μιλάει για τή διαίρεση του Κράτους σέ Νομούς και σέ Ήπαρχίες:

Άρθρον 1.----- Τό Βασίλειον τής Ελλάδος διαιρείται εις 10 Νομούς και 42Ήπαρχίας.

Άρθρον 2.----- Οί Νομοί του Βασιλείου είναι α) Άργολίδος και Κορινθίας, β) Άχαΐας και Ήλιδος, γ) Μεσσηνίας, δ) Άρκαδίας, ε) Λακωνίας, στ) Άκαρνανίας και Αιτωλίας, ζ) Φωκίδος και Μοκρινίδος, η) Αττικής και Βοιωτίας, θ) Εύβοίας και ι) Κυκλάδων.

Άρθρον 8.-----, Ό Νομός Άκαρνανίας και Αιτωλίας διαιρείται εις τας Ήπαρχίας. α) Άκαρνανίας, συνισταμένη εκ των μέχρι τουδε Ήπαρχιών Ήρομέρου, Βονίτσης και Βάλτου - Πρωτεύουσα τό Δραγαμέστον (Άστακός), β) Μεσολογγίου, γ) Ναυπακτίας, συνισταμένη εκ των μέχρι τουδε Ήπαρχιών Ναυπάκτου, Βενετικού και Κραβάρων - Πρωτεύουσα ή Ναύπακτος, δ) Αγρινίου, συνισταμένη εκ τής μέχρι τουδε Ήπαρχίας Βλοχού - Πρωτεύουσα τό Βραχώριον (Αγρίνιον), ε) Καλλιδρόμης, συνισταμένη εκ τής μέχρι τουδε Ήπαρχίας Καρπενησίου και του εις τήν Ελλάδα ανήκοντος μέρους των Άγράφων - Πρωτεύουσα τό Καρπενήσιον. Μητρόπολις του Νομού τό Αγρίνιον».

Στίς 3 Όκτωβρίου 1833 ό βασιλιάς ήθωνας ταξίδεψε στό Μεσολόγγι. Τό περιοδικό «Στερεοελλαδική Έστία», τεύχος 2-3 του 1969 (Γ. Κυριακίδης - ανακοίνωση Κ. Διαμάντη) έγραψε: «Διαδοθείσης τής φήμης περί τής εις τόν λιμένα άφιξεως του βασιλέως, έτρεξεν ό λαός εις τό παραθαλάσσιον, άνδρες γυναίκες, παιδιά, γέροντες. Πλήθος πλοιαρίων ίσταντο εντός τής Λίμνης κατά σειράν φερόντων πολίτας και μαθητάς. Ό Άρχιερέυς, ένδεδυμένος στολήν λαμπράν, μετά των ιερέων, ίστατο εις τό παραθαλάσσιον περιμένων. Ό βασιλεύς έξελθών και προσειπών άπαντας μετ' ευμενείας ειπεν εις γλώσσαν έλληνικήν: «Πατώ σήμερα τό έδαφος τής πόλεως ταύτης, τής οποίας τά ήρωικά άνδραγαθήματα είναι έγκεχαραγμένα εις τήν ψυχήν μου. Και, όσον μέ εκάλεσεν ή περίστασις, ιδού άποκαθιστώ τήν Πόλιν σας Πρωτεύουσαν του Νομού». Και ένεχείρισεν εις τόν Νομάρχη τήν βασιλικήν άπόφασιν, ήτις έλεγεν: «Ή Πόλις του Μεσολογγίου διορίζεται εις Μητρόπολιν του Νομού

Άκαρνανίας και Αιτωλίας και ή ακόλουθως ή καθέδρα του Νομάρχου θέλει μεταφερθή από τό Αγρίνιον εις τό Μεσολόγγιον - Ναύπλιον 22 Σεπτεμ. 1833».

Στά χρόνια μετά την Έπανάσταση του Εικοσιένα και την άπελευθέρωση της Έλλάδος, ευρύτερες περιφέρειες αποτελούσαν Δήμους. Στά 1840 27 Σεπτ. με Διάταγμα όρίστηκαν: «Οί μέχρι τουδε υπάρχοντες Δήμοι της διοικήσεως Άκαρνανίας μετασχηματίζονται εις όκτώ: Άστακοῦ - Έχίνου - Οϊνιάδος - Σουλίου και Ανακτορίου της Έπαρχίας Βονίτσης, και εις τόν της Άμβρακίας, Ίδομένης και Θυάμου της Έπαρχίας Βάλτου».

Έτσι ή Ποδολοβίτσα και τά χωριά Κατοχή - Παλαιοκατούνα - Παλαιομάνινα και Ρήγανη αποτέλεσαν τόν Δήμο Οϊνιάδος με πρωτεύουσα τήν Κατοχή. Στά 1912 διαλύθηκε ό Δήμος Οϊνιάδος και κάθε χωριό αποτέλεσε Κοινότητα. Η Ποδολοβίτσα έγινε Κοινότητα με Διάταγμα της 31 Αύγ. 1912 (Φύλλο Έφημερίδας της Κυβερνήσεως. Α΄ 261).

Τό πρώτο Κοινοτικό Συμβούλιο: Άλέξης Πετρονικολός πρόεδρος. Γιάννης Καπώνης Μέλος. Στάθης, Κατσάνος Μέλος. Γεράσιμος Κουτρούλης Μέλος.

Διετέλεσαν Πρόεδροι κατά καιρούς οί παρακάτω: Γκοργκόλης Χρήστος, Δημητρούκας Δημήτρης, Καπώνης Σ. Άποστόλης, Καπώνης Γιάννης, Κατσάνος Στάθης, Κεκές Γ. Πάνος, Κορδόσης Ί. Βασίλης, Κορδόσης Θ. Δημήτρης, Κορφιιάτης Κώστας, Κουτρούλης Γεράσιμος, Κουτσουβέλης Γ. Σωτήρης, Λυμπέριος Π. Δημήτρης, Λυμπέριος Δ. Πέτρος, Μοίρας Β. Άντρέας, Μπάκας Σ. Άριστόδημος, Μπάκας Σ. Νίκος, Πετρονικολός Γ. Άλέξης, Πετρονικολός Α. Σωκράτης, Σκουτέρης Α. Σπύρος.

Τό σημερινό (1981) Κοινοτικό Συμβούλιο: Δημ. Λυμπέριος. Πρόεδρος, Πάνος Τσεκούρας. Άντιπρόεδρος, Πάνος Ζώτος Μέλος, Δημ. Λιαροκάπης Μέλος, Παν. Γ. Κοκορδέλης Μέλος, Κων. Α. Δημητρούκας Μέλος, Γιώρ. Α. Τσέλκτας Μέλος.

Γραμματεΐς της Κοινότητος διετέλεσαν κατά καιρούς: Άναστάσης Παπαθέου, Περικλής Στραβοδήμος, Δημήτρης Λιαπίκος, Γεράσιμος Καλύβας και από τό 1960 ό Άλέξης Κλ. Πετρονικολός.

Η Ποδολοβίτσα, επειδή τό όνομα ήτανε ξενικό, μετονομάστηκε με Διάταγμα της 12 Μαρτίου 1928 (Φ.ΕΚ.Α΄ 81) σε Πεντάλοφο, με Κοινοτικό τότε Συμβούλιο τούς: Άνδρέα Μοίρα - Πρόεδρο και Μέλη: Στάθην Κατσάνον, Πέτρο Λυμπέριο, Άριστόδημον Μπάκα, Σωκράτην Πετρονικολό. Βέβαια τό χωριό δέν είναι χτισμένο σε πέντε λόφους, για να δικαιολογείται ή νέα όνομασία του... Δόθηκε όμως τό όνομα ίσως γιατί οί ... ανάδοχοι πίστευαν πως τό χωριό σύντομα θα επεκτεινότανε στους γύρω λόφους. Δέν μπορούσαν να προβλέψουν πως θα άρχιζε σε λίγα χρόνια ή φυγή απ' τά χωριά προς Άθήνα και άλλα κέντρα και πως θα έμεναν στο χωριό σπίτια έρημα κλπ.

Ο πληθυσμός του χωριού κατά περιόδους:

Απογραφή	1920	κάτοικοι	755
	1928		933
	1940		1013
	1951		1147
	1961		1551
	1971		1433

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

1. Στά τελευταία χρόνια πολλοί κάτοικοι μετώκησαν σε διάφορες πόλεις και κυρίως στην Αθήνα. Έτσι λείπουν σήμερα πάνω από 400 άτομα.
2. Αφού λείπουν αυτά τὰ 400 και περισσότερα άτομα, ή μείωση του πληθυσμού από 1951 άτομα της απογραφής του 1961 έπρεπε στην απογραφή του 1971 νά κατεβεί στά 1100. Καί όμως στά 1971 έχουμε 1433 κατοίκους, γιατί ήρθαν στό μεταξύ και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στό χωριό πολλές οικογένειες από άλλα χωριά και κυρίως απ' την Εύρυτανία.

Η Πεντάλοφος υπάγεται στό Ειρηνοδικείο Νεοχωρίου, στην Οικονομική Έφορία και τό Δημόσιο Ταμείο Μεσολογγίου, στό Ταχυδρομικό Γραφείο Νεοχωρίου, εκπαιδευτικώς στό Μεσολόγγι, στό Πρωτοδικείο Μεσολογγίου, στην Ί. Μητρόπολη Αιτωλίας και Άκαρνανίας, στην Ύποδιοίκηση Χωροφυλακής Αιτωλικού, στη Διοίκηση Χωροφυλακής Αιτωλίας και στον Άστυνομικό Σταθμό Κατοχής. Έδω σημειώνουμε πώς μέχρι του 1920 υπαγότανε στον Άστυνομικό Σταθμό Παλαιομάνινας. Τότε τό Κοινοτικό Συμβούλιο ζήτησε νά υπαχθεί τό χωριό στον Σταθμό Κατοχής για λόγους ευκολίας επικοινωνίας κλπ.

Η Πεντάλοφος έχει καλή ύδρευση. Βρύσες τώρα μέσα στό χωριό, και στά σπίτια μέ νερό, πού έρχεται απ' τίς πηγές του Λεσινίου και από απόσταση 3 περίπου χιλιομέτρων. Έχουν κάμει πάνω σ' ένα λόφο αντλιοστάσιο και από κει διοχετεύεται στό χωριό ένα θαυμάσιο νερό. Στά παλιά τὰ χρόνια οί γυναίκες κουβαλούσαν τό νερό μέ τὰ καζάνια στό κεφάλι από τον Άγελω. Μαρτύριο και για τίς γυναίκες πού τό κουβαλούσαν, αλλά και για όλους έμας πού τό πίναμε... Τό αποθήκευαν στά κιούπια. Τόν χειμώνα ήτανε τόσο θολό, πού δέν πινότανε αν δέν έμενε ώρες στό κιούπι για νά κατασταλάξει, και τό καλοκαίρι πάλι δέν πινότανε αν δέν έμενε στό κιούπι ώρες για νά κρυώσει, πού ήτανε τόσο πολύ ζεστό... Τό καλοκαίρι μέ τίς ζέστες, θυμάμαι λαχταρούσαμε για λίγο κρύο νερό, πού τό κουβαλούσαν οί γυναίκες απ' τὰ τρία όλα κι όλα πηγάδια (Τριφιάτη, Παπανικολάου, Κορδόση), χωρίς κι αυτό απ' τό θόλωμα μέ τό δάρσιμο πού πάθαινε απ' τὰ άμέτρητα κατεβάσματα των «σατιλιών» (σατίλι λέμε ένα κάπως μικρό δοχείο από λευκοσίδηρο. Τό δένουν από ένα σχοινί μακρύ και τό ρίχνουν στό πηγάδι κρατώντας τό σχοινί απ' την άκρη, βουλιάζει αυτό και γιομίζει, τό τραβάμε ύστερα μαζεύοντας τό σχοινί... Τρία - τέσσερα σατίλια και τό καζάνι έτοιμο για τό κεφάλι της γυναίκας...).

Τό χωριό ηλεκτροφωτίζεται. Τό ώραίο φως στά σπίτια και στους δρόμους φέγγει όλη νύχτα και δέν κινδυνεύουνε τώρα νά τσακιστούν οί άνθρωποι, όπως τό παθαίναμε έμεις τότε πού είχαμε φως μόνο στά σπίτια μέ τὰ λαδολύχναρα ή τίς πρωτόγονες λάμπες πετρελαίου και ιδιαιτέρως όσοι άργούσαν στά καφενεία τή νύχτα ή ήθελαν νά πάνε κάπου για δουλειά... Τά σπίτια του χωριού είναι ώραία και άνετα, τὰ καταστήματα και τὰ κέντρα τό ίδιο μέ τὰ ψυγεία τους, μέ τὰ ραδιόφωνα τους και τίς τηλεοράσεις!

ΚΑΦΕΝΕΙΑ: Γ. Καραΐσκου - Άπ. Καραΐσκου - Πάνου Κουτσοβέλη - Θεμ. Πετρονικολού - Γιάννη Λιαροκάπη - Άλέξη Χρόνη - Σπύρου Τσορβαντζή. Καί θυμάμαι τώρα τὰ καφενεία και τούς καφετζήδες των νεανικών μου χρόνων και ιδιαίτερα απ' αυτούς τούς: Πέτρο Δ. Λυμπέριο, χορευτή, εύθυμο πάντα.

καλοφαγά, άνεκδοτολόγο θαυμάσιο και μπουζουκτοχή --- τόν Θαναπούλα Κουτρούλη, πού είχε καφενεϊο στό ισόγειο του σπιτιού Άλέκου Λιαροκάπη, πού ήτανε φτιαγμένος για καφετζής και πού σέ έκανε άν πήγαινες μιά φορά στό καφενεϊο του νά μήν λείπεις έπειτα και νά γίνεσαι πελάτης του... --- τόν μπαρμπαδουσσέο Δημητρίου μέ τίς φουστανέλλες του και τίς ώραιες ιδιοτροπίες του (του παράγγελνες άς πούμε καφέ «βαρύ μισόν», σου έλεγε «πιές τόν μισόν και τόν υπόλοιπο χύσε τον ...»). ---τόν μπάριμπα Γιώργη Μυτιλήνη, εκεί πού τώρα είναι τό καφενεϊο Γιάννη Λιαροκάπη, αρκετά αγαπητόν κι άς μή τόν έβλεπες νά γελάσει ποτέ!

TABEPNES - KENTRA: Ν. Καζιάνη ή Μαλάματα, Δημήτρη Ι. Μουσουλή, Κώστα Γρ. Καλύβα, Σ. Τριανταφυλλόπουλου, Ίω. Κ. Πανταζή, Δημοσθένη Δημητρίου, άδελφών - τέκνων Θεοδ. Κονδύλη, Ζαφείρωσ Ήλία Κουτσουπιά (τώρα τελευταία ό Κουτσ. έγκαταστάθηκε στην Άθήνα και τό μαγαζί του τό έκαμε ώραίο κέντρο ό Λευτέρης Ι. Τζακώστας).

ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ: Τασίας Δ. Κατσούλα (τώρα τελευταία τό μετάρηψε σέ «όβελιστήριο» - ψητοπωλείο.

ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΑ: Σωτ. Π. Δημητρίου - Ν. Γεωργακόπουλου - Σπ. Καπώνη - Βασιλικής Βασ. Πετρονικολού - Χρ. Σαρδελη.

ΡΑΦΕΙΑ: Κώστα Δημητρούκα, Α. Γαντζούδη.

ΚΡΕΟΠΩΛΕΙΑ: Π. Ζαγγανά - Στάθη Κουτσουβέλη - Στάθη Γαντζούδη.

ΠΡΑΤΗΡΙΑ BENZINHS: Θεμ. Πετρονικολού, Κώστα Καπώνη.

ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ: Γεράσ. Φ. Κουλουρη.

ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΑ: Γεράσ. Φ. Κουλουρη.

ΑΡΤΟΠΟΙΕΙΑ: Άδελφών Θ. Καπώνη.

ΚΟΥΡΕΙΑ: Πάνου Μπ. Ζώτου - Κώστα Π. Μουσουλή.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ: Κώστα Κηρύκου - Σωτ. Δ. Καταπόδη.

Ή Πεντάλοφος έχει ώραίο Κοινοτικό Γραφείο (νέο οίκημα εκεί πού άλλοτε ήτανε ή «καζάρμα», οίκημα πού χρησίμευε για κατάλυμα στρατιωτικών άποσπασμάτων πού έβγαιναν για καταδίωξη ληστών ή χρησίμευε για νά στεγάζεται τό μεταβατικό Δικαστήριο, πού δίκαιζε άγροτικές ύποθέσεις κλπ.), Πρακτορείο Ο.Τ.Ε., Κοινοτικό Ίατρείο.

Τό Χωριό έχει προοδεύσει πολύ. Φρούτα, ψάρια, ύφάσματα, παπούτσια και όλα τά αγαθά τά φέρουν αυτοκίνητα ή τά ντόπια τρίκυκλα. Άκόμα στό χωριό θά βρεις τηλεοράσεις στό σπίτια πολλές και στό κέντρα, μαγνητόφωνα κλπ. Ένας δρόμος αρκετά πλατύσ ασφαλτοστρωμένος, διασχίζει τό χωριό από Ν. προς Β. χωρίζοντάς το στό δυό. Έκει άλλοτε θυμάμαι ήτανε ένας δρόμος - ρεύμα άνηφορικό και δύσκολο για τό άνέβασμα των κάρρων πού κουβαλούσαν τά έμπορεύματα και χρειάζονταν βοήθεια - σπρώξιμο από πολλούς για νά καταφέρουν τά άλογα νά τραβήξουν τό κάρρο ως άπάνω... Και άλλοι δρόμοι ασφαλτοστρωμένοι ύπάρχουν: ένας πού οδηγεί στην Έκκλησία γραμμή απ' τό σπίτι Άλέξη Λιαροκάπη - Καταπόδη Δημ. - Φίλη, άλλος πάλι για την Έκκλησία απ' τό Κέντρο Τριανταφυλλοπούλου - σπίτι: Πούλιου - Τσορβαντζή - Μπίκα ως τό Σχολείο, άλλος απ' τό σπίτι Χρ. Καταπόδη. - Σ. Κουτσουβέλη - Λυμπερίου - Δημητρούκα ως πίσω και άλλος απ' τό μαγαζί Β. Πετρονικολού - Τσεκούρα - Κατσούλα κλπ. Μένουν βέβαια και άλλοι άφτιαστοι... Πόσο ώραία θά ήτανε νά ασφαλτοστρώνονταν και οι άλλοι, όλοι! Και δέν είναι δύσκολο... Οι Κοινοτικοί Άρχοντες άς κυνηγήσουν τό πράγμα... Έναν δρόμο κάθε χρόνο...

Γιά ύψόμετρο του χωριού δέν μπορεί νά γίνεται λόγος... Δέν πιστεύω ναχει ύψόμετρο πάνω από 10-15 μέτρα...

Δάση υπάρχουν πολλά, όλο βελανιδιές και πουρνάρια, ασφάκες κλπ. κατάλληλα για πρόβατα και γίδια, που άλλοτε ήσαν χιλιάδες και τώρα ελάχιστα...

Έδω θέλω να θίξω 3 θέματα κατά τή γνώμη μου σοβαρά... 1) Τό χωριό, τό ώραίο χωριό μας, δέν έχει πλατεία. Σοβαρότατη έλλειψη. Σάν νά λείπει ή καρδιά, τά πνευμόνια απ' τόν άνθρωπο... Για σκεφτήτε: Νά γιόμιζε μέ σπίτια ή ώραία πλατεία τής Γουριάς... νά γιόμιζε μέ σπίτια ή μεγάλη πλατεία του Μεσολογγιού... Βέβαια γιά νά γίνει πλατεία στό χωριό χρειάζονται χρήματα, πολλά χρήματα γιά απαλλοτριώσεις οικοπέδων κλπ. Αυτό τό εμπόδιο όμως δέν είναι αδύνατο νά παραμεριστεί... Θυμάμαι έδω τό θέμα τό τεράστιο τής Έκκλησίας τής νέας... Άμα τό χωριό θελήσει, όλα νικώνται! 2) Άλλο θέμα σοβαρό: Τί απέγιναν και πού πάνε εκείνες οι άμυγδαλιές, τό πλήθος οι άμυγδαλιές πού ήσαν μέσα στό χωριό; Θυμάμαι, τί στολισμός, αλλά και τί εισόδημα! Ωραίο δέντρο ή άμυγδαλιά, αλλά και χρήσιμο μέ τόν καρπό πού δίνει χωρίς νά ζητάει τίποτα! Ούτε καλλιέργειες ιδιαίτερες ούτε ραντίσματα ούτε φάρμακα ούτε τίποτα! Και εύδοκιμούν τόσο στό χώμα του χωριού μας... χωρίς ιδιαίτερες φροντίδες! Η Κοινότητα, αφού συνεννοηθεί μέ τούς συγχωριανούς, άς φροντίσει νά φέρει, νά προμηθευτεί απ' τή Γεωργική Έπιχειρήσιον έλεγκτό είδος άμυγδαλιάς και τό κάθε σπίτι ή τό κάθε παιδί του Σχολείου σέ μια γενική έξόρμηση άς φυτέψει στην κάθε αυλή ή στον κήπο του κάθε σπιτιού μια ή δυό άμυγδαλιές... Σέ λίγα χρόνια, άμα προστεθούν σέ κείνες πού υπάρχουν 500 ή 1.000 νέες, θά είναι κάτι πού πολύ άξιζει! Η Κοινότητα και τό Σχολείο άς τό πάρουν ζεστά τό θέμα, άς τό αποφασίσουν κι άς τό επιχειρήσουν... Δέν υπάρχει εύκολότερο πράμα απ' αυτό! Μιά άνέξοδη έκστρατεία θά γιομίσει τίσ αυλές από εύλογημένα δέντρα... 3. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - Τή γράφω μέ κεφαλαία. Είναι τό σοβαρότερο απ' όλα! Ποιά σημασία έχει ή ίδρυση Βιβλιοθήκης στό χωριό δέν νομίζω πώς πρέπει νά τό πω έγώ... Άφου όμως πρέπει νά μιλήσω, άς πω δυό λόγια... Στόν τοίχο, στην πρόσοψη ενός σπιτιού - βιβλιοθήκης στό χωριό Μηλιές του Πηλίου γράφεται μέ πολύ μεγάλα γράμματα: «ΑΚΟΣ ΨΥΧΗΣ», δηλαδή θεραπεία ψυχής. Τό βιβλίο καλλιεργεί, θεραπεύει τήν ψυχή, άνεβάζει τόν άνθρωπο, τόν κάνει καλύτερο. Τόν ύψώνει! Οι παλιοί είχαν συλλάβει τό νόημα τής μόρφωσης. Και σύμβολο τής γνώσης έβαλαν τό πουλί «γλαύξ» πού ήταν τό αγαπημένο πουλί τής θεάς τής Σοφίας, τής Αθηνάς. Γιατί διάλεξε όμως τήν κουκουβάγια και ποιά σχέση είχε μέ τή Σοφία αυτό τό άσχημο πουλί; Οι νεότεροι μάλιστα τό έβαλαν σάν κορώνα στά πηλήκια των μαθητών πού σπούδαζαν στά Σχολεία. Ακούστε... Η μόρφωση σχίζει τά σκοτάδια τής άπαιδευσιάς, τής άμορφωσιάς, τής άμάθειας, όπως τό σκοτάδι τής νύχτας τό σχίζει τό μάτι τής κουκουβάγιας, πού βλέπει πολύ, πού καλά απ' τήν ήμέρα! Τό βιβλίο λοιπόν, νά, είναι τό μάτι τής κουκουβάγιας! Νά, τί θά πει Βιβλιοθήκη! Έκατοντάδες μαθητούδια θά μπορούσαν νά καταφεύγουν εκεί, γιά «θεραπεία»... γιά άνύψωση! Σκέφτομαι πώς ή Άδελφότητα Πενταλοφίτων Αθηνών κάτι θά μπορούσε νά κάμει! Ασφαλώς κάτι θά μπορούσε νά κάμει σχετικά... Τό 41 πιστεύω αυτό! Έγώ θά μπορούσα έδω νά δηλώσω: Διαθέτω 100 τόμους βιβλίων κατάλληλων γιά μία τέτοια βιβλιοθήκη... Άλλο δέν έχω...

Στά παλιά χρόνια επί τουρκοκρατίας είχε έδω τήν έδρα του Τουρκος Διοικητής τής Περιφέρειας, κάποιος Γιακούπ Άγάς και τό μικρό τότε χωριό περιβαλλότανε από μία μάντρα. Αυτή ή μάντρα θά είχε γκρεμιστεί και τήν πέτρα της θά τήν είχαν χρησιμοποιήσει γιά χτίσιμο σπιτιών. Θυμάμαι ένα έρείπιο, τήν «Κούλια» όπως τή λέγαμε, πού μέσα του κούρνιαζαν κουκουβάγιες και καλλιακούδες και νυχτερίδες και τά παιδιά παίζαμε εκεί μέσα... Κάποτε αυτό τό έρείπιο ήταν τό ανάκτορο του Άγά, εκεί πού σήμερα είναι τό σπίτι του Γιώργου Σωτ. Λυμπερίου. Σέ μία σειρά χαμηλά σπιτάκια, κολλητά τό ένα μέ τό άλλο, εκεί πού σήμερα είναι τά σπίτια Χριστου Καταπόδη - Σωτήρη Κουτσοβελη - Καπώνη - Λυμπερίου Νώντα - Στέλιου - Κορκολιού - Μυτιλήνη - Βλαχομήτρου, κατοικούσαν οι φρουροί και οι οικογένειες των ραγιαδων, εκείνων πού γιά λίγο ψωμάκι δούλευαν στά κτήματα και τά κοπάδια του άφέντη... Στή θέση «Μετόχι» σώζονται ακόμα έρείπια κτιρίων, πού έμενε φρουρά και φυλάκιο τουρκικό. Επίσης φυλάκιο ήτανε εκεί πού άλλοτε στά χρόνια μου ήτανε ή σταφίδα Λιαροκάπη.

Τό χωριό χωριζότανε σέ τρεις συνοικίες:

Α) Τή ΜΑΝΤΡΑ --- από τό όνομα τής μάντρας πού γι αυτή μιλήσαμε παραπάνω, πού περιλάμβανε τό νότιο μέρος του μικρού χωριού, τό μεσημβρινό, μέ σύνορο τή γραμμή πού ακολουθεί τά σπίτια Δημητρούκα - Καπώνη - Καταπόδη - Β. Πετρονικολού - Ρώσου - Κατσούλα. Μέσα στον χώρο απ' τή μάντρα και νότια περιοριζότανε τό μικρό τότε χωριό μέ τούς «μαντριώτες», τούς νότιους, τούς πεδινούς... Στο νότιο μέρος τής «μάντρας» παράστεκε ένας πελώριος πλάτανος. Ποιός ξέρει ποιά χέρι και πότε τόν φυτέψε... Στά χρόνια μου ό πλάτανος έδειχνε τά βαθειά του γεράματα φανερά και

χτυπητά μέ τον τεράστιο και κουφαλισμένο κορμό του και τό πελώριο ύψος του. Στόν ἴσκιό του καθότανε και ἔπινε τό ναργιλέ του ὁ Ἄγας. Ἔβγαине ἀπ' τή μάντρα μέ τήν ἀκολουθία τοῦ ἀπό μία πύλη, πού ἦτανε στό νότιο μέρος τῆς «μάντρας» κάπου ἐκεῖ πού εἶναι τώρα τά σπίτια Μπάκα - Βλαχομήτρου και στρογγυλοκαθότανε στόν ἴσκιό δίπλα στό πηγγάδι μέ τό κρύο νερό, ἕνα πηγγάδι πού τό φτάσαμε ἐμεῖς, ὅταν ἤμαστε παιδιά, ξεροπήγαδο πιά... Κάτω ἀπ' τόν πλάτανο αὐτόν και γύρω του ἔστηναν στά χρόνια μου τά τσαντίρια τους οἱ τουρκόγυφτοι μέ τά ιδιότροπα και πρωτόγονα σιδηρουργεῖα τους, ἀμόνια και φυσερά... ὁ Κουτσοκώστας, ὁ ἀρχιχαλκιάς τῆς περιοχῆς, πού τόν βλέπαμε ἔτσι κουτσός ὅπως ἦτανε, μέ τά μεγάλα μουστάκια και τά γένια και τά ἀκατάστατα μαλλιά σάν τόν Ἡφαιστο ἀπάνω στόν Ὀλυμπο... Πάντα πρόσχαρος και χωρατατζής και ἀεικίνητος... Στό συνεργεῖο του ἔφτιαχναν τίς σουβλες, μεγάλες και μικρές γιά τό ψήσιμο τῶν κρεάτων και τῶν κοκορετσιῶν, τίς «πυροστιές» και τίς σχάρες και τά ὑνιά τῶν ἀλετριῶν, τίς «μάσες» και τά «συδαύλια» γιά τό ρύθμισμα τῆς φωτιᾶς τῶν τζακιῶν και τῶν φούρνων (κάθε σπίτι εἶχε ὄξω στήν αὐλή του τό δικό του φούρνο γιά τό ψωμί, τίς κουλουῦρες και τίς πίττες), τίς «καπιστράνες» τῶν ἀλόγων και ὅλα τά ἄλλα γεωργικά ἐργαλεῖα... Δίπλα του πάντα ὁ Μέτος, πού μιλοῦσε (μόλις ἀκουγότανε) βραχνά, γιατί ἀνάπνεε ἀπό μία τρύπα πού τοῦ εἶχαν ἀνοίξει μπροστά στό λαιμό κάτω ἀπ' τό σαγόνι, γιατί ὕστερα ἀπό ἐγγχείρηση τοῦ εἶχαν ἀφαιρέσει τά φωνητικά ὄργανα... και μεῖς γελοῦσαμε... μέ τό βάσανο πού τοῦ ἄφησε ἡ ἀρρώστια και τόν βασανίζαμε μέ μιάν ἀνεξήγητη εὐχαρίστηση... Ὁ Γκούντας και ἕνα πλῆθος παιδιά γύρω τους; ὁ Νίκος, ὁ Δημοσθένης, ὁ Μπουνέλας (παιδιά τοῦ Κουτσοκώστα, τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ Μέτου), πού δέν τά ἀφήναμε νά ἡσυχάσουν μέ τά πειράγματά μας ἐμεῖς οἱ ἐπιδρομεῖς... ἐμεῖς οἱ ... φρόνιμοι νέοι τοῦ χωριοῦ, πού βρῖσκαμε πάντα δίκιο ἀπ' τούς χωριανούς μας, πού σ' αὐτούς κατέφευγαν οἱ ἔρημοι αὐτοῖ γιά βοήθεια και προστασία... Βλέπετε, αὐτοῖ ἦσαν τρίτης κατηγορίας ἄνθρωποι, πού ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά δέχονται ὄλες τίς ιδιοτροπίες μας και τά πειράγματά μας... Ἐκεῖ γύρω στόν πλάτανο στήνονταν οἱ ἐξέδρες τῶν μουσικῶν συγκροτημάτων, τῶν «καφέ - ἀμάν», πού ἐρχότανε μέ τά κλαρίνα τους και μέ τά βιολιά τους και μέ τραγουδίστριες και μέ χορεύτριες, πού ἀναστάτωναν τό χωριό μέ τά μικροσκάνδαλά τους μέ νέους πού τούς «ἔγδυναν» πουλώντας τους ἔρωτα..., ἀλλά και μέ ἡλικιωμένους «μερακλήδες» και οἰκογενειάρχες ἀκόμα... Ἐκεῖ ἦτανε τό κέντρο τῶν παιγνιδιῶν τῶν παιδιῶν τοῦ χωριοῦ, πού δέν ἀφήναμε τίποτα ὄρθιο! Οὔτε ἡ γειτονιά εἶχε ἡσυχία οὔτε οἱ δύστυχοι τουρκόγυφτοι πού δούλευαν στή φωτιά μά οὔτε κι ὁ πλάτανος, στά γέρικα κλαδιά τοῦ ὁποῖο ἐννοοῦσαμε νά σκαρφαλώσουμε, ἔτσι σάν νά κάναμε μεταξύ μας διαγωνισμό σκαρφαλωτικῆς ἐπιδεξιότητος! Ἦτανε τό στοιχείο τοῦ χωριοῦ αὐτός ὁ πλάτανος, πού μιλοῦσε στήν ψυχή ὄλων: τῶν ἡλικιωμένων πού εἶχαν νά θυμούνται πολλά, και νά λένε πολλά... και τῶν νέων πού σάν διαολάκια σκαρφαλώναμε πάνω του... Καί νά λογαριάσει κανεῖς πώς σήμερα δέν ὑφίσταται οὔτε ἴχνος του... Μόνο τό ὄνομα ἔμεινε και λέμε σήμερα τήν τοποθεσία αὐτή «Πλάτανο»... Καί τά στοιχεῖα πεθαίνουν...

Β) Τή δεύτερη συνοικία: ὁ «ΚΟΥΝΤΡΟΣ», ἴσως ἀπό τή λέξη «κουντρί», πού σημαίνει βράχος, πέτρα μεγάλη, πού εἶχε πλῆθος ὁ τόπος... «Κουντριῶτες» ὅσοι εἶχαν ἐκεῖ τά σπίτια τους, οἱ «ὄρεινοί».

Γ) Τήν τρίτη συνοικία: «τό ΓΕΛΑΔΟΥΡΙ». Σ' αὐτό τό ὑψωματάκι μέ τήν ὠραία θέα, πρῖν κατοικήσουν ἄνθρωποι, συγκεντρώνονταν κάθε πρωί τά ζῶα - γελάδια, πού ἀπό 2-5 εἶχε κάθε οἰκογένεια τοῦ χωριοῦ. Ἀπ' ἐκεῖ τά ἔπαιρνε ὁ μισθωτός «γελαδάρης» και φρόντιζε γιά τή βοσκή τους. Τό βράδυ τά ἔφερε πάλι ἐκεῖ, τά ἄφηνε ἐλεύθερα κι αὐτά ὅπως εἶχανε συνηθίσει πῆγαιναν στά σπίτια τῶν ιδιοκτητῶν γιά νά δώσουν τό γάλα τους και νά «γκεκιᾶσουν», νά κοιμηθοῦν. Τό πρωί συγκέντρωση και κάθε μέρα τά ἴδια... Ἀργότερα σ' αὐτό τό μέρος ἦρθαν, ἀπ' τό Μωριά κυρίως και ἐγκαταστάθηκαν οἰκογένειες. Φτωχοί ἄνθρωποι μέ πολύ μικρούς «κλήρους» γῆς ἢ και χωρίς σπιθαμῆ χωραφιοῦ... Ἐργατικοί, μέ μόνη περιουσία τό ἀπλό, φτωχικό και καθαρό σπιτάκι τους, ἀλλά πλούσιοι ἀπό αἰσθήματα και ἀνθρωπιά. Ἄπλοῖ, πρόθυμοι, ἐργατικοί, φιλήσυχοι, πρόσχαροι, χωρατατζήδες και κουβαρντάδες. Ὅταν ἔπιαναν ἀπ' τή δουλειά τους δέκα δεκάρες, ἔφταναν νά ξεδέψουν σέ κεράσματα τίς πέντε ὥσπου νά φτάσουν στό σπίτι τους! Καί γλεντζέδες. Καταπλήσσει ἡ ἀγάπη τους γιά τή μουσική, τό χορό! Ἀπό δῶ ξεκίνησαν ὀργανοπαῖχτες περίφημοι: ὁ Κώστας Μόσχος ἢ Φουσκομπούκας, κλαριτζής πού ἄφησε ὄνομα στήν Περιφέρεια, ὁ Χ. Μόσχος ἢ Καμπάνας μέ τό λαγούτο του, ὁ Σωτήρης Βασιλακόπουλος ἢ Βασιλακάκης ἀριστος βιολιτζής και νεώτεροι: Γιώργος Τριανταφυλλόπουλος - τραγουδιστής καλός και κιθαρίστας, ὁ Πάνος Κηρύκος τό ἴδιο, Χ. Πρέντζας, Νίκος Τσούμας ἢ Ἀγραπιδιάς, Φώντας Κηρύκος, Νίκος Μωραΐτης, Χρ. Μωραΐτης και ἄλλοι. Ἀπό δῶ βγήκαν και ἀναδείχτηκαν και ἐπί 50-60 χρόνια διασκέδασαν τό χωριό και τήν περιφέρεια οἱ «ζυγιάς» τῶν ζουρνάδων και τῶν νταουλῶν μέ τούς ἀριστους τεχνίτες Ν. Μωραΐτη, Νάσο Μωραΐτη, Παῦλο Μωραΐτη, Στράτο Κηρύκο ἢ Ματάκια, Βαγγέλη Κηρύκο, Πάνο Ἀλεξόπουλο ἢ Ψηλό, Νίδα Χαμπέκο, Γιάννο

Χαμπέκο, Γρηγόρη Καραγιώργο, ή Κάκια, Θόδωρο Μωραΐτη, πού ἔκαμαν τήν Ποδολοβίτσα πασίγνωστη! Ἀπ' αὐτούς σήμερα δέν ζεῖ κανένας... Ἀπ' αὐτούς καί γενικώτερα ἀπ' τούς ἀνθρώπους τῆς συνοικίας αὐτῆς, πού ἀδιάκοπα δούλευαν καί γλεντοῦσαν, οἱ Ποδολοβιτσάνοι - Πενταλοφίτες ἐπηρεάστηκαν καί ἔμαθαν νά ἀγαπᾶνε τή μουσική, τό δημοτικό τραγούδι καί τόν ἐλληνικό χορό καί τόσο, πού λίγους θά βρεῖς στό χωριό πού δέν χορεύουν καλά καί σωστά.

Πρὶν κλείσω τοῦτο τό κεφάλαιο πρέπει νά πῶ ὅτι οἱ Πενταλοφίτες στό σύνολό τους εἶναι ἀπλοῖ, πρόσχαροι, καταδεχτικοί καί φιλόξενοι. Ἔχουν ἀρετές πού ἔχουν δώσει στό χωριό μας ἕνα ὄνομα, ὥστε νά ξεχωρίζει ἀπό πολλά ἄλλα χωριά... Ἄς εὐχηθοῦμε νά μὴν πάψει τό χωριό μας νά ἔχει αὐτή τήν ὠραία φήμη... Καί μέ τήν εὐκαιρία τούτη, ἂν εἶναι ἀνάγκη, προσθέτω πῶς ὅλα αὐτά δέν τά λέω ἐπειδὴ εἶμαι Πενταλοφίτης καί φυσικό εἶναι νά... παρασύρομαι... Ἔτσι ἔχουν τά πράγματα καί ὅσοι πέρασαν ἢ τώρα περνοῦν ἀπ' ἐδῶ καί τούς γνώρισαν αὐτό πιστεύουν... Θά μοῦ πεῖτε: εἶναι καί οἱ σημερινοί σάν τούς παλιούς; Ἀσφαλῶς ὄχι... Τά πράγματα ἔχουν ἀλλάξει κάπως... Καί δέν θά εἶχαμε τήν ἀξίωση οἱ ἀνθρώποι νά μείνουν οἱ ἴδιοι... Ὅμως στό βᾶθος οἱ Πενταλοφίτες ἔχουν διατηρήσει τό ἦθος τους τό ἀπλό καί τοῦ γλεντζέ, αὐτό πού τούς ξεχωρίζει.

ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ

*Πρώτη φορά όποιος τύχει και περάσει
ἀπ' τό χωριό μας, θά τό φοβηθεῖ,
μή και μᾶς πέσει μέσ' στόν Ἀχελῷο,
ἄν κάνει λίγο πῶς θά κουνηθεῖ...*

*Ἀπό μακρυά καθώς πρωτοαντικρύζεις
τά ὀλάσπρα σπιτάκια στή γραμμή,
θαρρεῖς πῶς εἶναι πρόβατα και πάνε
νερό νά πιούν ἐκεῖ στόν ποτιστή...*

*Και μέσα όποιος ἐρθεῖ και μείνει ξένος
δέν ξεχνάει πιά ὕστερα. Θαρρεῖς
ποτίζεται και φεύγει μαγεμένος
και μέ καιρό ξανά θά τόν ἴδεις!*

*Κι ἄν, ὅπως τό λένε ἐδῶ οἱ γερόντοι,
γύρω κανεῖς στόν Πλάτανο διαβεῖ,
στά σίγουρα θά τόν «πονάει τό δόντι»
και νύφη θά γυρεύει χωριανή...*

*Γλεντζέδες εἴμαστε ἐδῶ οὔλοι,
ὄξω ἢ φτώχεια, γλέντι και κρασί...
δῶ παρέες ὄλο μέ νταούλι
περνᾶμε τραγουδώντας τή ζωή!*

ΘΩΜΑΣ ΛΑΛΑΠΙΑΝΟΣ
Γιατρός - Πενταλοφίτης

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Σε μεγάλη μαρμαρίνη πλάκα στην είσοδο του Ναού είναι χαραγμένο τό χρονικό, ή ιστορία τής:

Οὗτος
 ὁ ἱερός καί πάνσεπτος Ναός τῆς θείας
 Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 θεμελιωθεῖς
 μέν ἐν ἔτει 1928 Ἀρχιερατοῦντος
 Κυροῦ Κωνσταντίνου καί Ἱερατεύοντος τοῦ ἐν
 μακαρία τῇ λήξει Π' Παναγιώτου Μαλαπάνου
 τελειωθεῖς
 δέ σὺν Θεῷ Ἀγίῳ ἐν μηνί Μαρτίῳ τοῦ ἔτους
 τῆς οἰκονομίας 1954 Ἱερατοῦντος Κυροῦ Ἱεροθέου
 ἱερατεύοντος τοῦ Π' Ἀθανασίου Πετρονικολοῦ
 καί τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κικ. Θεοκλήτου
 τελέσαντος ἐν αὐτῷ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1968
 τήν πρώτην θείαν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν
 ἀνηγέρθη
 δι' εὐσεβῶν εἰσφορῶν κόπων τε καί μόχθων
 τῶν τῇ κώμῃ ταύτῃ οἰκούντων δούλων τοῦ Θεοῦ
 καί τῶν ἐν τῇ ξένη βιούντων φιλοχρίστων Πενταλοφίτων
 ἐυξαμένων ὑπὲρ ἑαυτῶν σωτηρίας
 οἷσπερ
 σὺν τοῖς τεχνίταις καί πᾶσι τοῖς κεκοπιακόσιν
 ἐν τῷ θεαρέστῳ τούτῳ ἔργῳ παράσχοις
 ὁ ἐν Θαβῶρ πηγάσας φωτισμόν ταῖς ψυχαῖς
 Χριστός λύτρον ἀμπλακημάτων εἰς ἀντάμειψιν.

Τὴν Ἐκκλησίαν Σου Χριστέ
 ἐθεμελίωσας ἐπὶ πέτραν τῆς πίστεως,
 διό ἀσάλευτος διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα.

Θυμᾶμαι τὴν παλιά ἐκκλησοῦλα τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τὴν Ἁγία Σωτῆρα, ὅπως τὴ λέγαμε. Ἦτανε πολὺ μικρὴ. Εἶχε χτιστεῖ ποιός ξέρεῖ πότε... Τὴν εἶχαν μεγαλώσει καί δευτέρη φορά στὰ 1875, ὅπως ἔδειχνε μιά πλάκα πάνω ἀπ' τὴν κυρία εἴσοδο. Στὰ 1928 θεμελιώθηκε ἀπ' τοὺς πατεράδες μας ἡ καινούργια γύρω στὴν παλιά, πού ἐξακολούθησε νά λειτουργεῖ γιά μερικά χρόνια, ὥσπου ὀλοκληρώθηκε ἡ νέα. Τότε κατεδάφισαν τὴν παλιά κι ἄρχισαν νά εὐπρεπίζουσαν τὴν καινούργια, πού χάρε στὴν ὁμόθυμη καί συγκινητικὴ ἐνίσχυση τῶν χωριανῶν μέ παντοῖες καί πλούσιες εἰσφορές, τελειοποιήθηκε καί ἄρχισε νά λειτουργεῖ ἀπ' τὰ 1954 καί ἐπίσημα ἀπ' τὰ 1968. Σήμερα, ὅπως ὑψώνεται στὴν κορυφή τοῦ κυριότερου λόφου τοῦ χωριοῦ ὠραία καί μεγαλοπρεπής, φαίνεται πραγματικὸς οἶκος Θεοῦ. Ἐδῶ πρέπει νά γίνεῖ λόγος καί νά ἐξαρθεῖ τό τί μπορεῖ νά γίνεῖ, ὅταν οἱ κάτοικοι ἐνός χωριοῦ μονιασμένοι ἀποφασίσουσαν καί θελήσουσαν! Ἡ ὀλοκλήρωση ἐνός ἔργου, ὅπως αὐτό, πού οἱ θεμελιωτές του τό ὄνειρεύτηκαν μεγάλο, ἦτανε φυσικὸ νά δημιουργεῖ σκέψεις καί νά γεννᾶ φόβους ὅτι θά ἀπαιτοῦσε καί πολὺν χρόνο, ἀλλά καί τεράστια δαπάνη, πού δέν θά κατάφερναν νά σηκώσουσαν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ... Μικροὶ ὄμως καί μεγάλοι, ἄντρες καί γυναῖκες, φτωχοὶ καί εὐποροὶ ἔδωσαν περισσότερα ἀπὸ ὅσα μποροῦσαν: χρήματα καί εἶδη καί προσωπικὴ ἐργασία καί μέ συντονιστὴ τὸν Ἐφημέριο Ἀθανάσιο Ἀλεξ. Πετρονικολό κατάφεραν νά νικήσουσαν! Καί νίκησαν μεγάλη νίκη καί κατάφεραν ἕνα ἄθλο χωρὶς νά λυγίσουσαν, χωρὶς νά δειλιάσουσαν ὡς τό τέλος. Ὁ Ναός τῆς Πενταλόφου τώρα, διακοσμημένος ἐσωτερικά χωρὶς νά λείπει τίποτα, ἔγινε μέ τὴ βοήθεια τῶν χωριανῶν, ἀλλά καί ἄλλων ξένων πού τοὺς ξεσήκωσε ὁ Ἐφημέριος, ἕνας Ναός πού δέν ἔχει τὸν ὁμοῖό του. Ἐμεῖς πού, ὅταν ἤμασταν μικροὶ, εἶχαμε τὴ μικρὴ

Ἐκκλησοῦλα καί στίς μεγάλες γιορτές στριμωχνόμασταν γιά νά χωρέσουμε, μπορεῖ τώρα νά... νοσταλγοῦμε, μά κάνουμε τή σύγκριση καί νιώθουμε πόσο χρειάζότανε ἡ νέα καί εὐρύχωρη καί ὠραία γιά τόν πληθυσμό τοῦ χωριοῦ, πού σιγά - σιγά μεγάλωσε καί εὐλογοῦμε τό ζήλο ὄλων ἐκείνων πού ἔδωσαν καί δούλεψαν καί μόχθησαν...

Στήν παλιά Ἐκκλησοῦλα μέ τά πυκνά γύρω - γύρω στασίδια, πού κάθονταν σάν σέ θρόνους οἱ πατεράδες μας θυμᾶμαι... τόν γυναικωνίτη πίσω... καί κάτω ἀπ' αὐτόν τή μεγάλη ἐξέδρα, τό «παγκάρι» τῶν Ἐπιτρόπων, τά μεγάλα μπρούτζινα μανουάλια... τόν μεγαλοπρεπή ἄμβωνα... τό μικρό Ἱερό Βῆμα, ἀπό ὅπου ἔβγαινε καί εὐλογοῦσε ὁ γέροντας Παπα - Λαλαπάνος... τίς μεγάλες εἰκόνες τοῦ Τέμπλου, πού ἔτσι ψηλά ὅπως ἦσαν δέν τίς φτάναμε καί χρειαζότανε νά μᾶς βοηθήσουν οἱ μανᾶδες μας γιά νά ἀσπαστοῦμε: τόν Παντοκράτορα, τήν Παναγία, τόν Ἄη Γιάννη, τίς εἰκόνες μέ τό βλέμμα ἐκεῖνο πού μᾶς παρακολουθοῦσε ὅπου κι ἄν στεκόμαστε γεμάτο καλωσύνη καί προστασία. Καί ἄς τό ἐξομολογηθῶ ἐδῶ τώρα κι ἄς μή θεωρηθεῖ ἀσέβεια... Αὐτές τίς εἰκόνες, ἔτσι πού τίς βλέπω τώρα ἀνηρητημένες στους τοίχους τῆς Νέας Ἐκκλησίας, τίς αισθάνομαι σάν πιό ὠραίες... ὥστε νά μή μέ συγκινοῦν οἱ καινούργιες, πού ἔχουν πάρει τή θέση τῶν παλαιῶν! Θυμᾶμαι τά δυό μικρά φαλτήρια, ἀπό ὅπου ἔφελναν κατά καιρούς ἱεροψάλτες (σάν νά τοὺς βλέπω...) πρακτικοί: Χρῆστος Ζαγγανᾶς, Σπύρος καί Γιάννης Καπώνης (αὐτοῖ οἱ δυό ἤξεραν καί λίγη βυζαντινὴ μουσική...), Θανασοῦλας Κουτρούλης (αὐτός δέν ἔλεγε τίποτες ἄλλο παρά τόν Ἀπόστολο), Μάκias Τσορβατζής, Χρῆστος Κατάποδης (ἐπί χρόνια ἀριστερός ψάλτης καί σήμερα ἀκόμα), ὁ Δημοσθένης Καπώνης, ἐπί ἀρκετά χρόνια ψάλτης, πού ἀπέδιδε μέ καταπληκτικὴ πιστότητα καί ἀκριβεία συνθέσεις ἱεροψαλτῶν, πού ἔφτανε νά τίς εἶχε ἀκούσει μιὰ ἔστω φορά γιά νά τίς ἀποτυπώσει καί νά τίς ἀποδώσει πρακτικά (ἀφοῦ δέν ἤξερε μουσική), μουσικοί: Κῶτσος Γιαννόπουλος, Σπύρος Παπασωτήρης, Νίκος Τσορβατζής μέ τή θαυμάσια φωνή, πού ὅταν ἔφελνε τό «Ἄξιον ἐστίν» πλαγίου Δ' ἤχου τοῦ Γ. Κανελίδου μᾶς συγκλόνηζε... ὁ μουσικός καί συνθέτης καί θαυμάσιος ἄνθρωπος Γεώργιος Μουσουλῆς καί ὁ μουσικοδιδάσκαλος καί συνθέτης Νικόλαος Τσιμπούκης μέ μιὰ φωνή καταπληκτικὴ, πού ἐρχότανε ἀπ' τόν Ἀστακό συχνά στό χωριό καί ἔφελνε, ὁ Κλεώπας Ἀλεξ. Πετρονικολός καί ἄλλοι ξένοι: Ἀντώνης Λεονάρδος, Γιάννης Καππές, Γεώργιος Καππές, Νώντας Λαδάς, Γιάννης Φραγκαναστάσης, Μάκος Φραγκαναστάσης, Μῆτσος Μπλαχούρης, Γρηγόρης Γαρδέλης, Θανάσης Δαμιανός, Γιάννης Μπερερῆς καί ἄλλοι... Σ' αὐτοὺς θά μπορούσα νά βάλω καί τόν ἑαυτό μου, ἀφοῦ δέν ἤμουν ἀμόνιμος κάτοικος Πενταλόφου. Ἐδῶ θά ἤθελα νά πῶ λίγα λόγια γιά τοῦ Κλεώπα. Ὅσα χρόνια ἤτανε στήν Πεντάλοφο ψάλτης, σπάνια ἐπαναλάβαινε τά ἴδια! Πάντα καί κάτι καινούργιο, κάποια καινούργια σύνθεση, «μάθημα» ὅπως λένε οἱ ἱεροψάλτες τίς μουσικὲς συνθέσεις. Δέν ὑπάρχει Χερουβικό, Ἄξιον ἐστίν ἢ Μεγαλυνάριο, Κοινωνικό, Δοξολογία, Τρισάγιο, Καλοφωνικός Εἰρμός ἀπ' τίς συνθέσεις μεγάλων Ἱεροψαλτῶν Ἀνθίμου, Τσιμπούκη, Μισαηλίδου, Νικολάου Σμύρνης, Φωκαέως, Δανιήλ, Κεσανιέως, Ἰακώβου, Ραιδεστηνοῦ, Βιολάκη, Γρηγορίου, Πέτρου Πελοποννησίου, Παπανικολάου, Μανουήλ, Βυζαντίου, Χουρμουζίου καί ἄλλων, πού ἦσαν ἄγνωστοι σέ μᾶς ὡς τότε, πού νά μήν τό ἔφαλε. Λειτουργίες μέσα στή μικροῦλα Ἐκκλησία μας μεγαλοπρεπεῖς, λαμπρές σάν πατριαρχικὲς! Κοντὰ στόν Κλεώπα βοηθοὶ ἐμεῖς καί ἄλλοι ἀπ' τά γύρω χωριά, πού τοὺς δίδασκε βυζαντινὴ μουσικὴ δωρεάν, ὅπως δωρεάν διδάχτηκε τὴ μουσικὴ καί τὴν φαλτικὴ ὁ ἴδιος ἀπ' τόν ἀείμνηστο Τσιμπούκη, πού ἀγαποῦσε τό χωριό μας καί τό ἐπισκεφτότανε ταχτικά καί λάμπρυνε τόσες φορές τίς γιορτές μας καί πού πέθανε στά 1943 σ' αὐτό σέ ἡλικία 85 χρονῶν... Μιὰ λαμπρὴ περίοδος γιά τὴν Ἐκκλησία τῆς Πενταλόφου, πού τὴ συνεχίζει τώρα ὁ γιός τοῦ Κλεώπα Ἀλέξης, ἄριστος μουσικός καί μέ φωνὴ θαυμάσια!

Κ' ἐδῶ δυό λόγια γιά ἓναν ἀφανῆ ἐργάτη τῆς Ἐκκλησίας: τόν Γεράσιμο Φ. Κουλουρή. Χρόνια καί χρόνια ὁ Μάκias Κουλουρῆς τὴν ὑπηρετήσε ἀμισθί. Μιὰ καταπληκτικὴ κατάρτιση στήν τυπικὴ διάταξη γιά ὅποια λειτουργία καί τὴν πιό δύσκολη ἀκόμα ἀπὸ ἄποψη τυπικῆς διαδικασίας.

Ἐνα ἄγραφο καί ζωντανό «ἡμερολόγιο», σάν αὐτό πού ἐκδίδει κάθε χρόνο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καί προβλέπει ὅλες τίς περίπλοκες τυπικὲς περιπτώσεις καί πού συμβουλευοῦνται τώρα οἱ Ἱεροψάλτες. Ἐνας ιδεώδης «τυπικάριος», πολῦτιμος σύμβουλος τῶν Ἱεροψαλτῶν τοῦ χωριοῦ!

Ἱερεῖς Ἐφημέριοι τοῦ Ναοῦ μας κατά καιρούς: Νικόλαος Μυτιλήνης - Παπανικολάου, γλυκόφωνος καί ἅγιος κληρικός (1866 - 1897), Π. Σαλονίτης, Εὐθ. Στεργίου, Παναγιώτης Λαλαπάνος, κάπου 40 χρόνια ἐφημέριος (1902-43), Ἀθανάσιος Ἀλεξ. Πετρονικολός, ὁ σημερινός (ἀπὸ τό 1946).

ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ

Τό Μεσολόγγι καί ή περιοχή του ανήκε ἐκκλησιαστικῶς στήν Ἀρχιεπισκοπή Ἄρτης καί Ναυπάκτου ὡς τό 1833. Τότε μέ Διάταγμα τῆς 20 Νοεμβρίου ιδρύθηκε ή Ἀρχιεπισκοπή Ἀκαρνανίας καί Αἰτωλίας μέ ἔδρα τό Μεσολόγγι, πού περιέλαβε τίς Ἐπαρχίες Ἀκαρνανίας, Μεσολογγίου, Ναυπακτίας καί Ἄγρινιου. Πολύ ἀργότερα οἱ Ἐπαρχίες Ναυπακτίας καί Εὐρυτανίας ἀποτέλεσαν ιδιαίτερη Ἐπισκοπή.

Οἱ κατά καιροῦς Μητροπολίτες: Πορφύριος 1833-37, Ἰερόθεος 1838-47, Θεόφιλος 1847-62, Γεράσιμος 1862-66, Παρθένιος 1892-1914, Κωνσταντῖνος 1922-1934, Ἰερόθεος 1934-1961, Θεόκλητος 1966---

www.pentalofo.gr

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Έδω θυμάμαι τό Νεκροταφείο τοῦ χωριοῦ τό παλιό. Γύρω στήν παλιά τήν Ἐκκλησία σέ ἕνα χώρο μικρό, μέ τά μνήματα κολλημένα τό ἕνα στό ἄλλο, λές καί ἤθελαν καί κείνοι πού πέρασαν νά κοιμοῦνται ἀγκυλοσπασμένοι... Τά καντηλάκια τρεμόσβηναν τίς νύχτες κι ἀγωνίζονταν νά φέξουν ἀνάμεσα στούς θεόρατους πυκνοῦς κρίνους καί στά δεντρολίβανα... Γύρω στήν Ἐκκλησία κοντά στούς ζωντανούς, σάν νά μή μπορούσαν κι αὐτοί νά ἀποχωριστοῦν τούς πεθαμένους - προσφιλεῖς ὑπάρξεις κι ὅταν ἀκόμα ὁ θάνατος τό ζητοῦσε καί τό ἐπέβαλλε μέ τήν ἀμείλικτη παρουσία του...

Ἕνας ποιητής εἶπε:

*«Ἄν δέ μπορείς παρά νά κλαῖς τό δεῖλι,
τούς ζωντανούς τά μάτια σου ἄς θρηνήσουν...
θέλουν... μά δέ βολεῖ νά λησμονήσουν!»*

Οἱ ζωντανοί, ὥσπου νά κλείσει καί ἡ δική τους ἱστορία ἐδῶ ἀπάνω στή γῆ, δέν ξεχνοῦν... μά οὔτε καί τό θέλουν! Αὐτή εἶναι ἡ μοῖρα τους... Καί γιά τοῦτο δέν θέλουν νά αἰσθάνονται τούς νεκρούς τους μακριά τους... Γύρω στίς Ἐκκλησίες λοιπόν τά Νεκροταφεῖα κοντά σ' αὐτούς πού μένουν καί θυμοῦνται... Γιά πολλούς βέβαια λόγους, ψυχολογικούς καί ὑγιεινῆς ἐπιβάλλεται τά Νεκροταφεῖα νά βρίσκονται λίγο μακριά ἀπό τούς κατοικημένους χώρους. Ἡ Πολιτεία μάλιστα τό πρόβλεψε. Ἕνα Διάταγμα τῆς 28 Μαρτίου 1834 ὀριζε: «ἄρθρο 1. ἀπαγορεύεται ὁ ἐνταφιασμός τῶν νεκρῶν εἰς τάς Ἐκκλησίας, ἐπίσης ἀπαγορεύεται ἡ ταφή ἐντός τῶν Πόλεων, κωμοπόλεων καί χωρίων - ἄρθρο 2. Τό Νεκροταφεῖον πρέπει νά ἀπέχη τουλάχιστον 100 μέτρα ἀπό τό χωρίον καί νά γίνεταί μάλιστα πρὸς τό μέρος ὅπου πνέουν σπανιότερα ἄνεμοι μέ διεύθυνσιν πρὸς τούς κατωκημένους χώρους κλπ.».

Στό 1914 ἔγινε τό νέο Νεκροταφείο τοῦ χωριοῦ κοντά στή νοτιοανατολική εἴσοδο του. Σ' αὐτό ἔθαψαν καί τά κόκκαλα, πού ξέθαψαν ἀπ' τό παλιό. Ὅσο θυμάμαι ἐκεῖνη τήν ἐκταφή... Τόνοι ὀλόκληροι κόκκαλα σέ σωρούς, προγόνων μας... δικῶν μας... Πολλοί κάτοικοι στήν ἀρχή δυστροποῦσαν καί δέν δέχονταν νά θάψουν τούς νεκρούς των στό νέο Νεκροταφείο. Μέ τόν καιρό ὅμως συνήθισαν ὅλοι στή νέα πραγματικότητα, πού τήν παρέβαιναν μονάχα ὅταν τύχαινε νά πεθάνει κανένας σέ μέρα πού ὁ τρομερός τότε Ἀχελῷος ξεχείλιζε καί ἔκανε τό χωριό νησί, ὅποτε κάθε ἐπικοινωνία μας μέ τόν ἔξω κόσμο κατανοῦσε ἀδύνατη... Θυμάμαι μιὰ δυό τέτοιες περιπτώσεις... Μᾶς στενοχωροῦσε πού οἱ νέοι ἢ ὁ νέος αὐτός νεκρός ἔμενε... μακριά ἀπ' τούς ἄλλους, σάν ἀπομονωμένος... Ἐμεῖς τά παιδιά, πού τά σπίτια μας βρίσκονταν κοντά στήν Ἐκκλησία καί στό παλιό Νεκροταφείο, αὐτά τά θυμόμαστε ἐντονότερα καί γιά ἕναν ἀκόμα λόγο: Τά σπίτια τότε δέν εἶχαν ἀποχωρητήρια... καί μεῖς, γιά νά βγοῦμε νύχτα ἔξω στό ὑπαιθρο γιά σωματική μας ἀνάγκη φοβόμασταν... Τά καντηλάκια ἦσαν σάν νά μᾶς ἔλεγαν «σᾶς βλέπουμε... ἐδῶ εἵμαστε...» καί μᾶς ἔπιανε φόβος, ὥστε νά μή βγαίνουμε ποτέ χωρίς συνοδεία κάποιου δικοῦ μας καί κατὰ κανόνα τῆς μάνας μας... Ἄντε τώρα νά λησμονήσεις αὐτά τά δεσίματα μέ τήν οἰκογένεια καί μέ τόν τόπο σου. Ἀναμνήσεις πού ὅσο γεράζουμε γίνονται πιό γλυκές καί τίς κρατᾶμε μέσα μας καί θά τίς ἔχουμε ὡς τήν τελευταία μέρα πού θά φύγουμε καί μεῖς ἀπό τοῦτο τόν κόσμο γιά νά προστεθοῦμε στόν πληθυσμό τοῦ χώρου τούτου...

Γιά ἕναν μεγάλο Ἑλληνα διηγηματογράφο, τόν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη, ἕνας ποιητής ἔγραψε ὅταν ὁ Παπαδιαμάντης πέθανε:

*«Χριστέ μου, δώστου τή χαρά, τή μόνη πού μπορούσε
νά σοῦ ζητήσει ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἢ ψυχῆ του...
Κάνε τό θᾶμα καί ἄσε τον νά ζήσει ὅπως ἔζουσε
σέ μιὰ μεριά, πού τάχατες νά μοιάζει τό νησί του...».*

Πόσο θά ἤθελα κ' ἐγώ κάτι τέτοιο... θᾶθελα, ὅταν κ' ἐγώ διαβῶ γιά τόν ἄλλον κόσμο, νᾶβρισκα τήν τύχη νά ζήσω σ' ἕναν κόσμο πού νά μοιάζει τοῦ χωριοῦ μου... γιά νά βλέπω αἰώνια τήν ἀγαπητή μου Ποδολοβίτσα!... Ὁ Θεός ἄς δώσει!...

ΕΝΑΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Σάν μνημόσυνο ό κατάλογος αυτός μέ τά όνόματα όσων συγχωριανών μου γνώρισα καί θυμάμαι... καί σήμερα δέν ζούν: ΑΓΟΡΑΣ Κώστας, Κ. Βασίλης, ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Θανασάς, Α. Άγαθή, Α. Γρηγόρης, Α. Κώστας, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτρης, Δ. Κωσταντινά, ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ Πάνος ή Ψηλός, Π. Άποστόλω, Π. Γιάννης, ΒΑΣΙΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Σωτήρης, ΒΛΑΧΟΜΗΤΡΟΣ Μιλτιάδης, Μ. Μαρία, Μ. Άγγέλης, ΓΑΤΖΟΥΔΗΣ Πάνος, ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Κώστας, Κ. Ντούλα, ΓΚΟΡΓΚΟΛΗΣ Χρήστος, ΔΗΜΑΚΗΗΣ Ζήσης, Χ. Ειρήνη, Ζ. Κώστας, Ζ. Πάνος, ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δυσσέας, Ο. Άνάστω, Ο. Πάνος, Στάθης, Ε. Κωσταντούλα, Ε. Γιώργος, Ε. Τάσος, Α. Άθηνά, Χρήστος ή Πέττας, ΔΗΜΗΤΡΟΥΚΑΣ Δημήτρης, Δ. Χριστίνα, Δ. Άριστείδης, Α. Κωσταντία, Δ. Σωτήρης, Άποστόλης, Α. Καλλιόπη, ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ Γρηγόρης ή Τύφλας, Γ. Σωτήρης, Γ. Κώστας ή Κοντέλας, Σ. Έλένη, Σ. Άχιλλέας, Σ. Κώστας, ΕΥΘΥΜΙΟΥ Μιχαλάκης, Μ. Πανωραία, Άναστάσης, Μ. Πάνος, ΖΑΓΓΑΝΑΣ Χρήστος, Χ. Γιάννος, Ι. Περεσφόνη, Χ. Νίδας, Α. Άλεξάνδρα, Χ. Βασίλης, ΖΗΚΟΣ Γιάννος, Ι. Καλυψώ, Θανάσης, ΖΩΤΟΣ Γιώργος, Γ. Μπάμπης, Γ. Ντίνος, ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ Γιώργος, Γ. Μήτσος, ΚΑΛΥΒΑΣ Γιαννάκης, Ι. Βασίλης, Γώγος, Γ. Θόδωρος, Γ. Χρήστος ή Άράπης, Γ. Γεράσιμος, Γ. Θώμος, Θ. Πηνελόπη, Λαμπράκης, Α. Εύπραξία, Νάσος ή Γκρέκος, Α. Εύδοκία, Α. Γάκιος, Α. Γρηγόρης, Α. Άριστείδης, ΚΑΜΠΑΝΑΣ Χρήστος, ΚΑΠΠΑΣ Γ. Λάμπρος, Γ. Ταξιάρχης, ΚΑΠΩΝΗΣ Σπύρος, Σ. Άναστασία, Σ. Άποστόλης ή Φασαρία, Α. Σοφία, Σ. Δημοσθένης, Δ. Σπυριδούλα, Γιάννης, Ι. Εύγενία, Ι. Σωτήρης Σ., Σ. Θοδώρα, Ι. Μάκας, Ι. Πάνος, ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ Γρηγόρης ή Κάκιος, Γ. Μαριάνθη, Κ. Παρασκευή, ΚΑΡΑΜΕΙΣΟΥ Ρέα, ΚΑΡΑΪΣΚΟΣ Νίκος, Ν. Κωστάντω, Γαννακός, ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Γιώργος, Γ. Γεωργίτσα, ΚΑΡΒΕΛΑΣ Άριστείδης, Α. Δήμητρα, Α. Άντρέας, Α. Ξανθίππη, ΚΑΣΣΑΛΗΣ Γιώργος, Γ. Πηνελόπη, Γ. Νίσας, Γ. Νίκος, Γ. Τάκης, Γ. Μανόλης, ΚΑΤΑΠΟΔΗΣ Πάνος, Π. Παντελέος, Π. Γιώτα, Π. Γιάννος, Π. Δρόσος, Ι. Διαμάντω, Χρήστος, Χ. Νίκος, Ν. Κατερίνα, Ν. Ντίνος, Χ. Γιώργος, Γ. Εύδοκία, Χ. Κώστας, Χ. Μήτσος ή Ντόβας, Ν. Γιάννης, ΚΑΤΣΑΝΟΣ Στάθης, Ε. Λασκαρίνα, Ε. Νάσος, Ε. Μήτσος, ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ Βασίλης, Β. Πάνος, Π. Άθηνά, Β. Γιώργος, Γ. ή Ουρανία, Β. Άντρέας, Α. Γιωργίτσα, ΚΕΚΕ Ε. Μυγδάλω, Γιώργος, Γ. Γιάννης, ΚΗΡΥΚΟΣ Βαγγέλης, Στράτος ή Ματάκιος, ΚΟΝΔΥΛΗΣ Γιώργος, Γ. Σπυριδούλα, Γ. Ήλιος, Κώστας, Γιάννης, Μαρία, ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ Φώτω, Ι. Γιάννης, ΚΟΡΔΟΣΗΣ Θόδωρος, Θ. Μαριγώ, Θ. Ουρανία, Γιάννος, Ι. Άλεξάνδρα, Βασίλης, Σωτήρης, Σ. Βασιλική, Α. Σωτήρης ή Κοτούμπας, Σ. Γιαννούλα, Σ. Άντρέας, Ν. Νίτσα, Πάνος, Π. Μαρία, Π. Γιάννης, Π. Γιώργος, Γ. Λούλα, ΚΟΡΦΙΑΤΗΣ Θανάσης, Α. Κώστας, ΚΡΙΘΙΜΟΣ Σπύρος, ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ Φ. Γιώργος, Γ. Δήμητρα, Γ. Θοδώρα, Φ. Κώτσος, Φ. Σπύρος, Γ. Σωτηρία, ΚΟΥΤΡΑΣ Θόδωρος, Θ. Κωστάντω, Θ. Σωτήρης, ΚΟΥΤΡΟΥΛΗΣ Γιώργος, Σ. Ρήνη, Γ. Μαγδαληνή, Γ. Χρήστος, Χ. Θοδώρα, Δ. Γεράσιμος, Γ. Βασιλική, Δ. Θανασούλας, Α. Φόνια, Θ. Βασίλης, Δ. Μίχας, Μ. Άργύρω, ΚΟΥΤΣΟΥΒΕΛΗΣ Γιώργος, Γ. Σπυριδούλα, Π. Νάσος, Α. Παναγιώτα, Π. Σίμος, Σ. Άγγέλω, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Κώστας ή Σπανός, Κ. Ειρήνη, Κ. Άντρέας, ΛΑΚΚΑΣ Πέτρος, Π. Διαμάντω, Π. Σίμος, Μήτσος, Δ. Π. Κωνσταντούλα, Δ. Γιαννούλα, Νίκος, Ν. Σταμούλα, Άποστόλης, Α. Τασία, ΛΑΛΑΠΑΝΟΣ Παναγιώτης, Π. Εύάγγελος, ΛΑΜΠΡΑΚΑΚΗΣ Χρήστος, ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ Νικόλαος, Ν. Γιαννούλα, Μήτσος, Άριστοτέλης, Α. Κωστάντω, Φ. Άλέκος, Α. Βασιλική, ΔΙΑΣΚΟΣ Άριστείδης Α. Φώτω, Α. Βασίλης, ΛΥΜΠΕΡΙΟΣ Πέτρος, Π. Γιαννούλα, Γιώργος, Γ. Φροσύνη, Γ. Εύγενία, Γ. Γεράσιμος, Γερ. Βασιλική, Θωμάς, Θ. Χάιδω, Θ. Μήτσος, Σωτήρης, Σ. Άλεξάνδρα, Νώντας, Δημήτρης, Στάθης, ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ Δημήτρης, Δ. Ρήνα, ΜΑΣΟΥΡΑΣ Άντρέας, Βασίλω, ΜΟΙΡΑ Β. Βασίλω, Β. Άντρέας, Α. Βασιλική, Α. Μαριγώ, Α. Γιάννης, ΜΟΣΧΟΣ Κώστας ή Φουσκουμπούκας, Σωτήρης ή Λαουτιέρης, Σ. Βιργινία, ΜΟΥΣΟΥΛΗΣ Σπύρος, Σ. Άγαθή, Σ. Γιώργος, Σ. Γιάννης, Ι. Άθηνά, Σ. Πάνος, Π. Άθανασία, ΜΠΑΚΑΣ Σπύρος, Σ. Άγαθή, Σ. Άριστόδημος, Α. Θανάσω, Σ. Νίκος, Ν. Ζωγούλα, ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΣ Άλέξης ή Φραγκαλέξης, ΜΠΕΚΟΣ Τέλιος, ΜΠΙΚΑΣ Κώστας, Κ. Κλεονίκη, Κ. Στράτος, Κ. Νίκος, Κ. Νάσος, Βαγγέλης, Β. Έλένη, ΜΠΙΤΣΙΚΟΚΟΣ Γιάννος, Ι. Άθηνά, Κατέρω, ΜΠΑΧΟΥΡΗΣ Άντρέας, ΜΥΤΙΑΗΝΗΣ Γιώργος, Γ. Χρυσούλα, Παντελέος, Π. Άθανασία, Τάκιος, Τ. Άρχόντω, ΜΩΡΑΪΤΗΣ Άθανάσιος, Α. Γιώργος ή Τσεκούρας, Α. Θόδωρος, Θ. Όλγα, Νίκος ή Παγούρας, Ν. Φανιώ, Ν. Στάθης, Γ. Παύλος, ΝΤΑΒΑΝΤΖΗΣ Χρήστος, Χ. Ρήνα, ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Βασίλης ή Μαράνος, Β. Χαρίκλεια, Β. Θεοδότη, Β. Γιώργος, Γ. Μαρία, ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Βασίλης ή Άγραφιώτης Ξενοφώντας, Ξ. Δημητρούλα, Θανάσης, Γιάννης ή Λύτρας, ΠΑΠΑΣ Γιώργος ή Άρβανίτης, Γ. Χρύσω, Γ. Γιάννης, Άγλαΐα, ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΟΥ Κυριάκος, Γιώργος ή Ψημάδης, ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Ν. Πάνος, Π. Μήτσος, Ν. Νάσος, Α. Γιάννης, ΠΕΛΤΕΚΗΣ Πάνος, ΠΕΤΑΝΙΤΗΣ Άριστείδης, Α. Στάθης, ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΣ Γιάννος, Ι. Γκόλφω, Ι. Θεμιστοκλής, Θ. Όλγα, Θ. Άντρέας, Ι. Μήτσος, Α. Θεμιστοκλής, Δ. Θοδώρα, Γιώργος, Γ. Κωστάντω, Ι. Θόδωρος, Ι. Κώτσος, Κ. Στάμω, Άλέξανδρος, Α. Βασίλω, Α.

Σωκράτης, Σ. Ούρανια, Α. Παντελής, Α. Νίκος, Α. Κλεώπας, Κ. Σοφία, Αι. Βασιλική, Θ. Δήμος, Θ. Θωμάς, Θ. Λάμπρος. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Νάσος ή Μπανίτσας, Α. Καλλιόπη, Σωτήρης. ΠΙΤΣΙΝΕΛΗΣ Πάνος. ΠΟΥΛΙΟΣ Δημήτρης, Δ. Ρήνα. ΠΡΕΝΤΖΑΣ Βαγγέλης. ΡΩΣΣΟΣ Νάσος, Νάσου Ζωγούλα, Κ. Παντελής. ΣΚΟΥΤΕΡΗΣ Αντώνης, Α. Άνθοῦλα, Α. Σπύρος, Γεράσιμος, Γ. Μαρία, Γ. Νιόνιος, Γ. Θόδωρος. ΣΚΟΥΛΗΚΑΡΙΤΗΣ Νίκος, Ν. Όλγα, Θόδωρος, Γ. Νίκος. ΣΤΑΘΕΛΑΚΗΣ Κωσταντής, Κ. Νία, Κ. Δημήτρης, Δ. Μαρία, Θ. Γιάννος, Θ. Γιώργος ή Μούρκας. ΣΤΕΛΙΟΣ Γάκιος ή Σῶζος, Γ. Κωσταντούλα, Γ. Τόλιας, Κολιός Ν. Βασίλω, Αντώνης, Α. Μαρία. ΣΤΕΡΓΙΟΥ Στέργιος, Σ. Σταμούλα. ΣΤΡΑΒΟΔΗΜΟΣ Περικλής, Χ. Κατερίνη, Π. Θοδώρα. ΤΑΤΑΡΗΣ Μηνᾶς. ΤΕΛΙΟΣ Βασίλης ή Βαρελάς. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ Θύμιος ή Φιόγκος, Θ. Γρηγορία, Θ. Γιώργος, Σπύρος ή Σαλήμης, Στέφος, Στάθης ή Ξάης, Ε. Δημήτρης, Αντρέας ή Μερεντίτης, Α. Δημήτρω, Γ. Βασίλης. ΤΡΙΑΝΤΟΣ Σπύρος. ΤΡΙΦΙΑΤΗΣ Κώστας, Κ. Στράτω. ΤΣΑΜΗΣ Γιώργος, Γ. Βαγγελή, Δημήτρης, Δ. Σφυριδούλα, Νάσος, Α. Αλεξάνδρα. ΤΣΕΚΟΥΡΑΣ Χρήστος, Χ. Θοδωρούλα, Γιώργος, Γ. Ήλεκτρα. ΤΣΟΡΒΑΝΤΖΗΣ Μήτσος, Δ. Κωσταντώ, Ν. Λευτέρης, Γιάννης ή Γιαννάκας, Ι. Χρήστος, Ι. Γιώργος, Νίκος, Ν. Εύφημια, Χαρίδημος, Σπύρος, Σ. Γιώτα, Σ. Νάσος. ΤΣΟΥΜΑΣ Αντώνης ή Άγραπιδιάς, Βλάχος, Β. Καλυψώ. ΦΙΛΗΣ Στράτος ή Λιβάνης, Ε. Γρηγορία, Ε. Κώστας, Ε. Στάθης, Νίκος. ΦΛΕΡΗΣ Χρήστος ή Τζαχρίστας, Χ. Νώντας. ΦΩΣΤΗΡΑΣ Γιάννος, Ι. Εὐπραξία. ΧΑΛΤΟΥΠΗΣ Άποστόλης. ΧΑΜΠΕΚΟΣ Σωτήρης, Σ. Νίδα, Ν. Γερασιμούλα, Σ. Γιάννος, Μιλτιάδης ή Μέλιος, Μ. Μαρία, Στράτος ή Μαυρομάτης, Ν. Στράτος. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ Κώστας ή Κωσταντάρας, Κ. Ειρήνη, Κ. Σπύρος, Σ. Νία. ΧΡΟΝΗΣ Θωμάς ή Τζέρας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Μέσα σέ τόσα όνόματα έπόμένο εἶναι νά ξεφυγαν μερικά... Ζητώ συγχώρηση γι αυτός πού παρέλειψα. Έλπίζω νά μήν εἶναι πολλοί... '

ΟΙ ΠΕΣΟΝΤΕΣ

Στή μαρμάρινη στήλη είναι γραμμένο:

*Η ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΥ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΕΝΔΟΞΩΣ
ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΕΝ ΠΟΛΕΜΟΙΣ 1912 – 1922*

Δεκανέας ΜΠΑΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ
Υποδεκανέας ΤΣΑΜΗΣ ΣΥΜΕΩΝ
Στρατιώτης ΛΥΜΠΕΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΛΥΜΠΕΡΙΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ
ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ
ΚΟΡΔΟΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΚΟΥΤΡΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΣΤΑΘΕΛΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ
ΚΑΛΥΒΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΚΑΛΥΒΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΚΑΛΥΒΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
ΧΑΛΤΟΥΠΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΕΛΤΕΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ
ΚΟΥΤΣΟΒΕΛΗΣ ΣΥΜΕΩΝ
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΜΠΑΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΛΑΚΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΧΑΛΤΟΥΠΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

Σέ όλες τίς Κοινότητες τής Πατρίδας μας έχουν στηθεί τέτοιες στήλες. Καί τό νόημά τους; Δείχνουν σέ κείνους πού ζούν ότι αὐτά τά παιδιά, πού τά ὀνόματά τους εἶναι ἐδῶ γραμμένα, πρόσφεραν τή ζωή τους γιά Ἐλευθερία. Γιά τήν προστασία τής Πατρίδας, ὅταν αὐτή ἀπειλήθηκε καί κινδύνεψε. Ἡ Ἑλλάδα ποτέ της δέν ἔκαμε πόλεμο κατακτητικό καί δέν ἀπειλήσε ποτέ τήν Ἐλευθερία ἄλλων λαῶν. Ὅσες φορές καί εἶναι ἄπειρες οἱ φορές αὐτές, πολέμησε, ποτέ δέν ἐπεχείρησε νά ἀφαιρέσει γιά ὄφελός της τήν Ἐλευθερία ἄλλων, νά σκλαβώσει ἄλλους... Ἀλλά καί δέν δέχτηκε ποτέ νά πάθει τό ἴδιο ἀπό ἄλλους! Καί πολέμησε μόνο ὅταν ἀπειλήθηκε ἡ ἀνεξαρτησία της. Ὅταν ἔκαλεῖτο νά προστατέψει ὁμόφυλους καί ὁμόθρησκους, πού ἄλλοι τούς εἶχαν κλέψει τήν Ἐλευθερία τους!

Ἀλλά, τί εἶναι Ἐλευθερία; Εἶναι ἓνα ἀγαθό πού τό χάρισε ὁ Θεός γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἐνα ἀγαθό, πού θέλουν νά ἀπολαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Πολύτιμο ἀγαθό καί πρῶτο, πού χωρίς αὐτό δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει εὐτυχία. Καταλαβαίνετε τί κατάρρα καί τί δυστύχημα εἶναι νά σοῦ κλέψουν τήν εὐτυχία ἄλλοι... πού στό κάτω - κάτω δέν τούς ἐνοχλοῦσες μέ τή ζωή σου... Ἐργάζεσαι καί θέλεις νά ζήσεις, ἔχεις δικαίωμα νά ζήσεις. Γιατί λοιπόν νά σοῦ τήν πάρουν; Ἀμα λοιπόν χάσεις τήν ἐλεύθερη ζωή, εἶναι ὄχι μόνο δυστύχημα, μά καί ντροπή, ἄμα ἀφήσεις καί δέν προσπαθήσεις νά τήν ξανακερδίσεις! Αὐτή τήν ἀπειλή ὅσες φορές τή δοκίμασε ἡ Πατρίδα μας, δέν δέχτηκε νά τήν παραδεχτεῖ, δέν δέχτηκε νά μείνει μέ τήν ντροπή αὐτή καί ὀρθώθηκε περήφανα γιά νά τήν ξανακερδίσει! Γιατί στό κάτω - κάτω ἐκείνοι πού τούς τήν ἔκλεψαν τήν Ἐλευθερία οὔτε περισσότερα δικαιώματα εἶχαν οὔτε ἐκλεκτότεροι ἦσαν... Καί τότε ὅλοι ἀνακάλεσαν ἀπ' τῆς ψυχῆς τους τά ἔγκατα τήν κληρονομιά τους, μιά κληρονομιά πού τούς εἶχαν ἀφήσει οἱ πρόγονοί τους; τήν ἐθνική περηφάνεια καί εὐψυχία! Τήν εὐψυχία πού εἶναι ἡ βάση καί τό στήριγμα τῆς Ἐλευθερίας! Ἐνας παλιός σοφός εἶπε πῶς ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἡ ἴδια μας ἡ εὐτυχία, πού προϋποθέτει ὁμως τήν ὑπαρξη εὐψυχίας, τόλμης καί παλληκαριάς, σάν αὐτή πού ἔδειχναν μέ τό παραπάνω οἱ πρόγονοί μας! Ἡ Ἐλευθερία δέν χαρίζεται... Κατακτάται μέ τήν εὐψυχία, μέ τήν παλληκαριά! Ἐτσι στό κάλεσμα τῆς Ἐλευθερίας οἱ Ἕλληνες, κάθε φορά, πῶς νά τό κάμουμε; Μεθοῦσαν καί γιά νά τήν κατακτήσουν ἔδιναν τά πάντα! Ὅχι γιατί τάχα τούς ἄρρεσε ὁ πόλεμος, πού εἶναι κατάρρα καί χαλασμός... Ἀλλά γιατί ἔτσι θά προστάτευαν μονάδες καί

ἀδερφές καί γιατί πίστευαν μέ τήν ψυχή τους πώς εἶναι κατάρρα ἡ ζωή τοῦ σκλάβου ἢ ταπεινωμένη, ἢ ντροπιασμένη ζωή... Νά, ἓνα παράδειγμα πρόσφατο πού τό θυμούμαστε ὅλοι: Ἡ ἀντίστασή μας κατά τῶν Ἰταλῶν τό 1940. Πενήντα ἑκατομμύρια ἐκείνοι καί μεῖς 7 ἢ ὀχτώ! Καί ὅμως τούς πολεμήσαμε ξέροντας τί μᾶς περίμενε...

Παιδιά λοιπόν ἀπ' αὐτούς τούς Ἕλληνες ἦσαν κι αὐτοί πού τά ὀνόματά τους διαβάζουμε στή στήλη... Πρέπει λοιπόν νά ποῦμε πώς ἡ εὐγνωμοσύνη μας πρέπει νά εἶναι πολλή καί βαθειά γι αὐτούς! Ἄν χαιρόμαστε ἐμεῖς τήν ἐλεύθερη ζωή, αὐτό τό χρωστᾶμε στή δική τους θυσία καί στή θυσία ἄλλων πρωτύτερα καί ἄλλων καί ἄλλων...

Ἡ Στήλη ἄλλοτε βρισκότανε σέ ἄλλη θέση στό κέντρο τοῦ χωριοῦ, ὅπως ἄλλωστε ταίριαζε! Δέν ξέρω ὅμως γιατί πάρθηκε ἀπό κεῖ... Θά μοῦ πείτε: ὁ χώρος ἀνῆκε σέ ἄλλον... Νάι. ἦτανε ὅμως τόσο δύσκολο νά ἀγοραστεῖ ὁ χώρος αὐτός; Καί τό χειρότερο μάλιστα τοῦτο: ἀφοῦ ἦτανε ἀνάγκη νά μεταφερθεῖ ἀπό κεῖ, δέν μπορούσε νά βρεθεῖ ἄλλος χώρος στό χωριό, ἀλλά μεταφέρθηκε στό μέρος πού βρίσκεται σήμερα. δηλ. ἔξω ἀπ' τό χωριό καί σέ τόση ἀπόσταση: Ἔτσι φαίνεται σάν νά ἐκτοπίστηκε! Σάν νά μήν ἔπρεπε νά βρίσκεται ἐκεῖ πού ἦταν! Γιά τό Θεό! Πρέπει νά «ἐπαναπατριστεῖ»! Νά βρεθεῖ ἓνας χώρος μέσα στό χωριό καί σέ τοποθεσία ἐμφανῆ... Νά ἀγοραστεῖ ὁ χώρος αὐτός! Ὅλοι θά προσφέρουμε! Ὅλοι! Εἶναι ἀνάγκη! Ἐκεῖ μακρυνά πού βρίσκεται σάν περιφρονημένη, σάν κάτι πού δέν πρέπει νά φαίνεται, μᾶς ἐκθέτει κατά τρόπον μάλιστα σοβαρό στά μάτια ὄλων καί τῶν ξένων. Ἡ Κοινότητα ἔχει τόν λόγο! Κοινότητα δέν θά πεί πώς εἶναι ἓνας ὀργανισμός πού ἀρμοδιότητα ἔχει νά ὑπογράψει χαρτιά... Ἐχει ὑποχρέωση νά καταπιάνεται ζεστά μέ ὅλα τά θέματα καί τά προβλήματα πού δημιουργοῦνται καί ἀπασχολοῦν τό χωριό... Τέτοιο πρόβλημα εἶναι καί τό θέμα αὐτό τῆς Στήλης, πού πρέπει νά τακτοποιηθεῖ χωρίς ἀναβολή! Χωρίς ἀναβολή!

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Δίπλα στην Έκκλησία. Τό θυμάμαι... μικρό κτίριο και ταπεινό. Λίγα θρανία για τούς λίγους τότε μαθητές, πολλές εικόνες Ἡρώων στους τοίχους, πού τούς βλέπαμε νά μάς κοιτάζουν... αὐστηρά..., και μιά ἔδρα ψηλή και μεγάλη σαν θρόνος και δίπλα χαμηλά ἕνα χοντρό μαδῆρι στηριγμένο σέ δυό μεγάλες πέτρες, τό «κούτσο»», ὅπως τό λέγαμε... Ἄκόμα μιά ξύλινη ντουλάπα κι ἕνας - δυό χάρτες γεωγραφικοί και ὁ μαυροπίνακας. Πέντε τάξεις: Α, Β, Γ, Δ και μιά «ἀνεπίσημη», για νά κάθονται ὅσα παιδιά τῆς προσχολικῆς ἡλικίας οἱ μανᾶδες ἤθελαν νά τά... ξεφορτωθοῦν, τό νηπιαγωγεῖο μας, τό «κούτσο»... Ἐνα χοντρό ξύλο - κούτσο ὀριζόντια βαλμένο μέ δυό μεγάλες πέτρες στίς δυό ἄκρες για νά στηρίζεται και... ἔτοιμο τό κάθισμα, τό θρανίο... Ὅποιο παιδί ἀνήκει στήν κατηγορία αὐτή, ἂν ἤθελε ἐρωτηθεῖ σέ ποιά τάξη φοιτοῦσε, ἀπαντοῦσε και μέ περηφάνεια ἀκόμα... στό «κούτσο»...

Ὅλα ἐκεῖ μέσα μάς φαίνονταν μεγάλα, ὅλα: τά ὑπηρεσιακά βιβλία, πού συγχοάνοιγε ὁ Δάσκαλος κ' ἔγραφε, ἀλλά κι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Δάσκαλος: ὁ Περικλῆς Στραβοδῆμος ἀπ' τή Ναυπακτία, κάπου 40 χρόνια δάσκαλος στό χωριό μας, πού τόν τρέμαμε και τόν ἀγαπούσαμε και τούς ἀκούγαμε μέ προσοχή νά διδάσκει και τόν θαυμάζαμε για τή σοφία του... Μεγάλος μάς φάνταζε στά μάτια ὁ Δάσκαλος κι ἄς ἦτανε μετρίου ἀναστήματος... Φαλακρός, μέ μεγάλα ξανθά μουστάκια, πού κάθε πρωί τόν βλέπαμε μέ τόν «μουστακοδέτη», πού τόν ἔδενε γύρω στό κεφάλι του για νά παίρουν τά μουστάκια του φόρμα και νά μένουν στριμμένα... Ντυμένος πάντα σοβαρά και ἐπίσημα, μέ μιά χοντρή ἀλυσίδα - καδένα για τό ρολόι του ἀπλωμένη ἀπ' τή μιά τσέπη τοῦ γιλέκου του ἀριστερά ὡς τήν ἄλλη δεξιά, μέ ἕνα μεγάλο και βαρῦ δαχτυλίδι στό ἀριστερό χέρι, μέ μιά θεόρατη πέτρα... Θόλωναν τά μάτια σου κι ἄστραφτε τό πρόσωπό σου ὅταν σου ἔδινε σκαμπίλι (ἦτανε ἀριστερόχειρας...), ὅταν βέβαια δέν ἔκανε χρήση τῆς κυδωνίσιας βέργας... ἄχ... ἐκείνης τῆς βέργας, πού τόσες φορές ἐγεύτηκα τή γλύκα της! Ἐδῶ αἰσθάνομαι τήν ὑποχρέωση νά ἐπαναλάβω λίγα ἀπό ὅσα εἶπα στήν κηδεῖα του στίς 11 Νοεμβρίου 1960 (πέθανε σέ ἡλικία 87 χρονῶν):

«Παιδάκια κάποτε ἔξι χρονῶν, μέ τό μικρό μας χέρι δοσμένο στό ἐμπιστο και προστατευτικό χέρι τῆς μάνας μας, ἤρθαμε στό Σχολεῖο, στό παλιό ἐκεῖνο Σχολεῖο πού θά τό θυμόμαστε ὡσπου νά πεθάνουμε, μέ τή λαχτάρα τοῦ μικροῦ παιδιοῦ πού βιάζεται ν' ἀκούσει και νά μάθει και γραφτήκαμε σέ κάποιο μεγάλο βιβλίο --- ὅλα ἐκεῖ μέσα φάνταζαν μεγάλα στά μάτια μας... Μᾶς δέχτηκες τότε --- και ἔκανες τό ἴδιο σαράντα τόσα χρόνια σέ τοῦτο τό χωριό--- και μέ ὑπομονή, ἐκείνη τήν ὑπομονή πού ξέρουν νά ἔχουν οἱ δάσκαλοι, μάς ἀνοιξες τά μάτια, μάτια παιδιῶν ἀνήξερων, μάτια πού λαχταροῦν νά ἰδοῦν και νά μάθουν τά μυστικά τῆς ζωῆς, πού ἀρχίζει νά ξεδιπλώνεται μπροστά τους... Και μάς ἔμαθες τά πρώτα γράμματα... Μᾶς ἔμαθες νά γράφουμε στήν πλάκα και στόν πίνακα και στό χαρτί, για νά νιώθουμε ἔτσι τή μαγεία τους, τίς λέξεις: μάνα, πατέρας, ἀδερφός... Μᾶς ἔμαθες νά γράφουμε τό ὄνομά μας και νά καμαρώνουμε γι αὐτό και νά τό γράφουμε ἔπειτα στούς τοίχους και νά τό χαράζουμε στίς φλοῦδες τῶν δέντρων... Μᾶς ἔμαθες τά στοιχεῖα τά πρώτα και βασικά τῆς θρησκείας μας και τῆς Ἱστορίας μας! Μᾶς ἔμαθες ὅσα χρειαζόμαστε για νά μπορούμε, βαδίζοντας στό δρόμο τῆς ζωῆς, νά γίνουμε ἀξία μέλη τῆς Κοινωνίας, ὠφέλιμοι στούς συνανθρώπους μας... Πρῶτε μας Δάσκαλε, σου ὀφείλουμε πολλά και για τοῦτο σέ εὐγνωμονοῦμε και σου εὐχόμαστε ἀνάπαυση αἰώνια... Τήν ἀνάπαυση πού πόθησες νά βρεῖς σέ τοῦτο τό χωριό πού ἀγάπησες σαν δευτέρα πατρίδα σου, σέ τοῦτα τά χῶματα πού ἀναπαύονται και πολλοί μαθητές σου και δικοί μας προσφιλεῖς: γονεῖς, ἀδέρφια, συγγενεῖς, φίλοι...».

Ἐδῶ θυμάμαι και τούς συμμαθητές μου τῆς τελευταίας Δ' τάξης κατά τό σχολ. ἔτος 1915 - 1916... Δεκατέσσερες ὅλοι κι ὅλοι φοιτούσαμε σ' αὐτή τότες: Ἀπ' αὐτούς ἔχουν... πεθάνει οἱ περισσότεροι (αὐτοί πού ἔχουν τό σημάδι τοῦ σταυροῦ μπροστά στό ὄνομά τους): Ἀθανασίου Α. Γρηγόρης, Δημητρίου Ὁ. Πάνος, Εὐθυμίου Μ. Ξανθίππη, Καπώνης Ἰ. Πάνος, Καταπόδης Π. Δημήτρης, Λαλαπάνος Π. Θωμᾶς (σήμερα γιατρός), Μπίκας Κ. Στράτος, Οἰκονόμου Β. Θεοδότη, Παπακώστας Ν. Γιώργης (σήμερα Γυμνασιάρχης), Πετρονικολός Ἀλ. Κώστας (σήμερα Γυμνασιάρχης), Σταθελάκης Κ. Δημήτρης, Στέλιος Γ. Ἀποστόλης, Τριφιάτη Κ. Βασιλική, Χαραλάμπους Κ. Σπύρος.

Θυμάμαι τά παιγνίδια μας, παιγνίδια τοῦ καιροῦ ἐκείνου: τίς καρύτσες, τή λέγγα, τή γουρουνούλα, τήν ἀπάνω καμάρα, τήν ἀμπάριζα μέ τούς ἀπιαστους δρομεῖς Γιάννη Κονδύλη, Δημήτρη Σταθελάκη, Στράτο Μπίκα, Θόδωρο Κονδύλη... τούς μικροκαυγάδες μας, πού ὅποια ἐξέλιξη κι ἂν εἶχαν,

τούς πληρώναμε ύστερα μέ τή βέργα τοῦ Δασκάλου, πού ὄλα τά μάθαινε..., τίς μάχες μας, Ἑλληνες - Τούρκοι, Ἑλληνες - Τρώες κλπ. Δύσκολα παιγνίδια αὐτά γιατί δύσκολα βρίσκονταν ἐκεῖνοι πού θά δέχονταν νά παραστήσουν τούς Τούρκους, πού ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νά νικηθοῦν... Καί θεατρικές παραστάσεις θυμᾶμαι στίς σχολικές γιορτές «ΟΙ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΕΟΙ»: *Θοδωρής*: Παιδιά, καλά χορτάσαμε. Κάμετε τό σταυρό σας καί σύρετε στή μάνα μας. Ἐγώ θενά φορτώσω τά ξύλα στό ζωντόβολο, νά πάω στήν Τριπολιτσά, νά βρῶ νά τά πουλήσω καί στό κονάκι μας νωρίς πρίν βασιλέψει ὁ ἥλιος ναρθῶ νά ἡσυχάσουμε, νά ἡσυχάσει ἡ μάνα. *Ἀδερφός*: Νάί *Θοδωράκη*, πήγαινε, κοντοζυγώνει γιόμα καί ἡ Τριπολιτσά ἀπό δῶ πολύ κοντά δέν εἶναι. Δέ σκιάζεσαι μονάχος σου νά πάρεις τόσο δρόμο; *Θέλεις* κ' ἐμεῖς οἱ δυό κοντά νάρθοῦμε μέ τό Χρήστο; *Θοδωρής*: Τό λόγο, ὅπου ἔφυγε μέσα ἀπ' τά δυό σου χεῖλη, πάρε τον πίσω... Εἶναι ντροπή καί μόνο νά τό λές γιά μᾶς τούς Κολοκοτρωνέους... Στά δεκατρία περπατῶ, λογιέμαι παλληκάρι».

Ἄλλο --- ὁ Καπετάν ΔΡΑΚΟΣ, πού τόν κρατοῦσε στά Γιάννινα αἰχμάλωτο ὁ Ἄλῃ Πασᾶς: *Ἄλῃς*: Ποιός εἶσαι σύ, παλιόγερε, πού μ' ἀγριοκοιτάξεις; *Δράκος*: Δράκο μέ λένε, Ἄλῃπασά καί Δράκος θά πεθάνω! *Ἄλῃς*: Γονάτισε, προσκύνησε, κ' εἶμαι καλύτερός σου. *Δράκος*: Δέν ἐγονάτισα ποτέ παρά στό μετερίζι! Ἄλλοῦ δέν ἐπροσκύνησα παρά στήν Ἐκκλησιά μου! *Ἄλῃς*: Ἀκόμα ἀντρεῖεῖσαι; Ἔλα στό νοῦ σου, Δράκο καί λάβε χάρη τή ζωή... προσκύνά... παραδώσου... *Δράκος*: Ἔχει ἡ καρδιά μου κόκκαλο, Ἄλῃ, καί δέν λυγίζει! Τοῦ κάκου θά παιδεύεσαι... Κόψε με, κρέμασέ με.

Ἄχ, πῶς κλαίει ἡ καρδιά, ἅμα τά θυμᾶται αὐτά... Γιά ἐκδρομές ὅμως ἐκεῖνη τήν ἐποχή οὔτε λόγος... Μονάχα κανέναν περίπατο ἔκανε τό Σχολεῖο συνήθως ἐκεῖ στήν ὄχθη τοῦ Ἀχελῷου στό «πεζοπόρι». Ἐκεῖ, στήν ἄλλη, τήν ἀπέναντι ὄχθη, ἐρχότανε καί τό Σχολεῖο τῆς Γουριᾶς. Οἱ δυό δάσκαλοι, οἱ ἀρχονιοδάσκαλοι τῆς περιοχῆς Στραβοδῆμος καί Παπαδημητρίου συναντιότανε καί κουβεντιάζαν... ἐνῶ ἐμεῖς παίζαμε ἤ... τσακωνόμασταν...

Σημειῶν ἐδῶ τούς δασκάλους «στοιχεῖα τῆς περιοχῆς»: Πενταλόφου - Στραβοδῆμος, Γουριᾶς - Παπαδημητρίου, Σταμνᾶς - Σκρέτας, Παλαιομάνινας: Πρέζας... Τά τέσσερα τηλέφωνα δούλευαν ἀδιάκοπα...

Μαθητές:	1905-6.....	59	1950-51	181
	1910-11.....	70	1955-56.....	206
	1915-16.....	98	1960-61.....	168
	1920-21.....	112	1965-66.....	227
	1925-26	98	1970-71	234
	1930-31.....	119	1975-76.....	165
	1935-36	142	1976-77.....	156
	1940-41.....	167	1977-78.....	134
	1945-46.....	166	1978-79.....	119

Τό Σχολεῖο εἶναι τετραθέσιο (πρέπει νά ἔχει 4 δασκάλους). Ἐδῶ καί μερικά χρόνια ἄρχισε καί λειτουργεῖ καί Νηπιαγωγεῖο. Ἀπ' τά παιδικά μου χρόνια ὡς σήμερα δίδαξαν στό Σχολεῖο Πενταλόφου, ἀπ' τόν Στραβοδῆμο καί δῶθε ὡς σήμερα: Στραβοδῆμος Περικλῆς, Ἀναστασίου Ἀκριβή, Ἀνδρεοπούλου Ἐλενη, Ἀργύρης Ἀθανάσιος, Βαλλιανᾶτος Γεράσιμος, Βαμπούλας Κωνσταντίνος, Βέλλα - Πετρονικολοῦ Ἄντωνία, Βενέτης - Ἀργύρη Κωνσταντίνα, Βενιαμίν Δημήτριος, Γεωργοπούλου Ἄγγελική, Γιαννακόπουλος Νικόλαος, Γούργαρη Εὐγενία, Γουρδούπη Ἀντιγόνη, Γυρνᾶς Ἀθανάσιος, Ζούκας Εὐάγγελος, Θεοδοροπούλου Ἀρετή, Καλυβάς Ματθαῖος, Καρκανιά Πηνελόπη, Κονδύλη Τασία, Κορδορούμπας Δημήτριος, Κορδόση Εἰρήνη, Κορφιάτη Μαρία, Κοτρότσου Κωνσταντίνα, Κουτσοβέλη - Μπερερῆ Σπυριδοῦλα, Κουτσοβέλης Σωτήριος, Κωστοπούλου Στεφανία, Λινάρδου Χριστίνα, Λυμπέριου - Καραντάνη Φρόσω, Μέντη Κωνσταντίνα, Μητσοπούλου Ἀλεξάνδρα, Μπερερῆς Διονύσιος, Μπίκα Νίτσα, Μπίκας Ἀπόστολος, Μπράνης Θεόδωρος, Νιάρος Χρήστος, Ξυδιᾶ Θεοδώρα, Οἰκονόμου Θεοδώρα, Παναγιωτοπούλου Βασιλική, Πανᾶς Χρήστος, Πετρόπουλος Τάκης, Πετρόπουλος Σωτήρης, Πλαστής Δημήτριος, Σιδέρης Γεώργιος, Σφυρῆς Κώστας, Σφυρῆ Ἐλένη, Σεμίρη Μαρία, Τσοικνῆς Δημήτριος, Τσιλιγιάννης Παῦλος, Ὑφαντή Ζωή, Χαρμαντᾶ.

ΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ

Πρίν 50-60 χρόνια ο κάμπος του χωριού ήταν πολύ διαφορετικός. Γυμνός σχεδόν από δέντρα... Πλατάνια, λευκές ιτιές έβλεπες μόνο στις όχθες του Άχελώου και στα νησιά που είχαν γίνει, ποιός ξέρει τότε, απ' τίς προσχώσεις του ποταμού: του Ζήκου, του Φίλη, του Λιαροκάπη, του Δημητρούκα, που στίς μέρες μας πάνε να αφανιστούν! Στόν υπόλοιπο κάμπο 15-20 πλατάνια μόνο και 3-4 λευκές. Δυό δίδυμα πλατάνια στόν Άγραπιδόκαμπο του Άλέξη Γ. Πετρονικολού, 5-6 στόν Παλιοπόταμο (από κει περνούσε τόν παλιό καιρό ο Άχελώος) κοντά τό ένα στό άλλο σέ έναν χώρο 300 περίπου τετραγωνικών μέτρων, τής Κοντογιάννενας τά πλατάνια, ο πλάτανος του Γιώτα πιό κάτω, ή λευκα του Δημητρούκα, ο πλάτανος του Σταράμου και οι λευκές του Κατσάνου. Και όλα αυτά στά Κάτω Νησιά. Τά πλατάνια Κατσάνου, Τσεκούρα, Καταπόδη, Τριφιιάτη και Λιαροκάπη στά άπάνω Νησιά. Λίγα άμπέλια: τών Καταποδαίων, Πετρονικολαίων, Ρωσαίων, Κατσαναίων, Λυμπεραίων, Τριφιιάτη, Χαραλάμπους, Δημητρούκα, Σπανού, Θαναασά και λίγα στά Άπάνω Άμπέλια και ελάχιστες σταφίδες: Καπώνη, Λιαροκάπη, Παπανικολάου, Τσορβαντζή. Σήμερα οι σταφίδες δέν υπάρχουν ---ούτε για δείγμα δέν έχει μείνει και τά άμπέλια λιγότεψαν στό ελάχιστο... Έλάχιστα όπωροφόρα δέντρα ύπήρχαν και τότε ώστε να λαχταράμε για ένα άχλάδι, για ένα κορόμηλο, για ένα βύσινο και να κάνουμε επιδρομές νυχτερινές (ώς τή Μάστρου φτάναμε...) για να κλέψουμε... μέ κίνδυνο να μάς τσακώσουν ή να μάς γιομίσουν σκάγια. Σήμερα ο κάμπος αυτός έγινε άγνωριστος! Γιόμισε περιβόλια και λιοστάσια. Γιόμισε από όπωροφόρα δέντρα! Και σου κάνει χαρά να βλέπεις. Άς αφήσουμε που έχουν μεταβάλει και τίς συνθήκες τής ζωής! Τό λάδι σήμερα μπαίνει πολύ στό χωριό και τά εισοδήματα απ' τίς καλλιέργειες αύξηθήκαν σημαντικά. Παλιά περιορίζονταν στην καλλιέργεια σιταριού, βρώμης, καλαμποκιού και καπνού. Πολλά και βαρειά δουλειά και εισόδημα φτωχό. Και τά περισσότερα χωράφια άκαλλιέργητα... Σήμερα λάδι, ρύζι, μπαμπάκια, φασόλια, στάρι, καπνός. Άνασκάβεται τώρα ή γή και άποδίδει... και όχι πλέον μέ τ' άλέτρι σπορά και καλλιέργεια και μέ τ' άλογα. Μέ τά τρακτέρ τώρα και μέ τά άλλα γεωργικά μηχανήματα. Έδω αναφέρουμε, έτσι για τήν ιστορία, τά τρακτέρ και τά άλλα γεωργικά μηχανήματα:

ΤΡΑΚΤΕΡ ΜΕΓΑΛΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΑ: Άρτηνός Πάνος, Άλεξόπουλος Γιάννης, Βάνας Δ. Κώστας, Γαντζούδης Στάθης, Γαντζούδης Γιώργος, Δημητρίου Στάθης, Δημητρούκας Νίκος, Δημητρίου Όδυσσέας, Δημάκης Ζήσης, Δημάκης Τάκης, Γεωργακόπουλος Νίκος, Κουλουρής Γ. Φίλιππας, Κουλουρής Κ. Φίλιππας, Κουτρούλης Δ. Σωτήρης, Κουσουβέλης Σ. Πάνος, Κεκές Γ. Πάνος, Κατσάνος Θ. Στάθης, Κορφιιάτης Βασίλης, Καζιάνης Νίκος, Κονδύλης Τάκης, Καταπόδης Κ. Χρήστος, Καταπόδης Παν., Κωσταντίνου Μιχάλης, Κονδύλης Χαράλαμπος, Καπώνης Κώστας, Κάππας Σπύρος, Κουτσουπιός Πάνος, Καραίσκος Πάνος, Κουτσουβέλης Άντρέας, Κορδόσης Πάνος, Καπώνης Θόδωρος, Λαχανάς Ήλιος, Μπίκας Χρήστος, Μπίκας Άντρέας, Μοίρας Πάνος, Μαζαράκης Σωτήρης, Μπλαχούρης Πάνος, Μακρής Ήλιος, Μουσουλής Κώστας, Μπίκας Κώστας, Εύστρας Λάμπρος, Πετρονικολός Κ. Πάνος, Πλαχούρης Τάκης, Παπανικολάου Πάνος, Σαλαγιάνης Ι. Σπύρος, Στέλιος Σερ., Σκουτέρης Μάκας, Σερέτης Λάμπρος, Τσορβαντζής Χ. Κώστας, Τσορβαντζής Χ. Χαρίδημος, Τσελίκας Πάνος, Φίλης Άντρέας.

ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ: Βακάρος Γιώργος, Δημητρίου Στάθης, Ζαγγανός Ι. Παντελής, Κονδύλη άδελφοί, Κατσάνος Στάθης, Κουτσουβέλης Δ. Στάθης, Κουτσουπιός Ήλιος, Κατσούλας Α. Πάνος, Καταπόδης Δ. Σωτήρης, Καταπόδης Σ. Θόδωρος, Κηρύκος Ν. Κώστας, Κουτσουβέλης Πάνος, Καζάκος Φιλοκλήμων, Μάκας Σ. Σωτήρης, Ντούλιας Πάνος, Οικονόμου Γ. Βασίλης, Πλιάτσικας Σπύρος, Ρώσος Κ. Κλεώπας, Τσορβαντζής Κώστας και Χαρίδημος.

Έδω μπορεί να παράλειψα μερικά τρακτέρ ή γεωργικά αυτοκίνητα... Πάντως φαίνεται πως οι Πενταλοφίτες πάνε όλοταχώς να γίνουν όλοι μηχανοκίνητοι...

Άρδευτικά έργα έχουν γίνει, που χρησιμοποιούν τό νερό του Άχελώου που άλλοτε μέ τίς φοβερές του κατεβασιές μάς έπνιγε τόν χειμώνα ή περνούσε άχρηστο τό καλοκαίρι για τή θάλασσα και όχι για πότισμα, που είχε τόση ανάγκη ή γή! Έκείνα τά χρόνια πολύ περιορισμένες οι καλλιέργειες. Ουμάμαι ... οι χωριανοί μας δέν είχανε ούτε μία ντομάτα ούτε μία μελιτζάνα να μαγειρέψουν... Περίμενε ένα χωριό ν' άκούσει τό Βελή, που έφερε απ' τό Αιτωλικό, ντομάτες, μελιτζάνες

κολοκυθάκια... για νά ριχτούν και ν' αγοράσουν ή νά φέρει ό Κώστας Τριφιιάτης καμιά μελιτζάνα, μπάμια, ντομάτα κλπ. για νά... αγοράσουν. Ό μόνος γεωργός αυτός μέσα στό χωριό, πού ξεχώριζε. Καί ήτανε κριμα πού οί γεωργοί αυτοί μέ πλούσια χωράφια νά μήν καλλιεργούν ούτε ένα κολοκυθάκι και νά ασχολούνται μόνο μέ τό καλαμπόκι και μέ τή βρώμη! Από φασόλια; Τό ίδιο! Ρίχνανε μέσα στό χωράφια τά καλλιεργούμενα μέ καλαμπόκι λίγες ρίζες «άραποφάσουλα» και τρώγαμε μόνο απ' αυτά... και θεωρούσαμε ευτύχημα αν είχαμε κανένα βράδυ «άγοραστά» φασόλια απ' τό μπακάλη... (άγοραστά λέγαμε τά άσπρα φασόλια, απ' αυτά πού τώρα καλλιεργούνται έκτάσεις).

Και έδω μιά έμπειρία μου: Θυμάμαι, τά μεσημέρια μέ τίς ζέστες, όταν δέν κυκλοφορούσαν οί άνθρωποι και επικρατούσε απόλυτη ήσυχία, έμεις οί νέοι μέσα στίς καλλιέργειες τής βρώμης πού μάς σκέπαζε, ξεσπειρίζαμε τή βρώμη και γιομίζαμε τά σακκούλια μας, μούσκεμα απ' τόν ιδρώτα, και πηγαίναμε τά προϊόντα τής... κλεψιάς μας σέ μπακάληδες όρισμένους, πού σάν... κλεπταποδόχοι, ζύγισαν τό φορτίο μας, τό έβγαζαν όσο ήθελαν... και μάς μπάλωναν μέ πενταροδεκάρες ή μέ λίγον χαλβά. Βλέπετε τό χαρτζιλίκι μας τότες ήτανε αν όχι ανύπαρκτο, όπωσδήποτε όμως πενιχρότατο...

ΤΑ ΣΕΜΙΑ

Έκείνα τά χρόνια ό κάμπος ήτανε διαιρεμένος σέ δυό «σέμια» (έτσι τά λέγαμε). Όταν τό ένα καλλιεργούτανε μέ στάρι και βρώμη, τό άλλο καλλιεργούτανε μέ καλαμπόκι και καπνό. Τήν άλλη χρονιά αντίθετα, Καί τά «σέμια» περιορισμένα... Έκτάσεις τότε όλόκληρες άκαλλιέργητες! Λογαριάστε (για νά μήν αναφέρω πολλές τοποθεσίες) τόν «Κουσουρή», 80 στρέμματα πού είναι άπέραντο περιβόλι τώρα, άκαλλιέργητο! Τό θυμάμαι άκαλλιέργητο γιομάτο άγκάθια θεόρατα, γιομάτο «δραξούλια» ένα μπόι ψηλά!

ΤΑ ΣΙΤΑΡΙΑ

Θέριζαν τά σιτάρια οί ντόπιοι, αλλά συνήθως Ζακυνθινοί, πού είχανε κάποιαν ειδικότητα. Τά βράδια οί «Νιόνηδες» (όπως τούς λέγαμε), σάν νά μήν είχαν κουραστεί απ' τόν όλοήμερο άγώνα του θερισμού, πρόσχαροι, χωρατατζήδες, μαζεμένοι και ξαπλωμένοι γύρω στην Έκκλησία, στό ύπαιθρο, άρχιζαν τίς καντάδες και τίς ιστορίες μέ κείνη τήν ιδιότροπη και χαριτωμένη προφορά του νησιώτη ως άργά τή νύχτα, λές και δέν τούς περίμενε τό ίδιο μαρτύριο τήν άλλη μέρα.

Άτέλειωτα τά ταξίδια τών ζώνων, πού κουβαλούσαν τά δεμάτια στό άλώνια, στίς «άθηνωνιές», όσπου νάρθει ή μέρα του μαρτυρίου του άλώνισματος. Καί γινότανε τό άλώνισμα αυτό έτσι: Μέ τά δεμάτια πού τά άνοιγαν, έκαναν ένα παχύ στρώμα στό άλώνι και έπειτα τά άλογα πέντε - δέκα, πού ήσαν «συγκαιριασμένα» ώστε νά βρίσκονται σέ παράταξη «έφ' ενός ζυγοϋ», άρχιζαν, παρακινούμενα από τόν υπεύθυνο άλωνιστή, νά κάνουν γύρους - κύκλους, πού όλο μικραίνουν προς τό κέντρο, όπου από ένα πάσσαλο χοντρό, τό «στρίγυρο», πού ήταν γερά μπηγμένος στό κέντρο του άλωνιου, ήταν δεμένη ή τριχιά, πού μέ κάθε κύκλο τών άλόγων όλο και μαζευότανε, ώστε οί κύκλοι νά μικραίνουν προς τό κέντρο, για νά πατηθεί έτσι όλο τό στρώμα του σιταριου. Κύκλοι έπειτα άνάστροφοι και τό σκονί ξετυλίγεται, ώστε οί κύκλοι νά εκτείνονται από τόν πάσσαλο προς τά έξω, προς τήν περιφέρεια. Κι αυτό γινότανε συχνά όσπου τά πεταλωμένα πόδια τών άλόγων τρίψουν τά δεμάτια και χωρίσει ό καρπός και μείνει τό άχυρο. Έπειτα μέ τά «δικριάνια» χώριζαν τά άχυρα απ' τόν καρπό, πού έμενε στό χώμα, στην επιφάνεια του άλωνιου και τόν συγκέντρωναν σέ σωρούς. Συνέχεια έπειτα άλλο στρώσιμο του άλωνιου μέ άλλα δεμάτια και άλώνισμα πάλι τό ίδιο όσπου νά τελειώσουν και μέ τό τελευταίο δεμάτι... Καί όταν έτσι συγκεντρωνότανε σέ σωρούς ό καρπός, ανακατωμένος μέ φιλόαχυρα και χώμα, άρχιζε τό «λίχνισμα» μέ τό «δικριάνι». Χώριζαν πρώτα τά χοντρά άχυρα απ' τόν καρπό. Άκολουθούσε «άνέμισμα» μέ τά φτυάρια. Τά άλώνια στό δάπεδο ήσαν από χώμα, κάπως σκληρό μέν, αλλά πάντως ήταν χώμα και έτσι ό καρπός ανακατευότανε μέ τό χώμα και χρειαζότανε «λίχνισμα». Τό «άνέμισμα» έπρεπε νά γίνεται όταν φυσούσε «ούριος» άνεμος, ώστε μέ κάθε φτυαριά πού πετούσαν ψηλά ό καρπός σάν βαρύτερος έπεφτε στό έδαφος και τά μικροάχυρα και άλλα ζιζάνια και τό χώμα σάν πιό άλαφρά έπεφταν πιό πέρα, όπως μέ τό πέταγμα ψηλά τά έπαιρνε ό άνερας. Καί κρατούσε μέρες όλόκληρες αυτή ή διαδικασία, όσπου νά καθαριστεί όλο τό «γέννημα», όλη ή συγκομιδή, για ν' άρχισει ύστερα απ' αυτό ή μεταφορά, μέ τά κάρρα ή μέ τά άλογα, όλου του καρπου στό «άμπάρια», τίς μικρές ξύλινες άποθήκες, ή πού τίς έκαναν μέσα στό σπίτια, στό κατώγια...

Πού ή σημερινή εύκολια με τίς άλωνιστικές μηχανές, πού δίνουν γρήγορα - γρήγορα τόν καρπό έτοιμον άπ' τό χωράφι μέσα στά τσουβάλια! Μέ ιδρώτα και μέ αίμα μαζευότανε τότε τό ψωμί! Είχαμε άδικο λοιπόν έμεις και ήταν παράξενο, πού όλος ό πληθυσμός του χωριού έτρεξε νά ιδεί τήν πρώτη άτμομηχανή του Ζησιμόπουλου, πού έσερνε τήν άλωνιστική μηχανή, πού τή βλέπαμε μέ δέος και μέ συγκίνηση, όπως τό είχαν πάθει κάποτε οί Τρῶες μέ τό Δούρειο Ίππο; Είχαμε άδικο πού κοιτάζαμε μέ φόβο και σαν χαζοί τό διαβολικό εκείνο μηχανήμα, πού κατάφερε νά γλυτώνει τούς δύστυχους γεωργούς άπ' τό μαρτύριο του άλωνίσματος και του λιχνίσματος, πού έκανε αυτό τό ψωμί φαρμάκι

ΤΑ ΚΑΠΝΑ

Γιά τόν καπνό, τή φαρμακερή αυτή καλλιέργεια, πού άπαιτεί συνέχεια δουλειά όλο τό χρόνο, τί νά πούμε; Από τόν μήνα Φλεβάρη ή άρχή. Σκάψιμο μέ τό τσαπί για νά γίνουν «οί βραγιές» στους κήπους, πού θά δεχτούν τό σπόρο του καρπού πού είναι μιá σκόνη μαύρη. Θά φυτρώσει και μέ συνεχές πότισμα μέ τίς ποτίστρες θά μεγαλώσει. Μέ συνεχές πότισμα... Ξέρετε τί λέει αυτό; Κουβαλάνε οί γυναίκες νερό στά καζάνια στό κεφάλι άπ' τόν Άχελῶο (δέν ύπήρχε τότε άλλο νερό... και άλλος τρόπος...). Στο μεταξύ όργωμα, δίβλος και τρίβλος των χωραφιών, πού πρέπει νά έτοιμαστούν προσεχτικά. Ρίζα - ρίζα ξεριζώνεται τό φυτάνι, τό γινωμένο, άπ' τίς βραγιές και ρίζα - ρίζα φυτεύεται σε εύθειες γραμμές στά «κατεβατά» και παράλληλες, ώστε, όταν μεγαλώσουν οί ρίζες και κλείσουν οί γραμμές άπ' τό φύλλωμα, νά χωράει τόν άνθρωπο πού θά περνάει άργότερα για τό μάζεμα. Και όταν έρθει αυτή ή ώρα, ένα - ένα τά φύλλα από κάθε ρίζα θά μαζεύονται, δυό - δυό καμιά φορά όπως θά ώριμάζουν. Άχ... εκείνο τό σκύψιμο για τό μάζεμα κι άπ' τά χαράματα μάλιστα... Μεταφορά και ταχτοποίηση μέσα σε μεγάλες πλεχτές καλάθες και μεταφορά, για νά μή τούς βρει ό ήλιος μέσα στό χωράφι. Ύστερα όλη μέρα τό βελόνιασμα φύλλο - φύλλο και τό άρμάθιασμα. Φαγητό τό μεσημέρι ---ό Θεός νά έκανε φαγητό τήν «ξυδόμαντζα»--- μέ τά χέρια φαρμάκι άπ' εκείνο τό μαύρο έπίστρωμα πού άφηνε ή έπαφή μέ τά φρέσκα φύλλα του καπνού, συνέχεια βελόνιασμα, ενώ τά μάτια κλείνουνε και τά κεφάλια «μετανίζουν» άπ' τήν άϋπνια... Τρώγαμε τήν ξυδόμαντζα... Κι αν θέλετε, μάθετε τί ήταν αυτό: Σέ ένα δοχείο τρίβαμε ψωμάκι, ρίχναμε νερό κι άλάτι και ξύδι και έτοιμο τό φαγητό και άποκοιμώμασταν έτσι και πάλι τά ίδια. Άκολουθούσε άπλωμα των άρμαθιών στις «λιάστρες», όπου νά ξεραθούνε... Όχι... εκείνες οί λαχτάρες άμα ήτανε νά πιάσει βροχή... Μάζεμα και σκέπασμα, γιατί, αν βρεχότανε, θά καταστρέφονταν... άπλωμα όταν έβγαινε ό ήλιος κλπ. Αυτό γινότανε συνέχεια κάθε μέρα, προσθήκη νέων άρμαθιών στις λιάστρες και όταν ξηραίνονταν, δέκα - δέκα άρμάθες τίς κάναμε «βαντάκια» πρωί - πρωί όταν είχε δροσιά για νά μήν τρίβονται. Ύστερα μεταφέραμε τά βαντάκια πάλι μέ δροσιά και τά κρεμούσαμε στά ταβάνια των σπιτιών, όπου έμεναν ως τό φθινόπωρο. Τότες άρχιζε άλλη διαδικασία: κατεβάζαμε τά βαντάκια κι άρχιζε φύλλο - φύλλο τό «μάτσιασμα» τίς νύχτες βέβαια παρέες - παρέες, τά λεγόμενα νυχτέρια, δηλ. τά κορίτσια τής γειτονιάς 5-10 «μάτσιαζαν» τόν καπνό του Α, έπειτα από 3-5 μέρες άρχιζαν τό μάτσιασμα του καπνού του Β, όπου νά τελειώσουν όλων. Ήτανε ίσως τό μόνο στάδιο από τήν καλλιέργεια του καπνού, πού ήτανε... ευχάριστο. Γιατί περνούσε μέ τραγούδια, μέ γέλια, μέ άστεία μέ παραμύθια, μέ κουτσομπολιό κλπ. Και περιμέναμε οί γεωργοί τούς έμπόρους πιά νά έρθουν για τήν άγορά... Έμεναν καμιά φορά άπούλητα ένα και δυό χρόνια, άλλοτε όμως τύχαινε... νά έχουν μιá κάποια τιμή, όποτε οί μαυρογεωργοί έβλεπαν χρήματα στά χέρια τους.

Αυτή είναι ή διαδικασία τής καλλιέργειας του καπνού, διαδικασία πολύπλοκη, πού πρέπει νά τηρείται προσεχτικά, ώστε ή κάθε μιá φάση της νά γίνεται στην ώρα της, αφού βλέπετε άπ' αυτόν τόν άγώνα θά βγει έτοιμο τό δηλητήριο αυτό, πού... θά γλυκάνει τό στόμα των καπνιστών! Είχα άδικο πού έλεγα πώς τό ψωμί τό κέρδιζαν οί πατεράδες μας μέ αίμα; Και νά λογαριάσετε ότι γι αυτό τό «χτικιό» τής καλλιέργειας του καπνού δέ βρέθηκε ως τώρα κανένα μηχανήμα, κανένα είδος μαζευτικής μηχανής για νά άλαφρώσει ό κόσμος. Ή καλλιέργεια του καπνού τό ίδιο γίνεται και σήμερα όπως και στά παλιά χρόνια. Δουλειά πολλή, έγνοια, φαρμάκι και λαχτάρα...

ΤΑ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΑ

Τώρα για ένα άλλο μαρτύριο ό λόγος. Τό καλαμπόκι. Όργωμα, δίβλισμα και τρίβλος των χωραφιών. Μπροστά τό ζευγάρι των άλόγων μέ τό ζευγολάτη πού άνοίγει τά αυλάκια μέ τό άλέτρι (δέν ύπήρχαν τότε τρακτέρ...) και πίσω ό «σοριοάρης» πού σε κάθε βήμα του άφήνει νά πέφτει μέ ρυθμό κ'

Ένα σπυρί καλαμπόκι απ' τó χέρι του, πού τó τροφοδοτεί από ένα σακούλι γιομάτο πού κρέμεται απ' τόν ώμο του. Γυρίζει ó ζευγολάτης κι' άνοίγει άνάποδα άλλο αυλάκι δίπλα στό άλλο κι ó σποριάρης ρίχνει τά σπυριά. Κι αυτό ώσπου νά σπαρθεί όλο τó χωράφι... Σβάρισμα έπειτα γιά νά καλυφτεί ó σπόρος. Ή βροχή είναι δώρο του Θεού και πολλές φορές τή λαχταρούν οι γεωργοί. Μά τήν έχουν όποτε αυτοί θέλουν; Άν βρέξει τώρα μόλις έγινε τó σπάρισμα, τó χωράφι θά κάμει «πέτσα» και τó καλαμπόκι δέν θά φυτρώσει... Πόσες φορές οι δύστυχοι γεωργοί δέν άναγκάζονται νά «ξαναγυρίσουν», νά ξανασπείρουν τó χωράφι, γιατί έπιασε βροχή ευθύς μετά τó σπάρισμα... Διπλός κόπος, διπλός σπόρος και στενοχώρια... Όταν τó καλαμπόκι φυτρώσει και μεγαλώσει ώς 2-3 σπιθαμές, θά άρχισει τó σκάλισμα ρίζα - ρίζα από ντόπιους, συνήθως όμως από Λευκαδίτες (ειδικότητα στό σκάλισμα είχαν οι Λευκαδίτες, όπως στό θέρισμα οι Ζακυθινοί). Όταν μεγαλώσει και «ψωμώσει», κόβουν από όλες τις ρίζες τó στέλεχος, τήν «καλαμποκιά», όπως τή λέγαμε, πιο πάνω από τόν καρπό γιά νά «στρίψει» ó καρπός, ώστε σε λίγες μέρες νά είναι έτοιμος γιά τρύγο. Θυμάμαι τούς τρυγητάδες. Χώριζαν τó χωράφι σε τμήματα, σε «όργους» γιά νά μήν μπερδεύονται και πελαγοδρομοούν... Κατά τις 10 ή ώρα στρώνονταν στό χώμα, τόν ήλιο και έτρωγαν ψωμάκι, έλιές και άν υπήρχε, λίγο σταφύλι. Και ξανάρχιζε ή δουλειά ως τó μεσημέρι. Έπεφταν στόν ίσκιο κανενός δέντρου γιά λίγο ύπνο και έπειτα έγερση, λίγο ψωμί κ' έλιές και... συνέχεια τρύγος ως τó βράδυ.

Τó καλαμπόκι πού τρυγάνε μεταφέρεται στά άλώνια και όταν τελειώσει ó τρύγος άρχίζει τó «ξεφλούδισμα» τις νύχτες με τó φεγγάρι, αφού τήν ήμέρα έχουν άλλες δουλειές... Τά στάδια αυτά των εργασιών τά αναφέρω με συντομία και δέν μιλάω γιά τούς κόπους και τις άγωνίες πού απαιτοούν... Άπλώνονται οι «ρόκες» στό άλώνι γιά νά ξεραθούν και, όταν έρθει ή ώρα, επακολουθεί τó «στούμπισμα». Εκείνη τήν έποχή δέν υπήρχαν μηχανές «έκκοκισμού». Τó στούμπισμα ήταν άλλο βάσανο. Ομάδες στουμπιστάδων από 5-10 έρράβδιζαν τó στρωμένο στό άλώνι καλαμπόκι, ενώ οι γυναίκες και τά παιδιά κρατούσαμε πανιά και χεράμια (χράμια) γύρω γιά νά μήν έσφενδονίζεται ó καρπός έξω από τó άλώνι... Τί κόπος και τί φασαρία, ώσπου νά τελειώσουν με όλο τó καλαμπόκι του κάθε νοικοκύρη! Στρώνονταν πολλές φορές στό άλώνι οι ρόκες, οι καλαμπόκες (έτσι τις λέγαμε) στουμπίζονταν κλπ. Σημειώστε ότι οι ομάδες των στουμπιστάδων ήσαν λίγες στό χωριό κι απ' αυτές έπρεπε νά περάσει όλη ή δουλειά του στουμπισματος όλων των καλαμποκιών του χωριού.

Βάσανα λοιπόν και πολús ιδρώτας και γιατί; Γιά νά εξασφαλιστεί τó ψωμί τής έποχής. ... ή «μπομπότα». Η μπομπότα, όταν βγει απ' τó φούρνο, έτσι ζεστή τρώγεται με λιγάκι τυρί σάν... φρούτο... άμα όμως κρυώσει δέν καταπίνεται με κανέναν τρόπο! Έμεις όμως τότε τήν καλοτρογώσαμε, γιατί δέν ξέραμε νά δημιουργούμε προβλήματα με νάζια, με άνορεξίες, με απαιτήσεις γιά λιχουδιές και γιά προσφάγια... Έμεις είχαμε ανάγκη νά «ρουπώσουμε»... μονάχα. Ποιός νά μάς κυνηγήσει έμας γιά... κρέμες και τά τοιαύτα πού ούτε κι αυτές τις καταδέχονται οι καλότυχοι σήμερα νέοι μας... Κρέμες και σοκολάτες, βλέπετε, δέν υπήρχαν τότε. Έμεις θεωρούσαμε τύχη και προνόμιο νά γίνουμε από τόν ιερέα δεχτοί στό Ίερό, νά γίνουμε ιερόπαιδα γιά νά έχουμε τó προνόμιο νά τρώμε λίγη λειτουργία... Κι άν ακόμα υπήρχαν τότε κρέμες και τά τέτοια, ποιός θά μπορούσε νά μάς χορτάσει, πού θά ήμασταν ικανοί νά καταβροχθίσουμε ένα καζάνι κρέμα;

Έτσι δούλευαν οι γεωργοί μας. Μουσκεμένοι τόν χειμώνα απ' τή βροχή, μουσκεμένοι τó καλοκαίρι απ' τόν ιδρώτα και τσακισμένοι απ' τή ξεροφαγία... Δέν αναφέρω έδω τί έτρωγαν, ποιά «ήσαν τά φαγητά τους... Οι νέοι άς ρωτήσουν τούς πατεράδες τους και τούς παππούδες τους. Θά φρίξουν! Θά άπορήσουν και θ' άρχίσουν νά ρωτάνε πώς τά κατάφερναν εκείνοι οι άνθρωποι νά ζούν με τέτοιο άγώνα δουλειάς και με τόσο άθλιο διαιτολόγιο! Ζούσαν... Ο λόγος τó λέει... Ζούσαν... Βγαίναμε τότε στό παζάρι και βλέπαμε 100 και 200 ακόμα γερόντους! Άλλά τί γερόντους; Δέν ήταν κανέναν απ' αυτούς πάνω από 60 χρονών κι όλοι τους έδειχναν ένενηντάρηδες! Άύπνοι, νηστικοί, κατατσακισμένοι, άθλιοι... Λές και ήτανε νόμος απ' τόν Θεό όρισμένος ότι δέν πρέπει νά αλλάξει ó τρόπος ζωής! Μοιρολάτρες είχαν καταντήσει... Καμιά άπαιτηση γιά άλλαγή. Καμιά! Δυστυχία και έξαθλίωση. Δουλειά, μπομπότα, άυπνία και... τίποτες άλλο! Και μεις τά παιδιά, σάν από κάποια λαχτάρα πού έμενε κρυμμένη, βρίσκαμε ή δημιουργούσαμε ευκαιρίες με τó τίποτε και... διασκεδάσαμε! Νά μία διασκέδαση; Παίναμε (γιά τó καλοκαίρι μιλάμε...) τά άπογεύματα τά άλογα, τά πολλά τότε άλογα, καβαλικεύαμε (τί τραβούσαν τά δύστυχα...) και δρόμο γιά τόν «Μαγγανά». Εκεί θάβρισκαν «μουχρίτσα» πλούσια στις όχθες των μικρών ποταμιών πού σχημάτιζαν τά όλόχρονα νερά των πηγών πού κατηφόριζαν γιά τó «Λεσίνι». Έμεις, παρέες - παρέες, άνάβαμε φωτιές και φήναμε «γλανίδια» πού τά βγάσαμε με τά καρδάματα απ' τά νεραύλακα ή «καλαμπόκες» (έτσι λέγαμε έμεις τις ρόκες)

καί δέ χορταίναμε τρώγοντας καί πίνοντας σά βάτραχοι νερό... Αὐτές ἦσαν οἱ κρέμες μας... Μιά ἀπ' τῆς διασκεδάσεις μας κι αὐτό. Γι αὐτό καί ὄλο τό παιδομάνι τοῦ χωριοῦ μαζευτότανε ἐκεῖ...

ΤΟ ΒΑΛΑΝΙΔΙ

Ἔνας ἀπέραντος ὀρεινότοπος γιομάτος ὄχι... ἔλατα... γιομάτος βαλανιδιές, πού τῆς φύτεψε ποιός ξέρει πότε ὁ Θεός; στό Πλιόκαστρο, στίς Πηγαδοῦλες, στά Παλιοκόπρια, Κατέλες, Σπηλιές, Παλιόλυμπα, Παράστα, Χοντρά Παλιούρια, Τραμπάλα καί σέ ἄλλες τοποθεσίες.

Τό ἐμπόριο τοῦ βαλανιδιοῦ στά χρόνια ἐκεῖνα ἦτανε σέ ἀκμή γιά τήν κατεργασία τῶν δερμάτων, γιά τά βυρσοδεψεῖα. Τώρα μέ τήν πρόοδο καί μέ τά λογῆς φάρμακα δέν χρησιμοποιεῖται τό βαλανίδι, τό κουκούτσι τοῦ βαλανιδιοῦ κ' ἔτσι δέν χρειάζεται νά μαζευτεῖ βαλανίδι. Οἱ χωρικοί, πού εἶχαν ἀνάγκη καί τῆς πεντάρας, ἄντρες καί γυναῖκες στά τέλη Αὐγούστου, μέσα στήν ξεραῖλα καί τή ζέστη, ὅταν ἄναβε ὁ τόπος, χωρίς φαγητό, χωρίς ἕνα φροῦτο ---δέν ὑπῆρχαν τότες φροῦτα...--- χωρίς μιά ντομάτα (πού νά φτάσει ἐκεῖ ἀπάνω στά κατσάβραχα ὁ γερο-Νταγιάντας πού ἔφερε με τό γαῖδουράκι του κανένα καρπούζι, καμιά ντομάτα, καμιά μελιτζάνα μέ ψωμί κατάξερο καί μέ λίγες ἐλιές ἀγορασμένες κι αὐτές ἀπ' τόν μπακάλη ---δέν ὑπῆρχαν τότες ἐλιές, λιοστάσια ὅπως σήμερα, καί μέ νερό ὀλόξεστο...--- ἀπό μιά φορά νά ἔπιναν ἀπ' τό μπότι του τέλειωνε... κ' ὕστερα; αὐτοί οἱ χωρικοί μέ τέτοιες συνθήκες μαζεύουν... Ὁ τόπος αὐτός, δέν ξέρω πῶς καί πότε, εἶχε χωριστεῖ σέ μερίδια. Κάθε οἰκογένεια ἤξερε πού εἶχε δικαίωμα νά μαζέψει, εἶχε τό «ντεμάχι» τῆς (τεμάχιο) καί ἐκεῖ ἔστηνε τό νοικοκυριό τῆς, τό «ὀρδί» τῆς - τά μπρίκια, τίς τετζερέδες, τά ταψιά, μέ φρουρούς (!) ἕνα ἑκατομμύριο μῦγες... καί ἔτσι κάθε οἰκογένεια ἤξερε ὡς πού ἔφτανε ἡ δικαιοδοσία τῆς καί ἀποφεύγονταν οἱ προστριβές καί οἱ καυγάδες. Ὅταν ἐρχότανε ἡ ὥρα, τό χωριό «μεταφερότανε» ἐκεῖ στό λόγγο, στή βελαώρα καί ἄρχιζε τό μάζεμα τοῦ βαλανιδιοῦ. Ἔνας τιναχτής ἀπάνω στή βαλανιδιά, πού πολλές ἦσαν αἰωνόβιες καί πελώριες, ἀπό κλωνάρι σέ κλωνάρι καί παρέα μέ τόν κίνδυνο, τινάζει... Χτυπάει μέ τό «λοῦρο», χοντρό καί σκληρό ραβδί, τό βαλανίδι, ἐνῶ δέχεται τίς ἐπιθέσεις τῶν ἑκατομμυρίων μυρμηγκιῶν, πού δαγκάνουν μέ μανία (πῶς νά φυλαχτεῖ ὁ ἔρμος τιναχτής;) καί τό βαλανίδι πέφτει... γιά νά τό μαζέψουν οἱ ἄλλοι ἀπό κάτω... Πού πέφτει ὅμως; Λόγγος εἶναι τό ἔδαφος ἀπό θάμνους κι ἀγκάθια, γιομάτους σκορπιούς, καί φίδια, πού κυνηγᾶνε τά χέρια τῶν μαζευτᾶδων, πού χώνονται ἐκεῖ μέσα γιά νά μαζέψουν τόν πολύτιμο καρπό... Γεμίζουν σακκιά, τά κουβαλᾶνε καί τά συγκεντρώνουν στά «ἰσώματα», γιά νά περάσουν νά τά ζυγίσουν καί νά τά πάρουν οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐμπόρων γιά νά τά μεταφέρουν στόν Ἀστακό, πού ἦτανε τό κέντρο τοῦ ἐμπορίου τοῦ βαλανιδοκάρπου.

Ἡ τιμή τοῦ βαλανιδιοῦ τουλάχιστο ἦτανε ὑπολογίσιμη; Ἄς ποῦμε δυό λόγια γι' αὐτήν. Τίς τιμές τίς «ἐκοβαν» οἱ ἴδιοι οἱ ἐμποροί, πού φυσικά δέν διακρίνονταν καί τόσο γιά τήν καλωσύνη τους καί τήν δικαιοσύνη τους... Καί ἦσαν δυό εἰδῶν οἱ τιμές: ἡ μιά «κοβότανε» τώρα στή συγκομιδή καί ἦτανε μέν χαμηλή ---ὅσο τό ἐπέτρεπε ἡ καρδιά τῶν... σκληρῶν ἐμπόρων!---, ἀλλ' ἦταν κάπως μεγαλύτερη καί ἀνώτερη ἀπ' τήν ἄλλη, πού θά ποῦμε γι' αὐτήν παρακάτω. Ἐλάχιστες ὅμως οἰκογένειες τήν ἐχαίρονταν αὐτή τήν τιμή καί ἐλάχιστες θά ἔπαιρναν στά χέρια τους χρήματα... Οἱ πιά πολλές οἰκογένειες, πωλοῦσαν τό βαλανίδι τους σέ μιά τιμή, πού ἦτανε ἡ μισή ἀπ' τήν καινούργια. Ἀλλά οὔτε μέ αὐτή τήν ἐξευτελιστική τιμή θά ἔπαιρναν δεκάρα στά χέρια τους τά καταματωμένα καί τά σκορπιοφαγωμένα... Ἡ φτώχεια καί ἡ ἀσυδοσία τῶν ἐμπόρων ἀνάγκασε τούς χωρικούς νά... προποῦλᾶνε τό βαλανίδι τους, αὐτό πού θά μάζευαν ἀργότερα, πολλούς μῆνες πρὶν ἀπ' τή συγκομιδή, γιατί εἶχανε φοβερές ἀνάγκες, ἀνάγκες καί ψωμιοῦ ἀκόμα, καί γι' αὐτή τή... διευκόλυνση, πού τούς ἔκαναν οἱ φιλόανθρωποι ἐμποροί τῆς ἐποχῆς, δέχονταν τή λύση αὐτή τῆς μισῆς τιμῆς... Ἐπρεπε ---βλέπετε--- νά βγεῖ κι ὁ τόκος... --- Θυμᾶμαι μάλιστα ὅτι αὐτό τό προπούλημα τοῦ βαλανιδιοῦ--- καί γιά τό σιτάρι καί γιά τό καλαμπόκι γινότανε γιά πολλούς τό ἴδιο... - τό ἔλεγαν «προστούχι». Καί ἐπίσημα μάλιστα τό ἔλεγαν «προστούχι». Ἡ λέξη λέει πολλά... Πρόστυχο ἐμπόριο μέ τιμές πρόστυχες! Ὁ ἕνας, ὁ δυνατός δηλαδή, ἔτρωγε τούς ἄλλους! Ἔτσι λοιπόν οἱ χωρικοί προσπαθοῦσαν τώρα νά ξεχρεωθοῦν, ὄχι γιά νά πάρουν χρήματα στά χέρια τους, ἀλλά γιά νά ξεχρεωθοῦν! Ὁ τόκος, ἂν δέν ξεχρεώνονταν, θά κεφαλῶσει, ὁ ἀνάληγτος τόκος... καί τί θά δώσουν ὕστερα γιά νά ζήσουν καί γιά νά ξεχρεωθοῦν; Ἐπρεπε ἄλλωστε τοῦ χρόνου νά εἶναι καθαροί, ὥστε νά μποροῦν νά ξαναπροστρέξουν στοὺς ἐμπόρους γιά νέο «προστούχι»... Ἐρμιοί χωρικοί. Προστούχι λοιπόν... Πρόστυχο ἐμπόριο καί πρόστυχη συμπεριφορά ἀνθρώπων, πού δέν ἐδίσταζαν νά κλέβουν τούς δύστυχους οἰκογενειάρχες μέ τά ψεύτικα ζύγια τους καί μέ τόσους ἄλλους τρόπους... Ἐδῶ πρέπει νά ἀναφέρουμε τούς «μεσίτες», τούς ἀνθρώπους, τά τσιράκια τῶν ἐμπόρων,

πού δέν φαίνονταν πουθενά (οί έμποροι)... Αὐτοί οἱ μεσίτες γιά νά κρατοῦν ἐξασφαλισμένη τή θέση τους, ἀνάπτυσαν δραστηριότητα πού συγκινοῦσε τούς... ἐμπόρους! Αὐτοί δροῦσαν γιά λογαριασμό τῶν ἀόρατων ἀφεντάδων καί ἔδειχναν σκληρότεροι κι ἀπό κείνους, πού εἰσέπρατταν μόνο... Δέν ἔχει σημασία γι' αὐτούς τό ὅτι ἦσαν κι αὐτοί ντόπιοι συγχωριανοί καί συγγενεῖς μέ τούς δουλευτάδες πού δούλευαν χωρίς νά καταφέρνουν ---ποιός νά τούς ἀφήσει;--- νά ζήσουν... Ἀρκεῖ πού ἦσαν ἀπέναντι τοῦ ἐμπόρου τους «ἐν τάξει» στούς λογαριασμούς, στά ζύγια καί στά προστύγια! καί κρατοῦσαν ἔτσι τό ἐπάγγελμα τοῦ μεσίτη, πού δέν ἀπαιτεῖ δουλειά, ἀλλά μόνο παληανθρωπιά!

Ας ξαναγυρίσουμε ὁμως στή δουλειά, στό μάζεμα. Θά μοῦ πεῖ κανεῖς πεῖνα εἶχαν... μήπως ὁμως εἶχανε καμιάν εὐκαιρία νά... γελάσουν, νά πικρογελάσουν; Καί ὁμως, τά βράδουα, ἐκεῖ πού θά περίμενε κανεῖς νά ἴδει νά πέφτουν ὅλοι ξεροί καί πεθασμένοι γιά λίγον ὕπνο μέσα στά χορτάρια πού φώλιαζαν οἱ σκορπιοί καί τά κουνούπια, γιά νά σηκωθοῦν πολύ πρῶι γιά τή συνέχιση τῆς μαρτυρικής δουλειᾶς, ἔβλεπες κι ἄκουγες θόρυβο, τραγούδια τοῦ καλοῦ καιροῦ ---Θεέ μου, πού τήν εὔρισκαν τήν ψυχή;--- ἱστορίες ἀπό ὁμάδες - ὁμάδες οἰκογένειες πού ἀπόφε μαζεύονταν στό ὄρδι τοῦ Α καί αὔριο στό ὄρδι τοῦ Β μέ τή σειρά... Ἱστορίες καί ἀνέκδοτα καί φάρσες καί πειράγματα καί παραστάσεις πρόχειρες Καραγκιόζη ἀπ' τούς ἴδιους καί τραγούδια καί χοροί, ναι καί χοροί! ὡς ἀργά τή νύχτα, ὡς τά χαράματα, γιά νά πέσουν ξεροί γιά 2 - 3 ὥρες ---ἤ καί λιγότερο--- ὕπνο ---ἔρμος ὕπνος, ...--- ὡς τήν ὥρα πού χτυποῦσε... συναγερμός! Καμιά φορά ἔφτανε ὡς ἐκεῖ πάνω καί ὁ πλανόδιος --ἄλλος δυστυχῆς αὐτός...--- φωνογραφεῖς μέ τόν πελώριο φωνογράφο μέ τό τεράστιο χωνί..., πού γιά τήν ἐποχή ἦταν ὁ διαβολικός, ὁ μαγικός τραγουδιστής, πού ξεσήκωνε τούς πάντες! Τότες ἦτανε πού τούς ἔπαιρναν οἱ πρωινές ὥρες. Καί ἄρχιζε τό μάζεμα... αὐτοί μετάνιζαν, ἀφοῦ ἦσαν ἄπνοι, ὄρθιοι κοιμισμένοι... Τό «προστύχι» βλέπετε ἐκραύγαζε... Θά μοῦ πεῖτε: πῶς ζοῦσαν; Εἶναι ἀληθινά αὐτά τά πράγματα; Δέν ξέρω... Μπορεῖ ὅλα αὐτά νά εἶναι «πέρα ἀπό τά ἀνθρώπινα»... Μά ξέρω πῶς αὐτοί τά ξεπερνοῦσαν! Ἄλλοι δούλευαν νηστικοί, ναι νηστικοί καί πεινασμένοι, καταϊδρωμένοι, ἄλλοι ψήνονταν ἀπ' τόν πυρετό χωρίς γιατρό καί δίχως φάρμακο τότε μάλιστα πού ἡ ἐλονοσία θέριζε... ἄλλοι οὔρλιαζαν ἀπ' τούς πόνους ἀπό δάγκωμα σκορπιοῦ... ἐνῶ ἄλλοι τραγουδοῦσαν... Δούλευαν... δούλευαν... καί τό φοβερότερο: χωρίς ἀπολαυή, χωρίς ἀντίκρουσμα! Σήμερα τά πράματα ἔχουν ἀλλάξει... Ποῦ νά συγκριθεῖ ἡ ζωὴ ἐκείνων τότε μέ τή ζωὴ τῶν σημερινῶν... Οἱ συνθηκῆς ζωῆς τώρα ἔχουν ἀλλάξει! Οἱ εὐκολίες σήμερα εἶναι πολλές καί οἱ ἐργαζόμενοι δέν τραβοῦν τίς νίλες τῶν παλιῶν ἐκείνων... Ἐμεῖς οἱ ἠλικιωμένοι θυμόμαστε τήν προσπάθεια καί τόν ἀγῶνα ἐκείνων, πού πάντα πεινασμένοι ἰδροκοποῦσαν γιά νά μπορέσουν νά ἐτοιμάσουν γιά μᾶς κάτι τό καλύτερο... Τούς εὐγνωμονοῦμε... Τίποτες ἄλλο...

ΟΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ

Θεέ μου... πόσα πρόβατα καί πόσα γίδια, γουρούνια, γελάδια καί ἄλογα κρατοῦσαν στά χέρια τους πρῖν 50 - 60 χρόνια οἱ ἀνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ πατεράδες μας! Ποῦ πᾶνε καί τί ἔγιναν τά κοπάδια ἐκεῖνα, πού, ὅταν θέριζαν τά σιτάρια καί τίς βρώμες ἢ τρυγοῦσαν τά καλαμπόκια, γιόμιζαν τόν μεγάλο κάμπο καί ἦτανε χαρά Θεοῦ νά βλέπεις καί ν' ἀκοῦς! Νά βλέπεις τούς τσοπάνηδες παρέες - παρέες μέσα στή θάλασσα ἐκείνη τῶν ζωντανῶν, πού ἔκαναν Πάσχα στίς πλούσιες βοσκές, στά «ἀποκαλάματα»... Ἄμα τέλειωνε τό θέρισμα καί τοῦ τελευταίου στρέματος, σέ ὀρισμένη μέρα πού τήν ὀριζαν οἱ κτηνοτρόφοι σέ κοινή σύσκεψη μέ τούς γεωργούς, ἀφηναν ἐλεύθερα τίς χιλιάδες τά πρόβατα, τά γίδια, τά γελάδια, τά γουρούνια καί τά ἄλογα, πού ξεχύνονταν στόν πλούσιο ἀπό βοσκή κάμπο. Κι ἄκουγες τό βουητό ἀπ' τά χαρούμενα βελάσματα καί τίς συναυλίες τῶν πολύηχων κουδουνιῶν, τῶν χιλιάδων κουδουνιῶν καί τῶν «κύπρων»... Ἄκουγες ἀπ' τούς γέροντες ὀδηγούς τά ὠραῖα ἀνέκδοτα καί τίς ἱστορίες ἀπ' τόν πόλεμο τοῦ 1897, τότε πού ὑπηρετοῦσαν κι αὐτοί στό «μέτωπο» καί στά μακρινά σύνορα, πού ἦσαν κάπου ἐκεῖ στόν Καρβασαρά ἀπέναντι ἀπ' τήν Πρέβεζα! Ἡ ἀπ' τούς πολέμους τοῦ 1912 καί 13, ἱστορίες πού τίς διηγούνταν ἀπλά καί παραστατικά σάν παραμῦθια καί μᾶς τούς μικρούς μᾶς σαγήνευαν, ἔστω καί ἄν μᾶς ἔλεγαν πολλές φορές τά ἴδια, ἀφοῦ ἐμεῖς τούς κεντούσαμε γιά νά μᾶς λένε πού δέν χορταίναμε... Καί ἔβλεπες χιλιόμετρα ὀλόκληρα στίς ὄχθες τοῦ Ἀχελώου, στούς «πόρους», νά σκεπάζονται ἀπ' τόν πληθυσμό αὐτόν τῶν γιδοπροβάτων, πού ἔσκυβαν στή σειρά ἕνα - ἕνα γιά νά πιοῦν στήν ὀρισμένη ὥρα τοῦ ποτίσματος νεράκι... Ἄκουγες τά τραγούδια τῶν ἀπλῶν καί πρωτόγωνων ξωμάχων, πού, εὐτυχῆς γιά τόν ζωντανό πλοῦτο τους, χαίδευαν μέ τά μάτια πού ἔλαμπαν τή ζωντανή περιουσία τους... Σάν νά τούς βλέπω ὅλους: Γιάννος καί Ἀλέξης Πετρονικολός, Γιώργος Πετρονικολός, Σωκράτης Πετρονικολός, Στάθης Κατσάνος, Χρήστος καί Γιώργος Τσεκούρας, Γάκιας, Κολός καί Ἀντώνης Στέλιος, Θόδωρος Κούτρας, Γιάννος καί Θόδωρος Κορδόσης, Γιώργος καί Δημήτρης Τσάμης,

Σπύρος και Νάσος Τσορβατζής, Τέλιος Μπέκος, Γιαννάκης και Νάσος Καλύβας, Γιώργος και Ήλιος Κονδύλης, Βαγγέλης και Κώστας Μπίκας, Κώστας και Πάνος Δημάκης, Σπύρος Σκουτέρης, Παντελέος Μυτιλήνης, Πάνος, Γιώργος, και Άντρεάς Κατσούλας, Νάσος και Γιάννης Παπαδημητρίου, Κώστας Φίλης και άλλοι και άλλοι... Δίπλα τους έμεις τά παιδιά και κοντά τους, πού μόλις τέλειωνε τό απόγευμα τό Σχολείο, τρέχαμε και όχι τόσο για νά τούς βοηθήσουμε όσο για ν' ακούσουμε τίς χαριτωμένες ιστορίες τους και τά ανέκδοτα και τά τραγούδια τους; Κλεώπας και Κώστας Άλ. Πετρονικολός, Κώστος Ι. Πετρονικολός, Τόλιας Γ. Στέλιος, Νάσος Ε. Κατσάνος, Στράτος και Νίκος Κ. Μπίκας, Θόδωρος Γ. Κονδύλης, Θόδωρος Γ. Σκουτέρης, Άριστείδης Α. Καλύβας, Βασίλης 1. Καλύβας, Θωμάς Γ. Καλύβας και άλλοι... Ένα πλήθος παιδιών, πού άλλοι απ' αυτούς δέν ζούν... και άλλοι είναι γερόντοι τώρα και θυμόμαστε... Θυμόμαστε αυτά και άλλα απ' τή ζωή των ξωμάχων: Τά «γρέκια» (τόποι διανυκτερεύσεως), τά περισσότερα τότε μέσα στό χωριό μέ τά λίγα τήν εποχή εκείνη και άραιά σπίτια ή σέ μέρη μακρινά στά άπάνεμα ριζά στίς ραχούλες και στά βαλανιδοδάση στήν έρημιά ώς κοντά στό Στρογγυλοβούνι και έναν γύρο πρός Παλαιομάνινα και κάτω προς τό Λεσίνι: στό Ήμεροκλήμα, στό Μακρύλακκα, στό Σιδεράμαξο, στήν Παραβόλα, στήν Τραμπάλα, στά Παλιοκόπρια, στή Μαραθούλα, στή Χούνη κλπ. κλπ. εκεί μακριά απ' τόν κόσμο μέσα στίς γερές ψάθινες καλύβες (του ένός μεγάλου δωματίου...), πού έμεις οί νεώτεροι ταχτοποιούσαμε, ανάβαμε τή φωτιά για νά στεγνώσουν όταν έρθουν τό βράδυ μουσκεμένοι οί τσοπάνηδες και νά ξαπλώσουν οί καταταλαιπωρημένοι και νά κοιμηθούν... Εύρισκαν όμως ύπνο και ήσυχία οί καλόβολοι εκείνοι άνθρωποι από μάς τούς διαβολάκηδες, πού τούς βασανίζαμε νά μάς λένε ιστορίες ώσπου νά αποκοιμηθούνε μέσα στό όλόξεστο εκείνο περιβάλλον, ένώ έξω ό καιρός ό κρύος και βροχερός χαλούσε τόν κόσμο κι ακούγονταν τά ουρλιάσματα των λύκων και τά γαυγίσματα των σκύλων, πού άγρυπνούσανε και φύλαγαν; Και έδω θυμάμαι τούς γεροτσοπάνηδες απ' τό Στρογγυλοβούνι, πού τούς βασανίζαμε νά μάς λένε ανέκδοτα και ιστορίες και νά μάς μαθαίνουν και καραγκούνικα: Πάπτον Πικούλην, Γιώργον Τάμπαν, Πήλιον Τάμπαν, Νίκον Τσίνον, Νίκον Κόκον κ.ά., πού, όταν ξυπνούσαμε τή νύχτα, τούς βλέπαμε μέσα στό θαμπόφωτο τής φωτιάς νά κοιμούνται σάν τούς... Κύκλωπες... και ξαναπέφταμε νά κοιμηθούμε κ' έμεις: ό Κλεώπας και Κώστας Άλ. Πετρονικολός, ό Κώστος Ι. Πετρονικολός, ό Ήλιος Γ. Τάμπας, ό Λάζαρος Π. Τάμπας, για νά ξυπνήσουμε χαράματα για νά έτοιμάσουμε τή φωτιά πού θά έβραζαν εκείνοι τό γάλα και θά ριχνόμαστε όλοι για φαί μέ τά ξύλινα κουτάλια από ένα και μοναδικό άγγείο... κατακάθαρο... Γιατί έπρεπε νά κατεβούμε πεζοπορώντας στό χωριό για τό Σχολείο, ένώ εκείνοι θάβγαιναν πάλι μέ τά πρόβατα για τή βοσκή...

Κοντά στίς ταλαιπωρίες όμως είχαμε και μέρες... πανηγυριού. Και τέτοιες μέρες ήσαν ό «γαλατάς» και ό «κοῦρος».

Α) ΓΑΛΑΤΑΣ: Για μιάν όρισμένη χρονική περίοδο τά «γαλάρια» πρόβατα όλου του χωριού συγκεντρώνονταν σέ ένα μέρος, συνήθως στό Μακρύλακκα, όπου γίνονταν καλύβες, στρούγγες και άλλες χρειαστές έγκαταστάσεις, για νά δίνουν τό γάλα στον επιχειρηματία γαλατά. Έκει βράδυ και πρωί άρμεγαν τίς προβατίνες και παράδιναν τό γάλα στό γαλατά, τόν τυροκόμο (οί τυροκόμοι ήσαν συνήθως Κεφαλλονίτες). Έμεις ρουφούσαμε άπληστα τόν άφρό απ' τό γάλα πού τό έβραζαν στίς «καρδάρες» (μεγάλα ξύλινα δοχεία ανοιχτά άπάνω) και δέν χορταίναμε νά τρώμε «γαλέτες» (κουλούρες φρυγμένες) πού έπρεπε νάχεις δόντια κοφτερά για νά φάς γαλέττα χωρίς νά τή βρέξεις πού ανταλλάσσαμε μέ τούς τυροκόμους μέ ψωμί σταρένιο, πού μας έδιναν οί μανάδες μας, όταν... δέν είχαμε μπομπότα (ό Θεός νά τόκανε ψωμί...). Κ' έδω τά ίδια: Τό πρωί πεζοπορία για τό Σχολείο, έπιστροφή τό βράδυ...

Β) ΚΟΥΡΟΣ: Ο κοῦρος γίνεται τό Μάη, όταν ή Φύση βρίσκεται στήν καλή της ώρα. Άνθισμένα τά πάντα, ασφάκες, σχίνα, σφέλαχτα, σπάρτα κλπ. και μοσχοβολάνε. Σήμερα κουρεύουν τά πρόβατα του Άλέξη, αύριο του Χρίστου και συνέχεια ώσπου νά κουρευτούνε όλων των κτηνοτρόφων. Τί ώραία... Άστεία, ανέκδοτα, πειράγματα, τραγούδια, λές και δέν ένιωθαν κούραση οί άνθρωποι εκείνοι! Μεζέδες, κοκορέτσι και ρακί ως τό μεσημέρι ή λίγο άργότερα ώσπου νά τελειώσουν μέ τουτο τό κοπάδι. Οί γυναίκες μαζεύουν τά μαλλιά του κάθε προβάτου και τά δένουν σέ «ποκάρια». Όταν τέλειωναν, άρχιζε τό φαγοπότι: ψητό πάντα τής σούβλας έκλεκτό, τά καλύτερα σφαχτάρια, πού έχει έτοιμάσει και σερβίρει άπάνω σέ παχύ στρώμα φτέρης ό νοικοκύρης για νά εύχαριστηθούν οί συνάδελφοί του πού ήρθαν και τόν βοήθησαν (τό ίδιο θά κάμει ό καθέννας μέ τή σειρά του) και για τούς «καλεσμένους» απ' τό χωριό και ώραίο γιαούρτι, κρασί έκλεκτό και συνέχεια ως άργά τό δειλινό γλέντι μέ δημοτικά και κλέφτικα τραγούδια... Αύριο τά ίδια στον κοῦρο του άλλου και ύστερα του άλλου... Και μεϊς τά παιδιά

δέν λείπαμε από κανέναν! Ή αν θέλεις ή αν μπορείς, ξέχασέ τα αυτά... Τελειώνοντας πρέπει να αναφέρω: Τό γάλα τοῦ κοπαδιοῦ του ὁ κάθε κτηνοτρόφος ὀρισμένες μέρες τό χάριζε σέ κείνους πού τοῦ νοίκιαζαν τό χειμῶνα γιά βοσκή τά χωράφια του πού ἦσαν ἀπό σιτάρι «ἀποκαλάματα». Τίς ἀποκριές, τόν Ἰούνιο γιά νά κάμει τόν τραχανά κλπ.

www.pentalofo.gr

Ο ΑΧΕΛΩΟΣ

(φοβερό θηρίο άλλοτε... τώρα εξευτελίστηκε...)

Ο Άχελῶος ἢ Ἀσπροπόταμος ἢ Ἄσπρος, ἓνα ἀπό τὰ μεγαλύτερα ποτάμια τῆς Ἑλλάδος, πηγάζει ἀπ' τὰ ὄρη Λάκμωνα καί Περιστέρι τῆς Πίνδου στήν περιοχή τοῦ Μετσόβου. Δέχεται στήν πορεία του τὰ νερά πολλῶν παραποτάμων: τοῦ Πατιόπουλου, τοῦ Κουμποριονίτικου, τοῦ Πλατανιά, τοῦ Καμπύλου ἢ Μέγδοβα πού εἶναι ὁ σπουδαιότερος ἀπ' ὅλους, τοῦ Κρικελοπόταμου Ἀγαλιανοῦ, τοῦ Ἀγραφιώτικου κ.ἄ. Φτάνοντας στήν Αἰτωλοακαρνανία τή διασχίζει καί χωρίζει τήν Ἀκαρνανία ἀπ' τήν Αἰτωλία καί ὕστερα ἀπό διαδρομή 230 χιλιομέτρων ἐκβάλλει στό Ἴόνιο Πέλαγος, στή Ν.Δ. ἀκτὴ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας.

Τόν Ἀχελῶο οἱ μακρινοί μας πρόγονοί τόν εἶχαν γιά Θεό, τόν εἶχαν θεοποιήσει. Ἦταν τό φοβερότερο ὑδάτινο στοιχεῖο τότε. Ἔβλεπαν οἱ ἄνθρωποι τό ἔργο τῶν προσχώσεων κοντά στίς ἐκβολές πού ἀλλάζαν κατά τὰ κέφια του τή μορφή τοῦ τόπου, ἔβλεπαν τή δημιουργία ὀλόκληρων νησιῶν ἢ τόν ἀφανισμό ἄλλων καί πίστευαν πῶς τό ποτάμι αὐτό δέν ἦταν παρά Θεός δυνατός καί τρομερός, πού ἔκανε ὅ,τι ἤθελε. Τά ἔβαλε μαζί του ὁ Ἡρακλῆς καί ἀγωνίστηκε νά τόν ὑποτάξει, ἀφοῦ ἦταν καημός τῶν ἀνθρώπων νά βρεθεῖ ἐκεῖνος πού θά τούς γλύτωνε ἀπό τή συμφορά πού σκορπούσε γύρω στό διάβα του ὁ τρομερός ποταμός... Δηλαδή αὐτός ὁ ἀγῶνας τοῦ Ἡρακλῆ δέν ἦταν παρά οἱ ἀγῶνες καί οἱ προσπάθειες γιά τήν κατασκευή ἔργων γιά τήν «περίφραξη» τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ - στοιχειοῦ μέ ἀναχώματα κλπ., ὥστε νά προστατευθοῦν οἱ καλλιέργειες, πού κάθε φορά κινδύνευαν ἀπ' τή μανία τῶν νερῶν του... Ο μεγάλος μάλιστα Ποιητής Ὅμηρος, πού ἱστόρησε μέ τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσεια τόν Τρωικό πόλεμο καί τίς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεά, θεωροῦσε τόν Ἀχελῶο «ποταμόν τῶν πάντων ἄρχοντα»! Καί εἶχε δίκιο ἀπόλυτο.

Γιά τοῦτο τόν κακό Θεό ἔχουμε καί μεῖς νά ποῦμε, ἀφοῦ ἔχουμε πείρα τῆς κακίας του, τῆς μανίας του καί τῆς ἀγριότητάς του. Στά παλιότερα χρόνια, ὅταν οἱ ἄνθρωποι, πού δέν εἶχαν τὰ τεχνικά μέσα, ἀλλά καί δέν ἤξεραν μέ ποιόν τρόπο νά ἐκμεταλλευτοῦν τὰ νερά του τὰ πλούσια παρά τόν εἶχαν καί τόν ἀνέχονταν νά πλημμυρίζει καί νά καταστρέφει τίς καλλιέργειες καί νά πνίγει τὰ ζῶα καί... τούς ἀνθρώπους ἀκόμα, τό ποτάμι εἶχε καταντήσει στοιχεῖο ἀληθινό! Θυμᾶμαι τίς κατεβασιές του... Ἐκατομμύρια τόνοι νερό ξεχειλίζουν (πού τὰ προστατευτικά ἀναχώματα πού ὑπάρχουν σήμερα) καί γιόμιζαν τόν κάμπο. Θυμᾶμαι τό φοβερό μούγκρισμα, πού ἔκοβε τίς ἀναπνοές καί ἀπειλοῦσε τὰ πάντα... Θεόρατοι ὄγκοι νεροῦ σάν πελώρια ἀφηνιασμένα καί λυσσασμένα καλπάζοντα ἄτια ὀρμούσαν στόν κατήφορο λές καί ἤθελαν νά ἀφανίσουν! Εἶχαν ἄδικο οἱ μακρινοί ἐκεῖνοι πρόγονοί, πού τόν πίστευαν σάν κακό Θεό; Οἱ σημερινοί νέοι, πού βλέπουν τὰ νερά του τιθασσευμένα ἀπ' τήν Τεχνική, πού βλέπουν νά περνάει μουγκρίζοντας, χωρίς ὅμως νά μπορεῖ νά καταστρέψει καί δέν τόν φοβοῦνται, τώρα πού ἐκμεταλλεύονται καί κατευθύνουν τὰ νερά του γιά πότισμα ὅποτε θέλουν καί ὅπου θέλουν, πῶς νά ὑποψιαστοῦν καί πῶς νά πιστέψουν ὅτι ἄλλοτε περνοῦσε ὅλος φοβέρα καί καταστροφή; Βράχοι ὀλόκληροι κατεποντίζοντο, δέντρα αἰωνόβια ξεριζώνονταν στό διάβα του γιά νά πάρουν χοροπηδώντας τό δρόμο γιά τή θάλασσα, γιά τό ἄπειρο... Μέ ἀνάλογο τρόπο κατέβαινε καί ἡ ξυλεία ἀπό τὰ μακρινά δάση. Χιλιάδες δέσμες μαδέρια, ἢ κάθε μιά ἀπό 4 - 5 ἐνωμένα καί δεμένα καλά, ἀφήνονταν ἀπ' τούς ξυλοκόπους νά πάρουν τό ρεῦμα διανύοντας πολλά χιλιόμετρα γιά νά μαζευτοῦν ἀπό ἐργάτες πού περίμεναν κοντά στίς ἐκβολές καί νά μεταφερθοῦν στά ξυλεργοστάσια, πού θά τὰ κάμουν σανίδες καί ἐπιπλα.

Στά παλιά χρόνια δέν ὑπῆρχαν γέφυρες. Πῶς νά ὑποταχτεῖ τό θηρίο ἐκεῖνο τοῦ Ἀχελῶου μέ τὰ τεχνικά μέσα τὰ πρωτόγονα τῆς ἐποχῆς; Κι ἂν ὑπῆρχαν γέφυρες ἐλάχιστες, ἦσαν λίθινες, πού γιά νά στερεωθοῦν χρειάζονταν ἀγῶνες χρόνων πολλῶν... Χρειάζονταν νά... φᾶνε ἀνθρώπους καί νά καταντήσουν ὕστερα σάν στοιχειωμένα πράγματα, θρῦλοι καί φοβερά παραμύθια, σάν τό γιοφύρι τῆς Ἄρτας... Πρίν ποῦμε γιά τό πῶς ἐπικοινωνοῦσαμε μέ τὰ γειτονικά χωριά, πρέπει κάτι νά προσθέσουμε: Πολύ παλιά τό ποτάμι πρὸς τό μέρος τῆς Γουριάς περνοῦσε πρὸς τὰ κάτω ἀπ' τό μέρος, πού ἔμεινε ὡς σήμερα καί λέγεται «παλιοπόταμος». Ὁ «πόρος», ὅπου καί ἡ περαταριά τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, βρισκότανε στή θέση ὅπου «τὰ πλατάνια τῆς Κοντογιάννενας». Ἡ κοίτη ὅμως τοῦ ποταμοῦ μέ τόν καιρό ἄλλαξε πλησιάζοντας πρὸς τή Γουριά. Ἔτσι καί ὁ πόρος κατά τό 1900 πῆρε ἄλλη θέση.

Μετατέθηκε εκεί πού είναι τό «καστέλι», όπου και σήμερα. Γι' αὐτήν τήν περαταριά θά ποῦμε: Μέ αὐτήν ἐπικοινωνούσαμε, ἀλλά και σήμερα, μέ τή Γουριά. Τό πορθμεῖο αὐτό, ἡ περαταριά, ἦτανε μιὰ μεγάλη «μαούνα» μέ κουπιά. Καί τό καλοκαίρι κάτι γινότανε... Τόν χειμῶνα ὅμως μέ κείνες τίς τρομερές κατεβασιές τό πέρασμα καταντοῦσε τρόμος και κίνδυνος... Κυβερνήτες τοῦ πλεούμενου και ἐπιβάτες κατάπιναν τήν ψυχή τους, ὅταν ἦσαν ὑποχρεωμένοι ὀπωσδήποτε νά ταξιδέφουν γιά Γουριά - Αἰτωλικό - Μεσολόγγι ἢ γιατί ἦσαν μαθητές και ἔπρεπε νά προλάβουν νά πάνε στό Σχολεῖο ἢ καροτσέρηδες και ἔπρεπε νά ἀγωνιστοῦν νά μεταφέρουν ἐμπορεύματα κι ἀνθρώπους γιά νά βγάλουν τό ψωμί τους ἢ περαστικοί πού ἔπρεπε νά γυρίσουν στά σπίτια τους, και ἔβλεπαν τά νερά - κύματα νά σκεπάζουν τή «μαούνα» και τά ρεύματα νά τή σέρνουν σάν καρυδότσουφλο ὅπου ἤθελαν! Πῶς νά καταφέρουν νά βάλουν μέσα στή βάρκα αὐτή, πού ἔμοιαζε σάν τό «ἀκάτιον τοῦ Χάροντα» πού μετάφερε στόν κάτω κόσμο τίς ψυχές και νά σιγουρέφουν τίς σοῦστες και τά κάρα, τά συγκοινωνιακά μέσα τῆς ἐποχῆς; Ἀργότερα ἡ βάρκα αὐτή ἀντικαταστάθηκε ἀπό μιάν ἄλλη ---πρόοδος βλέπετε...--- πιά μεγάλη και πιό σταθερή και στέρεη μέ «παλαμάρι» συρμάτινο χοντρό, στερωμένο στίς δυό ἀρκετά ἀπομακρυσμένες ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ὁ κίνδυνος ἔτσι ἐλαττώθηκε, δέν ἔλειψε ὅμως... Τό ἴδιο γινότανε στό χωριό Κατοχή. Τώρα ὅμως ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη τιμεντένια γέφυρα, δείγμα τῶν νέων καιρῶν, πού ἀλλάξε τά πάντα και καλύτερεψε τή ζωή. Ὅλο τό νότιο Ξηρόμερο τώρα μέ τά ὠραία λεωφορεία κατεβαίνει στήν Πεντάλοφο κι ἀπό κει στήν Κατοχή χωρίς καμιά δυσκολία πάνω ἀπό τή γέφυρα, πού στέκεται στέρεη πάνω ἀπό τόν Ἀχελῶο σάν νά τόν περιγελάει και τραβάει γιά Μεσολόγγι και γιά Ἀθήνα! Καί δεύτερη γέφυρα τιμεντένια πρίν λίγον καιρό στήθηκε στήν Ἐπισκοπή κοντά στή Μάστρου. Καί τρίτη ἄρχισε νά χτίζεται στόν πόρο Πενταλόφου - Γουριάς, ἐκεῖ πού ἄλλοτε δούλευε ἡ περαταριά... Εὐλογία Θεοῦ τώρα ἡ συγκοινωνία μέ τά πυκνά δρομολόγια ὠραίων και ἀνετων λεωφορείων, πού κυλᾶνε μαλακά πάνω στούς ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους! Οἱ ἄνθρωποι ξεκινᾶνε τό πρωί και ταξιδεύουν γιά τό Αἰτωλικό και τό Μεσολόγγι, φτάνουν ἐκεῖ σύντομα, διεκπεραιώνουν τίς δουλειές τους και τό μεσημέρι γυρίζουν στά σπίτια τους. Οἱ μαθητές τῶν Γυμνασίων Νεοχωρίου και Αἰτωλικοῦ ξεκινᾶνε τό πρωί, πάνε στά μαθήματά τους ἄβρεχοι και ἀσκόνιστοι και τό μεσημέρι πάλι στά σπίτια τους! Πόση εὐκολία τώρα ἐκεῖ ὅπου γιά μᾶς στά χρόνια μας ὑπῆρχε δυσκολία ἀφάνταστη και ταλαιπωρία... Ἄλλ' αὐτά θά τά ποῦμε στό κεφάλαιο «ἡ συγκοινωνία» τοῦ βιβλίου τούτου.

Αὐτά γιά τόν Ἀχελῶο. Σήμερα οἱ βράχοι κόβονται μέ τά μηχανήματα κι ἀνοίγονται δρόμοι ἐκεῖ πού δέν περνοῦσαν οὔτε λύκοι ἢ τρίβονται γιά νά γίνουν ὑλικό οἰκοδομῶν! Κάτι τέτοιο και μέ τόν Ἀχελῶο, τόν φοβερό Θεό Ἀχελῶο, πού τώρα κατάντησε γέλιο... Ἄλλοτες περνοῦσε τόν χειμῶνα φοβερός καταστρέφοντας, και τό καλοκαίρι ἄχρηστος. Τώρα ἀπάνω του στήνονται γέφυρες γιά νά περνάει ὁ κόσμος χωρίς φόβο και τά νερά του τώρα ἔγιναν εὐλογία, ἀφοῦ στέλνονται γιά πότισμα ὅπου ἐμεῖς θέλουμε μέ τά ἀρδευτικά ἔργα πού τώρα τελευταία ἔγιναν. Πῶς ἀλλάζουν οἱ καιροί... και πῶς καμιά φορά και οἱ δυνατοί ἐξευτελίζονται... Τώρα ἡ Τεχνική μετέβαλε τόν κακό Θεό σέ εὐεργετικό γιά νά χαρίζει τά πλούσια δῶρα του, γιά νά γίνεται ὁ κάμπος πράσινος και καρπερός, γιά νά παράγεται ἠλεκτρισμός, γιά νά δημιουργοῦνται ἐργοστάσια πού παράγουν τά ἀγαθά πού γεύονται οἱ ἄνθρωποι.

Η ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πυκνά δρομολόγια με άνετα λεωφορεία συνδέουν την Πεντάλοφο με τό Λεσίνα (Παλαιοκατούνα) - Κατοχή - Νιοχώρι - Αιτωλικό - Μεσολόγγι, με τόν Άστακό, με τό Στρογγυλοβούνι - Παλαιομάνινα - Ρήγανη - Άγρίνιο, καθημερινώς δέ ένα δρομολόγιο με την Άθήνα (τό λεωφορείο έρχεται απ' τόν Άστακό, περνάει από Πεντάλοφο και φεύγει για Άθήνα). Έκτακτα δρομολόγια τουριστικών λεωφορειών κάνουν έκδρομές από Άθήνα - Πεντάλοφο - Άστακό. Άκόμα δέν έχει καθιερωθεί αστική συγκοινωνία με Αιτωλικό. Έλπίζουμε πώς πολύ σύντομα κι αυτό θά γίνει... Σέ κείνα τά χρόνια, πρίν απ' τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (939-45) ή συγκοινωνία ήτανε πρόβλημα, αληθινή κατάρα... Δρόμοι, χωματόδρομοι σέ άθλια κατάσταση, αφού δέν τούς επισκεύαζαν ποτέ, με λάκκους γιομάτους χώμα - σκόνη τό καλοκαίρι και νερό και λάσπες τόν χειμώνα, για να τσακίζονται και για να βουλιάζουν τά συγκοινωνιακά μέσα του καιρού, τά κάρα και οι σούστες... Κάθε ταξίδι και ένα μαρτύριο, και ένας κίνδυνος! Διαβάστε τί γράφω στό κεφάλαιο «Άχελώς» για τό πορθμείο Πεντάλοφου - Γουριάς και αναλογιστείτε οι νέοι και θυμηθήτε οι παλιοί τί γινότανε τότες εκεί με τά κάρα και με τίς σούστες, πού μετέφεραν επιβάτες και έμπορεύματα. Όσοι άσκούσαν τό έπάγγελμα του καραγωγέα και του σουσιέρη (ας τούς αναφέρω εδώ: Γιώργος και Θόδωρος Πετρονικολός, Βασίλης Θ. Λυμπέριος, Σπύρος Γ. Κουτσουβέλης, Μίχας Κουτρούλης, Άντρέας Β. Μοίρας, Στάθης Α. Πετανίτης, Πάνος Κ. Χαραλάμπους), πού ήταν υποχρεωμένοι για να βγάλουν τό ψωμί τών οικογενειών τους να ταξιδεύουν καθημερινώς με όποιον καιρό επί χρόνια ολόκληρα από Πεντάλοφο - Πορθμείο - Γουριά - Αιτωλικό, μεταφέροντας επιβάτες και έμπορεύματα (σήμερα τούς επιβάτες τούς παίρνουν τά λεωφορεία και τά έμπορεύματα κάθε λογής φτάνουν με φορτηγά αυτοκίνητα, πού έρχονται στό χωριό άσταμάτητα...) και όσοι ήταν υποχρεωμένοι για δουλειές τους να ταξιδεύουν με τά μέσα αυτά, ξέρουν τί τραβούσαν και με φρίκη αναθυμούνται εκείνους τούς καιρούς... Νά, και μιά δική μας εμπειρία: Όσοι πηγαίναμε στό Σχολείο, στά Έλληνικά Σχολεία Νιοχωριού ή Αιτωλικού ή στό Γυμνάσιο Μεσολογγίου) έχουμε δοκιμάσει πλούσια την ταλαιπωρία και τόν κίνδυνο αυτών τών ταξιδιών! Και μάλιστα δυό φορές την εβδομάδα! Γιατί, σημειώστε, έπρεπε ναρθουμε τό Σάββατο στό χωριό για... να φάμε στά σπίτια μας, αφού τό διαιτολόγιό μας όταν ήμασταν μαθητές ήτανε... όχι πλούσιο! Λοιπόν, άλλοτε με τό τραινάκι Αιτωλικού - Σταμνάς κατεβαίναμε στό σταθμό Σταμνάς κι από κει σκαρφαλώναμε από κατσικόδρομους στό βουνό, φτάναμε στον Άγιο Ήλία τό χωριό, παίρναμε τόν κατήφορο με ζέστη ή με βροχή και κρύο και φτάναμε στό πορθμείο Γουριάς - Πεντάλοφου ύστερα από... γιδοπορεία 1 1/2, ώρας από σταθμό Σταμνάς ως την Πεντάλοφο για να καταπιούμε τώρα την ψυχή μας στον Άχελω... Άλλοτε τό δρομολόγιο τουτο γινότανε από άλλον δρόμο. Με τό κάρο απ' τό Αιτωλικό - Γουριά - Πορθμείο - Πεντάλοφο ή με τό τραινάκι από Αιτωλικό - Κατοχή κι από κει δυό ώρες μέσα από κείνον τόν «Παλιουριά» της Κατοχής, πού βουτούσαμε ως τά γόνατα στό νερό και στή λάσπη και στ' άγκάθια πού ήταν πλήθος και καταματωνόμαστε... Την κάποια όμως καλοπέραση στά σπίτια μας τό Σαββατοκύριακο την πληρώνουμε όχι μόνο με τά βάσανα του έρχομού μας στό χωριό! Έπρεπε την Κυριακή απόγευμα να ξαναγυρίσουμε στό Σχολείο... και τραβούσαμε τά ίδια αφού τό δρομολόγιο ήτανε τό ίδιο αντίστροφο... Γράμματα και σπουδές με ταλαιπωρίες, πού δέν πιστεύω να μπορούσαν οι νέοι της σημερινής εποχής να βαστάξουν... Πώς εμείς τίς υποφέραμε; Έ, ήμασταν άλλη πάστα, ήμασταν τά παιδιά εκείνου του καιρού, πού είχαμε μάθει μόνο στή δυστυχία... Άς τά διαβάσουν αυτά οι νέοι μας, πού φοιτούν στα γειτονικά Γυμνάσια κι ως πιστέψουν. Δέν λέω υπερβολές... Ίσα - Ίσα πού δέν έχω την δύναμη και την ικανότητα να τά περιγράψω και να τά αναπαραστήσω πιστά, όπως γίνονταν... Αυτοί σήμερα ταξιδεύουν με ωραία λεωφορεία τό πρωί και γυρίζουν άβρεχοι κι ασκόνιστοι στα σπίτια τους τό μεσημέρι, χωρίς να τούς λείπει τίποτε! Αυτά τά λέω γιατί θέλω να τονίσω ότι θά είναι κρίμα να μή μάθουν γράμματα σήμερα, πού τά πάντα και οι πάντες τούς υπηρετούν! Έμεις στίς φροντίδες τών γονέων τους, δέν έχουμε παρά να προσθέσουμε την ευχή μας να έχουν υγεία και να προκόψουν. Αυτοί ως βάλουν τό μυαλό, τή φιλοδοξία και την προσπάθεια για να σπουδάσουν και γίνουν χρήσιμοι στον έαυτό τους, στα σπίτια τους και στην κοινωνία. Έτσι με τή βοήθεια του Θεού όλα θά πάνε καλά. Αυτά πού τούς ζητάμε δέν είναι ακατόρθωτα. Μόνο πού απαιτούν προσπάθεια και φιλότιμον άγώνα!

ΟΙ ΣΥΓΚΛΗΡΩΤΟΙ ΜΟΥ

+ ΔΗΜΗΤΡΟΥΚΑΣ ΣΩΤΗΡΗΣ
 ΚΑΡΑΪΣΚΟΣ Ν. ΓΙΩΡΓΟΣ
 ΚΑΤΑΠΟΔΗΣ Π. ΔΗΜΗΤΡΗΣ
 + ΛΥΜΠΕΡΙΟΣ Θ. ΜΗΤΣΟΣ
 + ΜΠΙΚΑΣ Κ. ΝΙΚΟΣ
 ΜΩΡΑΪΤΗΣ Ν. ΠΑΝΟΣ
 ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΑΟΣ Α. ΚΩΣΤΑΣ
 ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΣ Θ. ΠΑΝΟΣ

Στά 1925 ξεκινήσαμε απ' τό χωριό όχτώ νέοι τής κλάσεως 1925 για τήν Πρέβεζα και καταταχτήκαμε στό Στρατό. Σάν «Γιάννηδες» μέναμε στόν ίδιο θάλαμο στους στρατώνες Άγίου Άντρέα, σειρά τά κρεβάτια μας ύστερα απ' τό κρεβάτι του λοχία μας Σωκράτη Μοσχοβίτη απ' τή Δούνιστα Βάλτου, ενός ωραίου νέου, εύκίνητου και πολύ καλού, πού στήν παρέα τών Πενταλοφιδών κληρωτών έδειχνε μιάν άγάπη ιδιαίτερη και μās προστάτευε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Είχαν περάσει 50 χρόνια από τότε. Κάπου στά 1955 βρέθηκα Καθηγητής στήν Έπιτροπή τών εισιτηρίων έξετάσεων στό Γυμνάσιο Αμφιλοχίας, Ένας υποψήφιος μαθητάκος λεγότανε --δέν θυμάμαι τό μικρό του όνομα-- Μοσχοβίτης του Σωκράτη... Καταλαβαίνετε πώς αισθάνθηκα τότε, πού είχα μπροστά μου τό γιό του λοχία μου Σωκράτη... Παράγγελα στόν Σωκράτη και ήρθε στήν Αμφιλοχία... Για τή συνάντησή μας ύστερα από 50 χρόνια δέ λέω τώρα τίποτα... Ο καλός μας λοχίας σήμερα δέν ζει...

Ύστερα από 40 ήμερών εκπαίδευση οί συγκληρωτοί μου σκόρπισαν σέ διάφορες μονάδες. Έγώ σάν φοιτητής τότε έπηρεα άναβολή, για λίγο όμως... Έπί Παγκάλου μās ξαναμάζεψαν και γύρισα στήν Πρέβεζα. Τότε βρήκα τέσσερες απ' τούς συγκληρωτούς μου λοχίες: τόν Δημητρούκα, τόν Μπίκα, τόν Καταπόδη και τόν Καραΐσκο. Ο Καταπόδης μάλιστα μέ είχε στήν διμοιρία του και μέ «έμύησε» στά στρατιωτικά, κάνοντάς μας θεωρία περί θαλαμοφυλάκων, σκοπών, όπλοπολυβόλου κλπ.

Τή ζωή αυτής τής περιόδου δέν θά τήν ξεχάσω όσο ζω! Μισός αιώνας χρόνια πέρασαν από τότε και μου φαίνεται πώς ήταν χτές... Εικοσάχρονα παιδιά τότε, γιομάτοι ζωή και όρεξη για άστεία και γλέντι στού Τζάρα και του Τουρκοβασίλη στήν Πρέβεζα στού «Σαϊτάν παζάρι» και χορό κάθε βράδυ μέ πρωτοχορευτάδες τόν Πάνο Μωραΐτη και τόν Μήτσο Λυμπέριο, πού μαζεούτανε όλο τό Σύνταγμα για νά τούς ιδει και νά τούς καμαρώσει... Μέ τούς φίλους - άδερφούς συγκληρωτούς μου τά λέμε όταν συναντιόμαστε στού χωριό (απ' αυτούς ό Νίκος Μπίκας, ό Μήτσος Λυμπέριος και Σωτήρης Δημητρουκάς δέν ζούν...) και μέ συγκίνηση θυμόμαστε εκείνη τή ζωή... Κ' έδω θά πω ένα... παραμυθάκι: Κάποτε ένας γιατρός ανακάλυψε ένα φάρμακο. Τό έπιναν οί άνθρωποι άμα έφταναν 70 χρονών και γίνονταν αυτομάτως 5 χρονών... Όταν ξαναέφταναν 70 χρονών, τό έπιναν, γίνονταν πάλι 5 χρονών και όλο τό ίδιο. Έτσι δέν πέθαιναν ποτέ. Τήν κάθε ζωή τήν άρχιζαν μέ τό μυαλό του παιδιού τών 5 χρονών κι άρχιζαν απ' τήν Α' τάξη του Δημοτικού Σχολείου... Κάποτε συναντήθηκαν δυό παλιοί γνώριμοι, πού είχαν νά ιδωθούν κάπου 4.500 χρόνια! Είχανε δηλ. ζήσει 69 ζωές και τώρα άρχιζαν τήν έβδομηκοστή! Άρχισαν νά συζητάνε... Ο ένας έδειχνε εύχαριστημένος. Άφου δέν πέθαιναν οί άνθρωποι ---έλεγε--- όλο και καλύτερα είναι, έστω και αν έλειπε απ' τή ζωή τό «άλάτι», δηλ. τά όνειρα, οί άγωνίες, οί περιπέτειες, οί άρρώστιες και ό φόβος του θανάτου, αυτά πού κάνουν τή ζωή νά έχει νόημα και ενδιαφέρον... αυτά πού κάνουν τόν άνθρωπο νά λαχταράει νά γίνει καλά άμα άρρωστήσει και νά αγαπάει τή ζωή περισσότερο... Ο άλλος παραπονιότανε πώς ή ζωή δέν έχει θέλγητρα, άφου τής λείπει αυτό τό «άλάτι» και έλεγε πώς δέν θά ξαναπεί τό φάρμακο και θ' αφήσει νά πεθάνει... Ήτανε ντυμένος παιδικά, μέ κοντά πανταλονάκια, μέ πληγήιο και κρατούσε μιá σάκκα γιομάτη βιβλία... Φαίνεται πώς είχε πιει τό φάρμακο πριν ένα χρόνο και τώρα ήτανε 6 χρονών και πήγαινε στήν Α' τάξη του Δημοτικού Σχολείου... Λοιπόν, εκτός τών άλλων έλεγε: «Θά αφήσω νά πεθάνω... Έζησα 69 φορές, 69 ζωές και έβγαλα 69 φορές τό Δημοτικό Σχολείο και μιá τώρα πού άρχισα 70 φορές, άλλες τόσες τό Γυμνάσιο και πήγα 69 φορές ως τώρα στρατιώτης! Και ούτε πού θά σταματήσω! Υποφέρεται αυτό τό

πραγμα; Ζωή είναι αυτή;» Τέλειωσε τό παραμυθάκι. Κ' εγώ τί νά πῶ; Ἄς ἦτανε νά βρισκότανε τό φάρμακο, νά ἔβγαζα τό Σχολεῖο ὄχι 70, ἀλλά 700 φορές κι ἄς πήγαινα στρατιώτης ἄλλες τόσες! Ἔτσι θά γινόμουνα 700 φορές νιός... καί τί ἄλλο θά ἤθελα; Δέν θά καθόμουν τώρα μέ τούς συγκληρωτούς μου νά θυμόμαστε καί νά νοσταλγοῦμε τή ζωή ἐκείνων τῶν χρόνων, πού δέν θά ξαναγυρίσει ποτέ, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει ἐλπίδα νά βρεθεῖ τό φάρμακο... καί νά λέμε ἐκεῖνο πού λέει τό τραγούδι «πῶς καταντήσαμε λογία!» μέ ἓνα σωρό χρόνια στήν πλάτην πού βαραίνουν τόσο πολύ... τόσο πολύ...

www.pentalofo.gr

ΟΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΑΔΕΣ

+ Άθανασίου Α. Γρηγόρης, + Ζαγγανᾶς Χ. Βασίλης, Κηρύκος Ε. Πάνος, + Μουσουλῆς Σ. Γιῶργος, + Πετρονικολός Α. Κλεώπας, Πετρονικολός Α. Κώστας, + Ρῶσος Κ. Νάσος, Ρῶσος Κ. Κώστας, + Σκουτέρης Γ. Νιόνιος, + Σκουτέρης Γ. Θόδωρος, Σκουτέρης Γ. Σπύρος, Σταθελάκης Κ. Θωμάς, + Τριανταφυλλόπουλος Ε. Γιῶργος, + Τσορβαντζής Χαρίδημος, + Τσορβαντζής Ι. Χρήστος.

Στό χωριό μας ἀπ' τὰ παλιά χρόνια ἔζησαν πολλοί μέ ὠραίες φωνές καί μέ βαθειά γνώση καί ἀγάπη γιά τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Τά δημοτικά μας τραγούδια, τά κλέφτικα ιδιαίτερα, θά τά ἀκούσει κανείς στήν Πεντάλοφο καί τώρα ἀκόμα, πού μᾶς ἔχει τραβήξει τό ρέμα τοῦ μοντερνισμοῦ, νά τραγουδιούνται ἀπλά κι ἀληθινά, χωρίς ἐπιτηδευμένους καί ἀηδιαστικούς λαρυγγισμούς καί χωρίς ἐκείνους τούς ψεύτικους καί σαχλούς τρόπους, πού πολλοί νεότεροι χρησιμοποιοῦν ὥστε νά παραποιοῦν τό πνεῦμα τους καί νά νοθεύουν τήν ἱστορία. Σήμερα ἀκοῦμε πολλούς «τραγουδιστάδες» πού βγαίνουν στό ραδιόφωνο ἢ στήν τηλεόραση ἢ ἠχογραφοῦν δίσκους, νά τραγουδᾶνε τά δημοτικά μας τραγούδια ὅπως τούς καπνίσει... γιά νά δείξουν ἔτσι πῶς ἐκεῖνο πού τούς ἐνδιαφέρει εἶναι μόνο ἡ ἐπίδειξη καί τό... ἐμπόριο! Ἀπόλυτη ἀδιαφορία γιά τήν ἱστορία. Ἐνα παράδειγμα: ἀκοῦμε σέ δίσκο «ἄν πᾶς πουλί μου, στό Μωριά, ἄν πᾶς στήν Ἁγία Λαύρα, χαιρέτα μου τήν Κλεφτουριά κι αὐτόν τόν Κατσαντώνη...». Πού νά ὑποψιαστεῖ ὁ δύστυχος τραγουδιστής πῶς ἔπρεπε νά πεῖ «ἄν πᾶς πουλί μου, στή Φραγκιά (στά Φραγκοκρατούμενα τότες Ἐφτάνησα) κι ἄν πᾶς στήν Ἁγία Μαύρα (μοναστήρι στή Λευκάδα, ὅπου ὁ Κατσαντώνης ἦτανε ἄρρωστος...) χαιρέτα μου τήν Κλεφτουριά κι αὐτόν τόν Κατσαντώνη...». Ἄλλο: «Σελήμπεη, γιός τοῦ Κατσήμπεη μπετόπουλο, τῆς Πάτρας ἀρχοντόπουλο κλπ...». Τό σωστό εἶναι «τῆς Πλάκας ἀρχοντόπουλο». Κατά τήν τουρκοκρατία στήν Πλάκα τῆς Ἀθήνας ζοῦσε ὁ ἀρχοντας Τοῦρκος Κατσήμπεη, πού βοήθησε τούς Ἕλληνες... Ἄμα ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση, οἱ Ἕλληνες πού εἶχανε μίσος γιά τούς κατακτητές Τοῦρκους, ξέσπασαν καί σκότωσαν, κρέμασαν τό γιό τοῦ εὐεργέτη τους, Κατσήμπεη, τό ἀρχοντόπουλο τῆς Πλάκας Σελήμπεη... Δέν ἔχει καμιά σχέση ὁ Σελήμπεη μέ τήν... Πάτρα... (Βλέπετε... οἱ Ἕλληνες, ὅπως κι ἄν τό κάμεις, δέν λησμονᾶνε τίς εὐεργεσίες... Τόν κρέμασαν τόν Σελήμπεη... καί ὕστερα ὅμως τόν... τραγούδησαν! Λέει ὁ ἀνίδεος τραγουδιστής καί δέν βρῖσκεται κανείς νά τόν ἐμποδίσει: «ὁ γερο Νοταρᾶς κλαίει στοῦ Μάρκου τό κεφάλι...». Ο γερο Νότης γονατιστός κλαίει τό Μάρκο... κι αὐτόν τόν γερο Νότη ποτέ δέν τόν εἶπανε γερο Νοταρᾶ... Ἄμα πεις «Νοταρᾶς», πᾶς στήν Κόρινθο... ὁ Νοταρᾶς ἦτανε προύχοντας Κορίνθου κι ὅταν λές ὁ γερο Νοταρᾶς κλαίει στοῦ Μάρκου τόν τάφο, εἶναι σάν νά βάλεις τόν Νοταρᾶ τῆς Κορίνθου πού δέν εἶχε καμιά σχέση οὔτε μέ τό Μεσολόγγι οὔτε μέ τόν Μάρκο Μπότσαρη... νά ὀδύρεται στοῦ Μάρκου τόν τάφο... Ἄν θέλετε, νά καί ἄλλο παράδειγμα: κατά τήν τουρκοκρατία στό Μεσολόγγι ἕνας Τοῦρκος ἀρχοντας, ὁ Μπέης Μοῦστος, εἶχε κάμει πολλά καλά στούς σκλάβους Ἕλληνες... Γι' αὐτό, ἄμα ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση, ὁ Μοῦστος δέν ἔφυγε ὅπως ἔκαμαν οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι... ἔμεινε στό Μεσολόγγι, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι θά τόν σεβαστοῦν... Καί ὅμως τόν σκότωσαν... Ἀργότερα συνήλθαν καί αἰσθάνθηκαν τό κακό πού ἔκαμαν, πού ἔδειχνε ἀχαριστία... Ἐφτασαν μάλιστα νά λένε σέ κάθε κακοτυχία τους --καί σήμερα ἀκόμα!-- «μᾶς παιδεύει ὁ ἀδικοχαμένος Μπέης Μοῦστος! Ἡ ἀχαριστία τιμωριέται...». Θά μοῦ πεῖ ὅμως κανείς: ὁ τραγουδιστής δικαιολογεῖται, ἀφοῦ δέν ξέρει ὁ ἄνθρωπος ἱστορία... Θά ἦτανε ὅμως δύσκολο ἢ ἀνώφελο νά ὑπάρχει μιᾶ Κρατική Ἐπιτροπή ὑπεύθυνη, ἀπ' ἀνθρώπους ὅμως ειδικούς, ἀπ' ἀνθρώπους πού ξέρουν γιά νά ἐλέγχει τά κείμενα τῶν τραγουδιστῶν, πρὶν αὐτοῖ βγαίνοντας στό ραδιόφωνο ἢ στήν τηλεόραση κακοποιήσουν τήν Ἱστορία; Μοῦ εἶπαν πῶς ὑπάρχει τέτοια Ἐπιτροπή... Τόσο τό χειρότερο. Ὑπάρχει Ἐπιτροπή καί τί κάνει; Πῶς ἀφήνει νά γίνονται τέτοια τραγικά λάθη; Μήπως ξέρουν κι αὐτοῖ λιγότερη ἱστορία; Τί νά πεῖ κανείς! Γιά τὰ ἄλλα τραγούδια, τά λαϊκά, τά μοντέρνα, τά ρεμπέτικα, δέν λέω τίποτα... Τά δημοτικά ὅμως εἶναι ἀνάγκη ἐθνική νά τά προσέχουμε γιά νά διατηροῦνται ἀπείραχτα καί ἀνόθευτα, ὅπως τά πρωτοεῖπαν καί τά παρέδωσαν σέ μᾶς ἐκεῖνοι οἱ λεβέντες, πού μέ τίς λαχτάρες τους καί τούς ἀγῶνες τους καί μέ τό αἷμα τους ἔγραψαν τήν Ἱστορία τῆς Φυλῆς μας καί τήν τραγούδησαν ἀπλά κι ἀληθινά! Λοιπόν αὐτούς τούς καημούς τῆς Λευτεριάς οἱ ἴδιοι οἱ ἀγωνιστές μας τούς τραγούδησαν κλαίοντας... ἀπ' τό βαθύ κλάμα τους βγήκαν τά δημοτικά τραγούδια, τά κλέφτικα καί τά ἄλλα. Ἀληθινά καί καθαρά σάν τήν βασανισμένη τους ψυχή. Γι' αὐτό εἶπα παραπάνω πῶς ἔχουμε ἐθνική ὑποχρέωση νά τά σεβόμαστε, νά τά προσέχουμε, νά τά φυλάμε σάν τά μάτια μας...

Θά ἀναφέρω ἐδῶ μερικά... ἔτσι σάν δείγμα. Γιατί εἶναι ἀναρίθμητα καί θά χρειάζομαι ὀλόκληρο τεράστιο βιβλίο νά κάμω...

1. Τρείς σταυραετοί καθόντανε σέ τρία μαύρα λιθάρια
καί κλαίγανε τά ντέρτια τους καί τά παράπονά τους.
Ό ένας κλαίει πώς μέθυσε, ό άλλος πώς εἶναι χῆρος.
Γυρίζει ό τρίτος καί τούς λέει, λέει στους άλλους δύο:
- Έσύ πουλί, πού μέθυσες πάλι θά ξεμεθύσεις
καί σύ πουλί πού χῆρεψες κι ἄλλη γυναίκα παίρνεις.
Ἄλλιά ἀπό μέ πού γέρασα κι ἀσπρίσαν τά μαλλιά μου!

2. Νύχτα ἦταν πού σέ φίλησα, νύχτα ἦταν, ποιός μᾶς εἶδε;
Μᾶς εἶδε ἡ νύχτα μοναχά, τᾶστροι καί τό φεγγάρι,
καί τᾶστρο ν-έχαμήλωσε, τῆς θάλασσας τό εἶπε,
ἐκεῖνη τότε τοῦ κουπιού καί τό κουπί τοῦ ναύτη,
κι ό ναύτης τό τραγούδησε στής λυγερῆς τήν πόρτα...

3. Μιά μαύρη μάνα ζύμωνε τοῦ γιου της παξιμάδια...
καί μέ τά δάκρυα ζύμωνε καί μέ τά μοιρολόγια
καί μέ τούς ἀναστεναγμούς ἐπύρωνε τό φουρνο...
-Μισεύεις, γιέ μου, μακρυνά καί στόν ἀλάργα κόσμο...
Ποιός ξέρει ἄν σέ ξαναδῶ...

4. Μήν κακοκραίνεις ἄνθρωπο ὅταν σέ σφάλμα πέσει,
γιατί ὁ καθένας ἀπό μᾶς θᾶρθει σέ τέτοια θέση...

5. Ποιά μάνα ἦτα πού τόλεγε τ' ἀδέρφια δέν πονιοῦνται;
Τ' ἀδέρφια σκίζουν τά βουνά ὥσπου ν' ἀνταμωθοῦνε...
Σάν πήγαν κι ἀνταμώθηκαν σ' ἕνα χρυσό τραπέζι,
χρυσά μαντήλια βγάλανε τά δάκρυα νά σφουγγίσουν!

6. Ἐγώ στόν ἥλιον ἔμοσα (ῶμοσα - ὀρκίστηκα) ποτέ μήν τραγουδήσω...
Μά τώρα γιά τούς φίλους μου, γιά τούς ἀγαπημένους,
θά πῶ τραγούδι θλιβερό καί παραπονεμένο,
πού θενά σκίσει τά βουνά, τούς κάμπους θά ὀργώσει...

7. Χαριτωμένη συντροφιά μοῦ λέει νά τραγουδήσω,
καί γώ τῆς λέγω δέ μπορῶ, κι αὐτή μοῦ λέει «τραγούδα»...
Καί τώρα γιά τούς φίλους μου καί γιά τούς ἐδικούς μου
θενά τό σκούζω δυνατά...

8. Ἀδέρφια, μή μαλλώνετε καί μήν κακολογήτε,
γιατί μία μέρα στή ζωή θά ξαναγαπηθῆτε...

9. Παρασκευή σέ κάλεσα, Σαββάτο σ' ἀπαντέχω.
Τήν Κυριακή ἀπολείτουργα νά φᾶμε καί νά πιοῦμε,
καί τή Δευτέρα τό πρωῖ γιά νά σέ συνεβγάλω...
Νά βάλω στό σακκούλι σου τά τρία καλά τοῦ κόσμου:
τόν ἥλιο καί τόν ἄνεμο καί τό λαμπρό φεγγάρι.
Ό ἥλιος νά εἶναι τοῦ δουλευτή κι ό ἄνεμος τοῦ ναύτη,
καί τό φεγγάρι τό λαμπρό γιά σέ τό στρατοκόπο...

10. Τούτη ἡ γῆς, κυρά Γιώργαινα, τούτη ἡ γῆς πού τήν πατοῦμε,
οὔλοι μέσα θενά μποῦμε...

*Τούτη ή γής, κυρά Γιώργαινα, τούτη ή γής μέ τά χορτάρια
τρώνει νιούς και παλληκάρια!*

Δέν έχουν όμως τελειωμό τά δημοτικά μας τραγούδια. Ποιό νά πεις και ποιό ν' αφήσεις... Ο λαός μας όλα τά τραγουδήσε, όλα, απλά κι αληθινά: τήν αγάπη τήν αδερφική, τήν αγάπη για τά παιδιά, τή συζυγική αγάπη, τήν αγάπη για τόν ξένο, για τήν Έλευθερία, για τήν Πατρίδα και κοντά σ' αυτά τήν αγάπη για τόν τόπο του, τήν καταγωγή του... Έτσι ή λαϊκή ψυχή ξέρει νά τραγουδάει απλά, αντρίκεια και καθαρά τήν παλληκαριά, τίς ακατάλυτες δυνάμεις τής φύσης, τή χαρά τής ζωής και τή θανή του αγαπημένου... «Κλείνουν μέσα τους τά τραγούδια μας τήν ουσία και αποτελούνε τό κορμό του εθνικού μας πολιτισμού και τούς άγραφους πόθους, τούς καθάριους στοχασμούς, τίς πατρογονικές μας παραδόσεις και τούς πόθους τής ματωμένης Φυλής!»

Έγγραφα στό περιοδικό «Ορίζοντες» τεύχος 1/1980 τά παρακάτω:

«Θέλω νά πω μερικές μου σκέψεις για νά συμπληρώσω τά λίγα αλλά, σωστά και καλά πού έγραψε στα «Μεσολογγίτικα Χρονικά» τής 13 Απριλίου 1979 ο φίλος μου Τάκης Ποταμιάνος για τό Δημοτικό Τραγούδι.

»Γύρω από τό θέμα τουτο τό ΜΕΓΑ συμβαίνουν πολλά και έχει δημιουργηθεί μία κατάσταση έξοργιστική, για νά μήν πω τίποτα βαρύτερο... Και όμως έχουν γραφτεί χιλιάδες βιβλία και έχουν ειπωθεί λόγια έγκωμιαστικά και ύμνοι κι από επίσημους ακόμα, πού βγαίνουν στό ραδιόφωνο και τήν τηλεόραση και ποζάρουν και παρλάρουν... και λένε και... λένε και δέν σώνουν και, όπως αποκαλύπτεται, έτσι για νά περνάει ή ώρα! Και αποφαινόνται για τά τραγούδια, πού μ' αυτά ο έλληνας λαός έχει εκφράσει τά βάσανά του και τίς λαχτάρες του και τίς λίγες χαρές του στα χρόνια εκείνα τά παλιά και τά δύσκολα... Για τά τραγούδια πού μιλάνε για όλα: για ζωή και για τό θάνατο, για φιλία, για έλευθερία, για ξενιτιά, για έρωτα μέ λόγια απλά κι αληθινά, μέ ειλικρίνεια κι αξιοπρέπεια, χωρίς πονηρίες και αισθησιασμούς και ύπονοούμενα, πού εξάπτουν τίς ζωικές χορδές, όπως γίνεται σήμερα, όπως δά επιτάσσει ή μόδα του σέξου... Και είπανε ακόμα πώς πρέπει μέ κάθε θυσία νά κρατήσουμε τήν παράδοση για νά μήν χαθεί ο έθνικός μας πολιτισμός και οι ρίζες μας! Και μίλησαν μέ δάκρυα στα μάτια --- πώς τά καταφέρουν, Θεέ μου!-- πώς κινδυνεύουμε αν ξεκόψουμε απ' αυτή κτλ. κτλ.

»Βέβαια τά χρόνια περνούν και τά πράγματα όπως είναι φυσικό αλλάζουν... Νέες τάσεις και νέες μόδες επιβάλλονται απ' τά νέα ρεύματα... Έτσι τά παλιά παραμερίζονται και στη θέση τους μπαίνουν τά καινούργια, όπως συμβαίνει για κάθε εποχή... Και θά ήτανε τουλάχιστον άνοησία νά πιστεύουμε πώς μπορεί τά περασμένα νά γυρίσουν... Έμεις βέβαια θά τό θέλαμε για λόγους... ήλικίας, μά δέ γίνεται! Δέν μάς μένει παρά νά προσέχουμε νά μή χαθούν οι ρίζες μας για νά μήν ξεραθούμε! Έτσι θά φυλαχτούμε κι απ' τούς άνίδεους ειδικούς πού δέν παύουν νά κοπανάνε πώς τάχα κινδυνεύουμε απ' τά Τούρκικα κι απ' τά άνατολίτικα πού μάς επηρεάζουν και δέν λένε τίποτα, μά τίποτα, για τά ξένα τά ευρωπαϊκά και τά άμερικάνικα τραγούδια, πού μάς έχουν υποδουλώσει... Ένωω εκείνα τά λυσσασμένα τραγούδια, πού άμα τ' άκούς σέ πιάνει άλλεργία κι άναγούλα... Άλλά... λησμόνησα... άφου πρέπει νά γίνουμε ευρωπαίοι, πρέπει νά συμμορφωνόμαστε σ' αυτά πού λένε... Αυτοί ξέρουν, όπως οι κατασκευαστές του άπορρυπαντικού Σκίπ! Όχι λοιπόν άντιρρήσεις!

»Άς πάμε για λίγο --- όχι για πολύ, δέν υποφέρεται...--- στό ραδιόφωνο και στην τηλεόραση, πού σαν κρατικοί οργανισμοί υποτίθεται πώς έχουν, πρέπει νά έχουν, μία κάποιαν ευαισθησία στα έθνικά θέματα, όπως είναι τό θέμα των δημοτικών τραγουδιών, τής εθνικής παράδοσης... Έκει συμβαίνουν τά παράξενα και τά έξοργιστικά! Έλάχιστες εκπομπές μέ δημοτικά τραγούδια κι αυτές ολιγόλεπτες και από συγκροτήματα μουσικά τίς πιό πολλές φορές άθλια και μέ τραγουδιστάδες άνάλατους, έξοργιστικά άνάλατους και άνίδεους! Όργανα άτεχνων και άτζαμήδων και φωνές χάλια, άηδεις λαρυγγισμοί και άνυπόφορα σαχλοί! Στήνουν εκεί τούς δύστυχους τραγουδιστάδες ντυμένους άπαραίτητα (τό γιατί δέν τό ξέρω ούτε πόρρεσα ποτέ νά τό καταλάβω...) ντυμένους μέ κάτι φουστανέλλες σαν ζουρλομαντύες, μέ κάτι καραγκιοζικές φεσάρες και τσαρουχάρες σαν βάρκες... Άθλια τά πάντα! Για χορούς δέν κάνω λόγο -αργότερα ίσως. Ντρέπομαι νά κάμω λόγο για χορούς πού κύριο χαρακτηριστικό τους είναι οι τουμπες και οι φιγούρες - σαχλαμάρες, πού πασχίζουν νά μάς υποχρεώσουν νά παραδεχτούμε πώς είναι χοροί τσάμικοι αυτές οι σαχλαμάρες! Κοντά σέ όλα αυτά παραποίηση άσύστολη τής ιστορίας και

κατασυκοφάντηση του δημοτικού τραγουδιού... Τά τραγούδια αυτά δέ βγήκαν από βλακώδεις έμπνεύσεις της στιγμής ψευδοτραγουδοποιών... Βγήκαν από ιστορικά γεγονότα... Δέν είναι σάν κάποιον που θυμήθηκα τώρα «πᾶρε με στό τηλέφωνο νά σοῦ πῶ τό σ' ἀγαπῶ»... Βγαίνει λοιπόν ὁ δύστηχος τραγουδιστής καί λέει; «Τώρα θά σᾶς πῶ ἕνα κλέφτικο τραγούδι γιά τό θάνατο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη» καί ἀρχίζει: «Ἄν θέτε ἀντρίκεια κλάματα, περᾶστε ἀπ' τό Μεσολόγγι νά ἀκούστε τό Γέρο - Νοταρᾶ πού κλαίει στοῦ Μάρκου τό κεφάλι...». Πού νά φανταστεῖ ὁ δύστηχος πῶς μιῶντας γιά Νοταρᾶ μᾶς ἀναγκάζει νά νομίσουμε πῶς βρισκόμαστε στήν Κόρινθο, ἀπό ὅπου κατάγονται οἱ Νοταράδες καί πῶς στοῦ Μάρκου τό κεφάλι κλαίει ὁ Γέρο - Νότης Μπότσαρης... πού ποτέ δέν τόν εἶπανε Νοταρᾶ. Ἄλλο: Ἄν πᾶς πουλί μου στό Μοριᾶ, ἄν πᾶς στήν Ἁγία Λαύρα, χαιρέτα μου τήν Κλεφτουριά καί αὐτόν τόν Κατσαντώνη... Πού νά φανταστεῖ ὁ δύστηχος τραγουδιστής πῶς πρέπει νά πει «ἄν πουλί μου πᾶς στήν Φραγκιά (στή Φραγκοκρατούμενη τότε Λευκάδα) καί ἄν πᾶς στήν Ἁγία Μαῦρα (Μοναστήρι τῆς Λευκάδας, ὅπου ὁ Κατσαντώνης ἦταν ἀρρωστος...), χαιρέτα μου τήν Κλεφτουριά καί αὐτόν τόν Κατσαντώνη...». Ἄλλο: λελούδι τῆς Μονεμβασιάς καί κάστρο τῆς Ἀθήνας... καί κουρεύεται ὁ δύστηχος τραγουδιστής πῶς κάτι λέει... Πού νά φανταστεῖ ὁ δύστηχος πῶς ἐδῶ δέν καλοῦμε τά λουλούδια (λελούδια ὅπως τά θέλει...) ν' ἀνοιξοῦν νά μποῦμε μέσα γιά νά ἰδοῦμε τίς γυναῖκες πού λευκαίνουν τά ροῦχα... ἀλλά τά κάστρα, τά λαλούδια (λάας σημαίνει λιθάρι, λατόμος, λατομεῖο). Ἄλλο: Σελήμπεη μπεόπουλο, τῆς Πάτρας ἀρχοντόπουλο... Ὅχι δύστηχε τραγουδιστή... Στά χρόνια τῆς σκλαβιάς ἀρχοντας, διοικητής νά ποῦμε στήν Ἀθήνα ἦταν κάποιος Κατσιμπης μέ ἀνάκτορο, στήν Πλάκα, πολύ καλός πού προστάτευε τοῦς σκλάβους Ἑλληνες. Γιά τοῦτο, ὅταν μπῆκαν στήν Ἀθήνα οἱ Ἑλληνες, ὁ Κατσιμπης δέν ἔφυγε πιστεύοντας πῶς οἱ σκλάβοι θά θυμηθοῦν τίς ἐκδουλεύσεις... Ἐκεῖνοι ὅμως, φορτωμένοι μίσος αἰῶνων, οὔτε πού σκέφτηκαν τίποτα καί... κρέμασαν στόν πλάτανο τό γιό τοῦ εὐεργέτη τους (ἔστερα τόν ἔκλαψαν... μά ἦταν ἀργά πιά), Σελήμπεη μπεόπουλο, τῆς Πλάκας (ὄχι τῆς Πάτρας δύστηχε τραγουδιστή) ἀρχοντόπουλο! Θά μπορούσα ν' ἀναφέρω καί ἄλλα... μά δέν θά τελείωνα ποτέ! Θά ἤθελα νά πῶ ὅμως, θά ἦταν δύσκολο ἢ ἀνώφελο νά ὑπάρχει μιά Ἐπιτροπή, πού νά ἀγαπάει τό δημοτικό τραγούδι καί νά... ξέρε, νά εἶναι κάπως, στοιχειωδῶς, εἰδικοί, γιά νά περνᾶνε ἀπ' αὐτούς ὅσοι θά τραγουδήσουν στό ραδιόφωνο ἢ στήν τηλεόραση ἢ θέλουν νά βγάλουν δίσκους γιά νά μήν ἀφεθοῦν νά παραποιήσουν τήν Ἱστορία, Ρώτησα καί μοῦ εἶπαν πῶς ὑπάρχει... Δυσκολεύομαι νά τό πιστέψω... Γιατί τότε πῶς ἀφήνουν νά γίνονται τέτοιες ἀσυδοσίες; Ἐκτός ἄν ἡ Ἐπιτροπή αὐτή ἀποτελεῖται ἀπό ἀνθρώπους πού δέν καταλαβαίνουν ἀπό δημοτικό τραγούδι τίποτα! Γιά ὄνομα τοῦ Χριστοῦ! Πιάνουμε Βουκουρέστι, Βελιγράδι, Σόφια, Κωνσταντινούπολη, ἀκούμε τραγούδια καί χαιρέται ἡ ψυχὴ μας καί ζηλεύουμε! Διαλεχτά ὄργανα μέ τεχνίτες γερούς -ὄχι ὄργανα ἀπ' αὐτά πού περισσεύουν... καί τά βρισκοῦμε μέ δυό πεντάρες... Πειθαρχία στό παίξιμο καί συμφωνία μεταξύ τους σάν νά εἶναι ἕνας -ὄχι ὄργανα πανζουρλισμός...- καί τραγουδιστές μέ θαυμάσιες φωνές -καί ὄχι ἀνάλατες φωνές καί λαρυγγισμοί σαχλοί...- Θά μοῦ πεῖτε: δέν πειράζει... δέν χάλασε ὁ κόσμος... Πειράζει καί παραπειράζει! Ἀλλά... ἄν πειράζε, δέν ἔφηναν νά παρουσιάζονται προγράμματα σάν αὐτό πού τό λένε «μουσική παράδοση» καί τραγουδιῶνται δημοτικά τραγούδια μέ πιάνο, μέ σαξόφωνα καί δέν ξέρω πῶς τά λένε κάτι ἄλλα ὄργανα... καί μέ κάποιον κύριο μαέστρο πού θέλει νά δείξει πῶς κάτι κάνει κουνώντας τά χέρια.

»Καί ἄλλο ἐξοργιστικό: Κάθησα κάποτε καί μέτρησα τίς ἐκπομπές τῆς ἐβδομάδας καί τῶν δυό δικτύων: ΕΡΤ καί ὙΕΝΕΔ. Νά τί εἶδα: ΕΡΤ ἐκπομπές μέ θέματα πάσης φύσεως (παραλείπω τίς διαφημίσεις τῶν... ἀποσημτικῶν...) 135. Ἀπ' αὐτές γιά δημοτικά τραγούδια 5! ὙΕΝΕΔ ἐκπομπές 60, δημοτικά τραγούδια 1, ναι καλά διαβάσατε ΜΙΑ! Κι αὐτές βέβαια μέ τίς φεσάρες, τίς φουστανελλάρες καί τίς τσαρουχάρες! Καί μέ τοῦμπες καί μέ ἀρλεκινισμούς! Τελευταῖο ἐξοργιστικό: Σέ μίαν ἐφημερίδα ἀπογευματινὴ διαβάσετε (τώρα τελευταῖα τό ἔκοψαν...) «πού θά πάτε, τί θά ἰδεῖτε, ποιούς θ' ἀκούσετε» καί μέ λεπτομέρειες γιά κέντρα: Χάι Σοσάιετ - Παμέλας, Δή Κλάμπ, Τιούντορς Χώλλ Σόου καί Πεννιές. Ντισκοτέκ: Ἀκουάριους, Λέ Γκαμέ - Μπουάτ: Ζούμι, Μπέλ Βί, Στόρκ, ὅλα γιά μπουζούκια, γιά ἐξοχικές γωνιές καί ἄλλα ἠχηρά καί ξένες γλώσσες... Ἄμ δέ πού νομίζετε πῶς δέν εἴμαστε ἔτοιμοι νά γίνουμε Εὐρωπαῖοι καί Ἀμερικάνοι καί ὅ,τι διάλογο βάλετε στό νοῦ σας... Ἐμεῖς πού δέν μιᾶμε Ἑλληνικά, ἀλλά ξένες γλώσσες! Καί κέντρα μέ δημοτικά τραγούδια καί χορούς; Κανένα; Θά καταναλώσουμε τώρα χώρους πού νά λένε πού μποροῦν νά πάνε νά διασκεδάσουν ὅσοι πιστεύουν σέ κείνα; Οὔτε ἕνα λοιπόν, σάν νά μήν εἴμαστε Ἑλληνες ἐμεῖς, σάν νά εἶναι λίγα ἑκατομμυριάκια αὐτοῖ πού θάθελαν νά ἀκούσουν κανένα κλέφτικο. Βέβαια ἐμεῖς οἱ ὀπισθοδρομικοὶ πού θέλουμε κλαρίνα καί σαντούρια τά βρίσκουμε μόνοι τά κέντρα μας... Δέν ἔχουμε ἀνάγκη νά μᾶς τά γράψουν.

» Έτσι έχουν σέ συντομία τά πράγματα, φίλε Τάκη Ποταμιάνε καί ὅσοι ἄλλοι δέν λέτε νά μετανοήσετε...».

Ἐδῶ θά ἀναφέρω ἕνα μικρό, ὠραῖο κείμενο τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη, πού μιλάει γιά τό πῶς γεννήθηκε τό τραγούδι τοῦ θρυλικοῦ Κατσαντώνη. Ἀπό τοῦτο θά καταλάβουμε πῶς γεννήθηκαν ἄλλα τραγούδια, ἄλλα ἀπό χαρές δυνατές κι ἄλλα ἀπό λύπες μεγάλες κλπ. Κάπου ἔγραψα γιά τά δημοτικά τραγούδια μερικά πράγματα καί μέ τήν ἄδειά σας τά ἐπαναλαμβάνω τώρα ἐδῶ. «Ὅριζοντες».

ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΡΑΓΟΥΔΟ

«Μεγάλη ἦταν ἡ ὥρα κ' ἡ στιγμή, πού τό περήφανο τραγούδι βγήκε στόν ἀγέρα, δειλό πρῶτα σάν ἄπλερο πουλί κ' ἔκαμε φτερά καί πέταξε ὕστερα... Ὅμως αὐτό δέν ἦταν τραγούδι... Ἦταν ἀντρίκιο μοιρολόγι, πιό πικρό ἀπό κάθε ἄλλο μοιρολόγι... Κ' ἔσφιγγε τήν καρδιά καί τό δάκρυ αἶμα τόκανε νά τρέχει... Ἀλλοίμονο... ἐκείνη ἡ ὀλοῦστερη κραυγή τοῦ πόνου, πού ἀκολουθεῖ τοῦ στίχου τόν βαθύ καημό, πῶς ἔσφαζε...»

Μεγάλη ἦταν ἡ ὥρα κ' ἡ στιγμή, πού βγήκε τό πρωτόπλαστο τραγούδι ἀπ' τό καλύβι στό χωριό καί πέταξε κι ἀπλώθηκε τριγύρω καί μακρῶς. Πόνος τρανός, πόνος βαθύς, θανάτου ἀπελπισιά, φοβέρα μαύρη πλάκωσε τό χωριό ἀπ' τήν αὐγή χαράζοντας, ὅταν ἔφτασε τό φοιχτό χαμπέρι ἀπ' τά Γιάννινα κ' ἔλεγε τοῦ Καπετάνιου τό χαμό... Ὡ, ἄς μήν ἦταν ἀληθινό τέτοιο ἄκουσμα... Μά ὁ πεζόδρομος, πού ροβόλησε κρυφостаλέμος κι ὁ ταξιδιώτης ὁ περαστικός τό λόγο τό φαρμακωμένο στέργισαν κ' ἔδιωξαν κάθε ἐλπίδα...

Νύχτα, σκοτάδι στό καλύβι... Γύρω στή μισόσβηστη φωτιά, τοῦ Καπετάνιου οἱ ὄρφανοί συντρόφοι, νιοί, γερόντοι, κάθονται σταυροπόδι ἀμίλητοι. Πόσα δέν εἶπαν ὀλήμερα... Καί τώρα καθένας ἔχει μέ τόν πόνο του κρυφή ἀμάχη καί μιλιὰ... Τά περασμένα, τά ὄμορφα, τά πανηγύρια τῶν πολέμων τραβοῦν τό λογισμό τους μόνο γιά μιὰ στιγμή. Μά αὐτός γυρίζει πάντα στό θάνατο τοῦ Καπετάνιου. Κι ὅλο τά ἴδια, μονότονα, σπαραχτικά τούς μολογáει... Μέ προδοσιά, λέει, μονάχο τότε βρήκαν καί τόν ἔπιασαν τόν ἄμοιρο... Χώρια ἀπ' τῶν παλληκαριῶν του κάθε συντροφιὰ. Καί ἔτσι δεμένον καβάλα τότε πήγανε στά Γιάννινα. Μερónυχτα περπάτησαν χωρίς νά τότε κατεβάσουν ἀπ' τό ἄλογο οὔτε στιγμή...

Ἄξαφνα μέσ' στό σκοτάδι καί μέσ' στή σιωπή τή σκοτεινή, ἕνας ἀπ' τούς συντρόφους σείστηκε καί βόγγησε βαθειά... Ἦσκυψε κατά τή φωτιά γιά νά κρύψει τήν ταραχή του... Μά ἕνα πνιγμένο κλάμα βγήκε ἀπ' τά στήθια του. Ὅλοι τους ἀνατρίχιασαν... Ο ἴδιος ὁ Καπετάνιος, νάι, ὁ ἴδιος ἔκλαιγε μέ τό κλάμα τοῦ συντρόφου: «Τοῦρκοι, βαστάτε τῶλογο... λίγο νά ξαποστάσω... νά χαιρετήσω τά βουνά...» ἔλεγε ἡ φωνή. Κι ἄλλη ὕστερα ἀκολούθησε «νά χαιρετήσω τά βουνά καί τίς ψηλές ραχοῦλες...» κι ἄλλη... κι ἄλλη... Ἔτσι σιγά - σιγά τοῦ Κατσαντώνη τό τραγούδι τό περήφανο, μέ τό σπαραχτικό τό τσάκισμα σάν σπάσιμο καρδιάς, γεννιότανε, γιά νά μήν πεθάνει ποτές...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ»

Στά κλέφτικα τραγούδια ἀπ' τούς ἀναφερομένους στήν ἀρχή τοῦ κεφαλαίου τούτου εἶχαν διακριθεῖ: Κλεώπας Ἄλ. Πετρονικολός, Κώστας Ἄλ. Πετρονικολός, Νάσος Κλ. Ρῶσος, Κώστας Κλ. Ρῶσος, Βασίλης Χ. Ζαγγανᾶς, Πάνος Ε. Κηρύκος, Γιώργος Ε. Τριανταφυλλόπουλος, Θωμᾶς Κ. Σταθελάκης, Γρηγόρης Α. Ἀθανασίου, Νιόνιος Γ. Σκουτέρης, Θόδωρος Χαραλάμπους. Καί γυναῖκες ἀκόμα: Μόσχω Γ. Καραπάνου - Ἀντωνιάδη, Μαριγούλα Κ. Ρώσου - Πετρονικολοῦ, Γαρουφαλιά Κ. Ρώσου - Οἰκονόμου, Μαργαρίτα Σ. Κουτσουβέλη - Φαράντου, Ἀργυρούλα Ι. Τσεκούρα - Δημητρίου, Μπάκα - Κουτσουβέλη καί ἄλλες.

Τά τούρκικα, τούς ἀμανέδες, πολλοί τραγουδοῦσαν μέ γνώση τῶν «τρόπων», τῶν «δρόμων» --- Ὅπως τούς λένε οἱ ὀργανοπαῖχτες, αὐτά τά «οὔσακ, νεχαβέντ, σαμπᾶ, χιτζᾶζ, ράστ, χουζάμ» κλπ., πού ἔχουν τέλεια ἔκφραση στή βυζαντινὴ μουσική (οὔσακ - πρῶτος ἤχος, ράστ - πλάγιος τέταρτος, χιτζᾶζ - πλάγιος δεῦτερος κλπ.). Σ' αὐτά τά τραγούδια εἶχαν διακριθεῖ: Κλεώπας Ἄλ. Πετρονικολός, Κώστας Ἄλ. Πετρονικολός, Γιώργος Σ. Μουσουλῆς, οἱ τρεῖς αὐτοὶ γνώστες τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀλλά καί πρακτικοί: Κώστας Ρῶσος, Σπύρος Γ. Σκουτέρης, Θόδωρος Γ. Σκουτέρης, Χρῆστος Ι. Τσορβαντζῆς καί

πιό καλός απ' όλους ο Χαρίδημος Τσορβαντζής, με μία λεπτή, γλυκιά, εϋστροφη, ώραιότατη φωνή και άριστος τεχνίτης!

Καί για «καντάδες» ακόμα θά μπορούσαμε νά ποῦμε... Κάποτες μία ομάδα νέων τίς τραγουδοῦσε τίς νύχτες στό χωριό. Θά ἀναφέρω ὅσους θυμάμαι: + Εὐθυμίου Μ. Πάνος, Καλαρύτης Σπύρος, + Καταπόδης Ν. Γιάννης, + Λιαροκάπης Ν. Μήτσος, + Μουσουλής Σ. Πάνος, Παπανικολάου Π. Σωτήρης, Πετρονικολός Ἀλ. Κώστας, + Πετρονικολός Ι. Κῶτσος, Τσεκούρας Χ. Κώστας.

Πρέπει ὅμως ἐδῶ νά πῶ ὅτι, ὅπως ἄξαφνα φάνηκε ἡ ομάδα αὐτή τῶν «κανταδόρων», ἔτσι ἄξαφνα καί χάθηκε! Τό κλίμα τοῦ χωριοῦ δέν σήκωνε τέτοιους νεωτερισμούς καί μόδες... Σημειῶνω πάλι ὅτι ὅσοι μπροστά απ' τό ὄνομά τους ἔχουν τό σημάδι τοῦ σταυροῦ, ἔχουν πεθάνει... Οἱ ἄλλοι, γερόντοι πιά, τά λέμε ὅταν συναντιόμαστε στό χωριό καί... γελάμε!

www.pentalofo.gr

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Λαογραφία είναι να αναφέρουμε και να εξετάζουμε τις διάφορες εκδηλώσεις των ανθρώπων, του λαού ενός τόπου, πού μπορεί να διαφέρουν από τόπο σε τόπο, πού έχουν όμως στη βάση τους κοινά, τά ίδια χαρακτηριστικά, έχουν δηλ. τήν ίδια αρχή, τήν αυτή αφετηρία. Τά θέματα τής λαογραφίας είναι πολλά. Ο άνθρωπος, κυρίως ο άνθρωπος τής υπαίθρου, δεμένος όπως είναι μέ τή γή του, θέλει - δέ θέλει αντιδρά, εκδηλώνεται μέ τόν τρόπο του, δηλ. άλλιως σέ τούτη τήν περιοχή κι άλλιως σέ τούτη, και εκδηλώνεται έτσι ή άλλιως μπροστά στά διάφορα περιστατικά τής ζωής του. Βλέποντας κι ακούγοντας όσα γίνονται γύρω του στέκεται και θαυμάζει ή άπορεί, φοβάται, ευχαριστιέται και τότε ή τραγουδάει ή κλαίει κλπ. Έτσι γεννιούνται τά τραγούδια, τά μοιρολόγια, τά αινίγματα, τά λογοπαίγνια, οί παροιμίες, οί μύθοι και τά παραμύθια, οί παραδόσεις, οί προλήψεις, τά έθιμα κλπ. Και έμεις, πού έχουμε βρεθεί όπως περνούν τά χρόνια μακριά άπ' τήν αρχή και τήν άφορμή πού τά προκάλεσε όλα αυτά, πού θά μπορούσε να μάς όδηγήσει κοντά στην άλήθεια, και έπειδή για πολλά άπ' αυτά έχει πάψει να ύφίσταται ή αρχή και ή αίτία πού τά προκάλεσε, έρευνάμε να βρούμε τις ρίζες τους και πολλές φορές δυσκολευόμαστε να τις βρούμε, έτσι πού έχουν φτάσει ως τις μέρες μας και έχουν πάθε μεταβολές και έχουν καταστήσει δυσκολονόητα ή πολλές φορές άκατανόητα... Για άλλα άπ' αυτά κάτι βρίσκουμε και δίνουμε κάποιαν εξήγηση για τήν άφορμή πού τά γέννησε, για άλλα όμως όχι. Τότε κάνουμε ύποθέσεις για να φτάσουμε κάπως στην αρχή και στην άλήθεια...

Έμεις έδω δέν κάνουμε έρευνα έπιστημονική, γιατί δέν έχουμε αυτή τήν ειδικότητα. Άπλως αναφέρουμε και προσπαθούμε να εξηγήσουμε όσα ζήσαμε στό χωριό μας. Μιλάμε για τις εκδηλώσεις των ανθρώπων του χωριού μας, μιλάμε για τά σχετικά μέ τή γέννηση, μέ τά βαφτίσια, τό γάμο, τό θάνατο και τις κηδείες, για τις όνομαστικές γιορτές, για τά Χριστούγεννα, τήν Πρωτοχρονιά, τά Φώτα, τό Πάσχα, τις Άποκριές, τό Πανηγύρι μας κλπ. Θά πούμε πώς γίνονταν στά παιδικά μου χρόνια, για να μάθουν τά παιδιά πώς ζούσαν και πώς εκδηλώνονταν οί πρόγονοί τους μπροστά στά περιστατικά τής ζωής τους, μιας ζωής γιομάτης μόχθο και άγωνία...

1. Η ΓΕΝΝΗΣΗ

Δέν έχουμε έδω πολλά να πούμε. Μεγάλο γεγονός για τήν οικογένεια ή γέννηση παιδιού. Η μαμή είχε τό λόγο και τό πρόσταγμα, αν βέβαια χρειαζότανε κι αυτή, γιατί οί πιό πολλές γυναίκες γεννούσαν μόνες... χωρίς τή συνδρομή κανενός και έξω στό χωράφι άκόμα, εκεί πού τύχαινε να βρίσκονται βοηθώντας στις γεωργικές δουλειές τούς άντρες τους. Άλλά και όταν μιλάμε για μαμή, έννοούμε μια γυναίκα άσπουδάστη πού δέν είχε ιδέα άπό σπουδή και γνώση μαιευτική και πού μόνο ή έξάσκηση στις μαυρογύναικες του χωριού τής έδινε κάποια ειδικότητα... Τι να πούμε για τις έπίτοκες γυναίκες; Ούτε ξάπλες μήνες όλόκληρους όπως τώρα για να στεργιώσει και έξασφαλιστεί ό καρπός ούτε ιδιαίτερες δίαιτες και φροντίδες και περιποιήσεις ούτε τίποτες άπ' αυτά πού γίνονται στις μέρες μας... Δουλειά και άπασχόληση στό σπίτι και στό χωράφι και ή γέννα σαν κάτι τό φυσιολογικό! Γυναίκες μητέρες ήρωίδες... και τά παιδιά γεννιόντανε σκληραγωγημένα πριν να γεννηθούν κ' έτοιμα να μπουν στον άγώνα τής σκληρής ζωής του χωριού...

2. ΤΑ ΒΑΦΤΙΣΙΑ

Σήμερα πού έχουν τά πάντα αλλάξει και μερδευτεί, ώστε οί άνθρωποι του χωριού να έχουν χάσει τή φυσιογνωμία του άπλου ανθρώπου, τά βαφτίσια γίνονται κι αυτά μέ τρόπο... «πολιτισμένο» και μέ κάθε προσπάθεια για να μή φαίνονται τάχα «χωριάτικα...». Ως και μπομπονιέρες μοιράζονται στά βαφτίσια σήμερα σαν να γίνεται γάμος... Άς είναι... Τά βαφτίσια τής παλιάς έποχής γίνονταν άπλά και σοβαρά, όπως ταίριαζε στό γεγονός ότι ένας νέος άνθρωπος θά έμπαινε στην οικογένεια. Οί γονείς έμεναν στό σπίτι περιμένοντας τόν νέο, πού θάτρεχε μαζί μέ άλλους και θά προλάβαινε να αναγγείλει πρώτος τό νέο όνομα και θάπαιρνε τά συχαίρια, δώρο χρηματικό. Τό πρώτο άγόρι θά έπαιρνε τό όνομα του παπού, του πατέρα του άνδρός, ή πρώτη κοπέλλα τό όνομα τής μητέρας του άνδρός και ύστερα έπαιρναν σειρά οί άλλοι, ό παπούς και ή γιαγιά άπ' τό μέρος τής μητέρας. Και τό μέτρο αυτό τό τηρούσαν μέ ευλάβεια. Άλλα όνόματα δίνονταν όταν οί γονείς δέν πρόβαλλαν αξιώσεις κι ό

κουμπάρος άφηνότανε έλευθερος. Όταν τελειωνε τό μυστήριο, ό ανάδοχος πήγαινε και στεκότανε στήν είσοδο του Ναού και μοίραζε στά παιδοπούλια που περνούσαν ένα - ένα και έλεγαν «νά ζήσει» πεντάρες ή δεκάρες, κάτι δεκάρες μεγάλες χαλκωματένιες, που τίς έβγαζε από ένα χειρομάνηλο δεμένο σαν σακκούλα. Άν κανένας ανάδοχος μοίραζε από 2 - 3 πενταροδεκάρες, τά παιδιά είχανε νά λένε για τήν άπλοχεριά και τήν κουβαρντοσύνη του! Κάθε βάφτιση γινότανε άφορμή νά μαζεύονται πληθος τά παιδιά και γι' αυτό κάθε κουμπάρος θάπρεπε νά κάνει κουμάντο σχετικό. Πολλές φορές όταν έβλεπε νά έρχονται πολλά παιδιά και νά μήν έχει τελειωμό ή... παρέλαση, όλο και μείωνε τίς πενταροδεκάρες φτάνοντας στίς δυό, στή μία... Γι' αυτό και τά παιδιά, που ήξεραν αυτή τήν ταχτική, στριμώχνονταν για νά φτάσουν μπροστά του πριν άρχίσει τό λιγόστεμα των κερμάτων... Πολλές φορές όμως τά παιδιά μαζεύονταν πιό πολλά άπ' τίς πενταροδεκάρες που διέθετε ό κουμπάρος... Έτσι κι αυτός καλούσε τό παιδομάνι στό προαύλιο του Ναού και έρριχνε στό σωρό όσα κέρματα είχε. Τότε νάβλεπες! Όλος αυτός ό πληθυσμός των παιδιών στρωνότανε στό έδαφος για νά μαζέψει όσα θά προλάβαινε τό καθένα! Και όταν τελειωνε ή άρπαγή και τό μάζεμα, σηκώνονταν όλοι άλλος θριαμβευτής μέ κάμποσα κέρματα στά χέρια, άλλος μέ μία πεντάρα κι άλλος μέ τίποτες και σχεδόν όλοι μέ τίς μύτες ματωμένες και αναμαλιασμένοι και στραπατσαρισμένοι άπ' τόν άγώνα... Και ό κουμπάρος στεκότανε και γελούσε για τήν... έξυπνάδα του! Σέ λίγο στό πεδίο τής μάχης έμειναν τά πιό πολλά παιδιά παραπονεμένα, που δέν είχαν καταφέρει, νά μαζέψουν τίποτα, ένώ, άν μοιράζονταν κανονικά, θά είχανε πάρει ό καθένας τή δεκάρα του... Οί λίγοι, οί καπάτσοι και πιό δυνατοί, γίνονταν τώρα... καπνός! Γλήγορα στά μπακάλικα για καραμέλλες μέ τά κέρματα - λάφυρα που είχανε άρπάξει ή καραμέλλες ζάχαρη, κάτι μεγάλα τετράγωνα κομμάτια ζάχαρη, που τίς έτρωγαν για προσφάγι μέ τή μπομπότα... Ένα κομμάτι μπομπότα μία μπουκιά και μία γλυψιά ζάχαρη... Βλέπετε, τά παιδιά τότες δέν ήξεραν από σοκολάτες και από κρέμες και παγωτά... Δυό - τρεις καραμέλλες ζάχαρη ήτανε κάτι για τά δύστυχα εκείνα παιδιά. Για τούτο και τά βαφτίσια ήταν γεγονός, που τά παιδιά τό περιμέναν πώς και πώς...

3. Ο ΓΑΜΟΣ

Ό γάμος είναι «μυστήριο», που τό εύλογεί και ή Έκκλησία μας. Είναι τό επίσημο ξεκίνημα για τή δημιουργία οικογένειας, που άποτελεί τό κύτταρο και τό βασικότερο στοιχείο τής κοινωνίας. Δυό ξένοι νέοι άποφασίζουν νά ζήσουν μαζί όλη τους τή ζωή και δένονται σφιχτά, περισσότερο σφιχτά από όσο είναι δεμένοι μάνα και παιδί, και τόσο που ή Έκκλησία εύλογεί και λέει «καταλείπει άνθρωπος τόν πατέρα και τήν μητέρα και προσκολληθήσεται τή ίδια αυτού γυναικί...». Ιερή ή ένωση αυτή, μυστήριο, και άκριβώς γι' αυτό τήν «ντύνομε» μέ ένα σωρό έκδηλώσεις για νά φανεί ή ιερότητά της! Όσπου νά φτάσουμε στά στέφανα, στήν ώρα που σφραγίζεται πλέον τό μυστήριο, περνάμε από ένα πληθος διαδικασίες. Και μπορεί ή κάθε μία ξεχωριστά νά μήν έχει και τόση σημασία, μά που όλες μαζί άποτελούν ένα πλέγμα που δίνει στό γάμο μία σοβαρότητα και μιάν ιερότητα και στή νέα ζωή ένα νέο νόημα και νέο περιεχόμενο!. Δέν είναι ό γάμος άπλό περιστατικό τής ζωής, αλλά γεγονός που βάζει τούς δυό νέους κάτω άπ' τό ζυγό, όπως έβαζαν τά ζωντανά που οδηγούσε ό ζευγολάτης στό χωράφι. Αυτό θά πει «σύζυγοι». Νέες και βαρειές ύποχρεώσεις, που τώρα θά τίς αντιμετωπίζουν μαζί οί σύζυγοι στόν άγώνα τής ζωής. Καθήκοντα και ύποχρεώσεις, που κάνουν τήν οικογένεια ιερή. Άν ό γάμος είναι από έρωτα, τότε τά πράγματα είναι άπλά. Άν όχι, τό λόγο τότε τόν έχει ό προξενητής, βαλμένος ή άπ' τή μία ή άπ' τήν άλλη οικογένεια. Τίς πιό πολλές φορές ό προξενητής ενεργεί από δική του πρωτοβουλία ή από ένδιαφέρον ή και μέ τήν προσμονή κάποιας άμοιβής. Κι άρχίζουν οί συνεννοήσεις και οί διαπραγματεύσεις και τά... παζαρέματα, ιδιαίτερα μέ τό αιώνιο θέμα τής προίκας... Όταν έφταναν σε συμφωνία, κανονίζονταν τά άλλα θέματα: άρραβώνες, γάμος κλπ. Τά άρρεβωνιάσματα είναι άπλά: αλλαγή δαχτυλιδιών και ίσως κανένα γλέντι για έπισημοποίηση. Άπ' τήν ώρα τούτη άρχίζουν και οί επισκέψεις του γαμπρού στό σπίτι τής νύφης και ή βαθύτερη άλληλογνωριμία, που είναι χρήσιμη και άπαραίτητη. Και ή περίοδος αυτή άλλοτε διαρκεί πολύ, άλλοτε λίγο, ανάλογα μέ τά προβλήματα που έχει νά λύσει και νά ταχτοποιήσει ή κάθε οικογένεια. Ό γάμος, τά στέφανα, ή τελετή που θά αλλάξει ριζικά τή ζωή των μελλονύμφων, όρίζεται νά γίνει όρισμένη μέρα, ώστε να ύπάρχει χρονικό περιθώριο για τίς έτοιμασίες. Οί διαδικασίες, οί έτοιμασίες άρχίζον άπ' τήν Τετάρτη τής τελευταίας εβδομάδας μέ τήν τελετή των «προζυμιών». Ζυμώνονται κουλούρια μεγάλα και φωμιά μέ «μαγιά» για νά φουσκώσουν, για νά φουσκώσει τό νέο ζευγάρι από αγαθά, από παιδιά, από δύναμη και αγαθά. Τήν άλλη μέρα, τήν Πέμπτη, γίνεται «τό δίπλωμα» των προικιών, των ρούχων. Κοπέλλες τά ξεσκονίζουν μέ προσοχή ραντίζοντάς τα μέ λουλούδια και τά διπλώνουν λέγοντας

τραγούδια γαμήλια, γιά νά είναι έτοιμα γιά μεταφορά στό σπίτι του γαμπρού τήν Παρασκευή σέ ώρα όρισμένη. Παιδιά πού έχουν στή ζωή και τούς δυό γονείς τους πηγαίνουν μπροστά κρατώντας μαξιλάρια, κάδρα και οικιακά σκεύη, και ακολουθεί ή πομπή από άλλους ή και ζώα κατάφορτα μέ χοντροσκουτία: μπαντανίες, χεράμια, βελέντζες κλπ. άνοιχτά κι άπλωμένα γιά νά τά βλέπουν καλά οι γυναίκες του χωριού πού βγαίνουν στους δρόμους άπ' όπου περνούν τά προικιά, οι πιό πολλές από περιέργεια γιά νά ιδούν άν είναι πολλά γιά νά έχουν ύστερα νά σχολιάζουν... και ρίχνουν ρύζι και λουλούδια και εύχονται νά γίνουν «καλορίζικα». Τήν Παρασκευή και τό Σάββατο γίνονται οι προσκλήσεις, τά «καλέσματα». Άπ' τούς καλεσμένους άλλοι μετά τήν τελετή του γάμου άποχωρούν και άλλοι, αυτοί πού θά πάνε μέ «κανίσκι», μεγάλο κάνιστρο γιομάτο από ψωμιά, άρνί, κρασί κλπ. θά μείνουν, θά συνοδέψουν τό ζευγάρι και θά καθήσουν γιά τό τραπέζι. Τό Σάββατο βράδυ γίνεται τό πρώτο τραπέζι κοινό (παρακάθονται σ' αυτό και όσοι πάνε μέ κανίσκι) και διασκέδαση ως τό πρωί μέ τραγούδια ή μέ κλαρίνα και βιολιά και χορό. Πρίν άρχίσει ό χορός, ό κάθε καλεσμένος μέ τή σειρά όπως κάθονται στό τραπέζι, είναι υποχρεωμένος νά παραγγείλει τό τραγούδι πού προτιμάει, συνήθως «της τάβλας», όπως λένε τά κλέφτικα και τά άλλα τραγούδια πού δέν χορεύονται, πληρώνοντας τούς οργανοπαίχτες. Επίσης ρίχνει σέ έναν δίσκο, πού τον περνάνε μπροστά άπ' τον καθέναν, χρήματα γιά τό γαμπρό. Είναι ένας τρόπος ενίσχυσης. Είναι τό λεγόμενο «γιομάτο», πού γιομίζει πολλές φορές άπό χαρτονομίσματα όπου νά φτάσει στον τελευταίο. Τό κανίσκι και τό γιομάτο παρακολουθούνται άπ' όλους, γιά νά ξέρει κι ό γαμπρός νά πράξει ανάλογα σέ μελλοντικό γάμο αυτουνοϋ πού τώρα προσφέρει... Τήν Κυριακή πρωί - πρωί άρχίζουν οι έτοιμασίες γιά τά στέφανα. Οι νοικοκυρές άρχίζουν τό μαγείρεμα των φαγητών, και άλλοι ασχολούνται μέ τήν έτοιμασία των σφαχτών, πού θά ψηθούν στις σουβλες. Τήν ίδια ώρα γίνεται και τό «ξύρισμα» του γαμπρού. Ό κουρέας κουρεύει και ξυρίζει άργά - άργά, ενώ τά όργανα παίζουν και τραγουδάνε γαμήλια τραγούδια. Όσοι παρευρίσκονται στό ξύρισμα ---και περνούν σχεδόν όλοι άπό κεί--- εύχονται και κερνάνε τά όργανα. Επίσης κερνούν και τον κουρέα μέ κέρματα σταυρώνοντάς τά στα μαλλιά του γαμπρού, γιά νά ζήσει τόσα χρόνια όσες είναι οι τρίχες του κεφαλιού του... Τήν ίδια ώρα στό σπίτι της νύφης γίνεται τό ντύσιμο και τό στόλισμα της νύφης από κοπέλλες, πού τραγουδάνε συγκινητικά τραγούδια γιά τό χωρισμό... και κλαίνε και γελάνε... Σέ λίγο ό γαμπρός μέ συνοδεία και μέ τά όργανα, πού λαλάνε άσταμάτητα τήν «πατινάδα», ένα τραγούδι δηλαδή χωρίς λόγια πού μοιάζει μέ έμβατήριο, τραβάνε γιά τό σπίτι του νουου. Παίρνουν τό νουνο μέ τούς δικούς του κι από κεί γιά τό σπίτι της νύφης. Άν ή άπόσταση είναι μακρινή, σέ άλλο χωριό, πηγαίνουν καβάλα σ' άλογα, πού είναι στολισμένα μέ ποικιλόχρωμες μαντανίες. Έτσι τό «συμπεθερικό» παρουσιάζει μιάν όμορφη ζωντανή είκόνα. Παίρνουν τή νύφη κι από κεί τραβούν γιά τήν Έκκλησία γιά τήν τέλεση του μυστηρίου. Γίνεται μέσα σέ γενική χαρά τό μυστήριο, τά στέφανα, κι από κεί ξεκινούν γιά τό σπίτι του γαμπρού. Άν ή νύφη κατάγεται από άλλο χωριό, οι καλεσμένοι της νύφης και οι άλλοι συγχωριανοί τήν συνοδεύουν γιά λίγο και τήν κατευοδώνουν μέ εύχές και μέ τραγούδια. Η εύτυχημένη νύφη καβαλικεύει άσπρο άλογο και όλο τό συμπεθερικό φεύγει γιά τό σπίτι του γαμπρού. Στο ξεκίνημα της νύφης τραγουδάνε:

*Σ' αφήνω γειά, μανούλα μου,
σ' αφήνω γειά, πατέρα,
αφήνω γειά, αδέρφια μου
και σεις γειτονοπούλες...
αφήνω γειά στον τόπο μου...*

Ένας - δυό καβαλαρέοι, νέοι, ξεχωρίζουν άπ' τό συμπεθερικό. Τρέχουν μπροστά, φτάνουν στό σπίτι του γαμπρού και άναγγέλνουν ότι τά στέφανα έγιναν και ξαναγυρίζουν και παίρνουν τή θέση τους στό συμπεθερικό. Ό πληθυσμός του χωριού του γαμπρού ξεσηκώνεται και περιμένει... Όταν ή πομπή μέ τή νύφη φτάσει στην αύλή του σπιτιού του γαμπρού, άρχίζει τό τραγούδι:

*- Έβγα κυρά και πεθερά,
για νά δεχτείς τήν πέρδικα,
τήν πέρδικα τήν πλουμιστή,
πού περπατεί λεβέντικα.*

- Καλώς τήνε τήν πέρδικα κλπ.

Ἡ νύφη ὄλο προσκυνάει καί ρίχνει λουλούδια, κουφέτα, κυδώνια, ρύζι, ρόδια κλπ. πρὸς ὅλες τίς διευθύνσεις πίσω τῆς καί οἱ μαζεμένοι στήν αὐλή τὰ πιάνουν... Ἔνας μικρός, πού τόν ἔχουν ἀνεβάσει στή στέγη τοῦ σπιτιοῦ, ἀδειάζει ἕνα καλαθάκι πού κρατεῖ ἀπάνω στά κεφάλια τοῦ πλήθους: κουφέτα, ρύζι, λουλούδια κλπ. Κ' ἡ πεθερά, μέ τό τσεμπέρι καλοδεμένο στό κεφάλι καί καταχαρούμενη, στέκει στήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ γιά νά ὑποδεχτεῖ. Ἡ νύφη, πάντα προσκυνώντας, περνάει τό κατώφλι μέ τό δεξί πόδι, ἔτσι γιά νά τῆς ἔρχονται ὅλα δεξιά στή νέα της ζωή, δρασκελάει ἕνα τσεκούρι ἢ ἄλλο σίδερο πού ἔχουν βάλει στό κατώφλι, γιά νά ἀτσαλωθεῖ ἡ ζωή της, Καί πατάει καί σπάει ἕνα πιάτο κι αὐτό τοποθετημένο στό κατώφλι, πού θέλει νά πει πῶς τό σπάσιμο τοῦτο θά εἶναι ἡ μόνη ζημιά πού μπορεῖ νά κάμει ἡ νέα νοικοκυρά στό σπίτι της... Πεθερά καί νύφη ἀγκαλιάζονται, φιλιούνται σταυρωτά καί ἡ πεθερά ὀδηγεῖ τή νύφη καί τήν καθίζει σέ μιὰ γωνιά τοῦ πιό μεγάλου δωματίου. Ἐκεῖ ντροπαλή καί σοβαρή, ἀμίλητη κι ἀγέλαστη, ἴδια κούκλα, ἡ νύφη κάθεται σάν σέ θρόνο σέ ψηλή καρέκλα... Ἔτσι μένει ἡ νύφη ὡς τήν ὥρα πού θ' ἀρχίσει ἡ ἐτοιμασία γιά τό τραπέζι. Τότε θά ξεντυθεῖ, θά φορέσει ἀπλά φορέματα γιά νά... ξανασάνει ἀπό κεῖνα τὰ δεσίματα καί τὰ στολίδια πού τήν ἔσφιγγαν καί τήν ταλαιπωροῦσαν ὦρες ὀλόκληρες... Τραπέζι, ἔπειτα ὅπως τό Σάββατο βράδυ. Στό χορό πρώτη ἡ νύφη πού τήν κρατεῖ ὁ νουνός καί οἱ ἄλλοι. Χορός, γλέντι καί φαγοπότι ὡς τό πρωί!

Μετά μιάν ἐβδομάδα γινότανε τὰ «πιστρόφια». Ἡ νύφη συνοδεύεται ἀπό τόν ἄντρα τῆς καί ἐπιστρέφει στό σπίτι τοῦ πατέρα της γιά μιὰ βραδιά μόνο! Ἐκεῖ γινότανε τραπέζι καί πολλές φορές γλέντι μέ καλεσμένους. Κάποια μέρα ἀπ' τίς πρῶτες μετά τόν γάμο ἡ νύφη μέ συνοδεία ἀπό πολλές νέες πήγαινε στό ποτάμι γιά νά φέρει κι αὐτή στό σπίτι της τό πρῶτο νερό ἀπ' τόν Ἀγγελῶ (ἀπό κεῖ τό ἔφερναν τότε τό νερό στά καζάνια στό κεφάλι τους, δέν εἶχε γίνει τό ὑδραγωγεῖο, ἀπ' τό ὁποῖο τώρα διοχετεύεται τό νερό στά σπίτια).

Ἔτσι λοιπόν γινότανε περίπου ὁ γάμος στά παλιά χρόνια... μέ ἕνα πλήθος διαδικασίες καί ἐκδηλώσεις, πού τίς τηροῦσαν μέ ἀκριβεία ἔτσι γιά νά δίνεται κάποια ἱερότητα στό δεσμό τοῦ νέου ἀντρόγυνου, πού ξεκινούσε γιά τόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς...

4. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ - ΟΙ ΚΗΔΕΙΕΣ - ΟΙ ΠΑΡΗΓΟΡΙΕΣ

Τί μποροῦμε νά ποῦμε γιά τό θάνατο; Ὁ παντοτεινός αὐτός χωρισμός ἀπό ἕνα ἀγαπημένο πρόσωπο, πατέρας ἢ μάνα ἢ ἀδερφός ἢ γιός ἢ σύζυγος εἶναι αὐτός ἢ φίλος ἢ γνωστός, εἶναι κακός, πού γιομίζει θλίψη καί πένθος ἐκείνους πού μένουν... Τό αἰσθανόμαστε ὅλοι μας, τό εἶπε καί ἕνας ποιητής: «Ἄν εἶναι νά κλαῖς, τοὺς ζωντανούς νά κλαῖς, πού θυμοῦνται χωρίς νά μποροῦν νά λησμονήσουν...». Ὅλα μπορεῖς στό κάτω - κάτω νά τὰ παραλείψεις... Ὁ θάνατος ὅμως εἶναι κάτι πού δέν ἐμποδίζεται μέ τίποτα! Ἔτσι δέν μένει παρά νά τόν ἀντιμετωπίζεις κανεῖς μέ ὑπομονή, ὥσπου νᾶρθει καί ἡ δική του σειρά, αὐτή πού θᾶρθει ὅπωςδήποτε κάποια μέρα! Τά κλάματα καί τὰ μοιρολόγια ἔρχονται μόνα τους σάν κάτι πού χρειάζεται, σάν φάρμακο γιά ἀνακούφιση. Ἀλλοίμονο σέ κείνον πού δέν... κλαῖει! Μπορεῖ νά σκάσει ἄν κρατιέται καί δέν ξεσπάει. Καί δέν γίνεται ἀλλιῶς... Στήν παλιά ἐποχή ὑπῆρχαν ἐπαγγελματίες... μοιρολογίστρες, πού ἔκαναν ὅλους νά κλαῖνε... Στολίζουν τόν νεκρό μέ τὰ καλά του καί τόν σκεπάζουν μέ λουλούδια. Τί ἄλλο ἔχουν οἱ ζωντανοί νά τοῦ προσφέρουν; Οἱ παλιοί ἔβραζαν δίπλα του μέσα στήν κάσα καί κάποιο ἀντικείμενο σχετικό μέ τή δουλειά του, κανένα πριόνι ἄν ἦτανε μαραγκός, κανένα βιβλίο, ὅπως θέλω νά βάλουν σέ μένα, ὅταν θά διαβῶ γιά τόν ἄλλον κόσμο κλπ. Πίστευαν πῶς οἱ ψυχές πάνε σέ ἄλλον κόσμο... Ἔβραζαν μάλιστα στά χεῖλη τοῦ νεκροῦ μιὰ δεκάρα χαλκοματένια γιά νά ἔχει νά πληρώσει... διόδια. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι πίστευαν πῶς οἱ ψυχές τῶν πεθαμένων πήγαιναν στό στόμιο τοῦ Ἀχέροντα ποταμοῦ (κοντά στήν Παραμυθιά), ὅπου ὁ Χάροντας, παίρνοντας ἀπ' τόν καθέναν τή δεκάρα, τὰ διόδια, τοὺς ἔβραζε στό «ἀκάτιον» (βάρακα - πορθμεῖο) καί τοὺς περνοῦσε, μέ τήν ἐποπτεία τοῦ ψυχοπομποῦ θεοῦ Ἑρμῆ. Στήν Ἀχερουσία λίμνη, γιά νά τοὺς παραδώσει στόν θεό τοῦ Κάτω Κόσμου Πλούτωνα γιά τὰ περαιτέρω. Νά κ' ἕνα ἀνέκδοτο: Ἔνας ἐξυπνάκιος Ἑλληνας, ὅταν πέθανε, παρουσιάστηκε στόν Χάροντα καί ἐπέμεινε νά περάσει χωρίς νά καταβάλλει διόδια! Ὅχι βέβαια πῶς ἦτανε δύσκολο νά ἔχει μαζί του κι αὐτός μιὰ δεκάρα, ἀλλά ἔτσι... Σκεφτήκε πονηρά: ἄν πῶ δέν ἔχω νά πληρώσω, μπορεῖ νά μέ γυρίσουν πίσω κ' ἔτσι νά ζήσω... Καί γίνεται ὁ ἐξῆς διάλογος: *Ψυχή*: Δέν ἔχω νά πληρώσω... *Χάροντας*: Δέ μπορῶ νά σέ πάρω χωρίς πληρωμή... *Ψυχή*: Τότε ἄφησέ με νά γυρίσω πίσω... Δέν τοῦ πέρασε ὅμως... γιατί ὁ Χάροντας τόν πήρε καί χωρίς διόδια... Πάντως πέρασε χωρίς νά πληρώσει... Τώρα αὐτά κόπηκαν...

Περνοῦν ὅλοι ἀπό κεῖ, φτωχοί καί πλούσιοι, βασιλιάδες κι ἀπλοί ἄνθρωποι, νέοι καί γερόντοι! Σήμερα καί στεφάνια καταθέτουν στίς κηδεῖες. Δεῖγμα τιμῆς βέβαια τοῦτο, ἀνώφελο ὅμως... Τά ἔξοδα πού γίνονται θά ἦτανε πιό χρήσιμο ἂν δίνονταν σέ φτωχές οἰκογένειες... Στό χωριό μας ἔχω νά ἀναφέρω κάτι τό ὠραῖο πού γίνεται καί συγκινητικό. Ἐλάχιστους θά ἰδεῖς νά μένουν ἀμέτοχοι καί ἀδιάφοροι... Ὅλος σχεδόν ὁ πληθυσμός τοῦ χωριοῦ συμπαραστέκεται καί συνοδεύει στίς κηδεῖες. Καί μετά τήν κηδεῖα οἱ πιό πολλοί συνοδεύουν ὡς τό σπίτι τούς πενθοῦντες. Οἱ οἰκεῖοι τοῦ νεκροῦ φυσικό εἶναι νά μὴν ἔχουν ὄρεξη καί διάθεση νά μαγειρέψουν καί νά ἐτοιμάσουν τραπέζι. Καί τό ἔργο αὐτό τό ἀναλαβαίνουν ἄλλες οἰκογένειες γιά μερικές μέρες πού τό πένθος εἶναι νωπό. Πηγαίνουν μέ φαγητά καί τρῶνε μαζί μέ κείνους κρατώντας τους συντροφιά. Εἶναι οἱ λεγόμενες «παρηγοριές». Ἀκριβῶς ὅπως ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι μέ τά «περίδειπνα», αὐτά πού λέμε ἐμεῖς «παρηγοριές». Μετά τό φαγητό ἄρχιζαν νά λένε διάφορες, συνήθως κωμικές ἱστορίες γιά νά φαιδρύνουν τή βαρειά ἀπό τό πένθος ἀτμόσφαιρα ἢ ἀνάφεραν ἀνέκδοτα σχετικά μέ τή ζωή τοῦ μακαρίτη... Πάντοτε ὅμως γιά τίς καλωσύνες του καί ποτέ δέν ἀνέφεραν ἐλαττώματα ἢ ἀσχημες πράξεις του. Καί αὐτό τό τηροῦσαν μέ προσοχή... Οἱ ἀρχαῖοι μάλιστα θεωροῦσαν βαρειά βρισιά ἂν τούς ἔλεγε κανένας: «οὐκ ἂν ἐν περιδείπνοις ἐπαινεθείς...». Δηλαδή εἶσαι τόσο παλιάνθρωπος, πού δέν θά βρεθεῖ κανεὶς οὔτε στήν παρηγοριά σου νά πεῖ καλό λόγο γιά σένα... Πολλές φορές οἱ παρηγοριές, ἂν μάλιστα ὁ πεθαμένος τύχαινε νά εἶναι πολύ γέρος, κατέληγαν σέ τραγούδια, σέ γλέντια. Ἡ κρασοποσία βλέπετε τά φέρνει αὐτά...

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ

1. ΟΙ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Σημαντική ή μέρα αυτή για τόν κάθε άνθρωπο. Σήμερα τ' Άη Γιαννιού νά ποῦμε γιορτάζουν οί Γιάννηδες, τ' Άη Σπυρίδωνα οί Σπύρηδες κλπ. Οί νοικοκυρές αὐτῶν πού γιορτάζουν ἑτοιμάζουν τό σπίτι: γενικό καθάρισμα καί κατασκευή γλυκισμάτων (στό χωριό μας συνηθίζεται ἡ μπακλαή καί τό κατημάρι) γιά νά φιλέψουν ἐκείνους πού θάρθουν νά εὐχρηθοῦνε τά χρόνια πολλά. Ὅσο κι ἄν εἶναι γιά τήν Ἐκκλησία μας μικρή κι ἀσήμαντη ἢ ἀ' γιορτή, γιά τόν ἑορτάζοντα εἶναι μέρα ἀργίας. Αὐτός θά φορέσει τά καλά του καί θά πάει στήν Ἐκκλησιά, ἀκόμα καί ἄν δέ ἐκκλησιάζεται ἄλλοτε... Μετά τή λειτουργία θά ἀρχίσουν οί ἐπισκέψεις. Συγγενεῖς καί φίλοι θά παρελάσουν, ἀλλά καί ὅσοι τῶχουν συνήθεια νά μὴν ἀφήνουν γιορτάσι γιά νά μαζεύουν γλυκά κἀνοντας ἐφόδιο καί γιά τό σπίτι τους... Αὐτός πού γιορτάζει, ἄν εἶναι στό σπίτι του, καλοδέχεται τούς ἐπισκέπτες. Ἄν βρίσκεται στό παζάρι, κερνάει ἀράδα τούς συγχωριανούς κι ἄν ἀκόμα δέν ἔχει κεράσει ποτέ του ἀπό τσιγκουνιά... Καί τό μεσημέρι καί τό βράδυ στό σπίτι του εὐωχία...

2. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Μεγάλη γιορτή τά Χριστούγεννα. Σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα ἡ μεγάλη αὐτή μέρα γιορτάζεται μέ ὀρισμένες ἐκδηλώσεις, πού βέβαια διαφέρουν ἀπό τόπο σέ τόπο. Στό χωριό μας ἡ μέρα αὐτή περνάει γιορταστικά, ἀλλά ἀπλᾶ καί χωρίς ἰδιαίτερες ἐκδηλώσεις. Ὅπως σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα ψάλλονται κ' ἐδῶ τά κάλλαντα ἀπό τά χαράματα ἀπό ὀμάδες παιδιῶν στά σπίτια:

*Καλὴν ἡμέραν, ἄρχοντες,
ἄν εἶναι ὀρισμός σας,
Χριστοῦ τήν θείαν γέννησιν
νά πῶ σ' ἀρχοντικό σας.
Χριστός γεννᾶται σήμερον
ἐν Βηθλεέμ τῇ πόλει κλπ.*

Ἐδῶ ἔχω νά ἀναφέρω κάτι, πού δέν ξέρω ἄν γίνεται σέ ἄλλα μέρη: Τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων γίνεται ἡ «σφαγή» τῶν γουρουνιῶν. Ὅλες σχεδόν οἱ οἰκογένειες τρέφουν ἀπό ἓνα γουρούνι. Τά τρέφουν μέ ἰδιαίτερη φροντίδα, ὥστε τα Χριστούγεννα νά ἔχουν γίνει μεγάλη καί παχειά, ἔτοιμα γιά τήν... θυσία. Πρωί – πρωί λοιπόν τῆς παραμονῆς ἀρχίζει ἡ σφαγή. Σκούζουν σπαραχτικά τα δύστυχα γουρούνια κι ἀκούγονται οἱ στριγγές καί διαπεραστικές κραυγές τους... Σέ λίγο θά ἐπικρατήσει σιγή, γιατί δέν θάχει μείνει κανένα. Κάθε οἰκογένεια ζεῖ μερικές μέρες μόνο μέ χοιρινό κρέας. Καί δέν συνηθίζουν ὅπως ἀλλοῦ νά παστώνουν ἓνα μέρος γιά νάχουν σέ ἄλλες στό μέλλον γιά μαγεύρεμα. Κάνουν κατάχρηση μέ τό κρέας αὐτό μαγειρεύοντάς το κατά διάφορους τρόπους: μέ πατάτες, μέ σέλινο, κεφτέδες, σπιτάδο κλπ. Συνήθως ὅμως ψητό. Σοῦβλες τεράστιες μέ ἐκλεκτά κομμάτια στή θράκα ἀπό ξύλα βελανιδιάς, τό λεγόμενο «κεμπάκ»: μέ ἀλατάκι, μέ ριγάνη, μέ μπόλιχο λεμόνι, πού μοσχοβολάει τό ἄτιμο καί δέν χορταίνεις τρώγοντας. Ὅταν μάλιστα τό τρῶς ἐκεῖ κοντά στό τζάκι παίρνοντας κρασάκι γνήσιο ντόπιο ἀπ' τήν «κυδωνιά»... τότε δέν ἔχεις παρά νά δικαιολογήσεις τούς χωριανούς, πού τρῶνε ἀπ' αὐτό ἐπί μέρες... Τώρα, πῶς μένουν αὐτά τά στομάχια γερά ἔπειτα ἀπό τόση δουλειά, αὐτό εἶναι ἄλλο θέμα! Καί ὅσες οἰκογένειες δέν ἔχουν θρέψει γουρούνι δέν μένουν χωρίς «κεμπάκ». Παίρνουν κομμάτια ὀλόκληρα ἀπό κείνους πού ἔχουν μεγάλα γουρούνια. Καί ἔτσι ὅλοι τρῶνε κατά κόρον κάμποσες μέρες. Πῶς ἔχει ἐπικρατήσει ἡ συνήθεια αὐτή τῆς «σφαγῆς τῶν χοίρων» δέν ξέρω νά πῶ...

3. Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Μεγάλη κι αὐτή μέρα γιά ὅλους, ἀφοῦ μάλιστα ἀρχίζουμε ἀπ' τήν ἡμερομηνία αὐτή νά μετράμε καί τό χρόνο καί νά λογαριάζουμε ἀπάνω - κάτω, ὅπως βέβαια μάς συμφέρει, πόσο περιθώριο τοῦ

χρόνου μας ύπολείπεται, περιθώριο πού όλο και μικραίνει... "Όταν ήμασταν νέοι, βιαζόμασταν νά μεγαλώσουμε... Τώρα μᾶς κακοφαινεται νά ἔχουμε φτάσει ψηλά... καί λέμε δέν γινότανε, κάθε μέρα πού περνάει νά κρατοῦσε καμιά δεκαριά χρόνια, ὥστε ν' ἀργήσουμε νά φτάσουμε ἐκεῖ πού ὅλα ὀδηγοῦν σέ... μόνιμες διακοπές! "Όμως, ἀφοῦ δέν γίνεται ἀλλιῶς. Λοιπόν... ἄς ποῦμε κάτι γιά τούς μῆνες, γι αὐτά τά μικρά κομματάκια τοῦ χρόνου, πού ἔρχονται καί περνᾶνε καί ξανάρχονται καί ξαναπερνᾶνε τά ἄτιμα τόσο γρήγορα σάν νά βιάζονται κι ἀφήνουν στήν πλάτη μας τόσο βάρος: ἄσπρα μαλλιά, χαλασμένα δόντια, ἐλάττωση ἀκοῆς, ἀδύνατα πόδια κλπ.

Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους στά πολύ παλιά χρόνια ἄρχιζε τήν 1 Μαρτίου. Ὁ μήνας αὐτός πῆρε τό ὄνομά του ἀπ' τό θεό τοῦ πολέμου ΜΑΡΣ (ἔτσι λεγότανε ὁ θεός τοῦ πολέμου στά λατινικά, στή Ρωμαϊκή γλῶσσα. Σημειώστε πώς τό ἡμερολόγιο πού χρησιμοποιοῦμε ἔχει τήν προέλευσή του ἀπ' τή Ρώμη, πού κάποτε ἦτανε κοσμοκράτειρα). Πρῶτος μήνας λοιπόν ὁ Μάρτης. Δεύτερος μήνας ὁ Ἀπρίλης, ἀπό κάποιο ρῆμα λατινικό πού σημαίνει «ἀνοίγω», μήνας λοιπόν πού τότε ἀνοίγουν τά μπουμπούκια τῶν λουλουδιῶν. Ἀκολουθεῖ τρίτος ὁ Μᾶης, ἀπ' τό ὄνομα τῆς ΜΑΙΑΣ, θεᾶς πού προστάτευε τίς γεννήσεις (μαία - μαμμή). Τέταρτος ὁ Ἰούνιος, ἀπ' τό ὄνομα τῆς θεᾶς Ἥρας, πού λεγότανε λατινικά JUNO. Πέμπτος ὁ Ἰούλιος ἀπ' τό ὄνομα τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα τῆς Ρώμης. Ἐκτος μήνας ὁ Αὐγουστος, ἀπ' τό ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα Αὐγούστου. Ἐβδομος ὁ Σεπτέμβρης ἀπό ΣΕΠΤΕΜ πού σημαίνει ἑφτά. Ὁγδοος ὁ Ὀκτώβρης ἀπ' τό λατινικό ΟΚΤΟ πού σημαίνει οκτώ (γι αὐτό χρειάζεται προσοχή ὅταν γράφουμε Ὀκτώβριος - χωρίς μ, ὄχι Ὀκτώ μ βριος). Νοέμβρης ὁ ἕνατος μήνας ἀπ' τό NOBEM πού σημαίνει ἑνιά καί δέκατος ὁ Δεκέμβρης ἀπ' τό λατινικό ΔΕΚΕΜ, πού σημαίνει δέκα. Ἐνδέκατος μήνας ὁ Ἰανουάριος ἀπ' τό ὄνομα τοῦ Ρωμαϊκοῦ θεοῦ Ἰανοῦ καί δωδέκατος ὁ Φεβρουάριος ἀπό τό λατινικό ρῆμα febere πού σημαίνει «καθαρίζω» (ὁ μήνας αὐτός ἦτανε ἀφιερῶμενος στήν γενική καθαριότητα). Ἀργότερα ἡ χρονιά ὀρίστηκε ἀρχίζει ἀπ' τόν Ἰανουάριο καί ἔτσι οἱ μῆνες πῆραν ἄλλη σειρά. Ἄν γράφουμε τους μῆνες με τή σειρά πού εἶχανε καί πού πῆραν, θά ἔχουμε

	παλιά σειρά		νέα σειρά
1.	Μάρτης	1.	Ἰανουάριος
2.	Ἀπρίλης	2.	Φεβρουάριος
3.	Μᾶης	3.	Μάρτης
4.	Ἰούνιος	4.	Ἀπρίλης
5.	Ἰούλιος	5.	Μᾶης
6.	Αὐγουστος	6.	Ἰούνιος
7.	Σεπτέμβρης	7.	Ἰούλιος
8.	Ὀκτώβρης	8.	Αὐγουστος
9.	Νοέμβρης	9.	Σεπτέμβρης
10.	Δεκέμβρης	10.	Ὀκτώβρης
11.	Ἰανουάριος	11.	Νοέμβρης
12.	Φεβρουάριος	12.	Δεκέμβρης

"Όπως βλέπετε, στή νέα σειρά, αὐτή πού ἰσχύει τώρα, τά πράγματα ἄλλαξαν. Ὁ Μάρτης δέν εἶναι πρῶτος τώρα, ἀλλά τρίτος, ὁ Σεπτέμβρης ἄς ἔγινε ἀπ' τό ἑφτά δέν εἶναι ἑβδομος, ἀλλά ἕνατος. Ὁ Ὀκτώβρης ἄς ἔγινε ἀπ' τό ὀκτώ δέν εἶναι ὄγδοος, ἀλλά δέκατος κλπ.

Στά παιδικά μου χρόνια ἡ παραμονή τῆς πρωτοχρονιάς περνοῦσε ἔτσι ἄρχιζαν πρωί - νύχτα τά κάλαντα. Μιά - δυό παρέες ζουρνάδες καί νταούλια περνοῦσαν ἀπό ὅλα τά σπίτια λαλώντας τά κάλαντα. Ἐπίσης ὁμάδες παιδιά ἔκαναν τό ἴδιο ψάλλοντας κι αὐτές τά κάλαντα:

*Ἀρχιμηνιά κι ἀρχιχροινιά,
ἀρχή καλός μας χρόνος,
Ἅγιος Βασίλης ἔρχεται...*

Πίσω τους ἕνα πλῆθος παιδιά... Σωστό πανηγύρι! Καί οἱ νοικοκυρές φίλευαν τά παιδιά γλυκά καί χρήματα. Καί, ὅταν τό πανηγύρι αὐτό τέλειωνε, τά παιδιά ἔτρεχαν στίς γύρω ραχοῦλες καί ξερίζωναν «κουτσούνες» μεγάλες. Ἡ κουτσούνα εἶναι ἕνας μέγας κόνδυλος σάν κεφάλι μέσα στή γῆ (ὅπως ἡ πατάτα). Ἀπ' ἔξω φαίνονται τά φύλλα της πολύ μέγала καί πλατειά μέ πολύ βαθύ πράσινο χρῶμα, πού προδίδουν τήν ὑπαρξη τοῦ χωμένου στή γῆ κόνδουλου. Εὐδοκιμεῖ πάνω σέ λόφους καί μοιάζει με

τεράστιο κρεμμύδι. Οί κουτσοῦνες, καί ξεριζωμένες ἀκόμα, κρατᾶνε πολύ καιρό σάν χλωρές, εἶναι δηλ. μακρόβιες, ζοῦνε πολύ. Τά παιδιά τίς ἔριχναν στίς στέγες τῶν σπιτιῶν. Καινούργιες θά ρίξουν τήν ἄλλη χρονιά. Καί εἶχε τοῦτο τό νόημα: νά ζοῦνε κ' οἱ οἰκογένειες πολύ, ὅπως οἱ κουτσοῦνες. Ἐάν κανένα σπίτι δέν εἶχε κουτσούνα, αὐτό τό θεωροῦσαν γρουσουζιά... Σέ λίγο, πρὸς τό μεσημέρι, τά καφενεῖα γιόμιζαν παιδοπούλια. Τό καθένα ζητοῦσε τάχα τόν πατέρα του ἢ κάποιον δικό του, γιά νά τοῦ δώσει τάχα κάποια παραγγελία. Κι αὐτό γινότανε συνέχεια γιά νά βλέπουν συγγενεῖς καί φίλοι γιά νά τούς φιλοδωροῦν, γιά νά τούς κάνουν «μπονναμᾶ». Κι ἄν ἔμενε κανένας χωρίς νά κάμει μπονναμᾶ, τόν εὔρισκαν τά παιδιά τήν ἄλλη μέρα! Δέ γλύτωνε κανεῖς ἀπ' τή φορολογία... Ἐτσι γιόμιζαν οἱ τσέπες... Κι ὄχι βέβαια γιά ἀποταμίευση. Θά ξόδευαν τήν εἴσπραξη τήν ἴδια κι ὅλας μέρα γιά καραμέλλες καί ἄλλες λιχουδιές, πού δέν εἶχαν τή δυνατότητα νά τίς γευτοῦν τίς ἄλλες μέρες... Καί ἡ νύχτα ἀπ' τούς ἄντρες στά σπίτια καί στά καφενεῖα περνοῦσε μέ χαρτοπαίγνιο ὡς τό πρῶι μέ πασέτα, τριανταένα, τριόμοφο, σόλιο καί μέ ἄλλα παιγνίδια τοῦ καιροῦ μας. Γιά τούς κερδισμένους ἦτανε καλά. Οἱ χαμένοι τά ἔβαζαν μέ τήν τύχη, πού τήν μπερδευαν μέ τόν Ἀη Βασίλη, πού ἄκουγε βρισιές καί βλαστήμιες...

4. ΤΑ ΦΩΤΑ

Μέρα πού ἀγιάζουν τά νερά μέ τή βάφτιση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἱερέας ἀπ' τά χαράματα (5 Ἰανουαρίου) μέ τήν ἀγιαστούρα θά περάσει ἀπό ὅλα τά σπίτια γιά νά προαγιάσει τά νερά ψάλλοντας τό «Ἐν Ἰορδάνη βαπτιζομένου Σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη προσκύνησις». Καί μεῖς τά παιδιά φροντίζαμε νά μετᾶσχουμε στήν ομάδα πού ἀκολουθοῦσε τόν παπᾶ γιά νά παίρνομε χαρτζιλίκι... Ἐτσι ὅλα ἐτοιμαζόνταν γιά τήν ἄλλη μέρα, τήν ἡμέρα τῶν Φώτων, τοῦ Ἀγιασμοῦ. Πλήθος οἱ «μαστραπάδες» καί τά ἄλλα δοχειάκια, πῆλινα ἢ γυάλινα, στήν Ἐκκλησία, πού θά γιομίσουν ἀπ' τό ἀγιασμένο νερό. Θά πιοῦν ἀπ' αὐτό ὅλοι στό σπίτι. Θά ραντίσουν οἱ νοικοκυρές τά δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ, τήν αὐλή καί τά κατοικίδια ζῶα. Θά στείλουν νά ραντίσουν καί τά χωράφια καί τά ζῶα καί θά κρατήσουν ἕνα μπουκαλάκι ἀγιασμένο νερό σφραγισμένο, πού κρατάει ἀγάλαγο ὅλο τόν χρόνο. Τά πάντα σήμερα ἀγιάζουν. Τά πάντα!

5. ΟΙ ΑΠΟΚΡΙΕΣ

Καί ἐδῶ, ἄν πῶ «ἄχ, ... ἐκεῖνα τά χρόνια τά παλιά», θά πείτε πῶς τό λέω λόγω ἡλικίας... καί πῶς ἀπό συνήθεια βλέπω ὅλα τά παλιά ὠραῖα καί τά νοσταλγῶ... Μπορεῖ νά συμβαίνει κι ἔτσι. Μά, τί τά θέλετε; Ὅπως κι ἄν τό κάμεις, ὅλα τά παλιά ἦσαν ὠραῖα... Σέ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῶν παλιῶν ἔβλεπες νά φαίνεται καί νά ξεχειλίζει ἡ ἀγάπη, πού σήμερα δύσκολα τή βλέπουμε καί τόσο καθαρῆ... Ὁ γάμος, τά βαφτίσια, τά πανηγύρια, οἱ ἀποκριές καί τόσες ἄλλες ἐκδηλώσεις ἔπαιρναν μιᾶ καθολικότητα μέ μιᾶ πλουσία συμμετοχή τῶν χωριανῶν πού ἐπί τέλους συνδέονται μέ μιᾶ συγγένεια, μέ μιᾶ κουμπαριά, μιᾶ φιλία κλπ., πράγματα πού ἔδειχναν ἔντονα τό σύνδεσμο τοῦ συγγενῆ, τοῦ φίλου, τοῦ γείτονα... Βέβαια ὁ κόσμος ἔχει ἀλλάξει καί πολλές ἀπ' τίς παλιές συνήθειες ἔχουν πάθει... ἀβαρίες. Θά ἦτανε δέ καί ἀνόητο, ἄν ἐμεῖς οἱ παλιοί εἶχαμε τήν ἀφέλεια νά πιστεύουμε πῶς θά μπορούσαν ἐκεῖνα τά παλιά νά ξαναγυρίσουν... Μακάρι νά ἦταν δυνατό αὐτό νά γίνει. Δέν θά εἶχαμε νά χάσουμε, γιατί ἔτσι θά ἐξασφαλίσαμε ἐκεῖνο τό ὑπέρτατο γιά τίς κοινωνίες ἀγαθό: τήν ἀγάπη μεταξύ μας, πού τώρα πολύ ἔχει λείψει. Ὅμως ἀναγνωρίζουμε πῶς οἱ νέοι νόμοι καί οἱ νέες συνθήκες πού ἔχει δημιουργήσει ἡ ζωὴ γύρω μας, δέν ἐπιτρέπουν τέτοιες ἐλπίδες... Πᾶνε αὐτά! Ἄς μὴν ἀφήσουμε ὅμως νά χαθοῦν τά πάντα. Καί ὅσο ἀφορᾶ σέ μᾶς τούς παλιούς, δέν ἔχει ἀπομείνει παρά ἡ ἐλπίδα καί τό δικαίωμα νά θυμόμαστε... Κι αὐτό κάνουμε τώρα... Λοιπόν ἄς ποῦμε λίγα γιά τίς ἀποκριές τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ. Τότε σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ὅλος ὁ κόσμος νήστευε, ὅπως καί σέ ἄλλες μέρες τοῦ χρόνου, πού ὀρίστηκαν ἀπ' τήν Ἐκκλησία. Βέβαια ὑπῆρχαν καί κείνοι, πού «ἔτρωγαν»... Μά αὐτοί ἦσαν λίγοι καί κάθε τέτοια μάλιστα περίπτωση ἔκανε ἐντύπωση σάν ἐξαίρεση ἀπ' τόν κανόνα τόν γενικό, ὅπως σήμερα ἀποτελοῦν ἐξαίρεση ὅσοι... νηστεύουν. Ἐδῶ δέν ἔχω πρόθεση νά κάμω μάθημα γιά νά δείξω πῶς ἡ νηστεία ἐπιβάλλεται σάν μιᾶ πειθαρχία ψυχική, ἀλλά καί ἀπό πλευρά ὑγιεινῆ. Ὅχι. Ὅλα τά παραπάνω τά λέω γιά νά δείξω τί νόημα εἶχαν οἱ προπαρασκευές καί οἱ ἐτοιμασίες. Ἐπί 40 μέρες θά νηστεύαμε γιά νά γίνουμε ἔτοιμοι νά δεχθοῦμε τίς μέρες τῆς Μ. Ἑβδομάδας καί τοῦ Πάσχα.

Λοιπόν, τήν **Κυριακή τῆς Τυρινῆς** ἔπρεπε νά γευτοῦμε πολλά φαγητά καί διάφορα, γιατί ἀπ' τήν ἄλλη μέρα, τήν Καθαρή Δευτέρα, θά ἄρχιζε ἡ δοκιμασία τῆς πολυήμερης νηστείας: Κρέατα, πίττες, γιουρτίια, γλυκά κλπ. Σέ πολλά σπίτια δυό καί τρεῖς καί πέντε οἰκογένειες μαζεύονταν σέ κοινό

τραπέζι. Ήφεροναν εκεί και τὰ φαγητά τους και τήν καλή καρδιά τους για τήν ευωχία. Φαγοπότι γερό σέ ένα τραπέζι από 20 και 30 άτομα πολλές φορές. Άστεια, γέλια, ανέκδοτα, ιστορίες και τραγούδια ως αργά τή νύχτα. Δέν έπρεπε νά μείνει τίποτα για τήν άλλη μέρα, τήν Καθαρή Δευτέρα, τήν πρώτη μέρα και επίσημη τής μεγάλης περιόδου τής νηστείας, πού θά προετοίμαζε τούς Χριστιανούς για νά δεχτούν μέ καθαρή καρδιά τίς μέρες του Θείου Πάθους. Δέν έπρεπε νά μείνει τίποτα πού νά θυμίζει τή νύχτα εκείνη των συμποσίων, αφού θάρχιζε ή περίοδος τής «καθάρσεως» και δέν έπρεπε νά σκανδαλιστεί κανένας αδύνατος και φάει και «άρτηθει» και μολευτεί τό σπίτι του... Και μεις τὰ παιδιά τρώγαμε αυτή τή νύχτα κι όλο τρώγαμε και πίναμε νερό κι άλλο νερό για νά... πεινάσουμε έτσι και συνεχίσουμε τό φαγητό, χωρίς ή παιδική μας απληστία νά επιτρέπει νά καταλάβουμε πώς έτσι φουσκώναμε και παραφουσκώναμε, ώστε σέ λίγο νά βρεθούμε... εκτός μάχης. Κάναμε άγωνά και στό τέλος πέφταμε άνίκανοι για παραπέρα δράση!

Καθαρή Δευτέρα. Ψωμάκι, έλιές, κρεμμυδάκια, χαλβας, ταραμας... Τέτοια μέρα δέν τολμούσε κανείς νά «άρτηθει», γιατί ή κατακραυγή έπαιρνε διαστάσεις και γιατί τυχόν κακό πού θά πάθαινε μιá οικογένεια τό αποδίδαμε στήν άμαρτία αυτή. Και όλη ή Καθαρή Δευτέρα περνούσε σαν ένα περίεργο πανηγύρι. Έχουν ειπωθεί πολλά για τίς γιορτές τής Άποκριάς, για τὰ βαψίματα, τίς μεταμφιέσεις, τὰ μασκαρέματα, τὰ εύθυμα τραγούδια, τὰ πειράγματα κλπ. Όλα αυτά θεωρούνται σαν ύπολείμματα θρησκευτικών τελετών των αρχαίων λαών, πού έχουν όμως τόσο μπερδευτεί και παραποιηθεί, ώστε νά μήν υπάρχουν σήμερα σαφείς έξηγήσεις για τήν αρχή τους, για τήν προέλευσή τους... Λέει τό Εύαγγέλιο: «Όταν νηστεύετε, μή γίνεσθε σκυθρωποί όπως οί ύποκριταί. Άφανίζουσι γάρ τὰ πρόσωπα αυτών, ίνα φανώσι τοίς ανθρώποις νηστεύοντες». Δηλαδή οί ύποκριτές, πού ήθελαν νά φαίνονται ότι σαν εύσεβείς και τηρητές των νόμων πού ήσαν νηστεύουν και τό δείχνουν μέ διάφορα διακριτικά στό πρόσωπο και στήν άμφίεση. Και οί Χριστιανοί, για νά τούς ειρωνευτούν και για νά τούς γελοιοποιήσουν, βάφονται αυτή τή μέρα και μασκαρεύονται μέ μπογιές στό πρόσωπο και μέ ιδιότροπες φορεσιές και μάσκες για νά μάς δείξουν... πώς νηστεύουν... Όπωσδήποτε, όποιαν αρχή και προέλευση κι άν έχουν οί εκδηλώσεις αυτές, είτε δηλ. είναι ύπολείμματα θρησκευτικών τελετών αρχαίων λαών είτε έχουν σχέση μέ τή διάθεση των Χριστιανών νά ειρωνευτούν τούς ύποκριτές, γεγονός είναι πώς τήν Καθαρή Δευτέρα γίνεται πανζουρλισμός! Τό μισό χωριό, παρέες - παρέες περιέτρεχαν τίς γειτονίες και τὰ σπίτια μασκαρεμένοι. Ο Βασίλης Τέλιος ή Βαρελάς παρίστανε, ντυμένος πολύ περίεργα, τό «Γερμανό γκιατρώ», πού έβγαζε μάτι... άμα πονούσε δόντι και μέ διάφορα σύνεργα και άστεία εξέταζε τούς προσερχομένους άσθενείς, κάνοντας τόν κόσμο νά ξεκαρδίζεται στά γέλια! Ο Άλέξης Μπεκατώρος ή Φραγκαλέξης μέ τὰ έξυπνα άστεία του και τὰ πειράγματά του καυτηρίαζε, άστεία - σοβαρά, άδυναμίες και κακές πράξεις συγχωριανών μας... Ο Μανόλης Κασσαλής, μασκαρεμένος και καβάλα άνάποδα στό γαϊδουράκι, φορτωμένο καλάθια και μπουκάλες, άντλούσε και μοίραζε γάλα άπ' τὰ καλάθια και τυρί άπ' τίς μπουκάλες μέσα σέ γέλια άκράτητα! Επίσης κρατούσε σημειώσεις στόν... πισινό του γαϊδουριού για αίτήματα πού του ύπόβαλλαν χωριανοί, για νά σατιρίσει τούς υποψήφιους βουλευτάδες, πού κρατάνε σημειώσεις στά πακέτα σιγαρέτων, πού τὰ πετάνε άμα τελειώσουν τὰ σιγάρα και χάνονται έτσι και τὰ... αίτήματα των ψηφοφόρων. Ο Γιώργης Μυτιλήνης καβάλλα σέ σκελετωμένο άλογο και ντυμένος στρατηγός μέ τρία άστρα (τό τρίο καρώ τής παλιάς τράπουλας) στίς έπωμίδες, μέ κυάλια και μέ σπηρούνια πού είχε δεμένα στά... ξυπόλητα πόδια του, περιέτρεχε τό χωριό (τί τραβούσε εκείνο τό έρρημο άλογάκι!) δίνοντας διαταγές άκατάληπτες και όδηγίες για μιá μάχη τάχα πού διηύθυνε ---σαν τόν Δόν Κιχώτη πού περιγράφει στό βιβλίο του ο Ίσπανός μυθιστορηματογράφος Θεοβάντες--- σκορπώντας άφθονο τό γέλιο, ενώ αυτός ο άθεόφοβος κατάφερνε νά μένει σοβαρός και άγέλαστος ---άμ τί στρατηγός πολεμιστής θά ήτανε άν γελούσε,--- Και άλλοι μέ άλλα άποκριάτικα εύρήματα και τερτίπια έκαναν τὰ ίδια... επί χρόνια όλόκληρα! (Άπ' αυτούς σήμερα δέν ζει κανένας...). Έτσι μέ τόν τρόπον αυτό κατάφεραν νά ύπογραμμίσουν τό νόημα τής αρχής τής Σαρακοστής...

Σήμερα γίνεται τίποτες όμοιο; Δέν ξέρω.

6. ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Η προετοιμασία για τό Πάσχα αρχίζει μέ τή Νηστεία τής Μ. Σαρακοστής. Όμάδες άγοριών και κοριτσιών κάτω άπ' τίς «λότζες» σπιτιών ή σέ άλλους χώρους έψαλλαν τόν παρακάτω θρήνο. Τόν έψαλλαν σέ σκοπό λυπητερό τὰ βράδια άμα νύχτωνε και δυνατά, ώστε στό χωριό νά δημιουργείται κατάλληλο, πένθιμο κλίμα:

«Σήμερα μαύρος οὐρανός, σήμερα μαύρη μέρα.
 Σήμερα ὅλοι θλίβονται καί τά βουνά λυποῦνται.
 Ἡ Μάρθα κ' ἡ Μαγδαληνή καί τοῦ Χριστοῦ ἡ μάνα
 καί τοῦ Ἰακώβου ἡ ἀδερφή κ' οἱ τέσσερες ἀντάμα,
 ἐπῆραν τό στρατί - στρατί, στρατί τό μονοπάτι...
 Τό μονοπάτι τσ' ἔβγαλε μέσ' στοῦ ληστοῦ τήν πόρτα...
 - Ἄγιε μου Γιάννη Πρόδρομε καί βαφτιστή τοῦ γιοῦ μου,
 μήν εἶδες τόν υἱόκα μου καί σέ τό δάσκαλό σου;
 - Δέν ἔχω στόμα νά σοῦ πῶ καί χεῖλια νά μιλήσω...
 βλέπεις ἐκεῖνον τόν γυμνό, τόν παραπονεμένο,
 ὁπού φορεῖ πουκάμισο στό αἶμα βουτηγμένο,
 ὁπού φορεῖ στήν κεφαλή ἀγκαθερό στεφάνι;
 κείνος εἶναι ὁ γιόκας σοῦ κι ἐμεῖ ὁ δάσκαλός μου»...

(Ἐδῶ γίνεται συγχύση στά ὀνόματα. Δέν εἶναι ὁ Βαφτιστής Ἄη Γιάννης, ἀλλά ὁ μαθητής τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής).

Ἔτσι ἔρχεται ἡ Μεγάλη Ἑβδομάδα, ἡ Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἀπ' τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Ἀπ' τά χαράματα τῆς μέρας αὐτῆς ομάδες παιδιῶν γυρίζουν ἀπό σπίτι σέ σπίτι λέγοντας τόν «Λάζαρο». Σέ ἕνα χοντρό καλάμι ἢ ξύλο στήν κορφή κρέμεται ἕνα ξύλινο στεφάνι (συνήθως ὁ κόθρος τῆς σῆτας, τῆς κρισάρας, πού μ' αὐτή κοσκινίζουν οἱ γυναῖκες τό ἀλεύρι) στεριώνεται. Ἀπ' τό στεφάνι τοῦτο κρέμονται μεταξωτά μεγάλα μαντήλια καί κουδουνάκια, τά «βρονταλίδια». Αὐτός ἦταν ὁ «Λάζαρος». Ὅταν τά παιδιά, ἡ ομάδα, ἔμπαινε στό σπίτι; ἄρχιζαν νά ἱστορᾶνε τραγουδιστά τό θαῦμα τῆς ἀνάστασης τοῦ φίλου τοῦ Χριστοῦ Λαζάρου, κουνώντας τόν «Λάζαρο», ὥστε τά κουδουνάκια νά ἤχουν...

Σήμερα ἔρχεται ὁ Χριστός μας,
 ὁ ἐπουράνιος Θεός μας.
 Εἰς τήν πόλη Βηθανία
 Μάρθα κλαίει καί Μαρία
 Λάζαρο τόν ἀδερφό τους,
 τόν γλυκύν καί γκαρδιακό τους».

Οἱ ἀδερφές τοῦ Λαζάρου ὑποδέχονται τό Χριστό καί τοῦ ἀναγγέλλουν τό θάνατο τοῦ ἀδερφοῦ τους (ὅλα αὐτά λέγονται τραγουδιστά). Ὁ Χριστός ἀπαντᾷ καί γίνεται ὁ παρακάτω διάλογος:

«- Ἄδη Τάρταρε καί Χάρο,
 Λάζαρο θά σοῦ τόν πάρω!
 Πορευθῆς ἀπό τόν Ἄδη
 τί ἐξαίσιο σκοτάδι...
 Λάζαρος ἐλευθερώθη,
 ἀναστήθη κ' ἐσηκώθη!
 ζωντανός, σαβανωμένος
 καί μέ τό κερὶ ζωσμένος»...

Καί οἱ γυναῖκες ρωτᾶνε τό Λάζαρο:

«Πές μας Λάζαρε τί εἶδες
 εἰς τόν Ἄδη πού ἐπῆγες;
 - Εἶδα φόβους, εἶδα τρόμους,
 εἶδα βάσανα καί φόβους κλπ.».

Ακολουθοῦσαν τὰ φιλοδωρήματα. Τίς περισσότερες φορές καί ἅμα ὑποφιαζόμεσταν πῶς ἡ νοικοκυρά σάν φτωχιά θά ἔδινε μικρό φιλοδώρημα, λέγαμε μέσες - ἄκρες ἀπ' τό τραγούδι τοῦ «Λαζάρου». Βιαζόμεσταν νά προλάβουμε καί τὰ ἄλλα σπίτια, γιατί ἄρχιζε νά χαράζει...

Τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου οἱ νεοπαντρεμένοι τῆς χρονιάς πῆγαιναν ὁμαδικά, ὅσα ζευγάρια κι ἄν ἦσαν, μακρῶς στή «Λεσινίτσα» καί ἔκοβαν κλαδιά ἀπό βάγια καί τὰ ἔφερναν, φορτώματα ὀλόκληρα, στήν Ἐκκλησία. Μέ αὐτά ἔστρωναν τό δάπεδο τοῦ Ναοῦ, στόλιζαν τό ἐσωτερικό, τίς εἰκόνες καί τὰ στασίδια, καί ὁ Παπᾶς κρατοῦσε μέσα σέ κανίστρες, σέ κοφίνια ὅσα βάγια ὑπολόγιζε πῶς θά χρειαστοῦν γιά νά τὰ μοιράσει τήν ἄλλη μέρα, τήν Κυριακή τῶν Βαγιῶν...

Ἔτσι ἄρχιζε ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ. Συγκίνηση καί δέος ἐπικρατοῦσε ὅλες τίς ἡμέρες αὐτῆς τῆς Ἑβδομάδας. Οἱ Πύλες ὀρθάνοιχτες καί γιομίζει ἡ Ἐκκλησία ἀπό κόσμο τὰ βράδια, πού φάλλονται οἱ ἀκολουθίες τοῦ Νυμφίου καί τῶν Παθῶν. Οἱ καμπάνες βουβές τώρα σάν νά ἔχουν ψυχρή ἀνθρώπινη καί δέ μποροῦν ἀπό πόνο νά ξεφωνίσουν... Ἔξω στό προαύλιο ἀνάβουν φωτιές, σάν ἐκεῖνη τή φωτιά πού εἶχε ἀνάψει ὁ ὄχλος ἔξω ἀπό τό δικαστήριο τοῦ Χριστοῦ: Τό λέει καί τό Εὐαγγέλιο: «Εἰστήκεσαν δέ οἱ δοῦλοι καί οἱ ὑπηρεταί ἀνθρακίαν πεποιηκότες, ὅτι ψυχρός ἦν καί ἐθερμαίνοντο... Ἦν δέ μετ' αὐτῶν καί ὁ Πέτρος ἐστῶς καί θερμαινόμενος...» Φωτιές κι ἔξω ἀπ' τίς Ἐκκλησίες μεγάλες, θρεμμένες μέ κληματόξυλα, μέ σανίδες, μέ κούτσουρα καί καμιά φορά μέ παραθυρόξυλα! Ἔνα πλήθος παιδιά κι ἄντρες ἀκόμα τρέχουν καί πηδοῦν γύρω ἀπ' τίς φωτιές κι ἀστραποβολοῦν μέσα στό σκότος καί βροντοχτυπᾶνε μέσα στήν ἡσυχία τῆς νύχτας τὰ πυροτεχνήματα: «Οἱ σαλιόρες, τὰ βαρελότα, τὰ τρίγωνα ἢ σκαστούρια». Κάτι σάν ἀναπαράσταση τοῦ δράματος τοῦ θεανθρώπου καί μιᾶ συνήθεια πού τήν κρατοῦν στά χωριά οἱ χριστιανοί ζωντανή καί χωρίς διακοπή ὅλα τὰ βράδια ὡς τή Μ. Παρασκευή. Μέσα ἀπ' τόν Ναό ἀκούγονται τὰ ὠραῖα καί καταλυτικά τροπάρια, πού ἀνιστορᾶνε τό μαρτύριο τοῦ Χριστοῦ: «Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός», «τόν Νυμφῶνα σου βλέπω, Σωτήρ μου κεκοσμημένον...», «Ἐρχόμενος ὁ Κύριος πρός τό ἐκούσιον πάθος...», «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...», «Ἡ πόρνη ἐν κλαυθμῷ ἀνεβόα οἰκτίρμον...», «Σήμερον τό κατά τοῦ Χριστοῦ πονηρόν εἰ συνήχθη συνέδριον...», «Σήμερον κρεμάται ἐπί ξύλου...», «Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου...», «Ἦδη βάπτεται κάλαμος ἀποφάσεως παρά κριτῶν ἀδίκων...», κλπ. κλπ. Αὐτές εἶναι οἱ «ἀγρυπνίες». Ἔτσι περνοῦν τὰ βράδια τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, τῆς Μ. Δευτέρας, τῆς Μ. Τρίτης, τῆς Μ. Τετάρτης.

Μεγάλη Πέμπτη: Ἀπό νωρίς οἱ φοῦρνοι καπνίζουν. Ψήνονται τὰ κολουρία καί τὰ «ψυχούδια». Οἱ γυναῖκες σέ λίγο θά πᾶνε στήν Ἐκκλησία μέ ἕνα πιάτο κόλλυβα καί ἕνα πρόσφορο, τή «λειτουργιά». Σήμερα εἶναι ἡ μέρα τῶν ψυχῶν. Θά διαβαστοῦν ἀπ' τόν παπᾶ τὰ ὀνόματα τῶν πεθαμένων κάθε οικογένειας. Τό βράδυ διαβάζεται καί φάλλεται ἡ Ἀκολουθία τῶν Παθῶν μέ τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια. Ἀπό σήμερα στά καφενεῖα «κρεμιέται ὁ φάντης». Δέν πιάνουν χαρτιά τράπουλας ὡς τή Λαμπρή.

Μεγάλη Παρασκευή: Τό κορύφωμα τοῦ Θείου Πάθους. Συγνεφιά καί κατῆφεια. Ἡ Φύση σάν νά πενθεῖ. Θλίψη παντοῦ. Οὔτε χύτρα στή φωτιά οὔτε τραπέζι στρώνεται στά σπίτια σήμερα... Ἀπ' τό πρωί οἱ κοπέλλες μαζεῦουν λουλούδια. Μετά τήν Ἀκολουθία τῶν Ὁρῶν στολιζεται ὁ Ἐπιτάφιος καί ὕστερα μικροί καί μεγάλοι καί πολλοί συγχωριανοί, πού μένουν σέ ἄλλα μέρη καί σήμερα ἦρθαν στό γενέθλιο χωριό, βρίσκονται σέ κίνηση. Θά περάσουν ἀπ' τόν Ἐπιτάφιο νά προσκυνήσουν... Στά παλιά χρόνια ἡ περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου γινότανε τὰ χαράματα τῆς Μ. Παρασκευῆς. Ποιός παλιός θυμάται νά ἔκλεισε μάτι αὐτή τή νύχτα; Θυμᾶμαι... τί τραβοῦσε ἐκεῖνο τό πατρικό μας σπίτι... Ἐπειδὴ ἦτανε δίπλα στήν Ἐκκλησία, ἔκρυσαν σ' αὐτό τὰ «σειστρα», τὰ «γλωσσίδια» ἀπ' τίς καμπάνες, γιά νά ἐμποδιστοῦν νά σημάνουν τίς καμπάνες οἱ νέοι, πού βιάζονταν νά ξεσηκώσουν τοὺς λίγους πού προσπαθοῦσαν νά κοιμηθοῦν... Μά, ἄν δέν εἶχαν τὰ γλωσσίδια, χρησιμοποιοῦσαν πέτρες ἢ ξύλα γιά νά μὴν ἀφήσουν ἡσυχες τίς καμπάνες, πού ἦσαν κρεμασμένες σέ μιᾶ μεγάλη ἀμυγδαλιά ἔξω στό προαύλιο, ἀκόμα καί ντενεκέδες, πού περιτρέχοντας τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ τοὺς χτυποῦσαν κάνοντας δαιμονισμένο θόρυβο καί φωνάζοντας ρυθμικά ὅλοι μαζί «ῶρα τῶ Ἐκκλησίας»... Ἔτσι ἀναστάτωναν τὰ πάντα καλῶντας τοὺς χωριανούς νά ἀγρυπνήσουν! Τώρα αὐτό τό κακό ἔχει σταματήσει. Καί τό λέω κακό, γιατί ἦτανε μιᾶ ταλαιπωρία χωρίς νόημα... Μὴν κοιτᾶτε πού ἐμεῖς οἱ παλιοί νοσταλγοῦμε κάθε τι πού γινότανε καί ὅπως γινότανε τότε καί λέμε «ἄχ... ἄς ἦταν νά γινότανε ὅπως τότε...». Καί ἡ φωτιά ὅλη νύχτα τροφοδοτοῦτανε. Τώρα ἡ περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου γίνεται τό βράδυ τῆς Μ. Παρασκευῆς. Ἐχει λίγα χρόνια πού καταργήθηκε ἡ παλιά συνήθεια. Φάλλεται ἡ Ἀκολουθία, φάλλονται ἀπό ὀμάδες νέων τὰ «ἐγκώμια» («ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθη, Χριστέ» - «Ἄξιον ἐστὶν μακαρίζειν σέ τήν Θεοτόκον» - «Αἱ

γενεαί αἱ πᾶσαι ὕμνον τῇ ταφῇ σου...») καί τὰ Εὐλογητάρια καί ὕστερα ξεκινάει ἡ πάνδημη πομπή, ἡ περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου. Ἀπ' τήν Ἐκκλησία ἡ πομπή διασχίζει τό χωριό καί φτάνει στό Νεκροταφεῖο ὅπου γίνεται ἐπιμνημόσυνη δέηση καί μέ τόν ἴδιο ρυθμό ἐπιστρέφει. Καθ' ὅλη τή διάρκειά τῆς περιφορᾶς ψάλλεται τό τροπάριο «Τόν ἥλιον κρύψαντα τίς ἰδίας ἀκτίνας καί τό καταπέτασμα τοῦ Ναοῦ διαρραγέν τῷ τοῦ Σωτήρος θανάτῳ, Ἰωσήφ θεασάμενος προσήλθε τῷ Πιλάτῳ καθικετεύων καί λέγων δός μοι τοῦτον τόν ξένον ἵνα κρύψω ἐν τάφῳ... κλπ.». Ἐδῶ θυμᾶμαι μέ συγκίνηση τόν Κλεώπα πού δέν παρέλειπε κάθε χρόνο νά ψάλλει μέ βοηθούς του ἐμᾶς καί πού μέσα στήν ἡσυχία τῆς νύχτας ἀκουγότανε σάν θρῆνος... Ὁ Ἐπιτάφιός κρατεῖται ἀπό τέσσερες ἄντρες, πού ἔχουν σάν τάμα νά κάνουν τό ἴδιο κάθε χρόνο. Ἐδῶ θυμᾶμαι τόν μακαρίτη Δημήτρη Τσάμη, πού σάν ξωμάχος δέν πῆγαινε ποτέ του στήν Ἐκκλησία, μά πού δέν ἔλειπε τέτοια βραδιά ἀπ' τό τάμα του... Καί τήν θέση του τήν ἤξεραν ὅλοι καί δέν τήν ἔπαιρνε κανένας. Τώρα τή θέση τήν πῆρε ὁ Σπύρος Γερασ. Κουλουρῆς, πού ἐργάζεται μακριά ἀπ' τό χωριό μας καί ὅμως αὐτή τή βραδιά θά φροντίσει νά βρεθεῖ στή θέση του! Στό διάστημα τῆς περιφορᾶς οἱ καμπάνες ἤχουν πένθιμα. Ὅταν ἡ πομπή γυρίσει στήν Ἐκκλησία, βρίσκει τίς πύλες κλειστές. Ὁ Ἱερέας καί οἱ ψάλτες, μέσα σέ μιᾶ νεκρική σιγή ψάλλουν «Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ἡμῶν καί ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι... καί εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης!». Ἕνας ἀπό μέσα, πού παριστάνει τόν Ἄδη (αὐτόν τόν ρόλο παλιά τόν εἶχε ὁ Νάσος Λ. Καλύβας, τώρα τελευταία τόν πῆρε ὁ Πάνος Α. Στέλιος), ρωτάει δυνατά. «Καί τίς ἐστίν οὗτος ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης;» Ἐπαναλαμβάνεται τοῦτο δυό φορές ἀκόμα. Στήν τρίτη ὁ Ἱερέας μέ δυνατό χτύπημα μέ τό πόδι κάνει τήν Πύλην, ἀνοίξει διάπλατη γιά νά περάσει «ὁ δυνατός καί κραταίος, ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης!», ὁ καταλυτής τοῦ κράτους τοῦ Ἄδη, σίγουρο προμήνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ! Μέσα στόν Ναό τώρα ψάλλεται τό «Ἀνάστα ὁ Θεός κρίναι τήν Γῆν». Διαβάζονται οἱ σχετικές Προφητείες (τάμα νά τίς διαβάξει εἶχε ἄλλος ξωμάχος, ὁ συνομήλικός μου καί φίλος Ἀποστόλης Γ. Στέλιος, μακαρίτης τώρα...) καί ἀκολουθεῖ τό «Ξαρκάτωμα» τοῦ Ἐπιταφίου ἀπ' τοὺς χωριανούς, πού ὁρμᾶνε νά πάρουν τά λουλούδια του... Στά παλιά χρόνια ---δέν ξέρω ἂν γίνεται καί τώρα--- ἐκεῖ ἀπέναντι ἀπ' τό κέντρο τοῦ μακαρίτη Δυσσέα Δημητρίου ἔστηναν τόν Ἰούδα... ψηλά σέ ἕναν πάσσαλο ροῦχα γιομισμένα μέ ἄχυρα γιά νά φαίνεται σάν ἄνθρωπος κρεμιέται ὁ Ἰούδας (αὐτή τή φροντίδα τήν εἶχε ὁ μακαρίτης Γρηγόρης Ἀθ. Καλύβας) καί κατά τήν ὥρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἐπιταφίου καίγεται τό ὁμοίωμα τοῦ προδότη μαθητῆ... Καί περνάει τό **Μ. Σάββατο** χωρίς καμιάν ἄλλη ἐκδήλωση μέ τήν ἀναμονή τῆς Ἀναστάσεως. Καί ἔρχεται ἡ **Κυριακή**, ἡ Λαμπρή. Ὅλα τώρα λάμπουν. Ἡ Φύση ἔχει ἀλλάξει σκηνικό. Οἱ καμπάνες σημαίνουν χαρμόσυνα γιά τήν ἀκολουθία τοῦ Πάσχα. «Χριστός Ἀνέστη!». Ἀπ' τά μεσάνυχτα τῆς Κυριακῆς ὡς τά χαράματα.

Ὅπως σέ ὅλη τή Ρούμελη διατηρεῖται ζωντανό κι ἀπειραχτο τό ὠραῖο ἔθιμο νά ψήνονται τήν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς τά ἄρνια στή σούβλα. Στίς αὐλές, σέ χώρους ἀνοιχτούς, ἀνάβουν φωτιές καί ψήνουν πολλές οἰκογένειες μαζί τά ἄρνια. Σέ κάθε συντροφιά ἕνας, ἔχει τό πρόσταγμα, εἶναι νά ποῦμε ὑπεύθυνος νά φροντίζει τή φωτιά καί νά προσέχει νά ψηθοῦν ὅλα καλά, ὅσα κι ἂν εἶναι. Ὅμαδες περιτρέχουν τό χωριό ἀπό φωτιά σέ φωτιά, ἀπό μιᾶ γειτονιά στήν ἄλλη καί καμιᾶ φορά μέ τά ὄργανα καί εὐχονται «Χριστός Ἀνέστη! - Ἀληθῶς Ἀνέστη!». Καί οἱ μεζέδες καί τό θαυμάσιο ἄρνισιο κοκορέτσι σερβίρονται μέ τό κρασί... Εὐωχία καί καλή καρδιά.

Τό δειλινό τῆς Κυριακῆς οἱ καμπάνες σημαίνουν χαρμόσυνα καί σέ ρυθμό γρήγορο! Ὅλοι θά στολιστοῦν γιά τήν Ἐκκλησία γιά τήν «Ἀγάπη». Ψάλλεται ὁ Ἐσπερινός καί ἔπειτα ὅλοι βγαίνουν στό προαύλιο. Οἱ ψάλτες ψάλλουν τά τροπάρια «Ἀναστάσεως ἡμέρα...» «Πάσχα ἱερόν Πάσχα Κυρίου Πάσχα...» κλπ. καί ἕνας - ἕνας στή σειρά περνοῦν κι ἀσπάζονται τήν Εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως πού κρατεῖ ὁ Ἱερέας καί ἀνταλλάσσουν εὐχές καί τό φίλημα τῆς Ἀγάπης. Καί θυμᾶμαι ἐδῶ: Τότε πού ἤμουν παιδί, ἕνα πλῆθος παλληκάρια ἔρριχναν μέ τοὺς γκράδες ντουφεκιές στά πλατάνια Λιαροκάπη στήν ὄχθη τοῦ κοντινοῦ Ἀχελώου. Βλέπετε, ἐμεῖς τότε βρισκόμασταν πιό κοντά στά ἡρωικά τά χρόνια τοῦ 21 καί τό ντουφεκίδι αὐτό ἔδινε ἕναν ἀέρα πανηγυριοῦ στήν ἡμέρα τούτη τῆς Ἀναστάσεως... Καί οἱ γιορτές ἐξακολουθοῦσαν καί τήν ἄλλη βδομάδα συνέχεια μέ δυό κύριες γιορτές σάν πανηγύρια: Μιά τή Δευτέρα ἡμέρα τοῦ Πάσχα στή Φανερωμένη καί ἄλλη τήν Παρασκευή τοῦ Πάσχα στήν Παναγιά (βλέπε σχετικά στά κεφάλαια Φανερωμένη καί Παναγιά).

7. ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΜΑΣ

«Βίος άνεώρταστος, μακρά όδός άπανδόκευτος». Έτσι είπε ένας άρχαίος Έλληνας. Δηλαδή, άς ποΰμε πώς είναι μήνας Αύγουστος... ζέστη πολλή... άσφυξία... και σύ είσαι ύποχρεωμένος νά πäs πεζοπορία σέ ένα μέρος ώρες μακρυά χωρίς νά βρείς στό δρόμο σου ούτε έναν άνθρωπο ν' αλλάξεις μιά καλημέρα, χωρίς νά μιλήσεις και χωρίς νά βρείς ένα χάνι, ένα σταθμό, ένα «πανδοχείο», όπως τ΄όλεγαν οί άρχαίοι, για νά βρείς νά πιεις ένα ποτήρι νερό... Έτσι θά έμοιαζε ή ζωή μας χωρίς γιορτές, χωρίς άνάπαυση, χωρίς χαρά και χωρίς διασκέδαση! Θά έσκαγε ό άνθρωπος, άν ύποχρεωνότανε νά ζει χρόνια και χρόνια μόνο μέ δουλειά άσταμάτητα, δίχως ένα «πανδοχείο» για λίγη ξεκούραση...

Τώρα καταλαβαίνετε τί θά πει γιορτή, τί θά πει πανηγύρι και τί θά πει, πού οί χωρικοί, χωρίς άλλες διασκεδάσεις και δουλεύοντας όλο τό χρόνο, περιμένουν τό πανηγύρι τους και έτοιμάζονται άπό καιρό γι αυτό... Θυμηθήτε τό Σαββατόβραδο... Έργάζεσαι όλη τήν έβδομάδα χωρίς άναπνοή και μέ λίγο ύπνο, όσο σου έπιτρέπει ή κούραση και ή έγνοια, ώπου νάρθει τό Σάββατο. Τώρα σέ πιάνει ή άδημονία. Πόσο άργούν νά περάσουν οί ώρες! Ατέλειωτες σου φαίνονται και σύ όλο και βιάζεσαι νά σχολάσεις, νά γυρίσεις στό χωριό τό βραδάκι νά πλυθείς, νά έτοιμαστεις και νά βγεις στό παζάρι νά άνταμώνεις τούς φίλους σου νά συζητήσεις για τίς δουλειές και νά πιεις μαζί τους ένα ποτήρι και νά γευτεις ένα κοκορέτσι... νά ξανασάνεις λίγο, για νά πάρεις δυνάμεις για τή δουλειά τής έβδομάδας πού θαάρθει... Κάπου ένα τραγουδάκι λέει: «άνάθεμά σε, ήλιε μου, π' άργεις νά βασιλέψεις...». Σίγουρα κάποιος έργατικός θά τό είπε... Θυμηθήτε ένα φαντάρο... Μένει ένα δυό χρόνια στό στρατό και τήν τελευταία βδομάδα πού είναι νά άπολυθεί δέν κρατιέται, λές και είναι χρόνος άκόμα κι αυτός βιάζεται... Νά, τί θά πει πού έχουν όριστεί οί γιορτές και τά πανηγύρια για όλους...

Λοιπόν, έτοιμοι για τό πανηγύρι μας, πού γίνεται στίς 6 Αύγουστου τής **Μεταμορφώσεως του Σωτήρος**, για τό ξέσπασμα όλης τής χρονιάς. Προετοιμασία σπιτιών και καφενείων. Καθαριότητα και προμήθειες για τό τριήμερο γλέντι. Σέ δυό και τρία μέρη ή και περισσότερα θά στηθούν οί έξέδρες, πού σ' αυτές θά «θρονιαστούν» τά συγκροτήματα τών όργανοπαϊχτών. Κι αυτοί θά κάμουν ότι μπορούν και θά δείξουν ό,τι ξέρουν, θά δώσουν άπ' τήν ψυχή τους τά πάντα για νά εύχαριστήσουν τόν κόσμο. Επί τρία ήμερόνυχτα δέν θά δείξουν πώς κουράστηκαν για νά διασκεδάσουν οί πάντες και οί πιό δύσκολοι και άπαιτητικοί άκόμα. Άπ' έδω όμως ξεκινάει και ή ύποχρέωση όλων νά σεβαστούμε τούς ανθρώπους αυτούς, νά τούς συμπαρασταθούμε, νά λογαριάσουμε τόν κόπο τους και τήν άϋπνία τους. Σπεύδω έδω νά παρατηρήσω πώς οί Πενταλοφίτες γενικά ξέρουν πολύ καλά όλα αυτά. Ξέρουν νά γλεντούν και νά άγαπούν, τούς όργανοπαίχτες. Τά παραπάνω λοιπόν τά λέω για τόν ένα ή δυό πού τυχόν θά βρεθούν νά λησμονήσουν τό χρέος τους νά σεβαστούν τή φήμη, πού έχει άποκτήσει τό χωριό μας. Άλλά κι αυτόν τόν ένα, άν τύχει και παρεκτραπει, θά σπεύσουν οί άλλοι νά τόν άνακαλέσουν στήν τάξη, νά τόν συνεφέρουν και νά τόν κάμουν νά συναισθανθει πώς πράττοντας έτσι άσεβεί σ' όλόκληρο τό χωριό, πού περιμένουν νά διασκεδάσουν και όχι νά πικραθούν... Έτσι ή παρεκτροπή του δέν θά πάρει έκταση και διαστάσεις και όλα θά πάνε καλά... Και δέν πιστεύω νά ύπάρχει και νέος ή παλιός, πού νά έχει νά άναφέρει καμιά διατάραξη του γλεντιού άπό ντόπιο... Δέν άρκει όμως αυτό... Οί ντόπιοι πρέπει νά προσέχουν και τούς ξένους φίλους τους πού φιλοξενοΰν, ώστε νά προλαβαίνουν.

Γιατί θά είναι κρίμα άν άφεθει τοΰτος ή εκείνος ό δύσκολος τάχα, πού διάλεξε τήν ήμέρα και τήν ώρα νά επιδειχτεί στό ξένο χωριό κάνοντας βλακειες και επιδείξεις μέ άνόητες και σαχλές πράξεις. Ο σωστός γλεντζές δέν κάνει κουταμάρες. Δέν παραγγέλνει δυό ή τρία ή τέσσερα ή και πέντε (!) τραγούδια για νά μή χορέψει στό τέλος κανένα κάνοντας πώς δέν του άρέσει τοΰτο ή δέν του πάει εκείνο, βασανίζοντας έτσι τούς όργανοπαίχτες και έννευρίζοντας όλους τούς άλλους, πού δέν του χρωστάνε τίποτα και θέλουν νά διασκεδάσουν όμορφα... Έσύ πού θέλεις νά χορέψεις σκέφου άπό πριν ποιό τραγούδι θέλεις και σου άρέσει και χόρεψέ το νά τελειώσεις, γιατί έχουν σειρά και άλλοι και δέν έχουν διάθεση νά άνέχονται έσένα τόν... ιδιότροπο πού βρήκες τήν ώρα νά κάμεις τό κομμάτι σου μέ τέτοιες σαχλαμάρες δοκιμάζοντας τάχα τραγούδια ή πηδώντας σαν σαλιμπάκοι ή κάνοντας εκείνα τά κουνήματα σαν θηλυπρεπεις κλπ. Δέν είναι άλλωστε και δικά σου τά όργανα ούτε στό κάτω - κάτω έσύ μόνο έχεις χρήματα, ώστε νά θέλεις νά κυβερνήσεις ένα όλόκληρο πανηγύρι... Πρόσεξε και κάτι άλλο: Μήν πετάς επιδεικτικά και μέ περιφρόνηση στά πόδια τών όργανοπαϊχτών ή κάτω άπ' τήν έξέδρα τό... πενηντάρι σου στρίβοντας του μάλιστα σαν τσιγάρο, αναγκάζοντας έτσι τούς ανθρώπους αυτούς νά σκύβουν και νά ψάχνουν νά τό μαζέψουν, λές και είναι τά κόκκαλα πού πετάμε στα σκυλιά... Γιατί νά τούς βασανίζουμε και νά τούς περιφρονούμε τούς ανθρώπους αυτούς, άφοΰ θέλουμε νά κάνουν κέφι

για νά μᾶς διασκεδάσουν; Για τό πενηντάρι πού κάνοντας τόν «κουβαρντᾶ» τούς πετᾶμε; Καί για νά προλάβω «κακές» σκέψεις... δηλώνω πώς ὅσα λέω δέν τά λέω για νά κάμω σέ σᾶς τόν ἔξυπνο... Ὅχι. Ἔχω μιὰ κάποια πείρα ἀπό γλέντια καί ἀπό τή νοοτροπία τῶν ὀργανοπαϊχτῶν. Ἐπιτρέψτε μου νά πῶ πώς τούς ξέρω καλά... Δέν τούς εὐχαριστοῦν τά λεφτά, ἔστω κι ἂν εἶναι πολλά, τῶν ιδιότροπων... Προτιμᾶνε ἔστω τά λίγα ἐκείνων πού τούς σέβονται καί τούς ὑπολογίζουν... Θυμηθῆτε με καί προσέξτε το... Θά δεῖτε πώς δέν ἔχω ἄδικο...

Εἶναι παραμονή τοῦ πανηγυριοῦ. Ὅλα ἔτοιμα. Μόλις πέσει ὁ ἥλιος, οἱ ὀργανοπαῖχτες ἀνεβαίνουν στίς ἐξέδρες κι ἀρχίζουν νά συνταιριάζουν τά ὄργανα. Μπορεῖ αὐτό νά μᾶς... ἐκνευρίζει, γιατί... βιαζόμαστε... Μά ἄς μὴ λησμονᾶμε πώς καί τοῦτο χρειάζεται, ὅπως για νά ἀνάψει μιὰ φωτιά, πού τήν ἔχουμε ἀνάγκη, πρέπει νά προηγηθοῦν τά προσανάμματα καί τά φυσήματα. Ἐκατοντάδες καρέκλες περιμένουν για νά δεχτοῦν στήν ἀρχή ἄραιά καί ὕστερα ὀμάδες - ὀμάδες τούς πανηγυριστές. Τώρα ἀρχίζουν νά καταφτάνουν οἱ πανηγυριῶτες ἀπ' τά γύρω χωριά καί ἀπό μακρινά ἀκόμα, ἀπ' τό Αἰτωλικό καί τό Μεσολόγγι, γιατί ξέρουν πώς θά διασκεδάσουν καλά μέ τούς διαλεχτούς ὀργανοπαῖχτες. Οἱ ντόπιοι, μόνιμοι κάτοικοι. ὅλοι σέ κίνηση. Ἔχουν ἔρθει καί πολλοί συγχωριανοί, πού μένουν καί ἐργάζονται σέ ἄλλα μέρη καί βρέθηκαν σήμερα ἐδῶ πανηγυριῶτες, γιατί δέν γίνεται νά λησμονήσουν μιὰ τέτοια μέρα...

Τό πρῶτο βράδυ, τήν παραμονή, γλεντοῦν οἱ ξένοι. Ἐλάχιστοι ντόπιοι θά χορέψουν ἀπόψε, ὅσοι δηλαδή δέν καταφέρνουν νά περιμένουν καί ὅσοι θά μπλέξουν μέ πανηγυριῶτες, πού φιλοξενοῦν. Ὅλη νύχτα γλεντοκόπι καί φαγοπότι. Στά χρόνια μου τά παιδικά, μόνον φάρια, τσιροῦκλες καί δρομίτσες ἐκλεκτές ἀπ' τό γειτονικό Λεσίνι... Μέσα σέ κάτι ταψιά πελώρια ἔστρωνε ἡ κάθε νοικοκυρά τίς τσιροῦκλες (μεγάλα φάρια πού ἔχουν πολλά ἀγκάθια καί γι αὐτό τά «χαράκιαζαν» μέ τό μαχαίρι) μέ κρεμμυδάκια φρέσκα καί τᾶψηναν στό φούρνο για νά φᾶνε οἱ μουσαφिरαῖοι, οἱ πανηγυριῶτες, πού δέν ἔλειπαν ἀπό κανένα σπίτι. Κι αὐτά εἶναι δανεικά γιατί στό πανηγύρι ἄλλου χωριοῦ θά εἴμαστε καί μεῖς πανηγυριῶτες κλπ. Σήμερα τά πράγματα ἔχουν ἀλλάξει... Προοδέσαμε δά... Σήμερα ψητά στή σοῦβλα, πού ἐτοιμάζουν ἐπαγγελματίες ὅλη νύχτα... Κανένας σήμερα δέν τρώει στό σπίτι του τέτοια βραδιά. Τά τραπέζια γιομᾶτα φαγητά καί... μπύρες... καί κανένας ἢ ἐλάχιστοι παλιοί πίνουν κρασάκι, ἀφοῦ τώρα τῶνε καί πίνουν κόκα κόλα ἢ καί οὔισκυ... (ἡ μόδα βλέπετε). Εὐτυχία καί γλέντι ὡς τό πρωί πού θά σημάνουν οἱ καμπάνες για τή λειτουργία. Τώρα θά πᾶνε νά... κοιμηθοῦν οἱ κατάκοποι ὀργανοπαῖχτες, για νά εἶναι ἔτοιμοι για τή συνέχεια...

Στά παλιά χρόνια ἄρχιζε πάλι γλέντι μέ τραγούδια, πού τά παράγγελναν οἱ ... μερακλήδες, ἰδίως ταξίμια καί κλέφτικα, χωρίς χορούς, για δύο τρεῖς ὥρες τό μεσημέρι... Τώρα αὐτό τό «μουσικό διάλειμμα» ἔχει καταργηθεῖ...

Τό βράδυ ἀνήμερα τῆς Μεταμορφώσεως πάλι τά ἴδια, ὅπως χτές βράδυ. Πάλι γλέντι ὡς τό πρωί. Τώρα θ' ἀρχίσει ἡ ἀποχώρηση τῶν ξένων, για νά μείνουν μόνον οἱ ντόπιοι για τήν τρίτη νύχτα. Αὐτή τήν τρίτη νύχτα θά χορέψουν οἱ ὑπόλοιποι χωριανοί, ὅσοι δηλ. δέν κατάφεραν νά χορέψουν ὡς τώρα καί ὅσοι γλέντησαν καί χόρεψαν, μά δέν ἐχόρτασαν. «ὡς τό πρωί λοιπόν καί πολλές φορές ὡς τίς πρῶτες ὥρες μέ τόν ἥλιο για νά μὴ μείνει κανένας νά μὴ χορέψει... Τό τριήμερο βλέπετε πέρασε. Ἀτυχῶς πέρασε καί τά καπνά καί οἱ ἄλλες δουλειές τοῦ καλοκαιριοῦ περιμένουν. Ὅστερα, θά εἶναι καί ἁμαρτία νά μὴ χορέψει κανένας ἔπειτα ἀπό μιὰ κλαρινοπαιξία τριῶν ἡμερῶν!

Τώρα ἔμειναν μόνον οἱ καφετζῆδες μέ τούς βοηθοῦς τους καί καρέκλες ἀνακατεμένες καί σέ ἀκαταστασία, πού τίς μαζεύουν καί τίς φορτώνουν σέ αὐτοκίνητα (ἄλλοτε στά κάρα...) για νά τίς μεταφέρουν στά χωριά ἀπό ὅπου τίς νοίκιασαν, γιατί πού νά ἀρχέσουν οἱ δικές του για τήν κοσμοπλημμύρα τοῦ πανηγυριοῦ; Στό χωριό δέν κυκλοφοροῦν παρά ἐλάχιστοι... Οἱ ἄλλοι κοιμοῦνται. Πρέπει νά ξεκουραστοῦν, γιατί τήν ἄλλη μέρα κι ὅλας θ' ἀρχίσει ἡ δουλειά...

Αὐτό εἶναι τό πανηγύρι μας. Ὀνομαστό στήν Περιφέρεια. Καί εἶναι παρήγορο, πού κρατιέται (ἔλειψε βέβαια ὁ παλιός ρυθμός καί ἡ παλιά ζωντάνια...) ζωντανό καί καθαρό καί ἀπείραχτο ὅπως περίπου στά παλιά χρόνια καί λογαριάζεται σοβαρά κι ἀπ' τούς νέους μας, πού τουλάχιστο σ' αὐτόν τόν τομέα, δέν πολυάλλαξαν καί δέν ἀφέθηκαν νά τούς παρασύρουν τά μοντέρνα ρεύματα, ὅπως θά φοβότανε κανείς... Καί μέ τήν εὐκαιρία τούτη μιὰ εὐχή μου: Οἱ νέοι μας νά φροντίσουν νά κρατήσουν τό πανηγύρι μας ἀμόλυντο, ὅπως τό πῆραν ἀπ' τούς πατεράδες τους, πού κι αὐτοί τό πῆραν ἀπ' τούς

δικούς τους. Καλή καρδιά, φιλόξενο πνεύμα και διάθεση, σοβαρότητα, αγάπη στα δημοτικά μας τραγούδια και στον ελληνικό χορό, που δείχνουν την εθνική μας ψυχή και ευγένεια, αξιοπρέπεια κατά τη διασκέδαση. Κι ως είναι αυτά ο στόχος τους. "Ας πιστέψουν πώς δεν έχουν να ζημιωθούν. "Ας αδιαφορήσουν για όλα τα άλλα. Τα νέα τερτίπια, αυτά που μας σεβίρουν οι ξένοι και μαϊμουδιζοντας τά δέχονται μερικοί δικοί μας ψευτοπροοδευτικοί, δεν είναι πολιτισμός. Δεν κάνουμε πολιτισμό με τά φέματα. "Η αλήθεια βρίσκεται μέσα στις δικές μας συνήθειες και στα δικά μας τά έθιμα! "Έχω διαβάσει και έχω ιδεί πολλά, ώστε να έχω πείρα πλούσια, για να έχω πεισθεί ανεπιφύλαχτα πώς κάθε τί τό ελληνικό είναι και αληθινό! Και θά πρέπει σαν κάτι τό ιερό, που τό κρατούσαν οι πατεράδες μας και τό παρέδωσαν σέ μάς κληρονομιά, να τό κρατήσουμε έμεις σαν φυλαχτό, που θά τό παραδώσουμε στα παιδιά μας!

"Όλοι οι Πενταλοφίτες, μικροί και μεγάλοι, έχουν μέσα τους την αγάπη για τό γνήσιο τραγούδι και την εύλογια να χορεύουν καλά και σωστά. Νιώθουν τή μουσική, τή δημοτική μουσική και κρίνουν σωστά τους όργανοπαίχτες και τους τραγουδιστάδες. Και όλα αυτά τά έχουν από κληρονομιά. Θά έλεγα μάλιστα ότι συγκρότημα όργάνων μέ μέτριους τεχνίτες ή μέτριους τραγουδιστάδες δεν μπορεί να σταθεί έδω! "Έχουν περάσει από τουτό τό χωριό όργανοπαίχτες άριστοι και τραγουδιστάδες έξαιρετοι! Θά αναφέρω μερικούς όπως τους θυμάμαι: Κλαρίνα: Άντωνόπουλος Θόδωρος ή Ντορης, Βασιλόπουλος Γιάννης, Καλαμπαλικής Γάκιος. Κοκκώνης Βαγγέλης, Μαργέλης Χαράλαμπος ή Μπάκης, Μόσχος ή Φουσκομπούκας Κώστας, Σαλέας Βασίλης, Σούκας Βαγγέλης, Σούκας Βασίλης, Σούτας Γιώργος, Τζάρας Νίκος, Τουρκοβασίλης - Μπεσίρης Βασίλης, Χαλκιιάς Τάσος, Σαντούρια και λαούτα. Δημητρίου Πάνος, Λαβίδας, Κοκότης Θόδωρος, Μόσχος ή Κατσίλιας Βασίλης, Μόσχος ή Φουσκομπούκας Άριστείδης. βιολιά: Βασιλακάκης Σωτήρης, Ζέρβας, Καμπάνας Σωτήρης, Πρέντζας Βαγγέλης, Μόσχος ή Φουσκομπούκας Χρήστος. Τραγουδιστάδες. Άργυρούλα, Βέρα Φρόσω, Βέρα Τασία, Ζάχος Δημήτρης, Καρναβάς Τάκης, Κολλητήρη Σοφία, Μιτάκη Γεωργία, Μόσχος Άλέκος, Κοτρότσου Γιούλα, Κωσταντίνου Γιάννης, Σύρου Γιώτα, Χαλκιιάς Φώτης. Χριστοδουλόπουλος Μάκης, Στάθης Κάβουρας και άλλοι. Και όλοι αυτοί ξέρουν πώς έχουν «κριθεί» στην Πεντάλοφο... σαν να έχουν πάρει πιστοποιητικό για ελεύθερη κυκλοφορία στα πανηγύρια. Βέβαια δεν μπορεί κανείς να τους κατατάξει σέ κατηγορίες και να τους βαθμολογήσει. Πάντως μερικοί ξεχώρισαν απ' τους άλλους. Και αναφέρω έδω μερικούς έξαιρετους κατά τή γνώμη μου: Βασιλόπουλος Γιάννης, Βέρα Τασία, Σόφη Κολλητήρη, Καρναβάς Τάκης, Μόσχος Άριστείδης, Χαλκιιάς Φώτης και ένας κλαρινίστας φαινόμενο ο Βασίλης Σαλέας. Αυτός πέθανε σέ ήλικία μόλις 43 χρονών... και όμως άφησε ένα όνομα! Σέ ένα βιβλιαράκι που κυκλοφόρησε στή μνήμη του ή Κοινότητα Νιοχωριού Μεσολογίου ο Κ.Σ. Κώνστας έγραψε: «'Ο Σαλέας παρουσιάστηκε άπόλυτα κύριος και κάτοχος των μουσικών του κλαρίνου, για να αναδειχτεί σύντομα σέ μιά μουσική ιδιοφυΐα και σέ ένα μάγο του λαϊκού κλαρίνου!». "Εγώ, στό ίδιο φυλλάδιο άνάμεσα στα άλλα έγραφα: «'Ο Βασίλης Σαλέας ήξερε να παίζει σωστά και γλυκά τά πάντα: τσάμικα, συρτά, ρεμπέτικα, κλέφτικα, λαϊκά, τούρκικα (αυτά τά ουσάκ, σαμπά, ράστ, χιτζάζ κλπ.). "Όταν τον άκουγες, έμενες κυριολεκτικά άφωνος κ' έλεγες να μήν πάψει... Θυμάμαι πόσες φορές στα πανηγύρια, καθισμένος σέ μιάν ακρούλα, έμενα και τον άκουγα ως τό πρωί και πόσες φορές (άμέτρητες) στην Άθήνα δεν έκανα τό ίδιο στα κέντρα, που έπαιζε αυτός. "Υπάρχουν και άλλα καλά κλαρίνα. 'Ο Σαλέας όμως μέ έκαμε να μή μου άρέσει άλλος!». Στο περιοδικό «θέατρο» στις μέρες τής κηδείας του έγραψαν: «Πέθανε 43 χρονών ο Βασίλης Σαλέας, γύφτος... από τό Μεσολόγγι, ένα από τά καλύτερα λαϊκά κλαρίνα του τόπου μας. Γεννήθηκε μουσικός από σόι μουσικών. Παιδί έπαιζε φλογέρα. Άργότερα κλαρίνο. "Όταν μαθεύτηκε πώς ο Σαλέας πεθαίνει, μαζεύτηκαν στα Νέα Λιάσια όπου έμεναν πολλοί γύφτοι και όμότεχοι. Στερνή του θέληση: «Θά μέ πάτε μέ τά κλαρίνα...». Και τον πήγανε. Άπ' τό σπίτι του στην Έκκλησία τον πήγαν παίζοντας πέντε κλαρίνα. "Όλα φημισμένα! Και όλα τής φάρας του. Τό ίδιο και στό Νεκροταφείο. Πέντε κλαρίνα έπαιζαν πάνω στον τάφο του... "Ένας γνήσιος λαϊκός μουσικός χάθηκε... Και φυσικά κανένας δεν σκοτίστηκε... "Ήτανε, βλέπετε, ένας γύφτος...».

Τελειώνοντας θέλω να πω λίγα για τό χορό. "Όλοι στην Πεντάλοφο, μέ έλάχιστες έξαιρέσεις, ξέρουν χορό. Άριστοτέχνες στό χορό παλιότεροι: Γιώργος Καραπάνος, Γιώργος Ι. Τσορβαντζής, Στάθης Ν. Μωραΐτης, Μήτσος Θ. Λυμπέριος, Σίμος Π. Λάκκας, Πάνος Ν. Μωραΐτης. Χαιρόσουν να τους βλέπεις! Και νεώτεροι καλοχορευτάδες: Αντώνης Γ. Καραπάνος, Αντρέας Στάθη Μωραΐτης, Τάσος Ν. Κηρύκος, Θόδωρος Σ. Χαραλάμπους, Θανάσης Κιτεμές κ.ά.

Καί τώρα μία φιλική παραγγελία: Όσοι χωριανοί ζήτε σήμερα σέ άλλα μέρη μακρυά άπ' τό χωριό μας, μήν ξεχνάτε άπ' τό πανηγύρι μας νά μή λείπετε! Φροντίζετε νά είστε παρόντες μέρες και γιορτές μεγάλες όπως είναι τό Πάσχα και τό Πανηγύρι...

www.pentalofo.gr

ΤΑ ΞΩΚΛΗΣΙΑ

A. Η ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ

Δίπλα στον Άχελωο στο δρόμο προς τό χωριό Παλιομάνινα, δυό τρία χιλιόμετρα έξω απ' τό χωριό, βρίσκεται τό ξωκλήσι Παναγία ή Φανερωμένη. Φτωχό και ταπεινό ξωκλήσι, χωρίς κανένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον έξωτερικώς και έσωτερικώς και χωρίς καμιά ιστορία έξω από κείνη, πού κρατεί δεμένο τόν πληθυσμό του χωριού μ' αυτό. Σ' αυτό γίνεται λειτουργία μιά φορά τό χρόνο, τή Δευτέρα του Πάσχα. Στά παιδικά μου χρόνια γινότανε σωστό πανηγύρι έδω. Όλο τό χωριό μαζευότανε εκεί, ακόμα και πολλοί απ' τήν Παλιομάνινα και κτηνοτρόφοι Εύρυτάνες πού παραχείμαζαν στήν περιοχή. Έφηναν αρνιά και κάτω απ' τόν ίσκιο των πυκνών άγραπιδιών και μέσα στους άνθισμένους θάμνους πού μοσχοβολούσαν ---άνοιξη ήτανε--- και τά κελαδήματα των πουλιών και τά κουδουνίσματα των κοπαδιών, πού λές και λάβαιναν μέρος κι αυτά και μετείχαν στήν εύφροσύνη των χωρικών και στό πανηγύρι, έδινε κι έπαιρνε ή εύωχία και τό γλέντι μέ τά ώραία δημοτικά μας τραγούδια και μέ τούς ζουρνάδες και τά νταούλια ως άργά τό δειλινό. Τότες έπαιρνε έκφραση ή «άγάπη» του Πάσχα. Μέσα σέ κείνο τό καθαρά θρησκευτικό πανηγύρι οι χωριανοί δένονταν πío πολύ μεταξύ τους κι αδερφώνονταν... Τό δειλινό γύριζαν στό χωριό σέ μιάν άτέλειωτη γραμμή σαν συμπεθερικό, γλεντώντας και τραγουδώντας και χορεύοντας στό δρόμο... για νά συνεχίσουν και στό χωριό τό ζουρναδογλέντι ως τή νύχτα! Μιά φορά τό χρόνο τή Δευτέρα της Διακαινησίμου γινότανε αυτό. Και σήμερα φτάνουν πολλοί ως εκεί τήν ήμέρα αυτή. Μετά τή λειτουργία κάθονται για μισή ή μιάν ώρα στό προαύλιο στά πεζούλια, τρώνε κάτι από όσα έχουν φέρει μαζί τους - κρέας, αυγά, τυρί κλπ. Και ύστερα φεύγουν. Και ό τόπος έρημώνει... Πάει, χάθηκε τό πανηγύρι...

B. Η ΠΑΝΑΓΙΑ

Σέ απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων απ' τό χωριό προς τά δυτικά του, σέ ένα ψηλό λεκανοπέδιο ωραιότατο, από όπου μπορείς νά άγναντεύεις τόν κάμπο πού άπλώνεται γύρω απ' τό χωριό, ένα κάμπο άπέραντο πού σχίζεται απ' τόν Άχελωο πού κυλάει σά φίδι και στεφανώνεται ένα γύρο από χαμηλά βουνά πράσινο μέ τά χωριά Πεντάλοφο - Γουριά - Παλαιοκατούνα - Κατοχή και δυτικά ως τό τέρμα του κτήματος του Λεσινιού, πού σαν νά προστατεύεται απ' τό ψηλό κι άπότομο βουνό Καλχίτσα, τελευταίο στή σειρά των Άκαρνανικών όρέων, ένα άλλο ξωκλήσι, ή Παναγία. Ταπεινό και τουτο κι άπλό σαν τό άλλο, τή Φανερωμένη. Κάθε χρόνο γίνεται κι έδω λειτουργία τήν Παρασκευή της Διακαινησίμου, της Ζωοδόχου Πηγής. Κάποτε, τότε στά παλιά χρόνια, γινότανε κ' έδω πανηγύρι και γλέντι, όπως στή Φανερωμένη, σαν τέρμα όμως στίς γιορτές του Πάσχα, γιατί σέ μιά - δυό μέρες θά άρχιζε πάλι ή δουλειά κι ό μόχθος χωρίς διακοπή, χωρίς άναπνοή ως τόν Αύγουστο, πού θά πανηγυρίσουν και θά γλεντήσουν τρεις μέρες συνέχεια (στίς 6 Αύγουστου της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος). Έδω θυμάμαι ιδιαίτερα τό μάζεμα του «άμάραντου». Πλήθος οι νέοι και οι νέες τρέχαμε και σκαρφαλώναμε στίς άπόκρημες κορφές λόφου κοντινού για νά κόψουμε και φέρουμε στά σπίτια μας τόν «άμάραντο», ένα χρυσοκίτρινο λουλούδι, πού φυτρώνει μέσα στίς πέτρες και χρυσώνει μέ τό γλυκοκίτρινο χρώμα του τόν τόπο και μοσχοβολάει. Για τό λουλούδι τουτο γίνεται πλατύς λόγος στό κεφάλαιο «τοπωνυμικά» στή λέξη «άμάραντος».

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τά δυό αυτά ξωκλήσια είναι άπλά και ταπεινά κι απ' τήν ιστορία τους δέν έχουμε άλλα στοιχεία και πληροφορίες. Τώρα τελευταία τά είδα και μου φάνηκαν κάπως άλλαγμένα φρεσκομπογιατισμένα, άσπρισμένα και περιποιημένα. Κι αυτό ---όπως έμαθα--- όφείλεται στή φροντίδα μιās συγχωριανής μας: της Κωνσταντίνας Γερ. Αντωνοπούλου. Αυτή ή φτωχή γυναίκα γύρισε χωριά και πολιτείες, σπίτια και μαγαζιά ζητιανεύοντας τή βοήθεια όσων μπορούσαν νά βοηθήσουν... Και κατάφερε νά μαζέψει πολλά... Διόρθωσε εικόνες, άσπρισε τοίχους, περιποιήθηκε αϋλές, φύτευε δέντρα και γενικά έκαμε τούς επισκέπτες πού ζούνε μακριά απ' τό χωριό νά χαίρονται βλέποντας άλλαγμένα τά δυό ταπεινά ξωκλήσια.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΑ

Σέ κάθε τόπο έζησαν σέ χρόνια παλιά άνθρωποι, πού έγραψαν μέ τή ζωή τους ιστορία όπως βέβαια συμβαίνει πάντοτε. Αυτή ή ιστορία όμως κάθε τόπου, άγραφη όπως έμεινε, είναι τίς περισσότερες φορές σκοτεινή. Περνούν τά χρόνια και τά γεγονότα σκεπάζονται και λησμονούνται ή, έτσι όπως φέρονται και λέγονται από στόμα σέ στόμα και από γενεά σέ γενεά, παραποιούνται και παραμορφώνονται κι αλλάζουν δρόμο και σκοπό, ώστε νά καταντούν άγνωριστα... Όσο κι αν έρευνάμε βρισκόμαστε μπροστά σέ δυσκολίες, πού αφήνουν πολλά κενά πού δέ βοηθάνε νά βρούμε τήν άρχή και τήν αλήθεια, τήν πραγματική ιστορία. Τότε καταφεύγουμε σέ άλλα μέσα, πού βοηθάνε. Τέτοια μέσα είναι:

A) Οί ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ, δηλ. ιστορίες πού λέγονται απ' τό λαό σέ κάθε τόπο, πού μοιάζουν βέβαια σάν παραμύθια, αλλά δέν ειπώθηκαν έτσι χωρίς νά κρύβεται στό βάθος κάποια άρχή και κάποια αλήθεια. Από κάπου ξεκίνησαν. Άλλά είπαμε πώς και γιατί από στόμα σέ στόμα παραμορφώνονται.

B) ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ μας, αυτά πού τραγουδάει ό λαός. Τά τραγούδια αυτά πού κάπου ξεκίνησαν, από κάποιο περιστατικό, πού έγινε σέ καιρό περασμένο. Λέμε και τραγουδάμε, άς πούμε, «Τούρκοι βαστάτε τάλλογο λίγο νά ξανασάνω...». Ποιά είναι ή άρχή του; Πήραν κάποτε οί Τούρκοι τόν άρρωστο Κατσαντώνη και τόν πήγαιναν δεμένο άπάνω στό άλογο στόν Άλη Πασά... κι ό δύστιχος Κλέφτης ζητάει νά τόν αφήσουν λίγο νά ξανασάνει. Έτσι βγήκε τό τραγούδι... Άλλά και τά τραγούδια μέ τόν καιρό, από στόμα σέ στόμα γενεές όλόκληρες, καταντάνε άγνωριστα. Παράδειγμα: «Σελήμπεη μπεόπουλο, τής Πάτρας άρχοντόπουλο...». Δέν λέγεται όμως σωστά έτσι... Νά, πώς βγήκε τό τραγούδι τουτο: Στήν Άθήνα στά χρόνια τής τουρκοκρατίας διοικητής ήτανε ένας Τούρκος πού λεγότανε Κατσιμπεης. Έδρα είχε τήν Πλάκα. Καλός άνθρωπος, πού βοηθούσε τούς σκλάβους Έλληνες, πού δίκαια είχαν μέσα τους αιώνων μίσος για τόν δυνάστη, λησμόνησαν τίς καλωσύνες και ευεργεσίες του Κατσιμπεη και έπιασαν... και κρέμασαν σ' ένα πλάτανο τής Πλάκας τόν Σελήμπεη. Σέ λίγο καιρό πού πέρασε ή φωτιά μετάνιωσαν για τήν άχαριστία τους και... τραγούδησαν τό άδικοχαμένο Μπεόπουλο. Πρέπει λοιπόν νά τραγουδάνε σωστά και νά λέμε «τής Πλάκας άρχοντόπουλο» και όχι τής Πάτρας.

Γ) ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ. Και είναι αυτά όνομασίες τόπων, πού δέν δόθηκαν έτσι χωρίς άφορμή και αίτια. Λέμε, άς πούμε, τής «Λήρως ή βελανιδιά». Φαίνεται καθαρά γιατί δόθηκε αυτή ή όνομασία. Άπ' τό όνομα τής Λήρως... Ποιά ήτανε όμως αυτή; Και ποιά σχέση είχε μέ τή βελανιδιά αυτή; Κοίταξε τήν εξήγηση έδω στό κεφάλαιο «Τοπωνυμικά» και στή λέξη «Λήρως βελανιδιά». Τέτοιες διευκρινήσεις δίνουμε για τίς διάφορες τοποθεσίες του χωριού, για τά τοπωνύμια του χωριού, παρακάτω. Τά τοπωνύμια και τίς ιστορίες τους μου τίς είπαν διάφοροι συγχωριανοί και ιδιαίτερα δύο: ό μακαρίτης Κώστος Ι. Πετρονικολός και ό Θόδωρος Γ. Κονδύλης, πού σάν ξωμάχοι περπάτησαν σπιθαμή προς σπιθαμή όλη τήν άπέραντη περιφέρεια του χωριού και μιά ζωή έζησαν στό ύπαιθρο μέ τά πρόβατα και μίλησαν μέ τούς ίσκιους και μέ τά στοιχειά τής φύσεως μέσα στά δάση.

Άγιος Δημήτριος

Μικρό και άπλό Έκκλησάκι (δέν ξέρουμε πότε και από ποιούς χτίστηκε) άπάνω σ' ένα λοφίσκο στήν άκρη του κτήματος Λεσίνι, από όπου πήρε τό όνομα και ή τοποθεσία. Όταν άρχισε ή αποξήρανση του τεράστιου έλους και ή διαμόρφωση του κτήματος, ή Γεωργική Έταιρία Λεσινίου ---ή ΓΕΛ--- έχτισε στή θέση αυτή λίγα σπιτάκια για τούς φύλακες. Σιγά – σιγά χτίστηκαν και άλλα από οικογένειες κτηνοτρόφων από ξένα μέρη πού παραχείμαζαν εκεί και έτσι δημιουργήθηκε ένα μικροσκοπικό χωριό, ό «Άη Δημήτρης» μέ τήν Έκκλησούλα του και τό Σχολείο του...

Άγραπιδόκαμπος

Άνάμεσα απ' τίς τοποθεσίες «Νησάκι» και «Ήμεροκλήμα» ένας κάμπος αρκετά μεγάλος πού φτάνει ως τό «Κόμμα» στόν Άχελώο. Πήρε τό όνομα απ' τίς άγραπιδιές (άγριαχλαδιές), τά μόνα δέντρα πού ύπήρχαν εκεί στά παλιά χρόνια. Οί άγραπιδιές κάνουν έναν καρπό στρογγυλόν μικρόν και σιφνόν, πού έμεις τά τρώγαμε για φρούτα τότε πού στήν Περιφέρεια δέν ύπήρχαν άλλα φρούτα... Και

τό περιεργό είναι πού απ' αυτές τίς χιλιάδες άγραπιδιές πού ύπήρχαν εκεί, αλλά και σέ άλλες τοποθεσίες, δέ είπε κανέννας νά κεντρώσει ούτε μία... Άργότερα στό κέντρο του «άγραπιδόκάμπου» φάνηκαν κ' έγιναν όμορφα και θεόρατα δυό πλατάνια, σάν δίδυμα, πού φύτεψε ό πατέρας μου όταν είχε γυρίσει από στρατιώτης.

Άγριούλες

Ένας λόφος, πού στήν πλαγιά του ύπάρχουν πολλοί θάμνοι από σχίνα, πουρνάρια και πολλές μικρές άγριελιές.

Άη Γιάννης

Τοποθεσία δεξιά και συνέχεια του «άγραπιδόκάμπου» κοντά στον Άχελωο. Είναι αρκετά μακρύς, χαμηλός και όμαλός λοφίσκος, κατασκέπαστος από τό θάμνο «άσφάκα». Κάποτε εκεί ύπήρχε μικρό ξωκλήσι του Άη Γιαννιού, πού τώρα δέν σώζεται ούτε ίχνος του.

Άλογοβόρος

Περιοχή, όπου συγκεντρώνονταν ή έβροσκαν άλογα (βόρος) λέγεται τό «στρατόπεδο άλόγων».

Άμάραντος

Κοντά στό ξωκλήσι «Παναγιά» (κοίταξε στό σχετικό κεφάλαιο) ένας λόφος άπότομος, αρκετά ψηλός, όλόρθος, όλος μεγάλες πέτρες, σάν μπηγμένες στό λιγοστό χώμα πού φαίνεται... Άνάμεσα στίς πέτρες αυτές φυτρώνει ένα άνθος, ό «άμάραντος», πού μοσχοβολάει. Δέν ανεβαίνουν εύκολα εκεί πάνω άνθρωποι και έτσι τό όμορφο χρυσοκίτρινο αυτό άνθος άφθονεί. Τήν Παρασκευή τής Λαμπρής, πού γιορτάζει τό ξωκλήσι «Παναγιά - Ζωοδόχος Πηγή», οί νέοι και οί νέες ανεβαίνουν, σακραλώνουν στίς άπόκρημες κορφές του λόφου και μαζεύουν τόν «άμάραντο» και φέρνουν άγκαλιές απ' αυτόν στά σπίτια τους. Και τό λουλούδι αυτό διατηρείται μέ τό χρυσό χρώμα του και τή μοσχοβολιά του πολύ καιρό χωρίς νερό... Για τόν «άμάραντο» μιλάει και τό ώραίο δημοτικό τραγούδι, πού τό χορεύουν οί πολλοί στά πανηγύρια: «Πιά δέστε τόν άμάραντο σέ τί βουνά φυτρώνει... Φυτρώνει μέσ' στά δίχαλα, στίς πέτρες, στά λιθάρια!».

Άμπάρα

Τό σημείο τής μπασιάς, τής εισόδου στό γειτονικό κτήμα Λεσίνι.

Άμπελάκι

Ή τοποθεσία πήρε τό όνομα από παλιό, παμπάλαιο άμπέλι, πού σώζονται ίχνη του... Μερικές ρίζες δείχνουν πώς ήτανε εκεί άμπέλι σέ χρόνια πολύ παλιά.

Άμπελιανός

Έρείπια μοναστηριού στή θέση αυτή. Δέν ξέρουμε από πού και γιατί πήρε τό όνομα αυτό.

Άμπολύτσης (ό)

Καταλήγουν εκεί πολλά ρέματα πού χύνουν τά νερά τους προς τόν κάμπο...

Άντρειωμένου Σπήλια

Ό άπλός και πρωτόγονος λαός στά πολύ παλιά χρόνια, πού ζούσε πολύ κοντά στή φύση, όλα τά παράξενα περιστατικά του καιρού και των ίδιων των ανθρώπων, πού ξεπερνούσαν στήν παραξενιά τά

άνθρωπινα μέτρα, τὰ θαύμαζε καί μὴ μπορώντας νά τὰ ἐξηγήσει, τὰ μεγαλοποιούσε καί τούς ἀπέδιδε ὑπερφυσικές ιδιότητες... Ἔτσι θὰ εἶδε καί στή σπηλιά τούτη κάποιον ἄγνωστον ἄντρακλα, πού ποιός ξέρει πῶς καί ἀπό πού ξέπεσε ἐκεῖ καί ζοῦσε ἀπομονωμένος ἀπ' τόν ἄλλον κόσμο, τόν θεώρησε ὑπερφυσικό ἀπ' τὰ παράξενα καί ιδιότροπα φερσίματά του, πού πρόδιδαν σκληρό καί δυνατό, ἔτσι πού δέν ἔμοιαζε μέ τούς συνηθισμένους ἀνθρώπους καί τόν εἶπε «ἀντρειωμένον!». Ἔτσι πρέπει νά τόν εἶπε μέ τήν πρώτη ἐντύπωση πού τοῦ ἔκαμε καί πῆρε καί ἡ σπηλιά τό ὄνομα «τοῦ ἀντρειωμένου σπηλιά»...

Ἀπάνω Ἀμπέλια

Σέ ἓνα πολύ μεγάλο ὄροπέδιο ὑπῆρχαν ἀμπέλια, πού ἔκαναν σταφύλια γιά ἐκλεκτό κρασί. Ὀνομάστηκαν «ἀπάνω ἀμπέλια» γιά νά διακρίνονται ἀπ' τὰ ἀμπέλια, πού ἦσαν στόν κάμπο.

Ἀπάνω Νησιά

Ἀπ' τόν Ἀχελῷο, πού ὅταν ξεχειλίζε ἔφερνε σωρούς χῶματα, εἶχαν δημιουργηθεῖ μικρά νησιά (τοῦ Ζήκου, τοῦ Λιβάνη, τοῦ Λιαροκάπη, τοῦ Δημητρούκα). Δεξιά τους στά βορειοανατολικά τοῦ χωριοῦ ὅλη ἡ καλλιεργήσιμη περιοχή πῆρε τό ὄνομα «ἀπάνω νησιά» ἀπ' τὰ μικρά νησιά πού θὰ ὑπῆρχαν μέσα στήν περιοχή αὐτή στά παλιά χρόνια. Τήν περιοχή αὐτή ἔκλεινε ἡ παλιά κοίτη τοῦ Ἀχελῷου, πού ἀκολουθοῦσε τή γραμμή: ἀμπέλι Ἀλέξη Πετρονικολοῦ - σταφίδα Λιαροκάπη - λεῦκες Κατσάνου - σταφίδα Παπανικολάου - πλατάνια Κοντογιάννενας κλπ. Αὐτή τή γραμμή ἀπό σταφίδα Παπανικολάου - πλατάνια Κοντογιάννενας τή λέμε «παλιοπόταμο» καί τήν ἀνατολική ἀπό τόν «παλιοπόταμο» καλλιεργήσιμη περιοχή «Κάτω Νησιά» (ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχαν κι ἐδῶ νησάκια στά παλιά χρόνια πού τώρα ἔχουν ἀφανιστεῖ) γιά νά διακρίνονται ἀπό τὰ «Ἀπάνω Νησιά». Ἡ κοίτη τοῦ Ἀχελῷου ἔχει ἀλλάξει καί κάνει κύκλο ἀκολουθώντας τή γραμμή: δεξιά (βορειοανατολικά) ἀπ' τὰ «Ἀπάνω Νησιά», πλησιάζει τό χωριό Γουριά, ὅπου ἡ περαταριά - πορθμεῖο πού συνδέει Πεντάλοφο - Γουριά καί συνέχεια κατηφορίζει ἀφήνοντας Γουριά - Μάστρου - Νιοχώρι ἀριστερά καί δεξιά τὰ «Ἀπάνω Νησιά» - καί τὰ χωριά Παλιοκατοῦνα (Λεσίνοι) καί Κατοχή καί τραβάει κάτω καί χύνεται στή θάλασσα στό νοτιότατο ἄκρο τοῦ Ξηρομέρου. Σήμερα ἀπ' τὰ Νησιά, πού ἀναφέραμε παραπάνω, δέν ἔμειναν οὔτε σημάδια... Τά ἀφάνισαν τά... καμῶματα τοῦ Ἀχελῷου τό ἴδιο εὐκόλα ὅπως τά εἶχε ὁ ἴδιος δημιουργήσει...

Ἀσβεσταριά

Λειτουργοῦσε στό μέρος τοῦτο ἀσβεσταριά, πού ἔκανε ἀσβέστη γιά τίς ἀνάγκες τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς.

Βάρβαρος

Ἡ τοποθεσία πῆρε τό ὄνομα τοῦτο ἀπό ἓνα ἀρωματικό φυτό, πού φυτρώνει πλούσια ἐκεῖ καί λέγεται ---δέν ξέρομε γιατί--- «βάρβαρος».

Γιαννάκη τα Κουκιά

Γύρω - γύρω ραχοῦλες καί στή μέση ἓνα μικρό ξέφωτο. Ἐκεῖ κάποιος Γιαννάκης εἶχε σπείρει κουκιά. Καί δέν ἦτανε τόν καιρό ἐκεῖνον τόσο συνηθισμένη τέτοια καλλιέργεια... Γιά τοῦτο στόν τόπο αὐτό ἔμεινε τό ὄνομα «τοῦ Γιαννάκη τὰ κουκιά»...

Γιόλακας

Τοποθεσία ἀνάμεσα ἀπ' τό «Μετόχι» καί «Κρυφό». Εἶναι μεγάλη σχετικά ἔκταση, κάπως χαμηλότερη ἀπ' τή γύρω περιοχή, πού κατά τήν περίοδο τῶν πολλῶν βροχῶν τοῦ χειμῶνα κρατοῦσε πολλά νερά σάν λίμνη. Κατά τίς ἄλλες περιόδους τοῦ χρόνου φαινόταν μόνο δάσος ἀπό λυγαριές καί παλιούρια. Τό μέρος αὐτό, ἔτσι πού βρισκόταν ἀνάμεσα ἀπό ραχοῦλες, ἔμοιαζε σάν «λάκκα». Καί ἴσως ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπ' τίς λέξεις «γαῖα - γῆ καί λάκκα - γαιόλακας - γιόλακκας».

Γκαρίλα

Παραχρειαίμαζε στην θέση αυτή μιά οικογένεια βλάχων κτηνοτρόφων. Ό αρχηγός τής οικογένειας λεγότανε Γκαρίλας. Οί Γκαριλέοι μάλιστα λέγεται πώς ήρθαν σέ προστριβές και σέ ρήξη γιά τίς βοσκές μέ τούς Κονδύληδες άπ' τήν Πεντάλοφο και σκότωσαν έναν Κονδύλη...

Γκελανίτης

Άπ' τό μοναδικό δέντρο τής μικρής αυτής περιοχής πού λεγότανε «γκελανίτης», πήρε τό όνομα. Ίσως άπ' τήν άρχ. λέξη «κελανός» = μαύρος, θά ήτανε δηλ. τό χρώμα του δέντρου μαύρο, σκούρο.

Γκιώνη τα Λαγκάδια

Τά βουναλάκια τής περιοχής σχηματίζουν λαγκαδιές και ρεματιές, όπου ζούνε πουλιά «γκιώνηδες». Ό γκιώνης λαλάει τή νύχτα λυπητερά λέγοντας μόνο μιά λέξη «γκιών» «γκιών»... Ό λαός δέν δυσκολεύτηκε νά πλάσει τό μύθο του... Ήτανε, λέει κάποτε δυό άδέρφια, πού είχανε πολλά άλογα. Βαλμās (αυτός πού τά φύλαγε) ήτανε ό Γκιώνης. Κάποτε ό άδερφός καβαλίκηφε ένα άπ' τά άλογα κι άρχισε νά τά μετράει. Τά μέτραγε, τά ξαναμέτραγε και φυσικά έλειπε ένα, αυτό πού είχε καβαλικέφει. Δέν τάβρισκε λοιπόν σωστά. Ήτσι τά δυό άδέρφια ήρθαν σέ λόγια και πιάστηκαν... και στην κακή τήν ώρα ό άδερφός σκότωσε... τόν Γκιώνη! Όταν τά ξαναμέτρησε, βρήκε τό λάθος και τόσο πικράθηκε γιά τό σκοτωμό τόν άδικο του άδερφού του, πού ζήτησε άπ' τό Θεό και μεταμορφώθηκε σέ πουλί και τίς νύχτες δέν κάνει τίποτε άλλο παρά κλαίει τόν άδερφό του λέγοντας «γκιών» «γκιών»...

Γληγοράτσου

Άπ' τό όνομα «Γληγοράτσου» (Γρηγόρη) Άθανασίου, παππού του συνομήλικού μου Γρηγόρη Άθανασίου ή Θανασά. Στά χρόνια εκείνα πού μάζευαν βελανίδι είχε στό μέρος τουτο τό «ντεμάχι» του και εκεί έστηνε τό «όρδι» του ό Γληγοράτσος (γιά τίς λέξεις ντεμάχι και όρδι κοίταξε στό κεφάλαιο «Τό Βελανίδι»).

Γούβα Κορδόση

Γούβα είναι γύρω - γύρω λόφοι και στό μέσο ένα όμαλό καλλιεργήσιμο έδαφος. ένα όροπέδιο χαμηλό όμως, κάπως βαθουλωτό. Ήτσι ή γούβα αυτή πήρε τό όνομα από κάποιον Κορδόση, στόν όποιον ανήκε.

Γουργάρα

Άπ' τό όνομα κάποιας γυναίκας, πού τήν έλεγαν «Βούλγαρη» κι ό κόσμος τήν ειπε «Γουργάρα». Τό β έγινε γ και τό λ έγινε ρ. Κατά τόν ίδιο τρόπο ό λαός λέει «γλέπω» αντί «βλέπω» και «προιάρι» αντί «πλοιάριο».

Γουρμαναχίο

Στό μέρος αυτό μαζεύονταν κοπάδια γουρούνια γιά γρέκιασμα. Μέ τά τσακώματά τους και μέ τά παιγνίδια τους και τά σκουξίματά τους τά γουρούνια εκαναν φοβερό θόρυβο... Και έχει επικρατήσει κάθε μεγάλη άταξία και άκαταστασία νά λέμε τή συγκέντρωση, πού παρουσιάζει άτσαλία και κακό σάν νά πέρασε από κεί κοπάδι γουρούνια. Ήσως στό μέρος αυτό νά συγκεντρώνονταν τά γουρούνια γιά ευνούχισμα, γιά «μουνούχισμα».

Γραμμένη Πέτρα

Μιά μεγάλη πέτρα - βράχος κάπως βαθουλωτή στό μέσον και σάν μπηγμένη στή γή. Τό άπάνω μέρος τής πέτρας, τό βαθούλωμα, βρίσκεται στό ίδιο ύψος μέ τό έδαφος. Από κεί περνούσε δρόμος, «σύρμα», πού όδηγούσε βαθειά μέσα στή χαράδρα. Πολλοί πού περνούσαν από κεί και οί τσοπάνηδες

χάραζαν στην πέτρα τό ὄνομά τους καί χρονολογίες καί μέ τόν καιρό ἡ πέτρα γιόμισε γράμματα γιά νά πάρει ἔτσι τό ὄνομα «πέτρα γραμμένη».

Γυφτοστάθη

Θέση ὅπου ἔστηνε ἐκεῖ τό «ὄρδι» του γιά τό μάζεμα βελανιδιοῦ κάποιος Στάθης γύφτος.

Δραγγονάρα

Περιοχή στήν κορφή τῶν «ἀπάνω νησιῶν», δίπλα στόν Ἀχελῷο. Ἀκαλλιέργητος στά παλιά χρόνια τόπος, ὅπου ἀφθονοῦσε τό φυτό «ρένα», πού ἔφτανε τά δυό μέτρα ὕψος καί ἦτανε τόσο πυκνή, ὥστε νά γίνεται ἀδιαπέραστο τεῖχος, ζούγκλα ἀληθινή... Γιά τέτοιους τόπους ὁ λαός ἔκαμε τούς μύθους του... Πίστεψε πῶς μέσα σέ τέτοιες θέσεις, ὅπως σέ ὅλες τίς «δραγγονάρες» (δρακονάρες), ζοῦσαν δράκοι, δηλαδή δρακόντοι, τέρατα μέ δύναμη ἀκαταμάχητη, μέ βλέμμα ὀξύ καί διαπεραστικό πού «χαβώνει», πού μαγνητίζει, πού σφάζει... Τούς δράκους αὐτούς οἱ παλιοί τούς ἤθελαν φύλακες θησαυρῶν, πηγῶν κλπ. Ἔτσι στά παραμύθια μας μιᾶμε γιά δρακόντους φοβερούς, πού βλέπουν ἅμα ἔχουν τά μάτια κλειστά καί... κοιμοῦνται μέ τά μάτια ἀνοιχτά. Καταλαβαίνετε τί ζούγκλα. ἦτανε ἡ τοποθεσία τούτη, πού σωστά ἔπρεπε νά λέγεται «δρακονάρα», τόπος μέ δρακόντους, καί πού τώρα ἔχει γίνει χωράφια καί περιβόλια...

Δυό Λούτσες

Λούτσα εἶναι βαθούλωμα τοῦ ἐδάφους μεγάλο σέ ἔκταση, πού γιόμιζε καί κρατοῦσε νερά βρόχινα, σάν λίμνη, πού ἀπ' αὐτό ἔπιναν ἄνθρωποι καί ζῶα σέ ἐποχές πού σημειωνότανε ἔλλειψη νεροῦ, κυρίως στίς μέρες καλοκαιριοῦ. Ἀπ' τό ὄνομα «λούτσα» λέμε γιά τόν βρεγμένο ἄνθρωπο «ἔγινε λούτσα», δηλαδή μουσκεύτηκε. Ἐδῶ ὑπῆρχαν δυό λούτσες.

Δυσσέου τα Δέντρα

Θυμᾶμαι τά δυό ἀδέρφια: τόν Δυσσέα καί τόν Στάθη (Σταθέλο) Δημητρίου. Ἀπ' τήν περιοχή τούτη τά δυό ἀδέρφια ἔκοβαν ξύλα καί ἔκαναν διάφορα γεωργικά ἐργαλεῖα. «Ὡς καί κάρρο ἔφκιασαν ὄλο ξύλινο χωρίς τό παραμικρό σίδερο ἀπάνω του. Φουστανελλάδες γραφικοί τεχνίτες. Ὁ Δυσσέος ἀργότερα ἔκανε τόν καφετζή, ἐκεῖ πού σήμερα ἔχει ταβέρνα ὁ γιός του Δημοσθένης.

Ἐφτά Στήματα

Μιά πολύ μεγάλη ἔκταση καλλιεργήσιμη διαιρεμένη σέ 7 τεμάχια, σέ 7 μεγάλες λουρίδες. Ἴσως ἀπό τοῦτο πῆρε τό ὄνομα.

Ἡμεροκλίμα

Κάποιο κλῆμα ἐκεῖ στόν ὄρεινόν αὐτό τόπο, πού ἔκανε γλυκά σταφύλια χωρίς νά κλαδεύεται ἀπό κανέναν καί χωρίς καμιά φροντίδα καί καλλιέργεια, Καί ἀπ' αὐτό τό εὐλογημένο ἡμερο κλῆμα πῆρε ἡ θέση τήν ὀνομασία της. Ἀν ὄχι, τότε θά εἶναι «ἡμεροκλίμα» - ---τόπος ἡμερος, κατάλληλος γιά βόσκημα προβάτων, τόπος μέ μαλακό κλίμα.

Ἡμεροκούτι

Ἡμερος τόπος σχετικά μέ τά γύρω του, πού εἶναι κάπως ἄγρια. Πῶς πῆρε αὐτή τήν ὀνομασία μᾶς εἶναι ἄγνωστο...

Κακαβόλουμπα (Κακαβόλυμπα)

Λούμπα λέγεται κάθε βαθούλωμα πέτρας, πού κρατάει βρόχινο νερό. Άλλο πράγμα είναι ή λούτσα, πού είναι βαθούλωμα γής και συνήθως μεγάλη σέ έκταση. Ή λούμπα είναι βαθούλωμα πέτρας σάν νά τήν έχουν σκάψει. Ή Φύση προνόησε ώστε μέ τίς λούτσες και μέ τίς λούμπες νά υπάρχει νερό για νά πίνουν τά ζώα, αλλά και οί ξωμάχοι και οί περαστικοί εκεί μακριά στό λόγγο, όπου δέν υπάρχουν βρύσες και ποτάμια. Στο μέρος τούτο ή λούμπα είχε σχήμα «κακαβιού», δοχείου χάλκινου, πού οί κτηνοτρόφοι τό χρησιμοποιούν για νά βάζουν μέσα γάλα φαγητό κλπ. Έτσι ή λούμπα τούτη πήρε τό όνομα «κακαβόλ(ο)υμπα» (τό υ οί πολύ παλιοί τό πρόφεραν σάν ου, όπως λέμε άχυρο - άχούρι - άποθήκη άχυρου, πού βάζουν στό παχνί για νά τρώνε τίς νύχτες τού χειμώνα τά ζώα).

Κακαβᾶ

Άπ' τό όνομα κάποιου Κακαβᾶ κτηνοτρόφου άπ' τό γειτονικό Στρογγυλοβούνι.

Κακό Λαγκάδι

Λαγκάδι είναι σχίσμο ενός λόφου από όπου περνάει ποτάμι, ρυάκι από νερό πού πέφτει από υπερκείμενους λόφους. Οί πλευρές τού λαγκαδιού είναι σκεπασμένες από λογής θάμνους πυκνούς. Ή λέξη λαγκάδι γίνεται από δυό λέξεις: λάκκος (βαθούλωμο. --- άγκος--- άρχ. λέξη πού σημαίνει βαθούλωμα, φαράγγι: λ-άκκος και άγκος- λ-άγκος, λαγκάδι. Τούτο τό λαγκάδι είναι κακοδιάβατο, δύσκολα και μέ κίνδυνο τό περνάει άνθρωπος και για τούτο ονομάστηκε «κακό λαγκάδι».

Κακό Μελίσσι

Βράχος άπότομος, όπου κάποτες υπήρχε φωλιά άγριου μελισσιού, άπλησίαστου και επικίνδунου για κάθε περαστικό. Γι αυτό και ονομάστηκε «κακό μελίτσι» και απέφευγαν νά περνάνε από κεί...

Καλογέρου Λαγκάδι

Κάποιος καλόγερος φαίνεται μέσα σ' αυτό τό λαγκάδι άσκήτευε, ζούσε μακριά άπ' τόν κόσμο. Έκει δέν πλησίαζε άνθρωπος άλλος...

Καρτέρια

Ένα διάβα, ένα πέρασμα στήν περιοχή. Και είναι τόσο δασωμένο, πού ήτανε κατάλληλο για κρυφώνας. Έκει κρύβονταν ληστές και «καρτέραγαν», δηλ. περίμεναν νά περάσουν για νά ληστεύουν εκείνους, πού ή ήσαν υποχρεωμένοι νά περάσουν από κεί για νά κερδίσουν δρόμο ή άψηφούσαν τόν κίνδυνο, πού συχνά όμως περίμενε εκεί...

Κατέλες

Στήν περιοχή τούτη βρέθηκε κάποτε τό πτώμα ενός βλάχου. Τόν είχαν πάρει ίσως κυνηγοί για άγριογούρουνο, γιατί φορούσε κάππα «κανούτα», πού τό χρώμα τής έμοιαζε μέ τό χρώμα άγριογούρουνου. Τόν βρήκαν κτηνοτρόφοι, πού οδηγήθηκαν εκεί άπ' τή βαρειά, τήν άνυπόφορη δυσοσμία, πού ανάδιδε τό πτώμα. Στο χωριό μας λέμε τή λέξη «κατελώνει» άμα θέλουμε νά πούμε «βρωμάει φοβερά». Έτσι ή περιοχή ονομάστηκε «κατέλες», τόπος βρωμερός...

Κατσικολάγκαδο

Λαγκάδι, ρεματιά μέ πολλές πέτρες, βράχους, πλούσιο σέ βοσκή και κατάλληλο μόνο για γίδια, για κατσίκια, πού έχουν τήν ικανότητα και τή σβελτάδα νά πηδάνε σάν διαόλοι από πέτρα σέ πέτρα για νά διαλέγουν τήν τροφή τους, τίς κορφές των θάμνων.

Κάτω Κάμπος

Ένας κάμπος καμιά εκατοστή στρέμματα, και ίσως περισσότερα, δίπλα στον Άχελωο. Λέγεται «κάτω κάμπος» σχετικά με τον άλλον κάμπο του χωριού Παλιομάνινα. Ο κάμπος αυτός ανήκε στον Παλιομανιώτη μεγάλο κτηματία και μεγάλο κτηνοτρόφο Νίκο Κουτσουμπίνα και απαλλοτριώθηκε κάπου στα 1926. Διαιρέθηκε σε κλήρους και δόθηκε, με ενέργειες του ίδιου του ιδιοκτήτη, σε ακτήμονες του χωριού μας, που είναι πιο κοντινό χωριό. Τώρα το κτήμα αυτό είναι γιομάτο άμπέλια και περιβόλια.

Κάτω Νησιά

Λόγος πλατύς, για τα «κάτω νησιά» γίνεται στο κεφάλαιο «άπάνω νησιά».

Κλεφτόλουμπα (Κλεφτόλυμπα)

Κοίταξε τη λέξη «κακαβόλυμπα» για να ιδείς τί είναι «λούμπα». Βρίσκεται σε άπομερο, σε κρυφό σημείο. Χωράει 2-3 βαρέλες νερό. Μπορεί οι άλλες λούμπες και λούτσες καμιά φορά τό καλοκαίρι σε περιόδους αναβραχιάς να ξεραίνονται... Η κλεφτόλυμπα δέν στερεύει ποτέ. Από τούτη τη λούμπα, που την ήξεραν λίγοι, έπαιρναν νερό οι Κλέφτες.

Κόκκινη Λούτσα

(Κοίταξε τη λ. «δυό λούτσες» για να ιδείς τί είναι λούτσα). Τό περίεργο της λούτσας αυτής είναι ότι τό έσωτερικό της είναι από κοκκινόχωμα σαν να τό έχτισε, σαν να τό έστρωσε τεχνίτης και έτσι τό νερό που κρατάει φαίνεται κατακόκκινο...

Κόμμα

Ο Άχελωός, όπως κατηγορίζει απ' τά μέρη της Παλιομάνινας, αλλάζει απότομα κατεύθυνση στο σημείο τούτο σαν να κόβεται. Χαλάει, κόβει όχθες, δημιουργεί νέες απότομες στά δεξιά του - και από τό γεγονός αυτό πήρε και ή τοποθεσία τούτη τό όνομα «κόμμα» και κατεβαίνει ίσα απ' τήν τοποθεσία «νησάκι», χτυπάει στην «τσακίστρα» (κοίταξε στίς λέξεις «νησάκι» και «τσακίστρα») και γυρίζοντας παίρνει νέα διεύθυνση προς τά νησιά Ζήκου - Δημητρούκα κλπ.

Κουδουνότρυπα

Όρεινός τόπος κ' εκεί ένα άνοιγμα τεραστίων διαστάσεων, μιά τρύπα με περιφέρεια πολλών μέτρων και βάθος μεγάλο, που δέν καλοδιακρίνεται ό βυθός του.. Δέν έχει έξερευνηθεί, γιατί κανείς δέν ήτανε τόσο τολμηρός να τό επιχειρήσει. Όταν εκσφενδονίζουμε μέσα στην τρύπα πέτρες, ακούγεται ό ήχος, ό κρότος, που κάνει ή πέτρα άμα φτάνει στον πάτο, ύστερα από κάμποσα δευτερόλεπτα, πράγμα που δείχνει ότι έχει άρκετό βάθος... Η όνομασία δόθηκε ή γιατί τό άνοιγμα αυτό μοιάζει με τεράστιο κουδούνι άνάποδα βαλμένο ή γιατί ό ήχος της πέτρας που φτάνει στο βυθό κουδουνίζει μοιάζοντας με ήχο μεγάλου κουδουνιού...

Κουμαρούλες

Όρεινή τοποθεσία κατασκέπαστη από κουμαριές (καρπός τους τά «κούμαρα», στρογγυλοί καρποί σαν μεγάλα κεράσια, που είναι γλυκά και δροσερά).

Κουσουρής

Ένα κτήμα δίπλα στο χωριό και ανατολικά του. Τό θυμάμαι άκαλλιέργητο, γιομάτο πυκνά και ψηλά άγκάθια, «δραξούλια» τά λέγαμε. Στο κτήμα αυτό τό «έρημο» (δέν ξέραμε ούτε σε ποιόν ανήκε...) διανυκτέρευαν και έβοσκαν τά πολλά τήν εποχή εκείνη άλογα του χωριού, τότε πριν βγοϋν τά τρακτέρ και τά άλλα γεωργικά μηχανήματα, που άχρήστευσαν τά άλογα, ώστε τώρα στο χωριό να

υπάρχουν ελάχιστα... Τό χωράφι αυτό, 85 στρέμματα, τό αγόρασε ό πατέρας μου καί τότε μάθαμε πώς άνηκε στους Κουσουρέους άπ' τό χωριό Βάρνακας του Ξηρομέρου καί γι αυτό τό λέγαμε «Κουσουρής». Ό Άποστόλης Κουσουρής πολέμησε μέ τ' άδέρφια του Πάνο καί Φώτη κατά τήν Έπανάσταση του Εικοσιένα σέ πολλές μάχες καί στό Μεσολόγγι. Στους Κουσουρέους μετά τήν Έπανάσταση δόθηκαν κτήματα άπ' τίς «έθνικές γαίες» καί ένα άπ' τά κτήματα αυτά ήτανε καί τουτο, ό «Κουσουρής». Τώρα ό «Κουσουρής» είναι γιοματός έλιές καί περιβόλια από ξινά.

Κουτσούμπα

Κουτσούμπας ήτανε άρχηγός βλάχικων οικογενειών, πού παραχείμαζαν μέ τά πρόβατά τους στό μέρος αυτό.

Κουφάλες

Ένα περίεργο φαινόμενο: πλήθος από βελανιδιές αιωνόβιες, πού έχουν όλες σχεδόν παχειούς κορμούς μέ κουφάλες, τρύπες τεράστιες σάν νά τίς έχει ανοίξει καί σκαλίσει χέρι άνθρώπου τεχνίτη... Οί κουφάλες αυτές ήτανε καταφύγιο των κτηνοτρόφων σέ ώρες πού έπεφτε πολλή βροχή --- δρολάπι, καί κρυψώνες τροφίμων κλπ.

Κρεββάτες

Άριστερά άπ' τήν τοποθεσία «Μαγγανās» είχε πλούσια βοσκή γιά τά άλογα, «μοχρίτσα» καί άλλα χόρτα. Έκει πήγαιναν τήν παλιά εποχή τά άλογά τους οί Πενταλοφίτες γιά βοσκή καί έπειδή δέν μπορούσαν νά ζήσουν καί νά σταθούν οί άνθρωποι, έκαναν άπάνω στίς ίτιές κρεββάτες ξυλόπλεκτες γιά νά έχουν ίσκιο, άέρα καί γιά νά προστατεύονται άπ' τά λογής έντομα πού άφθονούσαν μέσα σέ κείνη τή ζούγκλα, μέσα σέ κείνη τή φοβερή βλάστηση πού σκέπαζε καί τόν πιό ψηλό άνθρωπο... Έτσι λέει ή παράδοση...

Κροκίδες

Η παράδοση λέει πώς κάποιος γιατρός Σαμαραās είχε βάλει κάποιον Κροκίδα, πού γιά πολύν καιρό ξεχέρσωσε μεγάλο μέρος τής δασωμένης περιοχής. Όλα τά κομμάτια γής πού είχε ξεχερσώσει ό Κροκίδας τά λέγανε «κροκίδες».

Κρυφό

Πάνω σέ έναν λοφίσκο κοντά στό χωριό (βορειοδυτικά) μιά τεράστια σε βάθος, αλλά καί αρκετά μεγάλη σέ πλάτος σάν σπήλαιο λεκάνη --- τρύπα, πού έχει πάντα ώραίο κρύο νερό. Καί τό νερό κρατιέται πάντα στό ίδιο ύψος. Φαίνεται πώς τροφοδοτείται από υπόγειες πηγές καί συγκοινωνεί μέ υπόγειες «καταβόθρες», πού ρουφάνε καί απομακρύνουν καί ανανεώνουν τό νερό, τό «κρυφό» νερό...

Κυδώνια

Μιά τοποθεσία, πού είχε μιά πελώρια κυδωνιά. Τήν είχε φυτέψει άνθρωπος; Μόνη τής είχε φυτρώσει; Ποιός ξέρει... Πάντως ή «κυδωνιά» φημίζεται γιά τό έξαιρετικό μαύρο κρασί, πού βγάξει τό άμπέλι τής περιοχής.

Λάκκα Κουτρούλη - Στέργιου Παναγιά - Τσορβαντζή

Λάκκες πού πήραν τά όνόματά τους άπ' τά όνόματα των ιδιοκτητών τους.

Λάκκα Μπανίτσα

Μπανίτσας ήτανε τό παρατσούκλι τών Πετροπουλέων. Θυμάμαι τόν αγροτικό ταχυδρόμο Θανάση Πετρόπουλο, έναν έξυπνότατο και καλόν γέροντα, πού μιά ζωή όλόκληρη μετέφερε τό ταχυδρομείο έφιππος στά : χωριά Παλιοκατούνα - Ποδολοβίτσα - Παλιομάνινα - Ρήγγανη μέ ζέστες και μέ βροχές και μέ κρύα χειμώνα καλοκαίρι... Φτωχός μέ μεγάλη οίκογένεια, πού αντιμετώπιζε τή ζωή μέ θάρρος, πάντα γελαστός και πάντα χαρούμενος...

Λάππα Σπηλιά

Κάποιος Λάππας (τό όνομα αυτό δέν υπάρχει στό χωριό σήμερα) είχε ξεχερσώσει κομμάτι απ' τό έλος Λεσίνι, πού στά χρόνια του ήτανε αλήθινή ζούγκλα --- βάλτος και είχε κατοικιό του αυτή τή σπηλιά.

Λεμονιά

Χωράφι στην αρχή τής τοποθεσίας «Μαγγανᾶς», άριστερά απ' τίς πρώτες πηγές πού χύνουν τά νερά τους στόν κεντρικό αΰλακα του Λεσινιού. Μιά λεμονιά, πού ποιός ξέρει πώς φύτρωσε εκεί, έδωσε στην τοποθεσία τό όνομα «Λεμονιά».

Ληρώς Βελανιδιά

Τό όνομα πήρε ή τοποθεσία από κάποια Λήρω. Η βελανιδιά ήτανε δέντρο πανύψηλο και κακοτράχαλο, πού δέν μπορούσε νά σκαρφαλώσει σ' αυτό παρά μονάχα ή Λήρω.. Αυτή σκαρφάλωνε σάν αΐλουρος και τίνιζε τό βελανίδι της τραγουδώντας παρά τούς κινδύνους πού αντιμετώπιζε... και ντρόπιαζε τούς άντρες, πού δέν μπορούσαν ή από φόβο έκαναν πώς δέν μπορούσαν νά ανέβουν.. Κάποτε τή βελανιδιά τήν έκοψαν και σήμερα δέν υπάρχει... Μόνο τό όνομα τής τοποθεσίας έμεινε...

Λιανού Λούτσα

Απ' τό όνομα κάποιου Λιανού (τέτοιο όνομα δέν υπάρχει σήμερα στό χωριό μας).

Λυκοχορός

Μιά τοποθεσία δασωμένη και απόμακρη, όπου μαζεύονταν πολλοί λύκοι και μέσα στην ήσυχία τής νύκτας και χωρίς κίνδυνο έπαιζαν, έρωτεύονταν, τσακώνονταν και... χόρευαν.

Μαγγίνα το Βάρεμα

Άγνωστοι στά παλιά χρόνια λήστεψαν εκεί και «βάρεσαν» (σκότωσαν) κάποιον Μαγγίνα, ίσως απ' τόν Άστακό.

Μακρύλακκας

Μιά στενή λουρίδα πεδιάδας, μεγάλη σε μάκρος και γύρω - γύρω λόφοι.

Μάλιου το Βοΐδι

Στήν τοποθεσία τούτη έβροσκε ένα βοΐδι, και μόνο αυτό, κάποιου Μάλιου, σάν νά ήτανε ιδιοκτησία του... (τό όνομα Μάλιος δέν υπάρχει σήμερα στό χωριό).

Μαραθούλα

Τόπος όρεινός, όπου ευδοκιμεί τό «μάραθο», πολύ ευωδιαστό φυτό, πού επιστημονικώς λέγεται «φαινικόουλον». Έκει μακρुά απ' τό χωριό έβγαζε τό χειμώνα μέ τά προβάτά του ό συνομήλικος φίλος

μου Θόδωρος Γ. Κονδύλης. Έκει κέντρωσε ένα πλήθος άγριελιές, ώστε τώρα νά έχει δημιουργήσει εκεί έναν περιφημον έλαιωνα.

Μαστραποστόλη Σπηλιά

Έμενε εκεί διαρκώς κάποιος Άποστόλης μαστορας (τί είδους μαστορας ήτανε δέν ξέρουμε...).

Μελικοκκιά

Ένας τόπος δασωμένος όπου κυριαρχούσε μία μελικοκκιά. Η μελικοκκιά είναι δέντρο μεγάλο, πού κάνει πλήθος μελίκοκκα, στό μέγεθος του ρεβυθιού πού είναι νοστιμότητα σαν μέλι, όταν μαυρίσουν, δηλ. άμα ώριμάσουν. Τά μελίκοκκα ήσαν ένα από τά φρούτα τής εποχής τότε στά χρόνια μου τά παιδικά, πού δέν υπήρχε τίποτε άλλο παρά άγραπίδια, μελίκοκκα και κούμαρα...

Μούσαρη

Άπ' τό όνομα κάποιου Μούσαρη (τέτοιο όνομα σήμερα δέν υπάρχει στό χωριό μας), πού τόν είχε στό μέρος αυτό ο Παλιομανιώτης μεγαλογεωργοκτηνοτρόφος Νίκος Κουτσουμπίνας. Ο Μούσαρης ξεχέρωσε μεγάλη έκταση γής - λάκκα και κέντρωσε πολλές άγριελιές.

Μετόχι

Ύστερα άπ' τή «Μαλάγρια» και άριστερά άπ' τό «Γιόλακα» αρχίζουν οι ραχοϋλες. Άγνωστο γιατί λέγεται μετόχι. Ίσως στά παλιά χρόνια ήτανε «μετόχι» κάποιου μοναστηριού. Σώζονται εκεί έρείπια κτισμάτων, πού χρησίμευαν για φυλάκια Τούρκων στά χρόνια τής τουρκοκρατίας.

Μπουστανιά

Ένας κάμπος κάπως άκαλλιέργητος. Πήρε τό όνομα από κάποια καρπουζιά (μπουστανιά) πελώρια, πού είχε φυτρώσει εκεί.

Μύλος Κουλουρή

Δεξιά τής τοποθεσίας «λεμονιά» από πηγές βγαίνει άφθονο νερό κι από κει αρχίζει ο αύλακας, πού κατηφορίζει συγκεντρώνοντας όλα τά νερά πού βγαίνουν άπ' τά ριζά των λόφων. Έτσι σχηματίζεται ο κεντρικός αύλακας, ποτάμι σωστό μεγάλο κι όρμητικό, πού κόβοντας τό Λεσίνι στά δυο τραβάει για τή θάλασσα (στό Βαλτί). Τό νερό αυτό, θαυμάσιο και χωνευτικό, τό καλοκαίρι είναι πολύ κρύο σαν νά βγαίνει άπ' τίς βρύσες, πρίν φύγει και χυθεί στον αύλακα, είναι πολύ ζεστό. Για τούτο κ' οι γυναίκες τής Πενταλόφου, αντί νά πλένουν τά ρούχα στον κοντινό Άχελωο και νά παγώνουν, κατεβαίνουν (μιλάμε για τά παλιά χρόνια, πρίν φέρουν τό νερό μέσα στό χωριό όπως γίνεται τώρα) μισή ώρα δρόμο στίς πηγές αυτές και πλένουν στά ζεστά νερά πού βγαίνουν έδω πού είπαμε άχνίζοντας σαν νά έχουν βράσει! Λίγα μέτρα άπ' τίς πηγές, εκεί πού τά άφθονα νερά συγκεντρώνονται και παφλάζοντας μπαίνουν στον αύλακα και παίρνουν τό δρόμο για τή θάλασσα, στά παλιά χρόνια ο Φίλιππας Κουλουρής άπ' τήν Τήνο έκαμε τό νερόμυλο, πού έμεινε μέ τό όνομα «μύλος Κουλουρή», όπου έρχονταν οι κάτοικοι των γύρω χωριών για νά άλέσουν τά σιτηρά τους. Άργότερα ο ίδιος ίδρυσε άτμόμυλο στην Πεντάλοφο και έτσι ο νερόμυλος άχρηστεύτηκε... Ένα κτίριο έρειπωμένο εκεί στά παιδικά μου χρόνια μαρτυρούσε πώς κάποτε εκεί ζούσε ένας νερόμυλος...

Μυρμηγκόλυσα

Έδω υπήρχαν χιλιάδες φωλιών μυρμηγκιών. Άλλοίμονο σε κείνον, πού μήν ξέροντας τόν κίνδυνο θά περνούσε από κει... Τόν «λύσσαζαν» μέ τά δηλητηριασμένα όδονηρά δαγκώματά τους τά πολλά και τεράστια μυρμήγκια.

Νησάκι

Ο Άχελώος, όπως κατεβαίνει από βορρά προς νότον απ' τήν περιοχή τής Παλαιομάννας, άμα φτάσει στή θέση «Κόμμα», παίρνει εϋθεία γραμμή και, ύστερα από πορεία περίπου χιλιομέτρου, χτυπάει στή ρίζα του λόφου, «Γελαδούρι» στή θέση «Τσακίστρα». Έκει βρίσκει σκληρό έδαφος και «κλωτσάει» και στρέφεται άριστερά αλλάζοντας πορεία. Έκει κοντά, πριν νά χτυπήσει στή «Τσακίστρα», είχε σχηματιστεί ένα νησάκι, από όπου και πήρε ή θέση τό όνομα «Νησάκι:». Όταν ήμουν παιδί, τό νησάκι αυτό είχε άφανιστεί. Θυμάμαι μόνον τή δεξιά όχθη αυτού του νησιού με πολλά δέντρα: πλατάνια, ιτιές, λεϋκες, όπου «στάλιζαν» τά μεσημέρια τό καλοκαίρι τά κοπάδια πρόβατα του χωριού. Τώρα τελευταία με τά αναχώματα που έγιναν δημιουργήθηκε ένα μικρό νησάκι κατασκέπαστο από ιτιές εκεί άκριβώς που χτυπώντας ο ποταμός στό σκληρό έδαφος τής «τσακίστρας» αλλάζει κατεύθυνση.

Νησιά: Ζήκου - Φίλη - Λιαροκάπη - Δημητρούκα

Τέσσερα μεγάλα νησιά: Ζήκου - Λιβάνη (Φίλη) - Λιαροκάπη - Δημητρούκα με παχύ καλλιεργήσιμο χώμα όλα. Τά είχαν δημιουργήσει όλα τά καμώματα... του φοβερού Άχελώου, όπως τώρα τελευταία τά έχουν άφανίσει όλα... Πλατάνια, λεϋκες, ιτιές γύρω - γύρω απ' τό καθένα, που τρέφονταν και μεγάλωναν με τό νερό, έκαναν ωραιότατες τοποθεσίες, πολύ κατάλληλες για κυνήγι τρυγονιών και για... ύπνο κάτω απ' τούς παχειούς ίσκιους δίπλα στό νερό πολλών Πενταλοφιδών, που κατέρευγαν εκεί τά καυτερά μεσημέρια του καλοκαιριού...

Ντάλιος

Απ' τό όνομα κάποιου καραγκούνη Ντάλιου, που είχε ξεχερσώσει και είχε κάμει χωράφι καλλιεργήσιμο ένα κομμάτι γής ανάμεσα απ' τήν όρεινή περιφέρεια και τόν αύλακα νερού του Λεσνιού.

Ντροσπηλιά

Άγνωστο γιατί ονομάστηκε έτσι... Ίσως απ' τό όνομα «δροσοσπηλιά» ή «Δρόσου Σπηλιά»...

Παλιόκαστρο

Ερείπια από κάποιο παλιό κτίσμα, έδωσε τό όνομα στή θέση αυτή. Ο λαός τό είδε σαν κάστρο, σαν φρούριο... Ποιος ξέρει τί λογής κάστρο ήτανε...

Παλιοκόνακα

«Κονάκι» είναι τό στέκι, οι έγκαταστάσεις, καλύβες μαντριά κλπ., κτηνοτρόφων που παραχειμάζουν εκεί. Απόμερο και προφυλαγμένο απ' τούς άερόδες μέρος. Σήμερα μόνον ίχνη, σημάδια σώζονται από παλιά κονάκια στήν περιοχή...

Παλιοκόπρια

Στίς «λάκκες» τής περιοχής αυτής μαζεύονταν και «γρέκιαζαν» (ξενυχτούσαν) κοπάδια ζώα... Έτσι με τόν καιρό μαζεύτηκαν και σωριάστηκαν βουνά κοπριάς...

Παλιόλουμπα (Παλιόλυμπα)

Λούμπα» είναι βαθούλωμα πέτρας σαν νά τήν έχει σκαλίσει άνθρωπος, που κρατάει βρόχινο νερό. Τέτοια λούμπα ήτανε έδω...

Παλιομαντριά

Τά γίδια δὲν ἀντέχουν ὅπως τὰ πρόβατα στίς βαρειές νύχτες τοῦ χειμῶνα. Γιά τοῦτο τὰ βράδια τὰ κλείνουν σέ «μαντριά», πού εἶναι «μάντρες» ἡμικυκλικά πλεγμένες καί σκεπασμένες μέ φαθί. Ἔτσι, σάν ψάθινα ὑπόστεγα πού εἶναι, προφυλάσσουν ἀπ' τή βροχή τό χιόνι τούς ἀνέμους, Κάποτε ἐδῶ ὑπῆρχαν ὀργανωμένα μαντριά. Τώρα ἔχνη μόνο μαρτυράνε τήν ὑπαρξη μαντριῶν...

Παλιομπρούσια

«Μπρουσιά» στό Ξηρόμερο λέγεται ὁ κρυψῶνας, Παλιομπρούσια = κρυψῶνας τροφίμων σέ βράχους σέ ὄρες δύσκολες...

Παλιόστανη

Ἄλλοτε ἦταν ἐκεῖ στάνη, πού φαίνονται τὰ ἔχνη της...

Παλιούρια

Περιοχή πεδινή ἀκαλλιέργητη στά παλιά χρόνια γιομάτη θάμνους μέ ἀγκάθια, τὰ παλιούρια, πολύ κατάλληλα γιά φράχτες τῶν κήπων. Τώρα ὁ τόπος ἔχει ξεχερσωθεῖ καί ἔγινε καλλιεργήσιμος.

Παναγιά

Περιοχή μέ τό ξωκλήσι «Παναγιά» δίπλα στή θέση «Ἀμάραντος» (Κοίταξε τό κεφάλαιο «Τά Ξωκλήσια Παναγιά»).

Παπαθανάση

Πῆρε τό ὄνομα ἀπό κάποιον Παπαθανάση, πού κατά τήν περίοδο τοῦ μαζέματος τοῦ βελανιδιοῦ αὐτός ἔστηνε ἐκεῖ τό ὄρδι του.

Παπά Τα Χωράφια

Χωράφια κάποιου παπαῦ.

Παραβόλα

Ἔνας εὐρύς τόπος ἀνάμεσα ἀπ' τή ραχοῦλα ὅπου εἶναι χτισμένο τό χωριό Στρογγυλοβούνη καί τήν τοποθεσία «Σιδιηράμαξος», σάν παραβόλα. Παραβόλα λέμε κάθε κομμάτι γῆς ἀκαλλιέργητο μέ γύρω του σπαρμένα καί καλλιεργημένα χωράφια. Ἡ «παραβόλα», ἔτσι ὅπως εἶναι ἀπομονωμένη, ἔχει πολύ χορτάρι... Ἐκεῖ, μέ μεγάλη προφύλαξη γιά νά προλαβαίνουν ζημιές οἱ τσοπάνηδες ὀδηγοῦν γιά βοσκή τὰ πρόβατα ἀπό μιά δίοδο, ἀπό ἕνα «σύρμα» ἀνάμεσα ἀπ' τὰ καλλιεργημένα χωράφια. Στήν θέση του, πού μοιάζει σάν μιά μεγάλη παραβόλα, γρέκιαζαν τό χειμῶνα κοπάδια πρόβατα (Λόγος γίνεται καί στό κεφάλαιο «Οἱ κτηνοτρόφοι» τοῦ βιβλίου τούτου).

Παλιοπόταμος

(Κοίταξε στό κεφάλαιο «Ἀχελῶος» καί στή λέξη «Ἀπάνω νησιά»).

Πεζοπόρι

Ἔνα μέρος τοῦ Ἀχελῶου κοντά στόν πόρο τοῦ πορθμεῖου Πενταλόφου - Γουριᾶς. Τό καλοκαίρι στό μέρος ἔχει πολύ λίγα νερά καί οἱ ἄνθρωποι τό περνοῦν πεζοί, ἀκόμα καί κάρρα φορτωμένα...

Περιστερότροπα

Μιά μεγάλη γούβα - τρύπα με απότομη και δύσκολη κατάβαση. Έκει στο βάθος της και στά δασωμένα πλευρά της καταφεύγουν πολλά κοπάδια αγριοπεριστεριών.

Πηγαδούλες (Πιαδούλες)

Στή θέση αυτή υπήρχαν πολλά βαθουλώματα, σαν πηγαδάκια, πού κρατούσαν νερό.

Πικροδάφνη

Μιά πικροδάφνη μεγάλη έδεσποζε στή θέση τούτη ανάμεσα στά άλλα δέντρα σαν αρχηγός... από όπου πήρε και τό όνομα ή περιοχή. Φημίζεται τό μαύρο κρασί της «Πικροδάφνης».

Πλατάνια Κοντογιάννενας

(Κοίταξε στό κεφάλαιο «Οί Γεωργοί», όπου γίνεται λόγος).

Πλατάνια Λιαροκάπη

Στό βορειοανατολικό μέρος του χωριού και σέ ελάχιστη απόσταση απ' αυτό περνάει ό Άχελώος. Έκει στήν όχθη του είναι τά πολλά πλατάνια Λιαροκάπη. Τό καλοκαίρι, πού λιγότευαν τά νερά, σχηματιζότανε μιά έκτεταμένη «ξέρα» μέ πολλούς λάκκους άλλους μικρούς άλλους μεγάλους, πού κρατούσαν νερό στάσιμο τώρα, τά λεγόμενα «βαράγγια». Στήν ξέρα αυτή μέ τά «ακόνια», κάτω από παχειούς ήσκιους τών πλατανιών έστρωναν τά μεσημέρια για ύπνο πολλοί... Ήτανε τό «ξεκαλοκαιριό» τους... Έκει αναπαύονταν οί δουλευτάδες λίγες, δυό - τρείς ώρες, για νά σηκωθούν ύστερα πάλι για δουλειά... Έλεγαν παραμύθια κ' ιστορίες εύθυμες κι άστεία και ξαπόστειναν...

Ποταμιά

Πιο κάτω απ' τό «Σιδηράμαξο», ανάμεσα απ' τούς λόφους «Τραμπάλα και τόν «Μακρύλακα» ένα στενό πέρασμα, πού κρατούσε πολλά νερά. Ήμοιαζε αληθινό ποτάμι έτσι μακρού όπως ήτανε... Μονάχα πού τό νερό του δέν κινούτανε...

Πυργαρέλος

Όνομασία από κάποιον παμπάλαιο μικρό πύργο. Σώζονται έρείπια. Τί λογής πύργος ήτανε δέν ξέρουμε...

Ραχούλια

Χαμηλοί λόφοι, ραχούλες, πού δεσπόζουν σέ όλο τόν γύρω κάμπο. Δίπλα στό χωριό, κατασκέπαστοι από χαμηλούς θάμνους «άσφάκας». Τώρα τελευταία ό Όργανισμός Σχολικών Κτιρίων έχτισε ένα μεγαλόπρεπο κτίριο για Δημοτικό Σχολείο Πενταλόφου.

Σαμάρι

Μιά ραχούλα, πού ή κορφή της έχει μεγάλη όμοιότητα μέ «σαμάρι» ζώου...

Σαρακιώτη Βάρεμα

Ό Σαρακιώτης ήτανε βλαχοποιμένας, πού τόν «βάρεσαν», τόν σκότωσαν άλλοι πού αντιμάχονταν για τή βοσκή... Τόν έβγαλαν από τή μέση και έτσι πέτυχαν τήν εκτόπιση της οικογένειας...

Σγουμπή Βελανιδιά

Έκει στοῦ Ἀμπολύτση δέσποζε μιά βελανιδιά μέ πολύ χοντρό κορμό μέ ἐξογκώματα.

Σιδηράμαξος

Ἡ περιοχή πήρε τό ὄνομα ἀπό ἓνα ἀμάξι σιδερένιο, πού ἀγνωστο τί εἶδος ἀμάξι ἦτανε καί πῶς βρέθηκε ἐκεῖ. Ἡ περιοχή αὐτή εἶναι κατασκέπαστη ἀπό «δρυς», «δέντρα», τά λέμε στό χωριό μας, καί βρίσκεται ἀπό κάτω στό χωριό Στρογγυλοβούνη.

Σκασμάδα

Ἐνα ἄνοιγμα λόφων, πού σκεπάζεται ἀπό θάμνους. Οἱ λόφοι φαίνεται σάν νά σχίστηκαν... Ἔτσι σχηματίστηκε ἓνας δρόμος πρὸς τόν Ἀστακό.

Σπαρτόραχη

Λόφος κατάφυτος ἀπό τόν θάμνο «σπάρτο» μέ τό ὠραῖο κίτρινο ἄνθος του.

Σπηλιές (Σπλιές)

Λόφος μέ πολλές σπηλιές, ἄλλες μεγάλες κι ἄλλες μικρές.

Σπίτια

Ἐρείπια ἀπό σπίτια, ἀπό οἰκήματα. Λένε πῶς ἐκεῖ ὑπῆρχε μικρός συνοικισμός. Ἄλλοι λένε πῶς ἦτανε φυλάκια - βίγλες στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας.

Σταυρός

Μιά πέτρα πολύ μεγάλη κι ἀπάνω χαραγμένος ἓνας Σταυρός, ἔδωσε τό ὄνομά του στήν τοποθεσία.

Στόμα Λάκκας

Ἡ ἀρχή μιᾶς λάκκας, μιᾶς πεδιάδας, πού σχηματίζει τό ἄνοιγμα ἑνός λόφου, πού μοιάζει μέ στόμα ἑνός ὑπερφυσικοῦ τέρατος...

Ταξιάρχης (Ταξάρης)

Χαμηλός καί ὀμαλός λόφος μέ ἐρείπια κάποιου ξωκλήσιου στό ὄνομα τῶν Ταξιαρχῶν, καταγιομάτος ἀπό ἐλιές καί ἀγριελιές.

Τζελένη (Τζινένη)

Τοποθεσία ἀνάμεσα ἀπό τούς λόφους ὄρεινης περιοχῆς καί τοῦ αὐλακα, ἀπό ὅπου περνοῦν συγκεντρωμένα τά κατάψυχρα νερά τῶν πηγῶν καί τραβᾶνε γιά τή θάλασσα διασχίζοντας τό κτῆμα Λεσίνι. Τό ὄνομα πήρε ἀπό κάποιο ξωκλήσι « Ἀγία Ἐλένη», πού ὑπῆρχε ἐκεῖ καί σώζονται ἐρείπια. Ἡ περιοχή θεωρεῖται κακή, γιὰτί πιστεύεται ὅτι ἐκεῖ κάνουν συγκέντρωση οἱ σατανάδες.

Τουκρομνήματα

Ἴχνη ἀπό παλιά τούρκικα μνήματα στό χωράφι πάνω ἀπ' τά πλατάνια Λιαροκάπη. Ἴσως στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας στή θέση τούτη νά ὑπῆρχε νεκροταφεῖο τούρκικο.

Τραμπάλα - Τραμπαλοπούλα

Όταν στά παλιά χρόνια μάζευαν τό βελανίδι (κοίταξε στό κεφάλαιο «τό βελανίδι»), στίς τοποθεσίες αυτές ---λένε--- μαζεύονταν πολλές οικόγένειες και γιά νά παίξουν τά παιδιά κρέμαγαν άπ' τούς κλάδους τών βελανιδιών και τών άλλων δέντρων κούνιες και άντηχοῦσε ὅλη μέρα τό τραγούδι τών παιδιών «τραμπάλα τραμπαλίζουμαι, πέφτω και τσακίζουμαι κλπ».

Τσακίστρα

(Κοίταξε στή λέξη «Νησάκι». Γίνεται λόγος γιά τήν «τσακίστρα»).

Τυλίχτρα

Στή θέση τούτη μέ τά κρύα νερά τών πηγών κατέβαιναν οί γυναίκες τών κτηνοτρόφων, πού παραχείμαζαν ἐκεῖ γύρω και ἔπλεναν τά ὑφαντά τους, τά «διασίδια» τους. Τά διασίδια αὐτά, πολλά μέτρα τό καθένα, τά τύλιγαν, τά ξετύλιγαν, τά ἄπλωναν και τά μάζευαν μέ τήν «άνέμη», μαζευτικό ἐργαλεῖο τῆς ἐποχῆς. Ἔτσι άπ' τό τύλιγμα - ξετύλιγμα πῆρε ἡ τοποθεσία τό ὄνομα «τυλίχτρα».

Φανερωμένη

Ἔτσι λέγεται ἡ περιοχή γύρω άπ' τό ξωκλήσι «Παναγία Φανερωμένη» στό βόρειο μέρος τοῦ κτήματος «Κάτω Κάμπος».

Φλασκά Βρύση

Κάποιοι Φλασκάς εἶχε ξεχερσώσει κομμάτι γῆς στήν ἄκρη τοῦ βάλτου - ἔλους, ὅπου εἶχε τήν καλύβα του, τό κατοικιό του και τή βρύση του.

Φραζόλουτσα (Φραζόλυτσα)

Μιά «λούτσα» μέ νερό και κοντά τῆς ἕνα «Φράξος», δέντρο πού εὐδοκιμεῖ ἂν ἔχει δίπλα του νερό.

Φράξος

Στό κέντρο περίπου τοῦ κτήματος «Λεσίνι», δίπλα στόν κεντρικό αὐλάκα, παράστεκε ἕνας πελώριος «Φράξος», δέντρο ὑδροχαρές. Ἄπ' αὐτόν πῆρε ἡ θέση τό ὄνομα.

Φτελόλουτσα (Φτελόλυτσα)

Κοντά στό χωριό στή θέση «Ραχούλια» και ἄπάνω στούς χαμηλοῦς λόφους σχηματίζεται ἕνα ὀμαλό τμήμα σάν ὄροπέδιο. Εἶναι κάπως βαθυλωτό και κρατοῦσε πολύ νερό βρόχινο σάν λίμνη, λούτσα. Ἡ λούτσα αὐτή μέ τίς γύρω πολλές φτελιές τό καλοκαίρι ἦτανε εὐεργεσία γιά ζῶα μέ τά νερά τῆς και τούς ἴσκιους τῆς. Τώρα ὁ τόπος ἔχει διαμορφωθεί και ἔγινε ἕνα ὠραῖο γήπεδο γιά ποδόσφαιρο. Καί σέ μία ἄκρη χτίστηκε ἕνα ὠραῖο κτίσμα γιά Δημοτικό Σχολεῖο.

Χαρακιώνα

Ἔνας δρόμος στενός, «σύρμα», ὀδηγοῦσε άπ' τή λάκκα στή γούβα. Ὁ λόφος μέ τό «σύρμα» αὐτό φαινότανε σάν σχισμένος, χαρακωμένος. Ἔτσι πῆρε ἡ θέση τήν ὄνομασία «Χαρακιώνα».

Χούνη

Λειβάδι άπάνω στους λόφους του Παλαιομανιώτη Θύμιου Κουτσομπίνα. Φύλακάς του κάποιος Χούνης, πού έμενε εκεί, μόνιμα σέ μιά σπηλιά. Άπ' τό όνόμα του πήρε τό όνομα ή περιοχή, ή τόπος όρεινός σέ σχήμα χούνης ---σάν χωνί--- χούνη...

Χριστάκη το Λημέρι

Ένας ληστής Χριστάκης είχε εκεί τό λημέρι του. Έχει θέα σέ πολύ μάκρος. Έβλεπε από κεί τά πάντα γύρω καί μακρυά. Σωστή βίγλα, άνάντεμα, καραούλι, γιά νά μπορεί νά παίρνει τά μέτρα του σέ περίπτωση κινδύνου από άποσπάσματα χωροφυλάκων, πού κυνηγοΰσαν τούς ληστές.

Χοντρά Παλιούρια

Παλιούρια είναι θάμνος μέ πολλά άγκάθια, πού τά χρησιμοποιοΰν γιά νά περιφράξουν τούς κήπους. Στο μέρος τοΰτο τά παλιούρια ήσαν πολύ - πολύ κατάλληλα γιά γερές φράχτες.

Η ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Ποδολοβίτσα εἶναι νέο σχετικά χωριό, χωρίς πολύ μακρινές ρίζες. Κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἦταν ἔδρα Τούρκου Διοικητῆ τῆς Περιφέρειας. Ἕνας Ἄγᾶς κυβερνοῦσε τόν τόπο ἐδῶ. Εἶχε τεράστια περιουσία, κινητή καί ἀκίνητη, ἀφοῦ εἶχε ἀνεξέλεγκτα στή διάθεσή του πολλούς, ὅσους ἤθελε, σκλάβους πού ἐργάζονταν γιά λογαριασμό του γιά ἓνα κομμάτι ψωμί... Ἡ παράδοση ἀναφέρει σάν τελευταῖο Διοικητή κάποιον Γιακούπ Ἄγᾶ, πού εἶχε δύο γιούς. Τό «ἀνακτόρο» του σωζόταν σέ ἐρείπια μέχρι πρὶν λίγα χρόνια μέ τό ὄνομα «κούλια», ἐκεῖ πού ἔχει χτιστεῖ τό σπίτι τοῦ Γιώργου Σωτ. Λυμπέριου. Ἐκεῖ μέσα κούρνιαζαν καλλικοῦδες καί νυχτερίδες καί παίζαμε ἐμεῖς σακαρφαλώνοντας σάν διαόλοι ἀπάνω στά ἐρείπια...

Ἡ θέση τῆς Ποδολοβίτσας στά χρόνια τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα ἦταν ἐπίκαιρη. Ὁ πλησίον τῆς «πόρος» τοῦ Ἀχελῷου, πού συνέδεε τό Ξηρόμερο μέ τό Ἀντελικό καί τό Μεσολόγγι, ἔφερε τήν Ποδολοβίτσα ἄπειρες φορές στό δρόμο ἐκείνων πού κατέβαιναν ἀπ' τήν Ἠπειρο καί τήν Ἀκαρνανία Ἑλλήνων ἢ Τούρκων καί ἀντίθετα. Βέβαια δέν πρέπει νά εἶχε ὑπάρξει τότε χωριό καί ἄνθρωπος, πού θά ἔμενε ἀδρανῆς καί ἀμέτοχος... Καί ἡ Ποδολοβίτσα μέ τούς λίγους ἀνθρώπους τῆς ἔδωσε γιά τόν Ἀγῶνα ὅ,τι μπορούσε... Πέρασαν ἀπό δῶ ἢ στρατοπέδευσαν στά χῶματα τοῦτα, μέ ὄλες τίς πικρές συνέπειες πού ἀφήνει πάντα ὁ πόλεμος, τά ἐχθρικά στρατεύματα, πού εἶχαν ἀνοιξει παρτίδες μέ τό Μεσολόγγι, πού ἀντιστεκότανε στόν ἐχθρό. Οἱ χρονογράφοι καί οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἀναφέρουν πολλά περιστατικά μέ λόγια ἀπλά, πού ἀφήνουν ὅμως νά ἐννοηθοῦν πολλά... Ἀπό ὅσα ἔχουν τραβήξει οἱ βασιανισμένοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι θά ἀναφέρουμε λίγες ἀπό τίς μαρτυρίες αὐτές:

1. «Εἰς τās 8 Ἀπριλίου τὸν 1825, ὁ Μεχμέτ Ρεσίτ Πάσας μέ τρεῖς μοίρας, αἵτινες ἀνέβαιναν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 36.000, ἐσηκώθη εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀχελῷου περιοχὴν ἀπὸ τὴν Μποντολοβίτσαν ἕως τὴν Παλιοκατούναν

(ΣΠΗΡΟΜΗΛΙΟΣ «ἀπομνημονεύματα» σελ. 4).

2. «Τὰ Ἑλληνικὰ Στρατεύματα (Νότης Μπότσαρης καὶ λοιποὶ), μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντέξουν τὴν δύναμιν τοῦ Κιουταχί, ἀπεσύρθησαν ἀπὸ Καρβασαράν καὶ Ἀρέθα εἰς Γουριάν, μέ σκοπὸ νὰ βαστάξουν τὸν πόρον τοῦ Ἀχελῷου. Ὁ Κιουταχίς ἐτοποθετήθη εἰς τὴν Μποντολοβίτσαν. Ὁ στρατηγὸς Μακρῆς καὶ ὁ Γ. Τσόγκας, διαβάς ἀπέναντι τὸν ποταμὸν τὴν 9ην Ἀπριλίου καὶ ἀπαντηθεὶς μέ τὴν ἐχθρικὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, πολεμώντας μόλις ἐδυνήθη νὰ σωθῆ εἰς τὸ νησί Λεσίνη, ὅπου οἱ Τούρκοι τὸν ἀκολουθήσαν καὶ ἐδοκίμασαν νὰ ἔμβουν ἐκεῖ, πλὴν ἀπέτυχαν».

(Ν. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ «ἐνθυμήματα στρατιωτικῆ» σελ. 51).

3. Οἱ στρατηγοὶ Γ. Τσόγκας καὶ Α. Μακρῆς μέ ἐν μέρος τῶν Σωμάτων τῶν μετέβησαν πέραν τοῦ Ἀχελῷου, ἄλλα, ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ προχωρήσαντες εἶχαν καταλάβει ἤδη τās διόδους τās φερούσας εἰς Λιγοβίτσι, οἱ εἰρημένοι στρατηγοί, μὴ δυνάμενοι νὰ προσδεύσωσιν, εἰσήλθαν εἰς Λεσίνη, ἀφοῦ πρότερον συγκρότησαν καὶ πόλεμον μέ τους ἐχθρούς... Οἱ ἐχθροὶ ὅμως, ἐξομαλίσαντες κάθε δυσκολίαν, ἔφθασαν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ, ὅπου κατασκηνώσαντες ἐξαπλώθησαν ἀπὸ Ποδολοβίτσας μέχρι Παλιοκατούνας».

(«Ἑλληνικὰ Χρονικὰ - 29/II-4-IX25).

4. «Αἱ φυλακαὶ μας ἀναγγέλλουν ὅτι εἰς Γουριάν καὶ Ποδολοβίτσαν συνάζονται ἀδιακόπως ἐχθρικά στρατεύματα.

(«Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» 83/17-10-1825).

5. «Ἐὰν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν τὰ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων λεγόμενα, τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Ἀντελικὸν δὲν εἶχαν τροφὰς εἰ μὴ δι' ἓνα μῆνα, ἐνῶ τὰ Στρατιωτικὰ Σώματα, τὰ εὐρισκόμενα εἰς Καρβασαράν, Ποδολοβίτσαν καὶ Γουριάν δὲν ἦσαν εἰμὴ διὰ δέκα ἡμέρας ἐφωδιασμένα...».

(«Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος» 74/6-10-1825).

6. «Μας εἶπαν ὅτι ἕως τὴν Ῥήγανη, Ποδολοβίτσαν καὶ Γουριάν ἐγένευσεν ἀσκέρι ἐχθρικὸν ἔχοντας μαζί τοῦ ἄλογα, ἄλλα ζῶα καὶ ἄλλα σφακτὰ ἀρκετά.

(ἀπόσπασμα ἐγγράφου τῆς 4-10-1825 τοῦ Στρατοπέδου Δραγαμέστου -Υπογράφες Γ. Καραϊσκάκης - Εὐάγγ. Κοντογιάννης - Δήμος Τσέλιος- ἀρχεῖον Βλαχογιάννη φάκελ. 15).

Στους καταλόγους ανδρών της Χιλιαρχίας Γρίβα Γαρδικιώτη αναφέρονται οι παρακάτω από Ποδολοβίτσαν αγωνιστές:

Δημήτριος Βούλγαρης	χρονών	48	Εικοσιπένταρχος
Πάνος Καπώνης	χρονών	45	Στρατιώτης
Νικόλας Καπώνης	χρονών	25	Πένταρχος
Δήμος Καπώνης	χρονών	25	Εικοσιπένταρχος
Σωτήρης Σταθελάκης	χρονών	22	Δωδέκαρχος
Γιάννης Σταθελάκης	χρονών	15	Στρατιώτης

(Γεν. Άρχεϊα Γενικών Φροντιστήριον φάκελλος 10).

Στους καταλόγους της Φρουράς Λεσινίου:

Σταμούλης Λάλας χρονών 28

(Γ. Α. Γεν. Φροντιστήριον φάκελος 1).

Στόν κατάλογο ανδρών Όπλαρχηγού Β. Σκαλτά:

Σίμος Ρώσος χρονών 32

(Γ.Α. Γεν. Φροντιστήριον φάκελλος 26).

Στόν κατάλογο ανδρών Χιλιαρχίας Γιώτη Νικολοῦ Βαρνακιώτη.

Γιάννης Χρυσάφης χρονών 45
Νικολός Κοδρόσης χρονών 35

(Γ. Α. Γεν. Φροντιστήριον φάκελος 26).

Στόν κατάλογο ανδρών τοῦ Σώματος Φώτη Κουσουρή:

Κώστας Μπαλάσκας χρονών 20

(Γ.Α. Γεν. Φροντιστήριον φάκελος 26).

Στόν κατάλογο Έκατονταρχίας Δ. Ρώσου - ἔδρα Κατοχή:

Δήμος Ρώσος	χρονών	37	Έκατόνταρχος
Δημήτρης Τσουκνίδας	χρονών	40	Πεντήκονταρχος
Νικολός Κορδόσης	χρονών	40	Πεντήκονταρχος
Σταμούλης Κεραμάτζης	χρονών	30	Εικοσιπένταρχος
Μήτρος Βλάχος	χρονών	26	Εικοσιπένταρχος
Δημήτρης Τζάμης	χρονών	23	Εικοσιπένταρχος
Φώτης Μπάκας	χρονών	20	Εικοσιπένταρχος
Αντώνης Φλέρης	χρονών	24	Εικοσιπένταρχος
Θανάσης Λαχανάς	χρονών	28	Εικοσιπένταρχος
Ανάστασης Κουτρούμπας	χρονών	18	Στρατιώτης
Στάθης Στέλιος	χρονών	25	Στρατιώτης
Κωσταντής Βλάχος	χρονών	25	Στρατιώτης

Γιάννης Γκαμίδαυλος χρονών 25 Στρατιώτης

(Γ.Α. Γραμματεία Στρατιωτικῶν φάκέλων 159).

Στό βιβλίο μου «Αιτωλοακαρνανές μαχητές τοῦ 21» γράφω γιά τόν Σίμο Ρῶσο: «Πολέμησε μέ τόν Κίτσο Τζαβέλα στό Μεσολόγγι, στήν Κλείσοβα καί στήν Ἀθήνα, ὅπου καί πληγώθηκε...».

Κατάλογος χηρῶν καί ὀρφανῶν «ὅπου ἔλαβον τό παρά τοῦ Κυβερνήτου διορισθέν ἔλεος τήν 8 Ἰουλίου 1828»:

Εἰρήνη ὀρφανή	ψυχαί	1
Βασίλω Βολούντιμου ὀρφανή	ψυχαί	1
Παλιοκώσταινα	ψυχαί	1
Βασίλω Καπώνη χήρα	ψυχαί	2
Μαρία Ἀντωνάκαινα	ψυχαί	2
Λυμπέριαινα χήρα	ψυχαί	2
Τοῦ Ἀνάσταση Ταλιαμπέ	ψυχαί	2
Βενετζιάνα τοῦ Γ. Μπακογιάννη	ψυχαί	3
Μαρία Καλλιανέζου τοῦ Ἀναγνώστη	ψυχαί	2
Κωσταντέλη	ψυχαί	3
Γιαννούλα Γ. Δημόπουλου	ψυχαί	2
Αικατερίνη Καζανοπούλου, κόρη ὀρφανή	ψυχαί	1

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ἀπό τά ὀνόματα τῶν ἀνωτέρω στρατιωτῶν καί ὀρφανῶν ἄλλα ὑπάρχουν σήμερα στήν Πεντάλοφο καί ἄλλα ἀκούγονται σέ γειτονικά χωριά, ὅπου φαίνεται θά μετώκησαν καί ἄλλα δέν ἀκούγονται καθόλου!

ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ

Χαίρω ιδιαίτερα πού μπορώ νά πῶ ὅτι στήν Πεντάλοφο ὑπάρχει ἡ εὐλογία τῆς ἐφέσεως γιά γράμματα καί γιά σπουδές. Πολλοί ἔχουν σπουδάσει καί πολλοί ἀνέβηκαν ψηλά. Πολλοί πάλι προσπάθησαν, ἀλλά γιά τοῦτον ἢ γιά κείνον τόν λόγο ἀτύχησαν καί ἀναγκάστηκαν νά διακόψουν καί νά ἐπιδοθοῦν σέ ἄλλες ἀσχολίες, ὅπου ἔζησαν καί ἐργάστηκαν τίμια. Θά περιοριστῶ νά ἀναφέρω ἐδῶ τούς γραμματισμένους, παλιούς καί νέους, πού βγήκαν ἢ σπουδάζουν σήμερα σέ Ἀνώτατες ἢ Ἀνώτερες Σχολές. Ἐλπίζω νά μὴν παραλείψω πολλούς...

Κορδόσης Δ. Γιώργος.....της Ἱατρικῆς
 Κορφιάτης Ν. Κώστας.....
 Κονδύλης Χ. Κώστας.....
 Κοντογιάννης Ι. Γιάννης.....Φαρμακοποιός
 Κορδόσης Θ. Θανάσης.....Γιατρός
 Κορδόσης Α. Θόδωρος..... »
 Κουτσουβέλης Δ. Γιώργος.....της Ἀνωτάτης Ἐμπορικῆς καί Νομικῆς
 Λυμπέριος Δ. Σπύρος.....
 Λαλαπάνος Π. Βαγγέλης.....Γιατρός
 Λαλαπάνος Π. Θωμάς..... »
 Δαλαπάνου Θ. Εὐγενία.....Δικηγόρος
 Λυμπέριος Θόδωρος..... »
 Λιαροκάκης Φ. Αλέξης.....Μηχανικός
 Λιαροκάκης Φ. Βλάσης..... »
 Λιαροκάκης Φ. Θύμιος..... »
 Λιαροκάκης Σ. Ἀντώνης.....
 Πετρονικολός Α. Κλεώπας.....
 Πετρονικολός Α. Κώστας.....Γυμνασιάρχης
 Πετρονικολός Σ. Λουκάς.....Καθηγητής
 Πετρονικολού Β. Κατερίνα.....Καθηγήτρια
 Πετρονικολού Β. Πόπη.....
 Πετρονικολός Α. Βαγγέλης.....Γεωπόνος
 Πετρονικολός Α. Νίκος.....Δικηγόρος -Δ/της Ταμείου
 Πετρονικολού Ν. Βασιλική..... »
 Σαρδελής Χ. Κώστας.....
 Τσεκούρας Π. Γιώργος.....Ὀδοντίατρος
 Τσεκούρα Π. Ἡλέκτρα.....Καθηγήτρια Ἀγγλικῶν
 Στραβοδήμου Π. Νίτσα.....Ὀδοντίατρος
 Τσεκούρας Κ. Χρῆστος.....Δικηγόρος
 Τσεκούρα Κ. Ἀφροδίτη.....Καθηγήτρια Ἀγγλικῶν
 Χαμπέκου Μ. Μάγδα.....Καθηγήτρια
 Τσάμη Χρυσανγῆ.....Καθηγήτρια
 Βάνα Ε. Παρασκευή.....
 Κορδόση Α.....Καθηγήτρια Ἀγγλικῶν

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ Μόνιμοι - Ἐφεδροί

Κοντογιάννης Γιάννης.....Λοχαγός Φαρμακοποιός
 Κουτσουβέλης Σ. Χρῆστος.....Συνταγματάρχης
 Κατσάνος Κ. Γεώργιος.....Ἀνθυπολοχαγός
 Λαλαπάνος Βαγγέλης.....Ὑπίατρος
 Λαλαπάνος Θωμάς.....Ἀνθυπίατρος
 Παπάς Ι. Γεώργιος.....Λοχαγός Ἀρχιμουσικός
 Πετρονικολός Κλ. Αλέξης.....Ὑπολοχαγός
 Πετρονικολός Αλ. Νίκος..... »
 Πετρονικολός Ν. Αλέξης.....Ἀνθυπολοχαγός
 Πετρονικολός Σπ. Κλεώπας..... »

Πετρονικολός Ν. Αστέριος..... »
 Πετρονικολός Παντ. Πάνος..... Άνθυπολοχαγός
 Ρώσος Παντελής..... Ύπιατρος
 Τσάμης Νάσος..... Συναγματάρχης
 Ξύστρας Β. Κώστας..... Εϋελπις

ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

Κατσάνος Θ. Δημήτριος
 Κουτσουβέλης Γ. Σωτήρης
 Κουτσουβέλη - Μπερερή Σπυριδούλα
 Λυμπερίου - Καραντάνου Φρόσω
 Μπίκα Ε. Νίτσα

Μπίκας Α. Απόστολος
 Πετρόπουλος Α. Σωτήρης
 Πετρόπουλος Σ. Τάκης
 Στραβοδήμου - Γλυκή Ειρήνη
 Τσεκούρας Χ. Κώστας

ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ (άπόφοιτοι Γυμνασίου)

Εϋθυμίου Μ. Παναγιώτης
 Κατσάνος Κ. Γεώργιος
 Κατσάνος Κ. Παναγιώτης
 Κηρύκος Α. Νικόλαος
 Κουλουρή - Κουτρούλη Αγαθή
 Κουτσουβέλη Σ. Έλευθερία
 Παπανικολάου Ν. Αθανάσιος
 Παπανικολάου Α. Φαίδρα
 Παπανικολάου Α. Γιάννης
 Πετρονικολός Α. Χρήστος
 Πετρονικολός Κλ. Αλέξης
 Πετρονικολός Σωκρ. Αλέξης

Πετρονικολός Σωκρ. Σπύρος
 Πετρονικολός Κλ. Γεώργιος
 Πετρονικολός Κ. Σπύρος
 Πετρονικολός Παντ. Πάνος
 Πετρόπουλος Σ. Αθανάσιος
 Σκουτέρης Β. Μιχάλης
 Τζακώστα - Ζολώτα Ιερουσαλήμ
 Τσάμη - Σιμούλη Αγγέλα
 Τσεκούρας Γ. Ντίνος
 Τσεκούρας Σωτ. Ιωάννης
 Τσορβαντζή Σωτ. Καλλιθέα
 Τσορβαντζής Σωτ. Ιωάννης

Άξιοπρόσεχτο παρήγορο και πώς κάθε χρόνο όλο και πιό πολλά παιδιά πηγαίνουν στό Γυμνάσιο. Εϋχομαι ό ρυθμός αυτός νά διατηρηθει Όσο πιό πολλοί γραμματισμένοι θά ύπάρχουν τόσο και πιό πολύ τό χωριό μας θά έξυψώνεται και θά καμαρώνει... Άπευθύνομαι στους νέους τής Πενταλόφου: Έμπρός λοιπόν. Ριχτήτε μέ όρεξη στό διάβασμα... Μελέτη, μελέτη κι όλο μελέτη άς εΐναι ό σκοπός σας. Όχι διάβασμα τυπικό γιά νά περνάτε τΐς τάξεις... Όλο και πιό πολύ όλο και κάτι παραπάνω, ώστε νά άρματωθήτε μέ τά εφόδια εκείνα πού θά σάς κάνουν νά ξεχωρίζετε και νά άναδεικνύεστε. Αν δέν καταφέρετε νά γίνετε οί πρώτοι, άς μήν καταδέξεστε νά μένετε οί τελευταίοι! Άλλά τότε ποιός θά εΐναι ό τελευταίος; Αυτό νά μή σάς άπασχολεί. Ό καθένας άς κάμει τό λογαριασμό του. Οί εϋκολίες σέ ύλικά μέσα και άγαθά ύπάρχουν. Δέν ζείτε έσεις όπως έμεις άλλοτε... Άν δέν τά έχετε όλα, έχετε όμως πολλά. Από βιβλία; Άλλο καλό! Βιβλία γιά όλες τΐς έπιστήμες, λεξικά, έγκυκλοπαιδείες κλπ. Γιά όποιοδήποτε θέμα, γιά κάθε πληροφορία ύπάρχει σήμερα τό σχετικό βιβλίο, πού περιμένει νά φωτίσει τήν περιέργειά σου και νά χορτάσει τή δίψα σου. Περιμένει νά σέ μορφώσει. Θέλετε νά μάθετε ποιά ήσαν τά βιβλία τής έποχής μου; Ύπήρχαν βέβαια κάτι βιβλία σπάνια κι αυτά, πού μιλούσαν όμως γιά... τή Μαρία Πενταγιώτισσα και τόν άρχιληστή Κακαράπη... Τίποτες άλλο! Σας έξορκίζω λοιπόν νά μήν αφήνετε τόν καιρό σας νά διαβαίνει άσκοπα... Άγαπήστε τό βιβλίο. Δέν ύπάρχει πιστότερος φίλος άπ' αυτό! Πάντα πρόθυμος νά σάς έξυπηρετήσει... Διαβάζετε ό,τι βρίσκετε μπροστά σας. Προσοχή όμως! Από όσα θά διαβάσετε, νά κρατάτε μόνο όσα θά σάς ώφελήσουν. Κάθε άλλο άπορρίψτε το! Γιατί δέν εΐναι άπλώς άχρηστο... Ζημιώνει κι όλας δηλητηριάζει. Καλύτερα νά μήν εΐχατε διαβάσει τίποτα παρά πολλά γιά νά ζημιωθήτε. Γιατί δέν ύπάρχει φάρμακο πού νά γιατρεύει τέτοιες άρρώστιες πού φέρνει τό δηλητήριο του κακού βιβλίου. Και, σημειώστε, δέν εΐναι καθόλου δύσκολο νά κρατήσετε τό ώφέλιμο... Κάποτε ρώτησαν έναν σοφό τί βιβλία πρέπει νά διαβάσει κανείς. Κι αυτός άπάντησε έτσι: «Νά διαβάσετε όποιο βιβλίο θά θέλατε νά διαβάσετε και δεύτερη φορά...» Πού νά άραδιάσει όλα τά καλά βιβλία γιά νά μάς τά πει; Γι' αυτό άπάντησε έτσι. Αυτό τά λέει όλα. Άλλά πού νά ξέρω άν τουτο τό βιβλίο διαβάζοντάς το θά ήθελα νά τό ξαναδιαβάσω; Νά τί θέλει νά πει, Διαβάζετε τά πάντα, χωρίς όμως νά «καταπίνετε» τό κάθε τι πού διαβάσετε δίχως νά λογαριάζετε τό παραπέρα... Κρατείστε γιά τόν ψυχικό και πνευματικό σας έξοπλισμό αυτό πού θά σάς χρειαστεί άργότερα. Όσο χρήσιμο και ώραίο εΐναι τό καλό διάβασμα, άλλο τόσο και πιό πολύ επικίνδυνο εΐναι τό χωρίς σύστημα διάβασμα... Από όλες τΐς έπιστήμες θά σάς χρειαστούν στοιχεία. Κι αυτά τά στοιχεία θά τά πάρετε στό Σχολείο και θά τά βρείτε στα βιβλία...

Θέλετε νά σᾶς πῶ γιατί εἶναι τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου νά διαβάζει καί πάντα νά σπουδάζει; Ἀκοῦτε... Θά σᾶς πῶ ἕνα... παραμῦθι. Παραμῦθι ὅμως πού λέει πολλά... Προσέξτε το. Τό λέει ὁ Πλάτωνας στό βιβλίον του «Πρωταγόρας». Λέει λοιπόν: Σέ ἕνα πολύ παλιόν καιρό χιλιάδες χρόνια πρῖν ἀπό μᾶς, ἐδῶ ἀπάνω στή γῆ δέν ὑπῆρχε ζωικός κόσμος. Ὑπῆρχαν μονάχα θεοί: ὁ Δίας καί ἄλλοι, ὅπως ξέρετε. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα, οἱ θεοί ἔπλασαν τά ζῶα: τό λύκο, τό φίδι, τό ψάρι, τό λαγό, τόν ἀνθρωπο κλπ. κλπ. Αὐτά τά ζῶα ἔπρεπε κάποια μέρα νά κυκλοφορήσουν, νά βγοῦνε στή ζωή. Ἀλλά πῶς θά ζοῦσαν; Ἐπρεπε νά τά ἐφοδιάσουν μέ δυνάμεις, μέ ἐφόδια, πού μ' αὐτά μποροῦσαν νά ἀντιμετωπίζουν τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς, τά προβλήματα τῆς ζωῆς, πού θά τά βοηθοῦσαν νά ζήσουν. Καί τό ἔργο αὐτό ὁ Δίας τό ἀνάθεσε στόν Προμηθέα. Ὁ Ἐπιμηθέας ὅμως κατάφερε τόν ἀδερφό του καί ἔκαμε αὐτός τή διανομή τῶν δώρων τοῦ Θεοῦ. Στή γραμμή λοιπόν ὅλα τά ἄπειρα ζῶα γιά νά πάρει τό καθένα ὅτι θά τοῦ τύχαινε, ἐκεῖνο πού θά τραβοῦσε ὁ Ἐπιμηθέας μέ κλειστά μάτια ἀπ' τήν τεράστια ἀποθήκη. Ἐτσι τοῦτο τό ζῶο πήρε ἄς ποῦμε δύναμη, τοῦτο ταχύτητα, τό ἄλλο πονηριά, τό ἄλλο ἄλλο ἐφόδιο γιά νά μπορεῖ τό καθένα νά ζεῖ μέ τόν τρόπο του. Δύναμη ἄς ποῦμε πήρε τό λιοντάρι γιά νά μπορεῖ νά ἐπιβάλλεται στά ἄλλα ζῶα, ταχύτητα ὁ λαγός γιά νά μπορεῖ νά ξεφεύγει ἐκεῖ πού τόν κυνηγᾶνε τά ἄλλα ζῶα καί οἱ ἀνθρωποι, πονηριά ἡ ἄλεπού γιά νά βρίσκει μέ τά τεχνάσματά της τίς κότες κλπ. κλπ. Μέ τόν τρόπο αὐτό τά ζῶα, ὅλα τά ζῶα θά ὀδηγοῦνται ἀπό τό ἔνστικτο, γιά νά μποροῦν, χωρίς νά σκέπτονται, χωρίς νά λογίζονται, νά ἀμύνονται τίς προσβολές τῆς φύσεως, νά βρίσκουν τήν τροφή τους καί νά προφυλάσσονται ἀπ' τούς κινδύνους.

Ὅταν τέλειωσε ἡ διανομή, ἦρθε ὁ Προμηθέας, πού ἦταν ἐπεύθυνος στόν Δία, καί τί νά ἰδεῖ; Ὁ Ἐπιμηθέας εἶχε καταναλώσει ὅλα τά ἐφόδια χωρίς νά ἔχει δώσει τίποτα σέ ἕνα ζῶο πού ἔστεκε παράμερα καί περίμενε... Ὁ ἀνθρωπος ---αὐτό ἦταν τό ζῶο πού δέν εἶχε πάρει τίποτα--- πῶς θά ζοῦσε; Πλησίαζε ἡ μέρα, πού ὁ Δίας εἶχε ὀρίσει νά βγοῦν ὅλα τά ζῶα στή ζωή... Καί τί θά ἔλεγε καί τί θά ἔκανε, ἅμα θάβλεπε τόν ἀνθρωπο χωρίς ἐφόδιο, χωρίς ὄπλο; Νά κρύψουν τόν ἀνθρωπο; Αὐτό δέν μποροῦσε νά γίνει... Θεός δά ἦταν ὁ Δίας... καί πῶς νά τόν ξεγελάσουν; Τρέχει λοιπόν ὁ Προμηθέας ἀπάνω στόν Ὀλυμπο καί ἀπ' τό ἐργαστήριον τοῦ Ἡφαιστου, πού ἦταν ἄς ποῦμε Ὑπουργός Βιομηχανίας, ἔκλεψε τή φωτιά, τήν ἔφερε στόν ἀνθρωπο καί τοῦ εἶπε: «Πᾶρε... Μ' αὐτή θά λιώνεις τά σίδερα καί θά καῖς τά ξύλα γιά νά φτιάχνεις τά ἐργαλεῖα, πού θά σοῦ χρειάζονται...». Μά ὁ ἀνθρωπος δέν καταλάβαινε... Τοῦ ἔλειπε κάτι ἄλλο, κάτι πού δέν τό ἔχουν τά ἄλλα τά ζῶα... Τρέχει λοιπόν δευτέρη φορά στόν Ὀλυμπο ὁ δύστηχος Προμηθέας κι ἀπ' τό ἐργαστήριον τῆς Ἀθηνᾶς, πού ἦταν... Ὑπουργός Παιδείας καί Πολιτισμοῦ, ἔκλεψε καί ἔφερε στόν ἀνθρωπο ἕνα ἄλλο πολύτιμο ἐφόδιο: τή σοφία. Ἐτσι μ' αὐτή ὁ ἀνθρωπος θε ἐφεύρισκε τρόπους καί μέσα γιά νά κατασκευάζει τά ἐργαλεῖα, τά ἀντικείμενα πού τοῦ χρειάζονται στή ζωή. Ἡ σοφία εἶναι ἐφόδιο πού κάνει τόν ἀνθρωπο συγγενή τοῦ Θεοῦ καί ξέχουρο πλάσμα τῆς δημιουργίας. Ἐτσι, στενά ἐξαρτημένος ἀπ' τό Θεό, ὁ ἀνθρωπος διαμόρφωσε γλῶσσα γιά νά συνεννοεῖται μέ τούς ἄλλους καί ἐπινόησε μέσα γιά νά ἀντιμετωπίζει τίς καιρικές προσβολές: ἐνδύματα, σπίτια καί ἄλλα καί βρῆκε τρόπους γιά νά βγάξει ἀπ' τή γῆ τροφές. Ζοῦσαν ὅμως οἱ ἀνθρωποι σποραδικά, δέν ὑπῆρχαν πόλεις... Κινδύνευαν ἔτσι νά χαθοῦν... Μπροστά σ' αὐτή τήν ἀνάγκη ἄρχισαν νά ζοῦνε ὁμαδικά, νά χτίζουν πόλεις γιά νά μποροῦν νά ἀλληλοβοηθοῦνται... Ἐκεῖ ὅμως (ὁ Θεός νά τίς ἔκανε πόλεις αὐτές τίς ὁμαδικές συμβιώσεις...) βασιλευε ἡ ἀδικία... Ἐλειπε ἐκεῖνο τό στοιχεῖο, πού κάνει τή ζωή πραγματική, ἀνθρώπινη καί ὄχι ζούγκλα... Ἐλειπε ἡ «πολιτική τέχνη», πού στηρίζεται στόν ἀλληλοσεβασμό, στήν ἀλληλοεκτίμηση, στήν πειθαρχία. Μπροστά λοιπόν στόν κίνδυνο νά ἀλληλοφαγωθοῦν, ὁ Θεός τούς ἔστειλε «δίκην», δηλαδή ὁρμή πρὸς τό δίκαιο, σεβασμό πρὸς τό δίκαιο. Ἐτσι ἀρχίζει ὁ πολιτικός βίος, ἡ κοινωνική ζωή, ὅπου ὁ καθένας δημιουργεῖ γιά τούς ἄλλους καί ὅλοι μαζί γιά τόν ἕνα καί ὅπου ὁ καθένας ἔχει τή θέση του καί εἶναι τό ἴδιο χρήσιμος ἢ γιατρός εἶναι γιά νά βοηθάει τόν ἄρρωστο ἢ ταχυδρόμος γιά νά πάει τό γράμμα πού στέλνει ἕνας πατέρας στό ξενιτεμένο του παιδί ἢ ἀστυνομικός πού ἀγρυπνεῖ ὅταν ἐγώ κοιμᾶμαι ἤσυχος ἢ βιοτέχνης πού φκιάχνει τό βελόνι πού μοῦ χρειάζεται γιά νά μπαλῶνω τά ροῦχα μου ἢ ταξιτζῆς πού θά μέ μεταφέρει γρήγορα ὅπου μέ καλεῖ ἡ δουλειά μου κλπ. κλπ. Ὅλες του λοιπόν τίς προσπάθειες ὁ ἀνθρωπος θά τίς καταβάλλει γιά τήν καλύτερευση τῆς ζωῆς του, γιά τήν ἀνύψωσή του ὥστε νά διαφέρει ἀπ' τά ζῶα. Θά τίς στηρίζει ὅμως στή σοφία, στή γνώση, πού δέν χαρίζεται (δέν ὑπάρχουν τώρα Προμηθεῖς γιά νά μᾶς τίς φέρουν...), ἀλλά κατακτᾶται μέ ἀγῶνα, μέ προσπάθεια.

Ἐδῶ τέλειωσε τό παραμῦθι μας... Ἄς δοῦμε τί βγαίνει ἀπ' αὐτό. Τό ζῶο μέ τίς ἴδιες του τίς δυνάμεις εὐθύς ἀπ' τίς πρώτες μέρες τῆς ζωῆς του ἀρχίζει νά ἀντιμετωπίζει τίς ἀνάγκες του καί ζεῖ. Ζεῖ ὅμως σάν ζῶο χωρίς καμιάν ἐξέλιξη, χωρίς καλύτερευση τῆς ζωῆς του... καί ἀσφαλῶς δέν θά βρεθεῖ ποτέ ἀνθρωπος πού θά ζηλέψει τή ζωή τοῦ ζῶου. Δέν θά βρεθεῖ ἀνθρωπος νά θέλει π.χ. νά ζεῖ σά

χελώνα ή σαν φάρι... Ένα πουλί όποιοδήποτε τό ίδιο κάνει τή φωλιά του όπως και πριν χιλιάδες χρόνια, μιά χελώνα τό ίδιο πάντα σπίτι κουβαλάει στή ράχη της χωρίς καμιάν αλλαγή, καμιά καλύτερευση... Και έδω άξίζει νά θυμηθούμε τόν Έπιμηθέα και νά τόν εύλογήσουμε για τό λάθος πού έκαμε νά ξεδέψει όλα τά δώρα τών θεών, ώστε νά μήν περισσέψει για τόν άνθρωπο τίποτα, για νά τού δοθει έπειτα προνομιακά ή σοφία, ή γνώση, αυτή πού δίνει νόημα στή ζωή... Σ' αυτή τή σοφία και μόνο θά πρέπει ό άνθρωπος νά στηρίζεται για νά δημιουργεί συνθήκες, πού τόν ώθουν προς τά άνω ώστε πάντα νά βελτιώνει τή ζωή του, νά δημιουργεί πολιτισμό.

Άλλά τί θά πει γνώση; Γνώση θά πει νά μάθω από άλλον κάτι, πού θά τό μεγαλώσω, θά τό τελειοποιήσω μέ δική μου προσπάθεια για νά τό μεταδώσω σέ άλλον. Γνώση θά πει σπουδή. Έτσι προκύπτει ή ανάγκη νά σπουδάξει ό άνθρωπος, νά μαθαίνει και όλο νά μαθαίνει και νά τό μεταδίδει σέ άλλους. Για όλες τές τέχνες, για όλες τές επιστήμες, χρειάζονται γνώσεις, πού τές σωρεύει μέσα στό χρόνο ή έρευνα και ή προσπάθεια. Χρειάζονται γνώσεις, χρειάζονται αυτά πού τά λέμε γράμματα, χρειάζεται Σχολείο... Σ' αυτό τό Σχολείο θά πάρεις τά σπέρματα, τά στοιχεία τών επιστημών, τά εφόδια πού θά σου άνοιξουν τά μάτια και τόν νοϋ για νά ζήσεις. Δέν είσαι άς πούμε άλεπού για νά καταφέρνεις νά άρπάξεις και νά ξεφεύγεις μέ τήν πονηριά... Δέν είσαι λαγός για νά καταφέρνεις νά ζεις μέ χίλια καρδιοχτύπια και νά γλυτώνεις άπ' τό στόμα τών άλλων μέ τή γληγοράδα τών ποδιών σου... Έσύ είσαι άνθρωπος και πρέπει νά προσπαθήσεις νά δημιουργήσεις. Για τούτο πρέπει νά πäs στό Σχολείο. Δέν θά γίνεις τίποτα αν δέν διδαχτείς ποιό είναι τό καλό, και ποιό είναι τό κακό, αν δέ μάθεις τί πρέπει νά πράττεις μέσα στην κοινωνία πού ζεις, αν δέν μάθεις νά σέβασαι τόν έαυτό σου για νά μπορείς έτσι νά σέβασαι τούς άλλους και τόν Θεό. Δέν θά μάθεις τί είναι αυτό πού λέγεται Πατρίδα και δέν θά μάθεις νά τήν αγαπάς ούτε νά κάμεις παράδειγμα για τή ζωή σου τές πράξεις τών προγόνων σου, αν αυτά δέν τά διδαχτείς στό Σχολείο. Έκεί θά μάθεις τήν ιστορία τού σπιτιού σου, τού τόπου σου, τών προγόνων σου. 'κει θά σου δοθούν τά στοιχεία πού θά σου χρειαστούν άργότερα πού θά θελήσεις νά γίνεις π.χ. γιατρός για νά βοηθάς τούς συνανθρώπους σου, γεωπόνος άξιος νά συμβουλευσεις εκείνους πού ιδρώνουν και μοχθούν στή γή και παράγουν τά αγαθά πού όλοι μας άπολαμβάνουμε... Άν δέν σπουδάσεις, δέν θά γίνεις π.χ. κτηνίατρος για νά μπορείς νά προσφέρεις βοήθεια στά ζώα πού μäs ύπηρετούν ούτε μηχανικός χρήσιμος ούτε δικηγόρος ούτε άξιωματικός ούτε τίποτα... Άπολύτως τίποτα! Ούτε κληρικός άξιος ούτε επαγγελματίας, ώστε σαν διάδοχος εκείνων πού έζησαν πριν από σένα έδω, νά προσθέσεις και σύ για κείνους πού θά έρθουν... Και όλα αυτά θά τά βρεις στό Σχολείο μέσα στά μαθήματα, πού λέγονται ιστορίες και θρησκευτικά, μαθηματικά και γεωγραφίες και έλληνικά κλπ. κλπ.

Νά, ποιόν ρόλο παίζει τό Σχολείο μέ τά μαθήματα που διδάσκει, αυτά πού τόσο σοφά έχουν θεσπίσει, για νά δίνονται έτσι τά σπέρματα, οι καταβολές, πού θά χρησιμοποιήσεις, νέε μου, άργότερα για νά μορφωθείς. Για σκέψου... Μιά πολυκατοικία πολυτελέστατη βρισκεται μπροστά σου. Τή βλέπουμε και τήν καμαρώνουμε... Άλλά, για πρόσεξε... Τά υλικά πού έκαμαν αυτό τό ωραίο σύνολο πού χαίρεσαι τώρα, αυτά τά υλικά τί ήσαν; Λάσπη και τούβλα, ξύλα και τσιμέντα και σίδερα κλπ. Όλα χρειάστηκαν... Τό ίδιο συμβαίνει και μέ τά μαθήματα. Όλα χρειάζονται όπως τά υλικά τού ωραίου οικοδομήματος. Άλλο παράδειγμα: Φέρουν μπροστά μας δυό ανθρώπους. Ο ένας είναι Νομάρχης και ό άλλος ένας άπαιδευτος, άγράμματος. Σεις δέν ξέρετε ποιός είναι ό Νομάρχης και ποιός είναι ό άγράμματος... Τί λέτε; Θά δυσκολευτήτε μέ τήν πρώτη κι όλας ματιά νά αναγνωρίσετε τόν Νομάρχη; Άσφαλώς όχι! Πώς όμως έγινε, άφου ήσαν τό ίδιο ντυμένοι; Άπλούστατα... Αυτά πού λέγονται! Ιστορίες και μαθηματικά και γεωλογίες κλπ., έκαμαν τόν έγγράμματο νά ξεχωρίζει από τόν άλλον. Λοιπόν... όλα χρειάζονται. Λένε τά παιδιά: «έγω μηχανικός θά σπουδάσω... γιατί μέ βασανίζουν μέ... γεωγραφίες και μέ ψυχολογίες; Άς τό συζητήσουμε... Άς πούμε π.χ. τί μäs χρειάζεται ή Γεωγραφία; Τί έχω νά χάσω αν δέν μάθω ποιά είναι ή πρωτεύουσα τής Νιγηρίας; Άσφαλώς τίποτα... Ούτε ό πατέρας μου τήν ήξερε... Και όμως έζησε, έκαμε οικογένεια, έκαμε περιουσία κλπ. Άς βγάλουμε λοιπόν τή Γεωγραφία για νά ξαλαφρώσετε... Πότε έγινε ή μάχη στην Ίσσο μέ τόν Μ. Άλέξανδρο; Δέν ξέρω... Και τί μ' αυτό; Ζημιά καμία... Έξω λοιπόν και ή Ιστορία μέ τές χρονολογίες και μέ τά βάσανά της, για νά ξαλαφρώσετε... Μέ τήν ίδια σκέψη και μέ τά ίδια επιχειρήματα μπορούμε νά φτάσουμε και παραπέρα... Έξω οι ιστορίες και τά Άρχαία Έλληνικά και ή Ψυχολογία για νά ξαλαφρώσουν τά παιδιά πού θά σπουδάσουν Μηχανικοί, έξω τά Μαθηματικά, ή Φυσική, ή Γεωγραφία για νά ξαλαφρώσουν τά παιδιά πού θά σπουδάσουν Φιλολόγοι κλπ. κλπ. Και τί θά μείνει; Μά δέν χρειάζεται νά μείνουν και πολλά πράγματα... Μόνον ανάγνωση και γραφή άς μείνει, για νά γράφουμε τά διπλώματα τών... γιατρών πού δέν θά δυσκολευτούν στή σπουδή τους, γιατί θά έχουν ξαλαφρώσει από πολλά πράγματα, τών

γεωπόνων πού τό ἴδιο κι αὐτοί θά τά μάθουν σάν τούς γιατρούς κλπ... Καί ὅμως δέν εἶναι ἔτσι τά πράγματα... Ὅλα χρειάζονται! Ὅλα!

Εἴπαμε ὅμως: Δέν χαρίζονται αὐτά. Κερδίζονται μέ ἀγώνα... καί τί ἀγώνα; Φιλότιμο, σταθερόν, χωρίς ὑποχωρήσεις! Τίποτα δέν θά σοῦ δοθεῖ, ἂν δέν τό ἐπιδιώξεις, ἂν ἐσύ δέν τό θελήσεις! Ἀπ' τήν ἡμέρα πού θά γεννηθεῖς ὡς τή στιγμή πού θά κλείσει ἡ ἱστορία σου ἀπάνω στή γῆ καί θά φύγεις, εἶσαι ὑποχρεωμένος θέλεις - δέν θέλεις νά μαθαίνεις, νά μαθαίνεις, νά σπουδάζεις... Ἀλλιῶς θά μείνεις ἀνίκανος γιά ὅτιδήποτε, ἄχρηστος μέσα στήν κοινωνία, πού σέ παρακολουθεῖ μέ ἀξιώσεις γιά νά παίρνει τό μερίδιό ἀπ' τή δημιουργία σου, ὅπως καί σύ ζητᾶς νά πάρεις ἀπ' τούς συνανθρώπους σου... Ἔτσι, ἀρματωμένος μέ τίς γνώσεις πού θά σοῦ δώσει τό Σχολεῖο, θά τραβήξεις μπροστά, ἐκεῖ πού σέ περιμένει ἡ ἀποκατάσταση, ἡ θέση σου μέσα στή κοινωνία σάν ἐπαγγελματία, σάν ἐπιστήμονα, σάν ἄξιο στέλεχος τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πολιτείας.

Ἦθελα νά πῶ λίγα, ἀλλά παρασύρθηκα καί εἶπα πολλά... Ἀλλά δέ μπορείς καί νά λές λίγα μιλιώντας γιά ζητήματα πού ἀφοροῦν στήν ἀνύψωση καί στήν προκοπή τοῦ ἀνθρώπου... Ἦθελα νά δείξω ὅτι εἶναι τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου νά θέλει νά γίνει τέλειος, κι ἄς ξέρει πῶς τοῦτο μπορεί νά καταφέρει ὡς ἓνα σημεῖο, γιατί τέλειος εἶναι μόνο ὁ Θεός! Ἀπ' τό λάθος τοῦ Ἐπιμηθέα κερδίσαμε τό ὅτι δέν εἴμαστε σάν τά ζῶα, ἀλλά χρεωθήκαμε μέ τό ὅτι δέν τό κατορθώνουμε αὐτό χωρίς τόν ἀγώνα... Καί δέν γίνεται ἀλλιῶς! Μικρές προσπάθειες; Μηδαιμένα τά κέρδη. Ὡστε... σπουδή καί χωρίς αὐτήν τίποτα! Σχολεῖο καί χωρίς αὐτό τίποτα! Ἔτσι πρέπει νά βλέπουμε τό Σχολεῖο. Φοιτᾶτε τακτικά. Νά εἶστε ἐπιμελεῖς καί πειθαρχικοί.

Μάθετε νά ὑπακούετε «ἄνευ ὄρων» στούς Νόμους τοῦ Σχολείου, πού δέν θεσπίζονται καί δέν ἐπιβάλλονται ἔτσι τυχαία γιά νά... βασανίζουν τάχα τά παιδιά. Νά σέβεστε, μάθετε ἀπό τώρα πού εἶστε νέοι νά σέβεστε τούς μεγαλυτέρους σας καί τούς ἀνωτέρους σας ὅπου κι ἂν βρίσκεστε καί σ' ὅποια περίπτωση καί περίσταση. Δέν θά μετανοήσετε ποτέ γι' αὐτό... Στόχος σας: νά φτάσετε ἐκεῖ πού λαχταράει νά σᾶς δεῖ ἡ Οἰκογένειά σας, ἡ Κοινωνία, ἡ Πατρίδα μας. Προσοχή ὅμως! Μείνετε Ἑλληνες στήν ψυχή καί στό φρόνημα καί τίποτες ἄλλο! Ἀγαπάτε ὅ,τι εἶναι ἑλληνικό. Μή μιμῆστε κάθε τι ξένο, ὅπως κάνουν μερικοί ψευτοπροοδευτικοί, ὅσοι δηλαδή εἶναι ὀλίγελα κούφιοι καί ἀδειανοί, γιά νά δείξουν τάχα πολιτισμένοι. Μέ τά ψέματα δέν κάνουμε πολιτισμό... Κατακλύζουν τήν ὠραία Πατρίδα μας ξένοι τουρίστες. Πολλοί ὅμως ἀπ' αὐτούς ἀνόητοι στρώνονται στά πεζοδρόμια καί ροκανίζουν φλοῦδες ἀπό καρπούζια... καί μερικοί δικοί μας ἀνόητοι καί ψευτοπροοδευτικοί κάθονται καί τούς κοιτάζουνε... καί τους ζηλεύουνε γιατί τάχα ἔχουν τόσην ἀφέλεια, πού δείχνει πολιτισμό... Περπατάνε ἀπό τόπο σέ τόπο ἄνιφτοι κι ἀκούρευτοι κι ἀχτένιστοι κάνοντας τουρισμό. Μά εἶναι τουρισμός καί πολιτισμός αὐτό τό πρᾶμα ἢ χάλι σκέτο;

Πρέπει λοιπόν αὐτό τό χάλι νά τό ἐγκολπωθοῦν οἱ νέοι μας; Γιά σκεφτῆτε νά φτάσουμε νά δημιουργήσουμε μιᾶ τέτοια κοινωνία... Νά γυρίζουμε στούς δρόμους καί νά βλέπουμε ὅλο τέτοιους ἄνοστους καί σαγλούς νέους καί νά σέ πιάνει ἀλλεργία... Νά μπαίνουμε σέ δημόσια καί ἄλλα γραφεῖα καί νά βλέπουμε ὅλο τέτοια ὑποκείμενα νά κάθονται στίς πολυθρόνες μέ τά πόδια ξαπλωμένα πάνω στά τραπέζια καί νά μασᾶνε τσίγλες καί νά τρῶνε σταφύλια καί φλοῦδες καί μεις... νά θαυμάζουμε τήν ἀφέλειά τους... Νέοι μου, μήν καταδέχετε νά φέρεστε ὅπως αὐτοί οἱ πολιτισμένοι... Δέν μᾶς χρειάζεται τέτοιος πολιτισμός... Ἐμεῖς θά ζοῦμε ἑλληνικά. θά φερόμαστε ἑλληνικά, θά μιλάμε ἑλληνικά, θά τραγουδάμε ἑλληνικά! Ἀπ' τούς ξένους πάρετε, ἂν ἔχουν, ὅ,τι εἶναι καλό. Μήν ἀρνεῖστε τήν καταγωγή σας καί τήν ἑλληνικότητά σας. Περηφάνεια κ' εὐτύχημα νά νιώθετε ὅσο περισσότερο Ἑλληνες μένετε! Προσοχή! Μόλις καταλάβετε πῶς σᾶς ἀρέσει νά λέτε ὄχι πατέρας, ἀλλά μπαμπᾶς... Μόλις ἀντιληφθῆτε πῶς σᾶς ἀρέσει νά τραγουδάτε καλύτερα ἐκεῖνα τά τραγούδια πού τραγουδᾶνε ξένοι κάνοντας σάν λυσσασμένοι σάν νά οὐρλιάζουν... Ὅταν ἀντιληφθῆτε πῶς σᾶς ἀρέσουν μερικές ὄχι ἑλληνικές συνήθειες... τότε συνέλθετε... πᾶτε νά χαλάσετε... ὅσο εἶναι καιρός ἀντιδράστε, γιατί ἀλλιῶς ἦρθε ἡ ὥρα νά χαλάσετε ὀλίγελα...

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΠΕΝΤΑΛΟΦΙΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ - ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ

Στήν Αθήνα και Πειραιά ζούν και εργάζονται πολλοί χωριανοί. Ή απουσία τους απ' τό χωριό είναι αισθητή και τόσο, πού σέ γιορτές όπως είναι τό Πάσχα και τό Πανηγύρι, γιομίζει τό χωριό απ' αυτούς... Σ' αυτούς ό Γυμνασιάρχης Κώστας Άλεξ. Πετρονικολός έστειλε στίς 10 Μαΐου 1976 ένα γράμμα και τούς καλούσε νά οργανωθούν σέ Σύλλογο. Μεταξύ άλλων τούς έγραφε: «Όπως ξέρετε, στήν Αθήνα και στόν Πειραιά έχουν εγκατασταθει πολλές οικογένειες Πενταλοφίτων, πού θά μπορούσαν, αν κατοικούσαν στήν ίδια περιοχή, νά αποτελέσουν ένα δεύτερο χωριό. Οί άνθρωποι όμως αυτοί, αφού εργάζονται και μένουν σέ διάφορα μέρη τής άπέραντης περιοχής τής Πρωτεύουσας, δέν συναντιούνται και ούτε βλέπονται, μέ άποτέλεσμα νά αποξενώνονται και οί φιλιές νά άτονούν και νά ξεφτιίζουν σέ βαθμό άνησυχητικό ώστε νά θεωρείται σίγουρο πώς μέσα σέ λίγα χρόνια δέν θά υπάρχει κανένας σύνδεσμος και καμιά συνάφεια μεταξύ τους, αφού και τώρα πού δέν έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε πού έφυγαν απ' τό χωριό μας και χώρισαν, συγγενείς και φίλοι περιμένουν νά ιδωθούν μιά ή δυό φορές τό χρόνο, όταν τύχει νά συναντηθούν στο χωριό πού θά κατεβούν τό Πάσχα ή στο Πανηγύρι... Ποιός δέν νοσταλγεί τή ζωή πού πέρασε εκεί κάτω, πού όλα μιλούν στήν ψυχή μας, αφού μάς θυμίζουν γονείς, αδέρφια, παιδιά, φίλους...; Βέβαια αυτά πάνε... και δέν πρόκειται νά ξαναγυρίσουν... Τί πρέπει λοιπόν νά γίνει; Δέν μένει παρά ένας Σύλλογος, πού θά μάς έδινε τήν ευκαιρία σέ συγκεντρώσεις νά βλέπομαστε και νά μιλάμε για τό χωριό μας και για τά περιστατικά τής περασμένης μας ζωής εκεί. Σας γνωρίζουμε λοιπόν ότι ιδρύθηκε μέ έδρα τήν Αθήνα Σύλλογος Πενταλοφίτων, πού θά περιλαμβάνει όλους τούς χωριανούς πού ζούνε μακριά απ' τό χωριό πού τούς γέννησε, τό χωριό πού σκεπάζει τά κόκκαλα αγαπημένων συγγενών και φίλων, εκεί πού κάποτε θά πάνε κ' έμάς για συντροφιά τους... Οί σκοποί του Συλλόγου είναι πολλοί. Θά αναφέρω μέ συντομία μερικούς: Θέλουμε νά αναπτύξουμε τό πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ μας, νά σφιξουμε για νά μή μαραθούν και για νά μή χαθούν τούς συγγενικούς και συμπατριωτικούς μας δεσμούς, νά βοηθήσουμε έναν συγχωριανό μας πού φτάνει έδω άρρωστος και δέρνεται μέσα σέ τούτο τό λαβύρινθο τής Αθήνας, νά βοηθήσουμε νά βρει δουλειά έναν χωριανό μας, πού κατέφυγε έδω και βασανίζεται άβοήθητος... νά βοηθήσουμε τήν Κοινότητα και τό Σχολείο μέ μιά δεντροφύτευση, μέ τήν κατασκευή ενός δρόμου, μέ τή δωρεά βιβλίων για νά βρίσκουν νά διαβάζουν οί γυμνασιόπαιδες του χωριού μας κλπ. Νά δημιουργήσουμε τέλος ευκαιρίες μέ μιά συνεστίαση, μέ μιά εκδρομή, μέ μιά γιορτή έδω μακριά απ' τά σπίτια των πατεράδων μας νά ανταμώσουμε και νά ζήσουμε μαζί λίγες ώρες δικές μας σαν εκείνες πού σέ χρόνια περασμένα ζούσαμε εκεί κάτω τότε πού ήμασταν άδερφωμένοι και ένωμένοι... Πρέπει ακόμα νά πούμε και τούτο: πριν άποφασίσει ό κάθε χωριανός νά γίνει μέλος του Συλλόγου, πρέπει νά πάρει σοβαρά ύπόψη του ότι εκεί μέσα θά είμαστε όλοι ίσοι και έξω από κάθε πολιτική ή κομματική τοποθέτηση... Άρκετά χωριστήκαμε τούτα τά τελευταία χρόνια... Ό καθένας, δικαίωμα του είναι, νά πιστεύει ότι θέλει και νά άνήκει πολιτικά και κομματικά σέ ό,τι θέλει. Μέσα στίς τάξεις όμως του Συλλόγου δέν θά υπάρχουν, δέν πρέπει νά υπάρχουν περιθώρια για κόμματα και πολιτικές ιδεολογίες, πού έπόμενο είναι νά δημιουργούν αντίθεσεις και έχθρες! Και παρεξηγήσεις και νά χωρίζουν αντί νά ένώνουν. Μιά ιδεολογία και ένας στόχος θά υπάρχει εκεί μέσα για όλους: πώς νά φανούμε χρήσιμοι στο χωριό μας και στόν έαυτό μας και τίποτε άλλο! Και εγώ πού έχω πληρώσει αυτές τίς πολιτικές διαστάσεις τά λέω αυτά και βάζω τόν έαυτό μου σαν παράδειγμα... Τά αφήνω στήν άκρη αυτά όλα! Και τά λέω αυτά για καλό και για κακό: Τά λέω σαν μιά προειδοποίηση για κείνους πού τυχόν θά θελήσουν ή από πρόθεση ή από άφέλεια νά έχουν διαφορετική γνώμη και θά προσπαθήσουν νά μπλέξουν τό Σύλλογο στα πολιτικά και στα κομματικά! Γι' αυτό και είπα στήν άρχή: πρέπει νά σκεφτεί σοβαρά εκείνος πού θά άποφασίσει νά γίνει μέλος του Συλλόγου! Έγώ παρά τήν ηλικία μου δέχτηκα νά υπηρετήσω τήν ύπόθεση τούτη, τήν ώραία μας προσπάθεια, γιατί τή βρήκα άγια, και μέ τήν έλπίδα ότι δέν θά πικραθώ και δέν θά μετανιώσω, πού άνέλαβα νά δουλέψω. Πιστεύω πώς όλοι θά δείξουν ένδιαφέρον και κατανόηση! Τό χωριό μας έχει πολλές άνάγκες, πού έμεις έχουμε υποχρέωση νά τίς φροντίσουμε!»

Όστερα απ' αυτό γράφτηκαν 120 περίπου συχωριανοί μέλη τής Αδελφότητας. Στίς 5 Δεκέμβρη 1976 έγιναν εκλογές, πού ανάδειξαν τό πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο μέ: Κώσταν Άλεξ. Πετρονικολό - Πρόεδρο, Μιχάλη Β. Σκουτέρη - Αντιπρόεδρο, Χρήστο Σ. Καλαμάτα - Γραμματέα, Μήτσον Έλ.

Τσορβαντζή - Ταμία, Γιώργο Π. Τσεκούρα - έφορο και Μέλη: Τάκη Κ. Μυτιλήνη και Γιώργο Χ. Καραπάνον, και Έξελεγκτική Έπιτροπή τούς Γιώργον Δ. Κουτσοβέλη και Σπύρον Σ. Παπανικολάου.

Τό σημερινό (1981) Συμβούλιο: Μ. Σκουτέρης, Πρόεδρος. Πάνος Πετρονικολός, Αντιπρόεδρος. Τάκης Τσορβαντζής, Γραμματέας, Ν. Κάππας, Ταμίας. Νικ. Κιτεμές, Δημ. Σχέσεων. Τ. Μυτιλήνης και Κούλα Καλαμάτα, Μέλη.

www.pentalofo.gr

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γεννήθηκα στην Ποδολοβίτσα - Πεντάλοφο στις 17 Οκτώβρη του 1905, έκτος στη σειρά μέσα σε έφτά αδέρφια: Κατερίνα - Σωκράτη - Παντελή - Νίκο - Κλεώπα - Θανάση. Οί 5 πρώτοι δέν ζούνε...
Γονείς μου: Άλέξανδρος Γ. Πετρονικολός (1863) και Βασιλική.

Τό Δημοτικό Σχολείο τελείωσα στην Πεντάλοφο με δάσκαλο τόν Περικλή Στραβοδῆμο, τό Έλληνικό Σχολείο στό Αίτωλικό με δασκάλους τούς Κώσταν Στεργιόπουλο - Σχολάρχην, και Παναγήν Μάνεση και Γιάννην Παπαγεωργίου, και τό Γυμνάσιο στό Μεσολόγγι με Γυμνασιάρχη τόν Νικόλαο Μαλακάση και Καθηγητές τούς: Σπύρον Άναγνωστόπουλο, Μαρῖνον Κολιακόπουλο, Νίκον Κουβέλη και Ξενοφῶντα Άλεξόπουλο - φιλόλογους, τόν Κώσταν Κοτσούμπαν - μαθηματικόν, Γιάννον Σαρλήν - φυσικόν, Απόστολον Χαρίσην - θεολόγο και Λεωνίδα Μόρφην - τῶν Γαλλικῶν.

Έσπούδασα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνῶν. Διορίστηκα φιλόλογος Καθηγητής στό Γυμνάσιο Διδυμοτείχου και ύπηρέτησα συνέχεια στά Γυμνάσια Χρυσουπόλεως Καβάλας, Θέρμου, Αίτωλικού, Μεσολογγίου, Πόρου, Πειραιῶς (Γ' θηλέων) και Εὐαγγελικῆ Σχολῆ Ν. Σμύρνης (Γυμνάσιον ἀρρένων) και ὡς Γυμνασιάρχης στά Γυμνάσια Παραβόλας Άγρινίου, Κερκύρας (Οικονομικόν Γυμνάσιον) και στό Γυμνάσιο θηλέων Ν. Σμύρνης Άθηνῶν, ἀπό ὅπου τό 1971 συνταξιοδοτήθηκα, με συνεχῆ ύπηρεσία ἀπό 4 Ἀπριλίου 1938 ὡς τίς 6 Ἰουλίου 1971. Ένα διάστημα ἀπό Νοέμβρη 1967 ὡς τόν Μάη του 1969 ύπηρέτησα στά Γιάννινα σάν Άναπληρωτής Γεν. Επιθεωρητής τῶν Σχολείων Μέσης Έκπαιδεύσεως με δικαιοδοσίαν στά Γυμνάσια τῶν Νομῶν Ἰωαννίνων - Θεσπρωτίας και Κερκύρας.

Σύζυγός μου ἡ Άντωνία Ἰω. Βέλλα ---διδασκάλισσα και κόρη μας ἡ Εἰρήνη, σύζ. Γεωργίου Θ. Λιοντάκη--- ὀρκωτοῦ λογιστοῦ, και ἀγγόνια μας: Ἀμαλία - φοιτήτρια Νομικῆς (σήμερα 1981), Άντωνία - μαθήτρια Β' τάξεως Λυκείου, Θεόδουλος - μαθητής Β' τάξεως Γυμνασίου και Κατερίνα - μαθήτρια του Νηπιαγωγείου.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΩΣΤΑ ΑΛ. ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ

1. ΙΔΙΑΔΑ ---θεατρικό--- ή Ίλιάδα του Όμηρου δραματοποιημένη σε 9 εικόνες ---μέ συνεργασία Άντ. Λεονάρδου--- Αθήνα 1947.
2. ΤΡΙΑ ΔΡΑΜΑΤΑ ---θεατρικά μονόπρακτα (Σαμουήλ - Πατρίδα - Παιδιά της Ελλάδος), μέ συνεργασία Άντ. Λεονάρδου--- Πάτρα 1948.
3. ΝΥΧΤΑ ΧΑΛΑΣΜΟΥ ---θεατρικό μονόπρακτο--- Εικόνα απ' τήν Έξοδο του Μεσολογγίου --- μέ συνεργασία Άλ. Μεταξά--- Πάτρα 1950.
4. ΜΑΤΡΟΖΟΣ ---θεατρικό μονόπρακτο--- απ' τό όμώνυμο, ποίημα του Γ. Στρατήγη - Πάτρα 1951.
5. ΕΔΩ ΤΟ ΛΕΝΕ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ---θεατρικά μονόπρακτα (Η Μεσολογγίτισσα - Ο Άναστημένος - Ο Καλόγερος της Κλεισούρας)--- Αθήνα 1959.
6. Ο ΓΥΦΤΟΔΑΣΚΑΛΟΣ ---θεατρικό μονόπρακτο απ' τό όμώνυμο διήγημα του Άντώνη Τραυλαντώνη--- Κέρκυρα 1965.
7. ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ -- Ίστορική σύνθεση (στορικοτοπογραφικός όδηγός)-- Γιάννινα 1969.
8. ΤΡΟΙΖΗΝΑ ---μύθος και ιστορία μέ τά σχετικά της Γ' Έθνικής Συνελεύσεως 1827--- Αθήνα 1972.
9. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ --- Όμιλία--- Αθήνα 1973.
10. ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ - ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ ---άναμνήσεις απ' τή γενέτειρα - Α' έκδοση--- 1973.
11. ΠΟΔΟΛΟΒΙΤΣΑ - ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ ---έκδοση Β'--- Αθήνα 1981.
12. ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΚΟΡΥΦΑΙΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ---Φιλολογικά πορτραίτα: Σπ. Τρικούπης - Κωστής Παλαμάς - Γεώργιος Δροσίνης - Μίλτος Μαλακάσης - Άντώνης Τραυλαντώνης--- Αθήνα 1973.
13. ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ---ανάλυση κλπ. 1973.
- 14 ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ ---ιστορική σύνθεση--- Αθήνα 1976.
15. ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ - ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ --- Ίστορικοτοπογραφικός όδηγός--- Αθήνα 1977.
16. Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ---ανάλυση κλπ.--- Αθήνα 1977.
17. ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΕΙΣ ΜΑΧΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ ---βιογραφίες - νεκρολογίες--- Αθήνα 1979.
18. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ - Αθήνα 1962.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥΤΟ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΟΤΟΛΙΝΕ Ε.Π.Ε. ΤΟ 1981 ΣΕ 600 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΑΛ. ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ, ΓΙΑ ΝΑ ΜΟΙΡΑΣΤΕΙ ΔΩΡΕΑΝ Σ' ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΥ, Σ' ΑΥΤΕΣ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΕ ΑΛΛΑ ΜΕΡΗ ΚΑΙ Σ' ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΜΕΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΠΕΝΤΑΛΟΦΟ.

Τό βιβλίό διαμορφώθηκε σέ ψηφιακή μορφή από αντίτυπο
γιά τίς ανάγκες τής ιστοσελίδας www.pentalofo.gr

www.pentalofo.gr